
ಅವ್ಯಾಜ ಶಿಷ್ಯವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ,
ನನ್ನ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಲೆಂದು
ಎಲ್ಲ ವಿಧದಿಂದ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ,
ನನ್ನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಹಾಗೂ ಜೀವನವಿಕಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದ
ನನ್ನ ಪೂಜ್ಯಗುರುಗಳಾದ,
ಜಿಳಗಾಂವಿ ಲಿಂಗರಾಜ ಮಹಾವಿದ್ಯಾಲಯದ
ನಿವೃತ್ತ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಭಾಗಾಧ್ಯಕ್ಷರೂ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರೂ ಆದ

ಪ್ರೊ. ಎಸ್. ವಿ. ದೀಕ್ಷಿತ

ಅವರಿಗೆ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿತ

— ಜಿ. ಜಿ. ಜೋಶಿ

ಚಾಣಕ್ಯ ದರ್ಶನ

(೨೩೯ ಚಾಣಕ್ಯ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಕನ್ನಡ ಭಾಷ್ಯ—ಮೂಲ ಸಹಿತ)

ಪ್ರೊ. ಜಿ. ಜಿ. ಜೋಶಿ, (ಗುಂಡೂಶಾಸ್ತ್ರಿ),

ಎಂ. ಎ., ಎಲ್. ಡಿ., ಪಿ.

ನಿವೃತ್ತ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು. ಪ್ರಮುಖರು : ಸೋಮಯ್ಯ ಕಾರೇಜ್, ಮುಂಬೈ
ಗೌರವ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು : ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಭಾಗ, ಮುಂಬೈ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ

ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ-೫೮೦ ೦೦೧.

ಪ್ರಕಾಶಕರು :

ಮನೋಹರ ಘಾಣೇಕರ,

ಬಿ. ಎ., ಬಿ.ಕೆಂ.

ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ,

ಶಿವಾಜಿ ಬೀದಿ, ಧಾರವಾಡ-೧

(Ph. 391616)

ಪ್ರಥಮ ಮುದ್ರಣ : ೧೯೯೭

© ಪ್ರೊ. ಜಿ. ಜಿ. ಜೋಶಿ

ವಿತರಣೆ :

ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ

ಶಿವಾಜಿ ಬೀದಿ, ಧಾರವಾಡ

ಶಾಖೆಗಳು :

ಸುಭಾಷ ಬೀದಿ, ಧಾರವಾಡ

ಕೊಪ್ಪಳ ಬೀದಿ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ

ISBN 81 7627-001-6

ಮುದ್ರಕರು :

ರವೀಂದ್ರ ಘಾಣೇಕರ,

ಬಿ. ಎ., ಎಲ್. ಟಿ.ಟಿ.

ಪ್ರತಿಭಾ ಮುದ್ರಣ, ಧಾರವಾಡ-೧

ಸೀರಿಕೆ

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಿನದೆನ್ನಬಹುದಾದ ಮರ್ಯಾಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಕೀರ್ತಿಯು ಚಾಣಕ್ಯ, ಕೌಟಿಲ್ಯ ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣುಗುಪ್ತ ಎಂಬ ಮೂರು ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಅದ್ಭುತ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಇವನ ಮೇರುಕೃತಿಯಾದ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವು ಇಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ಪಂಡಿತರ ಸೂತ್ರಾಗ್ರಿಯೆ ಉಳಿದದ್ದರಿಂದ, ಸಾಮಾನ್ಯ ಓದುಗರನ್ನು ಅದು ತಲುಪಲಿ ಎಂಬ ವಿಕಮಾತ್ರ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ, ಈಗ ಮೂರು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ನಾನು 'ಕೌಟಿಲ್ಯನ ರಾಜ್ಯಪದ್ಧತಿಯ ಸಮೀಕ್ಷೆ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದು ಪ್ರಕಟಿಸಿದೆ. ಅದನ್ನು ವಿಮರ್ಶಕರು, 'ಕನ್ನಡ ಭಾಷಾ ಸರಸ್ವತಿಗೆ ಇದೊಂದು ಅಪೂರ್ವ ಕಾಣಿಕೆ ಹಾಗೂ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೂರಾ ತೊಂಬತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ಉತ್ತಮ ಕನ್ನಡ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು' ಎಂದು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿದ್ದರಿಂದ. ಪೂರ್ವಾಹಿತನಾಗಿ, ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ತರ್ಜುಮೆ ಮಾಡಿ, ಈಗ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ನಾನೇ 'A critical exposition of Koutilya's Polity or Chanakya Rajyaniti' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಕಾಶನಗೊಳಿಸಿದ್ದೇನೆ.

ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೌಟಿಲ್ಯನು ಚತುರ್ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಧರ್ಮ ಹಾಗೂ ಕಾಮಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದ ಹಲವು ಮುದ್ರಿತ ಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಾಣಕ್ಯನವೆಂದೆನ್ನಬಹುದಾದ ಸುಮಾರು ೫೬ ಸೂತ್ರಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವು ನಾಣ್ಯಾಡಿಗಳಂತೆ ತೋರಿದರೆ, ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಪ್ರಗಾಢ ಚರ್ಚೆಗೆ ಆಸ್ಪದವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದರೆ, ಕೇವಲ

ಅರ್ಥವನ್ನಷ್ಟೇ ಚರ್ಚಿಸದೆ, ಧರ್ಮ, ಕಾಮ ಹಾಗೂ ಮೋಕ್ಷಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿಯೂ ಸಾಕಷ್ಟು ವಿವರಣೆ ಇದೆ.

ಈ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವು, ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಕೌಟಿಲ್ಯನಿಂದ ಪ್ರಸಂಗಾನುಸಾರವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವನ್ನು ಯಾರೋ ಪುಣ್ಯಾತ್ಮರು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಇಟ್ಟಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಈಗಿದ್ದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷಯಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಶಕ್ಯವಿದ್ದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೊಂದಿಸಿ, ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಒಂದೇ ವಿಚಾರವು ಎರಡು-ಮೂರು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರವಾಗಿ ಬಂದಿರಲು ಸಾಕು.

ವಿದ್ವಾಂಸರು, ' Chanakya was the epitome of wisdom and the fountain head of all knowledge ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಅವನ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವನ್ನು ಹೊಗಳಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರಗಳು ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತವೆ.

ಚತುರ್ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳ ಚರ್ಚೆಯಂತೂ ಸರಿಯೇ. ಆದರೆ ಎರೇಷವಾಗಿ ಹೇಳುವುದೆಂದರೆ, ಲೋಕವ್ಯವಹಾರ, ಸಜ್ಜನರು, ದುರ್ಜನರು ಹಾಗೂ ಮೂರ್ಖರ ಲಕ್ಷಣ. ರಾಜಕಾರಣ, ಆರೋಗ್ಯಭಾಗ್ಯ, ದಾಂಪತ್ಯ, ಜೀವನ, ಪುತ್ರಜನ್ಮದ ಮಹತ್ವ, ಮನುಷ್ಯನ ವಾಸ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ದೇಶ, ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹಣದ ಸ್ಥಾನ, ವಿದ್ಯಾಬುದ್ಧಿ, ವಿವೇಕ, ವಿನಯ, ಪುಣ್ಯ-ಪಾಪ, ಕರ್ಮ-ಜ್ಞಾನ-ಭಕ್ತಿ, ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣ, ರೂಢಿ, ದೈವ ಹಾಗೂ ಪುರುಷಪ್ರಯತ್ನ, ಮ್ನೇಚ್ಛರ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಹಾಗೂ ಭಾಷೆ—ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕಾನೇಕ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಿಚಾರಗಳು ಈ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿವೆ.

ಸೂತ್ರಗಳ ವಿವರಣೆಯು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ, ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿರಬೇಕೆಂಬುದು ನಿಯಮ. ಇದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಈ ಸೂತ್ರ-

ಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗಾಗಿ ಈ ಏವರಣೆಯನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದ್ದರಿಂದ. ಅತಿ ಗಹನವಾದ ಚರ್ಚೆಯ ಗೋಜಿಗೆ ಹೋಗಿಲ್ಲ. ಚಾಣಕ್ಯನ ವಿಶ್ವತೋಮುಖವಾದ ಪ್ರತಿಭೆಯ ಪರಿಚಯ ಕನ್ನಡ ಬಾಂಧವರಿಗೆಲ್ಲ ಆಗಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಜನರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಂತೆ ಚಾಣಕ್ಯನು ಕ್ರೂರನೇ ಆಗಲಿ ಅಥವಾ ದುಷ್ಟ ಕುಕುತ್ರಿಯೇ ಆಗಲಿ ಆಗಿರದೆ, ಅವನೊಬ್ಬ ಅಸಾಮಾನ್ಯ ಮೇಧಾವಿ. ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಕಟಿಬದ್ಧನಾದ ನಿಸ್ವಾರ್ಥ ದೇಶಪ್ರೇಮಿ ಹಾಗೂ ಸನಾತನ ಧರ್ಮಾಭಿಮಾನಿ. ಕುಟಿಲವೆಂದೆನಿಸಬಹುದಾದ ಹಲವು ವಿಚಾರಗಳು, ರಾಜಕಾರಣವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವಾಗ ಬಂದಿದ್ದರೂ. ಅವುಗಳನ್ನು 'End justifies the means' ಎಂಬ ತತ್ವಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಅನಿವಾರ್ಯ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ದೇಶದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ತಕ್ಕವು ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಲಾಗದು. ವಿಧಿನಿಯಮಗಳಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವಿವಾದಗಳು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನೆಲ್ಲ ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ನನ್ನ ಸಮೀಕ್ಷಾ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದೇನೆ.

ಚಾಣಕ್ಯನು ಕೇವಲ ರಾಜಕಾರಣಿಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ತತ್ವಜ್ಞಾನಿ ಹಾಗೂ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಚಾರದವನಾದ ಪಂಡಿತೋತ್ತಮನೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರಗಳು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಲೌಕಿಕ ಹಾಗೂ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವೆರಡನ್ನೂ ಬೋಧಿಸುವ ಚಾಣಕ್ಯನ ಅಸಾಮಾನ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು. ಓದುಗರು ಈ ಸೂತ್ರಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಓದಿ. ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ನನ್ನ ಪ್ರಯತ್ನವು ಸಾರ್ಥಕವಾಯಿತೆಂದು ನಂಬುತ್ತೇನೆ. ಈಗಾಗಲೇ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ ಸಮೀಕ್ಷಾಗ್ರಂಥ ಹಾಗೂ ಈ ಸೂತ್ರಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಚಾಣಕ್ಯನ ವಿಚಾರಗಳ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸುದೀರ್ಘವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಸಾಕಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಓದುಗರ ಮುಂದೆ ಇಡುತ್ತವೆ.

ಎಂದಿನಂತೆ ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯನ್ನು ಅವಿಶ್ರಾಂತ ಪರಿಶ್ರಮದಿಂದ ನನಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಉತ್ಸಾಹ ಹಾಗೂ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ

ರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ನನ್ನ ಕಿರಿಯ ಮಿತ್ರರಾದ ಶ್ರೀ ವಿ. ಬಿ. ಮುಧೋಳ ಅವರ ಸಹಕಾರವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸದೇ ಇರಲಾರೆ. ಸಮಾಜ ಪುಸ್ತಕಾಲಯ, ಧಾರವಾಡದ ಶ್ರೀ ಮನೋಹರ ಫಾಣೇಕರ ಅವರು, ಆಸ್ಥೆಯಿಂದ ಈ ಪುಸ್ತಕದ ಪ್ರಕಟಣೆಯ ಭಾರಹೊತ್ತು, ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು.

ಪ್ರೊ. ಪಿ. ಜಿ. (ಗುಂಡೂಶಾಸ್ತ್ರಿ) ಜೋಬಿ

ಚಿದಂಬರನವಾಸ, ಗೋಕಾಕ

೧೫-೯-೧೯೯೭

ಲೇಖಕರ ಕಿರುಪರಿಚಯ

ಪಾಂಡಿತ್ಯಪೂರ್ಣ ಬುದ್ಧಿಜೀವಿಗಳು ದೊರೆಯುವುದು ದುರ್ಲಭ. ವಾದರೂ, ತಮ್ಮ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ನಿರಪೇಕ್ಷ ಭಾವದಿಂದ ಲೋಕಸಂಗ್ರಹ-ಕ್ಕಾಗಿ ಸಮಾಜಸೇವೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವಿನಿಯೋಗಿಸುವ ಜನರು ದೊರೆಯುವುದು ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ದುರ್ಲಭವಾದುದು. ಗೋಕಾಕದ ಸಂಪ್ರದಾಯಸ್ಥ ಮನೆತನದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಪ್ರೊ. ಜಿ. ಜಿ. ಜೋಷಿ (ಗುಂಡೂಶಾಸ್ತ್ರಿ)ಯವರು ಇಂತಹ ಅಪರೂಪದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು. ಇವರು ತಮ್ಮ ಪರಿಸರಕ್ಕನು-ಗುಣವಾಗಿ ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿಯೇ ವೇದ ಹಾಗೂ ಕರ್ಮಕಾಂಡದ ಅಧ್ಯಯನ-ವನ್ನು ತಮ್ಮ ತಂದೆಯವರ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿ, ಜೊತೆಗೆ ಮ್ಯಾಟ್ರಿಕ್ ಪಾಸಾಗಿ ರೆವಿನ್ಯೂ ಖಾತೆಯಲ್ಲಿ ೧೨ ವರ್ಷ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದರು. ಈ ಅವಧಿ-ಯಲ್ಲಿಯೇ ಬೆಳಗಾವಿಯ ಲಿಂಗರಾಜ ಕಾಲೇಜಿನಿಂದ B. A (ಸಂಸ್ಕೃತ) ಪ್ರಥಮ ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪಾಸಾಗಿ ನೌಕರಿಗೆ ಶರಣುಹೊಡೆದು ಮುಂದೆ ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತ M. A. ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಸ್ಥಾನ-ವನ್ನು ಗಳಿಸಿದರು. ಜೊತೆಗೆ ಧಾರವಾಡದ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪಾಠ-ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತ ಪ್ರಕಾಂಡ ಭಾಲಚಂದ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದರು. ಆಮೇಲೆ ಗದುಗಿನ ತೀರಿಕೆಯಿಂದ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ೨ ವರ್ಷ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿ. ನಂತರ ಮುಂಬೈಯಲ್ಲಿಯೇ ಸೋಮಯ್ಯ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಭಾಗಾಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ೨೩ ವರ್ಷ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದರು. ಅದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ, ಮುಂಬೈ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ವಿಭಾಗ-ದಲ್ಲಿ ಗೌರವ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರೆಂದೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರು.

ನಿವೃತ್ತಿಯ ನಂತರ ಈಗ ೭ ವರ್ಷಗಳಿಂದ ತಾವು ಗಳಿಸಿದ ವಿದ್ಯಾ-ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಇತರರೊಂದಿಗೆ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ, ಗೋಕಾ-ಕದ ಶಂಕರಮಠದಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ಗೀತೆ ಹಾಗೂ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿ ಸೋಮವಾರ ಉಪನ್ಯಾಸ ನೀಡುತ್ತಲಿದ್ದಾರೆ. ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಭಂಗ

ತರದೇ ಪ್ರಗತಿಶೀಲ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಇವರು. ಪಂಡಿತ-
ರಾದರೂ ಸರಳಜೀವಿಗಳು. ಇವರ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಹಾಗೂ ಸಾಹಿತ್ಯ-
ಸೇವೆಯನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ. ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಸರಕಾರ. ವಿಶ್ವಹಿಂದೂ ಪರಿಷತ್ತು-
ಗಳಲ್ಲದೇ ಇನ್ನೂ ಅದೆಷ್ಟೋ ಸಂಘ-ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಇವರನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸಿವೆ.
ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಇವರು ಸುಮಾರು ೧೦೦ ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನೂ, ಹಲವು
ಚಿಕ್ಕ ನಾಟಕ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳನ್ನೂ ಬರೆದದ್ದಲ್ಲದೆ, ' ಬಂಕಿಂಚಂದ್ರ 'ರ ಕಾದಂಬರಿ
ಯನ್ನು ಅಧರಿಸಿ, ' ಅನಂದಮಠ ' ಎಂಬ ಏಕಾಂಕ ನಾಟಕವನ್ನು ಬರೆದಿ-
ದ್ದಾರೆ. ಕನ್ನಡ. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾಗ್ಮಿಗಳಾದ
ಇವರು ಆಯಾ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಬರೆದದ್ದಲ್ಲವೇ ವೇದಾಂತ,
ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ, ಅಲಂಕಾರ ಹಾಗೂ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಪರಿಣಿ-
ಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ.

' ಕೌಟಿಲ್ಯನ ರಾಜ್ಯಪದ್ಧತಿಯ ಸಮೀಕ್ಷೆ ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಕೌಟಿಲ್ಯನ
ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿದ ಇವರ ಗಂಧಪ್ಪ ವಿಮರ್ಶಕರ ಪ್ರಶಂಸೆಗೆ
ಪಾತ್ರವಾಗಿದೆ. ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ರೂಪಾಂತರಗೊಂಡು. ಇದೇ
ಕೃತಿಯು ' A critical exposition of Kautilya's Polity ' ಎಂಬ
ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಸಮಗ್ರ ವಿಚಾರಗಳು ಜನ-
ಸಾಮಾನ್ಯರ ವರೆಗೆ ತಲುಪಲಿ ಎಂಬ ಸದುದ್ದೇಶದಿಂದ, ' ಜಾಣಕ್ಕ ಸೂತ್ಯಾಣಿ '
ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿರುವ ಶಿರ್ಡೀ ಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಭಾಷ್ಯ ಬರೆದಿದ್ದು,
ಅದು ಪ್ರಸ್ತುತ ' ಜಾಣಕ್ಕ ದರ್ಶನ ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಹೊತ್ತು ಪ್ರಕಟ-
ವಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಪಾಠ್ಯಾಪಕರಾಗಿ, ಪ್ರವಚನಕಾರರಾಗಿ ಅನೇಕ ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ
ಗುಂಡಪ್ಪ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ' ಸಮಾಜ ಸರ್ವ ಭಾವೇಷು ವಿಶ್ವಾಸ್ಯಾಃ ಲೋಕ
ಸುಪ್ರಿಯಾಃ ' ಎಂಬ ಜಾಣಕ್ಕನ ಉಕ್ತಿಯಂತೆ ತಮ್ಮ ಸುಸ್ವಭಾವದಿಂದ
ಸರ್ವರ ಗೌರವಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿ ತುಂಬ ಜನಪ್ರಿಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

೧. ಸುಖಸ್ಯ ಮೂಲಂ ಧರ್ಮಃ

ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ಸದಾಕಾಲವೂ ಸುಖದ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಯಾರೇ ಆಗಲಿ ತಾವಾಗಿಯೇ ದುಃಖವನ್ನು ಬೇಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸುಖದ ನಿಜವಾದ ಕಲ್ಪನೆ ಮಾತ್ರ ಬದಲಪ್ಪು ಜನರಿಗೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ತಪ್ಪಾಗದು. ಪಂಡಿತಪರೇಣ್ಮರಾದ ಅನ್ನಂಭಟ್ಟರು ' ಸರ್ವೇಷಾಂ ಅನುಕೂಲತಯಾ ವೇದನೀಯ ಸುಖಮ್ ' ಎಂದು ಸುಖದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಹಿತವೆನಿಸುವುದೇ ಸುಖವು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಇದು ಅನುಕೂಲವೆನಿಸಿದ್ದು ನಾಳೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವೂ ಆಗಬಹುದು. ಚೇಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬೆಚ್ಚಗಿನ ನೀರು ಹಿತವೆನಿಸಿದರೆ, ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ತಣ್ಣಗಿನ ನೀರೇ ಬೇಕೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದೇಶ, ಕಾಲ, ವ್ಯಕ್ತಿ ಇವು ಬದಲಾದಂತೆ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳ ಅನುಭವವು ಬದಲಾಗುತ್ತ ಹೋಗುವುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದಿರುವ ವಿಷಯ.

' ಸುಖಸ್ಯ ಮೂಲಂ ಧರ್ಮಃ ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸುಖದ ಮೂಲ ಗುಣವು ಧರ್ಮವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂಥ ಸುಖವು ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸುಖವೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದದ್ದು ಅವಶ್ಯ. ಇಂಥ ಶಾಶ್ವತ ಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣಭೂತವಾದದ್ದು ಧರ್ಮವೆಂದು ಜಾಣಕ್ಕನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಧರ್ಮ ಎಂದರೆ ಸದಾಚಾರವೆಂದೇ ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಸಂಗಾನುಸಾರವಾಗಿ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ದಾನಕ್ಕೆ ಧರ್ಮವೆನ್ನಬಹುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಕರ್ತವ್ಯಕರ್ಮವೂ ಧರ್ಮವೆನಿಸುವುದು. ಪೂಜಾಪುನಸ್ಕಾರಾದಿ ಕರ್ಮಕಾರ್ಯಕ್ಕೂ ಧರ್ಮವೆಂದು ಕರೆಯುವುದು ವಾಡಿಕೆ. ಆದರೆ ' ಧಾರಣಾತ್ ಧರ್ಮ ಉಚ್ಯತೆ ' ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಧರ್ಮವು ಮಾನವನಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿ ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ

ಸದಾಚಾರವೇ ಧರ್ಮವೆಂಬುದನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಷ್ಣು ಸಹಸ್ರ-
ನಾಮದ ಫಲಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಮಾತನ್ನೇ ಆಚಾರಪ್ರಭವೋ
ಧರ್ಮಃ ' ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮವು ಸದಾಚಾರ ರೂಪದಲ್ಲಿ
ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದೇ ಈ ವಾಕ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ತೈತ್ತಿರಿಯೋ-
ಪನಿಪತ್ತಿನಲ್ಲಿ ' ಸತ್ಯಂ ವದ ' . ' ಧರ್ಮಂ ಚರ ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೂ
ಹಾಗೆಯೇ ' ಸತ್ಯಮೂಲಾನಿ ಧರ್ಮಾಣಿ ' ಎಂಬ ಲೋಕೋಕ್ತಿಯನ್ನು
ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡಾಗ. ಸತ್ಯಕ್ಕೂ, ಧರ್ಮಕ್ಕೂ ಇರುವ ಅನಿರ್ವೇದ್ಯ ಸಂಬಂಧ-
ದಿಂದಾಗಿ, ಸತ್ಯವು ಕೇವಲ ಸೈದ್ಧಾಂತಿಕವಾದದ್ದು. ಧರ್ಮವು ಅದರ
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಆಚರಣೆ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದೆಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ.
ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಕೂಡ ಧರ್ಮ
ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸತ್ಯಮಾನುಷ್ಠಾನವೆಂದೇ ಅರ್ಥಮಾಡಿದ್ದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.
ಹೀಗಾಗಿ ಧರ್ಮ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ' ನ್ಯಾಯ ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ
ಸೂಚ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸದಾಚಾರದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಾಯವಿರಲಾರದು—
ಆದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯ. ನ್ಯಾಯ, ಧರ್ಮ ಈ ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿರುವ
ಮೂಲತತ್ತ್ವವೆಂದರೆ ಒಳ್ಳೆಯ ನಡತೆ ಅಥವಾ ಸದಾಚಾರವೆಂದೇ ಸಿದ್ಧ-
ವಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀಮತ್ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ಪ್ರಕಾರ ' ಪ್ರಾಣಿನಾಂ
ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಭ್ಯುದಯ ನಿಶ್ಚಯಸಹೇತುಃ ಯಃ ಸ ಧರ್ಮಃ ' ಎಂದರೆ
ಜನರ ಹಿತ, ಪರ ಎರಡೂ ಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದೇ ಧರ್ಮವೆಂದು
ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸದಾಚಾರವೇ (ಸತ್ಯರ್ಮ—ಅನಾಸಕ್ತಿ-
ಯಿಂದ, ಈಶ್ವರಾರ್ಪಣ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮ) ಇಂತಹ ಉಭಯ
ಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಇನ್ನೂ ಒಂದು ವಿಷಯವೆಂದರೆ, ಸದಾಚಾರವು ಧರ್ಮದ ಒಂದು
ಮುಖ ಮಾತ್ರ. ಇನ್ನೊಂದು ಮುಖವು ದುಷ್ಕರ್ಮವನ್ನು ಪರಿತ್ಯಜಿ-
ಸುವುದಾಗಿದೆ. ಅಂತೆಯೇ ಭಗವಂತನು ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಸಂಸ್ಥಾಪನೆಯೇ
ತನ್ನ ಅವತಾರದ ಉದ್ದೇಶವೆಂದು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಸಜ್ಜನರ ಸಂರಕ್ಷಣೆ
ಹಾಗೂ ದುಷ್ಕರ ನಾಶ ಹೀಗೆ ದ್ವಿಮುಖವಾಗಿ ಅದನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದ

ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ಒತ್ತಿಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ' ಸದಾಚಾರಿ ' ಎಂದರೇನೇ ದುಷ್ಕರ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಹಲವರು ಧರ್ಮದ ಈ ದ್ವಿಮುಖಿತೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಲಿಕ್ಕೆ ಅನುಮಾನಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಪರೋಪಕಾರನಿರತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬನು ತನ್ನ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ದುರ್ದೈವಗಳ ಅಧೀನನಾಗಿದ್ದರೆ ಅವರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಅವನಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ನ್ಯೂನತೆ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಹೀಗಾಗಿ ಧರ್ಮದ ದ್ವಿಮುಖಿತೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ' ಆಚಾರಹೀನಂ ನ ಪ್ರಸಂತಿ ವೇದಾಃ ' ಎಂಬ ಉಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸದಾಚಾರದ ಮಹತ್ವವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಸುಖಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾದದ್ದು ಧರ್ಮವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸದಾಚಾರರೂಪವಾದ ಧರ್ಮವನ್ನೇ ಶ್ರುತಿ, ಸ್ಮೃತಿ, ಸಂಜ್ಞನರ ವ್ಯವಹಾರ ಹಾಗೂ ಅಂತಃಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಸಮಾಧಾನ ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ಮೂಲಗಳಿಂದ ದೊರಕಿಸಿ ಒರಿಗ ಹಚ್ಚುವುದು ಸಾಧ್ಯ. ಹೀಗೆ ಚಾಣಕ್ಯನು ಧಾರ್ಮಿಕತೆಯ ಪರಂಪರೆಯ ಶರಣನಾಗಿ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಗ್ರಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಲೇಬೇಕು.

೨. ಧರ್ಮಸ್ಯ ಮೂಲಮರ್ಥಃ

ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕತೆಯ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆನುಗುಣವಾಗಿ ಚಾಣಕ್ಯನು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಪೂರಸ್ಕೃತವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಇಂಥ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾದದ್ದು 'ಅರ್ಥ' ಎಂದು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅರ್ಥವೆಂದೊಂದನೆ ಹಣ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾದದ್ದು ಹಣ ಅಥವಾ ಸಂಪತ್ತು ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವುದು ಸಹಜ. ಆದರೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಈ ಅರ್ಥವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಯೋಗ್ಯವೆನಿಸಿದರೂ ಚಾಣಕ್ಯನು 'ಅರ್ಥ' ಶಬ್ದವನ್ನು ವ್ಯಾಪಕಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮೇರುಕೃತಿಯಾದ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವು ಕೇವಲ ಹಣಕಾಸಿನ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನಷ್ಟೇ ಚರ್ಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ರಾಜನೀತಿ, ಸಮಾಜಶಾಸ್ತ್ರ, ಆಡಳಿತ, ಕಾನೂನು, ವ್ಯಾಪಾರ, ವ್ಯವಹಾರ ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪಕವಾದ ವಿವರಣೆ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಕ್ಷೇಪದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ರಾಜ್ಯಸ್ಥಾಪನೆ ಹಾಗೂ ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಆದರ ಆಡಳಿತವನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವಾಗುವ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದ ಕಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತವೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ 'ಅರ್ಥ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹಣ ಅಥವಾ ಜೀವನೋಪಾಯ ಎಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಒಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಗೆ ಆಧಾರವಾದದ್ದು ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕಾದರೂ ಅಂಥ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ 'ಅರ್ಥ'ವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದು ಕಠಿಣ. ಹೀಗಾಗಿ ಅರ್ಥ (ಹಣ ಅಥವಾ ಸಂಪತ್ತು) ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಆಧಾರವೇ ತಪ್ಪಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವ ಜಾಣಕ್ಕನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಿದೆ. ಜೀವನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವಷ್ಟು ಕೂಡ ಹಣವಿರದಿದ್ದರೆ ಮನುಷ್ಯನು ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾರ ಎನ್ನುವುದೇ ಇದರ ಮರ್ಮ. ಇದು ಸುಳ್ಳೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಊಟಕ್ಕೆ ಏನೂ ಮೊರೆಯದಿದ್ದಾಗ ಹಸಿವೆ ಹೊಟ್ಟೆಯಿಂದ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯನಿರತನಾಗುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅಪರಾಧಿಗಳ ಜೀವನವನ್ನು ಅಭ್ಯಸಿಸಿದಾಗ ಅವರಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಜನರು ದುರ್ಮಾರ್ಗಿಗಳಾದದ್ದಕ್ಕೆ ಬದಲನವೇ ಮೂಲಕಾರಣವೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗದಿರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಸತ್ತ್ವವೃತ್ತಿಗಳು ಮೂಡಿ ಸನ್ಮಾರ್ಗದಿಂದ ನಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಉದರನಿರ್ವಾಹದ ಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ಹಣದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದ್ದೇ ಇದೆ ಎಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನೇ ಜಾಣಕ್ಕನು ಇನ್ನೊಂದೆಡೆಗೆ 'ಧರ್ಮಮೂಲತ್ವಾತ್ ಕಾಮಫಲತ್ವಾತ್ ಅರ್ಥಸ್ಯ' ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅರ್ಥವು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಮೂಲವಷ್ಟೆ; ಅಲ್ಲ, ಜೀವನಸಾಫಲತೆ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅದು ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವುದೇ ಕಾಮಫಲತ್ವಾತ್ ಎಂಬುದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಹೀಗೆ ಜಾಣಕ್ಕನು ಧರ್ಮವೇ ಸರ್ವಸ್ವ

ಎಂಬ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರ ವಿಚಾರಧಾರೆಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೂ ಅವಕ್ಕೂ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ ಧರ್ಮದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥವೂ ಪ್ರಧಾನವಾದದ್ದು ಎಂದು ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ದಿಟ್ಟ ವಿಚಾರವೇ ಸರಿ.

೨. ಅರ್ಥಸ್ಯ ಮೂಲಂ ರಾಜ್ಯಮ್

ವ್ಯಕ್ತಿಗತ ಜೀವನದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ವಿಚಾರಮಾಡುವಾಗ 'ಅರ್ಥ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಪತ್ತು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡರೂ ದೇಶಹಿತದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದಾಗ ರಾಜ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಅರ್ಥದಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಲಾಗದು. ರಾಜ್ಯದ ಆರ್ಥಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ತೃಪ್ತಿಕರವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅದಕ್ಕಿರುವ ಸರಿಯಾಗಿ ಇರಬೇಕಷ್ಟೇ ? ಇದಕ್ಕೊಂದೇ 'ರಾಜಾ ಕಾಲಸ್ಯ ಕಾರಣಂ' ಎಂದು ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು. ಇದೇ ವಿಚಾರವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ. ಅದೇ ಗ್ರಂಥದ ಶಾಂತಿಪರ್ವದಲ್ಲಿ.

ರಾಜಾನಾಂ ಪ್ರಥಮಂ ವಿದೇಶ್ ತತೋ

ಫಾರ್ಯಾಂ ತತೋ ಧನಮ್ |

ರಾಜನ್ಯಸತಿ ಲೋಕಸ್ಯ ಕುತೋ ಫಾರ್ಯಾ

ಕುತೋ ಧನಮ್ ||

ಎಂದು ಭಿಷ್ಣುಪಿತಾಮಹನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಒಳ್ಳೆಯ ರಾಜನಿದ್ದ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಒಳ್ಳೆಯ ಆಡಳಿತವಿರುವುದು ಸಾಧ್ಯ. ಆಗ ಜನರು ಸುಖ-ಶಾಂತಿ-ಗಲದ ನೆಲೆಸಬಹುದು. ಫಾರ್ಯಾ, ಧನಾದಿ ಸೌಖ್ಯವಿದ್ದರೂ ರಾಜ್ಯವೇ ಅಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದೂ ಅಸುರಕ್ಷಿತವೇ. ಅದರಿಂದ ನಮಗೆ ನಿಜವಾದ ಸುಖವು ದೊರೆಯಲಾರದು. ಅದಕ್ಕೊಂದೇ ಮೊದಲು ಒಳ್ಳೆ ರಾಜ್ಯವಿರಬೇಕು ಎಂದು ಬಯಸಿದರೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಎಲ್ಲಿ ಸುಖಿಗಳೂ ತಾನೇ ತಾನಾಗಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ದೇಶದ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಹಾಗೂ ಸಾಂಪತ್ತಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ

ಇಡಬಲ್ಲ ಆಶೀತವ ಆವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು 'ಅರ್ಥ'ದ ಮೂಲವೇ ರಾಜ್ಯವೆಂದೂ ಸಾರಿಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

೪. ರಾಜ್ಯಸ್ಯ ಮೂಲಮಿಂದ್ರಿಯ ಜಯಃ

ಚಾರಿತ್ರ್ಯಸಂಪನ್ನರಾದ ಸದಾಚಾರಿಗಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತ ಸೂತ್ರಗಳಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ದೇಶಕ್ಕೆ ಕಲ್ಯಾಣ ವಿಸ್ತಾರವಾದೇ ಈ ಸೂತ್ರದ ಆಶಯ. ಶಾಸಕರು ಸಮರ್ಥರಿಂದಲೂ ಮಜ್ಜರಾಗಿವ್ವರೆ ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣ-ಕೀಂಠಲೂ ಸ್ವಾರ್ಥಸಾಧನೆಯ ಕಡೆಗೇ ಅವರ ಲಕ್ಷ್ಯವಿರುತ್ತದೆ. ಅಸಮರ್ಥ ಶಾಸಕರಿಂದ ರಾಜ್ಯವು ಹಾಳಾಗಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸಕರಲ್ಲಿ ಸದಾಚಾರವಿದ್ದರೇನೇ ಅವರು ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ದುಡಿಯುವುದು ಸಾಧ್ಯ. ಮಾರ್ಕಂಡೇಯನ, ಕಂಸ, ರಾಮಣ ಇತ್ಯಾದಿ ದುಷ್ಟರು ಸಮರ್ಥರಿಂದಲೂ ತಮ್ಮ ಮಜ್ಜೇರಣೆಯ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅನ್ಯಾಯವೇ ಅವರ ಮೂಲಮಂತ್ರವಾಯಿತು. ರಾಮ-ರಾಜ್ಯ, ಧರ್ಮರಾಜ್ಯ ಎನ್ನುವ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಗಳು ಶಾಸಕರು ಸದ್ವೃತ್ತ-ರಾಗಿರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ.

೫. ಇಂದ್ರಿಯ ಜಯಸ್ಯ ಮೂಲಂ ವಿನಯಃ

ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹವು ವಿನಯವಂತರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ದಂಭ, ವರ್ಜ, ಅಹಂಕಾರಿಗಳಾದವರು ಇಂದ್ರಿಯ ಮರಣಾಂತರಾಯೇ ವಿನಃ ಅವನ್ನು ಗೆದ್ದವರಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸು ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ

ಪ್ರೇರಿಸಿದಂತೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಹರಿಬಿಟ್ಟು, ಸಾರಥಿ ಇಲ್ಲದ ರಥದ ಕುದುರೆಗಳು ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕ್ಕುತ್ತ ಓಡುತ್ತ ಹೋಗಿ ರಥವನ್ನೇ ನಾಶಪಡಿಸುವಂತೆ ತಮ್ಮ ಜೀವನ ಹಾಗೂ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಇವರು ಹಾಳುಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ವಿನಯವಂತರು ಅರ್ಥಾತ್ ಗುರು, ಹಿರಿಯರು, ಧರ್ಮದ ಆಜ್ಞೆಗಳು ಇವೆಲ್ಲವುಗಳನ್ನು ಗೌರವಿಸುವವರು ಅಹಂಕಾರಿಗಳಾಗುವ ತಪ್ಪುಗಿಂತ ಮೊದಲಿದ್ದಾರೆ, ಈ ವಿಶ್ವವನ್ನು ಆಳುವ ಶಕ್ತಿ ಬೇರೊಂದಿದೆ. ನಾವು ಅದನ್ನು ಮೀರಲಾರೆವು—ಎಂಬುದನ್ನರಿತು ನಮ್ರರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಇಂಥ ನಮ್ರತೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವಶದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವಾಗುತ್ತದೆ. —ಎಂಬುದೇ ಚಾಣಕ್ಯನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

೬. ವಿನಯಸ್ಕ ಮೂಲಂ ವೃದ್ಧೋಪಸೇವಾ

ವಿನಯಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಅವಶ್ಯವಾದದ್ದು ವೃದ್ಧೋಪಸೇವೆ— ಎಂದರೆ ಗುರು ಹಿರಿಯರ ಶುಶ್ರೂಷೆ. ಮನಸಾ ಗುರು-ಹಿರಿಯರನ್ನು ಅದರದಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಸಾಲದು —ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಅವರ ಸೇವೆಯನ್ನು ಘಾಡುವುದು ಅತ್ಯವಶ್ಯವಾದದ್ದು. ಇಂಥ ಸೇವೆಯಿಂದ ಅಹಂಕಾರ ನಾಶವಾಗಿ ಸಹನಶೀಲತೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ವೃದ್ಧ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವೃದ್ಧಿ ಹಾಗೂ ವಯೋವೃದ್ಧಿ ಎಂಬ ಎರಡೂ ಅರ್ಥಗಳು ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ. ವಯೋವೃದ್ಧರ ಸೇವೆಯಿಂದ ಸಹನಶೀಲತೆ ಹಾಗೂ ಸ್ವಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿರುವುದರ ಬಗ್ಗೆ ಸಮಾಧಾನವುಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಜ್ಞಾನವೃದ್ಧರ ಸೇವೆಯಿಂದ ಅಹಂಕಾರ ನಾಶವಾಗಿ ಮನುಷ್ಯ ಸ್ವಭಾವವು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ವಿನಯ ಸಂಪಾದಿಸುವ ಸಾಧನೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬಡಿಸಿ ಚಾಣಕ್ಯನು ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅದರ ಫಲವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ.

೭. ವೃದ್ಯೋಪಸೇವಯಾ ವಿಜ್ಞಾನಮ್

ಗುರು-ಹಿರಿಯರ ಸೇವೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದಾಗಿ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಅನೇಕ ರೀತಿಯ ಅನುಭವಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಇದೇ ವಿಜ್ಞಾನ. ಸೈದ್ಧಾಂತಿಕ ಅಥವಾ ಪುಸ್ತಕೀಯ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವೆಂತಲೂ, ಅನುಭವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಜ್ಞಾನವೆಂತಲೂ ಬಲ್ಲವರು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಮನೋವೃದ್ಧಿಯ ತಮ್ಮ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ ಅವರ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯ ಮಟ್ಟವನ್ನು ಎತ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದಕ್ಕೋ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಓದಿ ಬಹುಕಾಲ ಪರಿಶ್ರಮಪಟ್ಟು ಪಡೆಯಬಹುದಾದ ಜ್ಞಾನವು ಅಲ್ಪಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ತ-ಸೇವಾನುರಾಗದಿಂದ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಚಾಣಕ್ಯನು ಅದನ್ನೇ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಒತ್ತಿಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

ಇದೇ ಸೂತ್ರವನ್ನು 'ವೃದ್ಯೋಪಸೇವಯಾ ವಿಜ್ಞಾನಮ್' ಎಂದು ಹೇಳಿ ವೃದ್ಯೋಪಸೇವೆಗೆ ವಿಜ್ಞಾನವು ಸಾಧನೀಯಭೂತವಾದದ್ದು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಲೂಬಹುದೆಂಬುದು ಇನ್ನೊಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅದು ಅಷ್ಟು ಸಮಂಜಸವೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೮. ವಿಜ್ಞಾನೇನಾತ್ಮಾನಂ ಸಂಪಾದಯೇತ್

ಸೈದ್ಧಾಂತಿಕ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅನುಭವದ ಮೆರುಗು ದೊರೆತು ಮನುಷ್ಯನು ವಿವೇಕಿಯಾಗಿ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲಿದೆ. ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದರೆ, ಮನುಷ್ಯ ಸಹಜವಾದ ಕಾಮಕ್ರೋಧಾದಿ ದೋಷಗಳು ನಾಶವಾಗಿ ವಿವೇಕೋದಯವಾಗುವುದು. ಇಂಥ ವಿವೇಕಿಗೆ ಭೋಗಮಯ ಜೀವನದ ಅಸ್ಥಿರತೆ, ಸಂಸಾರದ ಅಸಾರತೆ, ಆತ್ಮನಿತ್ಯತ್ವ, ಇವೆಲ್ಲವುಗಳ ಅರಿವಾಗಿ ಲೌಕಿಕ ಹಾಗೂ

ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಗಳಿರಬಹುದು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇಂಥವನು ರಾಜ-ಪದವಿಯನ್ನು ಭೂಷಿಸಿದರೆ ಋಷಿಯಲ್ಲಿರಬೇಕಾದ ತ್ಯಾಗ, ರಾಜನಲ್ಲಿರಬೇಕಾದ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆ ಇವುಗಳ ಸಾಮರಸ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ರಾಜರ್ಷಿ ಎಂದು ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅರ್ಹನಾಗುತ್ತಾನೆ.

೯. ಸಂಪಾದಿತಾತ್ಮಾ ಜಿತಾತ್ಮಾ ಭವತಿ

ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದ ಜೀವನದ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು-ಕೊಂಡವನು ಸಂಪಾದಿತಾತ್ಮನೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಇಂಥ ವಿವೇ-ಕಿಯು ಜಿತಾತ್ಮನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದು ಚಾಣಕ್ಯನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದರ ಮರ್ಮ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮಾತ್ರ, ಈ ಸೂತ್ರಗಳು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಾಗಿ ರಾಜನಿಗೆ ಉಪದೇಶ-ಸಲ್ಲಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಅನುಷಂಗಿಕವಾಗಿ ಉಳಿದವರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ. 'ಆತ್ಮ-ಲಾಭಾತ್ ನ ಪರಂ ವಿದ್ಯತೆ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಕೂಡ ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ. ತಾನು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪನೆಂದು ತಿಳಿದ ಜ್ಞಾನಿ ಅಥವಾ ಜೀವನಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಅರಿತು ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಸಾಗಿಸುತ್ತಿರುವ ಸಂಸಾರಿ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಸಂಸಾರಸಾಗರವನ್ನು ಈಗಿ ಜಯಿಸಬಲ್ಲವರು. ಇವರಿಗೆ ಸುಖ-ದುಃಖಾದಿ ದ್ವಂದ್ವಗಳು ಬಾಧಿಸಲಾರವು ಎಂಬುದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೧೦. ಜಿತಾತ್ಮಾ ಸರ್ವಾರ್ಥೈಃ ಸಂಯುಜ್ಯೇತ

ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದ ಜಿತಾತ್ಮನು ಧರ್ಮಾದಿ ಸರ್ವ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿ,

ಮೊದಲಿನ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿದ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಮಾರೋಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಾವು ಸುಧಾಪಿತವೊಂದನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು.

ಜಿತೇಂದ್ರಿಯತ್ವಂ ವಿನಯಸ್ಯ ಕಾರಣಂ ಗುಣಪ್ರಕೋಪೋ

ವಿನಯಾದವಾಪ್ಯತೇ |

ಗುಣಾಧಿಕೇ ಪುಂಸಿ ಜನೋನುರಜ್ಯತೇ ಜನಾನುರಾಗ

ಪ್ರಭವಾ ಹಿ ಸಂಪದಃ ||

ಜಿತೇಂದ್ರಿಯನಾದವನು ವಿನಯವಂತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇಂಥವನು ಸದ್ಗುಣಗಳ ಆಗರವಾಗಿ ಜನಪ್ರಿಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಜನಾನುರಾಗಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು ಇನ್ನೊಂದಿಲ್ಲ. ಈ ಮಾತು ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆಯೇ ರಾಜನಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಲೋಕಾನುರಾಗವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಮನುಷ್ಯನು ಪ್ರಜಾನುರಾಗವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ ರಾಜನಿಗೆ ಕಡಿಮೆಯಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದೇ ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಪ್ರಜಾನುರಾಗವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವುದೇ ರಾಜನ ಪರಮಗುರಿಯಾಗಿರಬೇಕು ಎನ್ನುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿತವಾಗಿದೆ. ಇಂಥ ರಾಜನು ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯಪರಿಪಾಲನೆಯಿಂದ ಧರ್ಮಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸದೆ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ 'ಸರ್ವಾರ್ಥೈಃ ಸಂಯುಜ್ಯೇತ' ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

೧೧. ಅಹಿಂಸಾಲಕ್ಷಣೋ ಧರ್ಮಃ

'ಸುಖಸ್ಯ ಮೂಲಂ ಧರ್ಮಃ' ಎಂದು ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದ ಚಾರ್ಕನು ಮುಂದೆ ಅವರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಅದು ಅಹಿಂಸಾರೂಪಿಯಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ಸಾರಿಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅನಿವಾರ್ಯ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಹಿಂಸೆಗೆ ಅನುಮತಿ ನೀಡಿದವನು ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಅಹಿಂಸಾರೂಪವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಚ್ಚರಿಯನಿಸದಿರದು. ಆದರೆ ಹಿಂಸೆಯು

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಂದ್ಯವೆನಿಸಿದರೂ, ಮುಂದೆ ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾದ ಅಪರಿಮಿತ ಬಾಧೆಯಿಂದ ಪಾರಾಗಲು, ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯೋಜಿಸಿದ ಅನಿವಾರ್ಯವೆಂದು ತೋರುವ ಹಿಂಸೆಯು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಹಿಂಸೆಯೇ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಪರಮೇಶ್ವರನು ಬಹುಸುರನನ್ನು, ಕುಮಾರ ಕಾರ್ತಿಕೇಯನು ಶಾರಕ ದೈತ್ಯನನ್ನು, ಮಹಾವಿಷ್ಣುವು ತನ್ನ ಅನೇಕ ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಅದೆಷ್ಟೋ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಲೋಕರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಅಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಕಾಯಾ, ವಾಚಾ, ಮನಸಾ ಆಚರಿಸಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಮಾತಿನಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುವುದು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಶಾರೀರಿಕವಾದ ಹಿಂಸೆಗಿಂತಲೂ ಭೀಕರವೆನಿಸಬಹುದು. ತನ್ನ ಜೀವಕ್ಕಿರುವಷ್ಟೇ ಮಹತ್ವ ಅಥವಾ ಬದುಕುವ ಅಧಿಕಾರ ಬೇರೆ ಜೀವಗಳಿಗೂ ಇದೆ ಎಂಬ ತತ್ವವೇ ಅಹಿಂಸೆಗೆ ತಳಹದಿ.

೧೨. ನ ವೇದಬಾಹ್ಯೋ ಧರ್ಮಃ

ಭಾರತೀಯ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ವೇದಕ್ಕಿರುವಷ್ಟು ಮಹತ್ವದ ಸ್ಥಾನ ಬೇರಾವುದಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲ. ಅವು ಮನುಷ್ಯ ರಚಿತವಾದವುಗಳಲ್ಲ. ತಪೋನಿಷ್ಠರಾದ ಮುಷಿಗಳಿಗೆ ಧ್ಯಾನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ, ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವ ಈ ವೇದಗಳ ದರ್ಶನಮಾತ್ರವಾಯಿತು ಎಂಬುದು ಮೀಮಾಂಸಕರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ವೇದದಲ್ಲಿಯ ಯಾವ ಶಬ್ದವೂ ಆಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ ಎಂದು ಅವರು ಸಾರಿಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಯಜ್ಞಾದಿ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಜರುಗುವ ಪದಾಹಿಂಸೆಯು ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹಿಂಸೆಯೇ ಅಲ್ಲ. ಅದು ವೇದಮಾನ್ಯವಾದದ್ದು, ದೇವತೆಗಳು ನಮಗೆ ದಯಪಾಲಿಸಿರುವ ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟವೆನಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೇ ಅವರಿಗೆ ಯಜ್ಞದ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿಸುವುದು ಹಿಂಸೆಯಲ್ಲ ಎಂಬುದು

ಅವರ ಸಮರ್ಥನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ' ಅಹಿಂಸಾ ಲಕ್ಷಣೋ ಧರ್ಮಃ ' ಎನ್ನುವ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ' ನ ವೇದಬಾಹ್ಯೋ ಧರ್ಮಃ ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅವರು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದೇನೇ ಇರಲಿ, ಅಹಿಂಸೆ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವಾಗ ತಾತ್ಪರ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವಶ್ಯ. ಯಾರಾದರೂ ನಮ್ಮನ್ನು ಕೊಲೆಮಾಡಲು ಬಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತೀಕಾರ ಮಾಡದೆ ಅಹಿಂಸಾ ಪರವೋ ಧರ್ಮಃ ಎಂದು ಕೈಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ. ಶತ್ರುವು ಈ ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡಿದಾಗಲೂ ಅಹಿಂಸಾ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತ ಕುಳಿತರೆ ರಾಜ್ಯವು ಹಾಳಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ' ಆತ್ಮರಕ್ಷಾ ಕರ್ತವ್ಯಾ ' ಎಂದು ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಸಂರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬ ವೇದವಾಕ್ಯವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿ ಪ್ರತೀಕಾರ ಮಾಡುವುದು ಅವಶ್ಯ. ಹೀಗಾದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಮೇಲಿನ ಎರಡೂ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಅನುಮಾನ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಯಾವುದನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದೇ ಅದಿಲ್ಲವನ್ನು ವೇದಾಧ್ಯಯನದಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ವೇದವು ಅಬಾಧಿತವಾದ ಪ್ರಮಾಣವೆನಿಸಿದೆ.

ಪ್ರತ್ಯೇಕ್ಷೇಣಾನುಮಿತ್ಯಾ ವಾ ಯಸ್ಮೂಪಾಯೋ ನ ಬುಧ್ಯತೇ ।

ಎನಂ ವಿದಂತಿ ವೇದೇನ ತಸ್ಮಾತ್ ವೇದಸ್ಯ ವೇದತಾ ॥

ಎಂಬ ಉಕ್ತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು.

೧೩. ಕದಾಚಿದಪಿ ಧರ್ಮಂ ನಿಷೇವೇತ

ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕದಾಚಿತ್ ಶಬ್ದವು ' ಎಂಥ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ' ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಂಥ ದುರ್ಧರ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿಯೂ ಧರ್ಮವನ್ನೇ ಅಶ್ರಯಿಸಬೇಕೆಂಬುದೇ ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿಯ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶ್ಲೋಕವೊಂದನ್ನು ನೆನಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಯೋಗ್ಯ.

ನ ಜಾತು ಕಾಮಾತ್ ನ ಭಯಾತ್ ನ ಲೋಭಾತ್ ಧರ್ಮಂ

ತೃಜೀತ್ ಜೀವಿತಸ್ಯಾಪಿ ಹೇತೋಃ ।

ಧರ್ಮೋ ನಿತ್ಯಃ ಸುಖದುಃಖೇತ್ಸನಿತ್ಯಃ ಜೀವೋ ನಿತ್ಯಃ

ಹೇತುರಸ್ಯತ್ವ ನಿತ್ಯಃ ॥

ತಮ್ಮ ಕಾಮನೆಗಳ ತೃಪ್ತಿಗಾಗಿ, ಲೋಭದಿಂದಾಗಲಿ, ಭಯದಿಂದಾಗಲಿ, ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಕೇವಲ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೂಡ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬಿಡಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಧರ್ಮವು ನಿತ್ಯವಾದದ್ದು. ಸುಖ-ದುಃಖಗಳು ಅನಿತ್ಯವಾದವುಗಳು. ಇಂಥ ಅನಿತ್ಯ ವಸ್ತುಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ನಿತ್ಯವಾದುದಕ್ಕೆ ಎರವಾಗಬಾರದು. ಜೀವದ ಕಾರಣಗಳಾದ ಕರ್ಮಾದಿಗಳು ಅನಿತ್ಯವಾದರೂ 'Each man is potentially Divine' ಎಂಬ ತತ್ವಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಜೀವವು ನಿತ್ಯವಾದದ್ದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಂಥ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿಯೂ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬಿಡಬಾರದು.

೧೪. ಧರ್ಮೇಣ ಧಾರ್ಯತೇ ಲೋಕಃ

ಈ ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆಯೇ ನಿಂತಿದೆ. ಮನುಷ್ಯ ದೇಹಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾದ ಕಾಲುಗಳು ಅಶಕ್ತವಾದಾಗ ದೇಹವು ಕುಪ್ಪಳಿಸಿ ಬೀಳುವಂತೆ ಧರ್ಮ ಲೋಪವಾದರೆ ಈ ಲೋಕವು ಹಾಳಾಗಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಲೋಕದ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಹಾಗೂ ಉದ್ಧಾರವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅದರಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ ಜನರು ಧರ್ಮದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದೊಂದೇ ಉಪಾಯ. ವಿಚಿತ್ರವೆಂದರೆ, ಅಧರ್ಮಾಚರಣೆಯು ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಪರು-ಪಕ್ಷಿ-ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮದ

ಆದೇಶಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಿ ಆತ್ಮೋದ್ಧಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಇಲ್ಲವೇ ಅದನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ಅಧೋಗತಿಗೀಡಾಗುವುದು ಮನುಷ್ಯನ ಕೈಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ. ಅದಕ್ಕೇ ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ 'ಉದ್ಧರೇದಾತ್ಮನಾತ್ಮಾನಂ ನಾತ್ಮಾನಮವ ಸಾದಯೇತ್' ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದರೆ ಕಲಿಯುಗದ ಪ್ರಭಾವವೇ ಎನೋ ಮನುಷ್ಯರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.—

ಪುಣ್ಯಸ್ಯ ಫಲಮಿಚ್ಛಂತಿ ಪುಣ್ಯಂ ನೇಚ್ಛಂತಿ ಮಾನವಾಃ |

ನ ಪಾಪ ಫಲಮಿಚ್ಛಂತಿ ಪಾಪಂ ಕುರ್ವಂತಿ ಯತ್ನತಃ ||

ಜನರಿಗೆ ಪುಣ್ಯದ ಫಲವು ಬೇಕು. ಆದರೆ ಪುಣ್ಯಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಪಾಪದ ಫಲವು ಬೇಡವಾದರೂ ಪಾಪ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಲಿದೆ.

೧೫. ಪ್ರೇತಮಪಿ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾವನುಗಚ್ಛತಃ

ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಹಾಗೂ ಅಧರ್ಮ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು; ಅವುಗಳ ಫಲಗಳಾದ ಪುಣ್ಯ ಹಾಗೂ ಪಾಪವೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಹೆದರದೆ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಂಡರೆ ಮರಣಾನಂತರ ಈ ದೇಹವೇ ನಾಶವಾಗುವುದರಿಂದ ಪಾಪ ಪುಣ್ಯಗಳು ನಮಗೇನು ಮಾಡ ಬಲ್ಲವು. ನಾವು ಅವುಗಳಿಂದ ಪಾರಾದಂತೆಯೇ ಎಂಬ ಭ್ರಮೆ ಯಾರಿ ಗಾದರೂ ಇದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕುವುದೇ ಈ ಸೂತ್ರದ ಉದ್ದೇಶ. ಮರಣಾನಂತರವೇ ಕೂಡ ಕರ್ಮದ ಫಲಗಳು ಮನುಷ್ಯರ ಬೆನ್ನುಬಿಡುವು ದಿಲ್ಲ. ಜನ್ಮಾಂತರಗಳಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಅವನ್ನು ಭೋಗಿಸಿಯೇತೀರಬೇಕಾಗು ತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಇಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಿತವಾಗಿದೆ. ಇದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಮಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸುವ ಸುಘಾಷಿತ ಶ್ಲೋಕವೊಂದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸುವುದು ಅನುಚಿತವೆನಿಸಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ

ಧನಾನಿ ಭೂಮೌ ಪಶವಶ್ಚ ಗೋಷ್ಠೇ ಕಾಂತಾ

ಗೃಹದ್ವಾರಿ ಜನಾಃ ಸ್ಮಶಾನೇ ।

ದೇಹಶ್ಚಿತಾಯಾಂ ಪರಲೋಕಮಾರ್ಗೇ

ಕರ್ಮಾನುಗೋ ಗಚ್ಛತಿ ಜೀವ ಏಕಃ ॥

ಮರಣಾನಂತರ ಮೃತನ ವಿಶ್ವರ್ಯವು ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಪಶು-
ಗಳು ಹಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುವುವು. ಹೆಂಡತಿಯು ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲ ವರೆಗೆ
ಮಾತ್ರ ಹಿಂಬಾಲಿಸುವಳು. ಜನರು ಸ್ಮಶಾನದ ವರೆಗೆ ಬರುವರು. ದೇಹವು
ಅಗ್ನಿಯ ಮೇಲೆಯೇ ಸುಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಗಳು
ಮಾತ್ರ ಜೀವನನ್ನು ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತವೆ—ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು
ಯಥಾರ್ಥವೇ. ಇಷ್ಟಾಂ ಹಾಗು ಕ್ರೈಸ್ತ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿಯಂತೆ ಸನಾತನ
ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಶಾರ್ವತ ಸ್ವರ್ಗ ಅಥವಾ ನರಕವಾಸವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಪುನ-
ರ್ಜನ್ಮವನ್ನು ಪಡೆದು ಪುನಃ ಸಾಧನೆಯಿಂದ ಸದ್ಗತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯ-
ಬಹುದು ಎಂದು ಬೋಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆಶಾವಾದವು ನಮ್ಮ ಸನಾತನ ಹಿಂದೂ
ಧರ್ಮದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ.

೧೬. ದಯಾ ಧರ್ಮಸ್ಯ ಜನ್ಮಭೂಮಿಃ

ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಸಂಕಟಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಭಾಗಿಯಾಗುವುದೇ ದಯೆಯ ಲಕ್ಷಣ.
ಆದ್ದರಿಂದ ದಯೆಯೇ ಧರ್ಮದ ಮೂಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಿದೆ.
ದಯಾಹೀನನು ಸತ್ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಾರ. ಸ್ವಾರ್ಥಪ್ರೇರಿತನಾಗಿ
ಹಾಗೂ ಅದರ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಹಲವೊಂದು ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಅವನು ಎಂತಹ
ಕ್ರೂರ ಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಲೂ ಹೇಸಲಾರ. ಆದರೆ ದಯೆಯನ್ನು ಕೂಡ
ಎಲ್ಲ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದಲ್ಲಿ ಅನರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ನೀರಿನಿಂದ
ಹೊರಬಂದ ಮೊಸಳೆಯನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ದಯತೋರಿದವನನ್ನೇ ಅದು
ತಿಂದಂತೆ, ಅಪಾತ್ರರಿಗೆ ದಯದೋರುವುದು ನಮ್ಮ ವಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣ-

ವಾಗಬಹುದು. ದಯೆಯಿಲ್ಲದ ಧರ್ಮವು ಸದ್ಧರ್ಮವಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳು. ವಾಗ ಧರ್ಮವಲ್ಲದ ದಯೆಯು ಅಷ್ಟೇ ಹಾನಿಕರವಾದದ್ದೆಂಬುದರ ಅರಿವು ನಮಗೆ ಇರಲೇಬೇಕು.

ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿಹೊರಟು 'ಅತ್ಮಾನಿ ಪ್ರತಿಕೂಲಾನಿ ವಿಶೇಷಾಂ ನ ಸಮಾಚರೇತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿದರೆ ನಮಗೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಹೊಡೆದರೆ ನೋವಾಗುವಾಗ, ನಾವೂ ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ಹೊಡೆಯಕೂಡದು: ಇದೇ ಧರ್ಮವೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದು ದಯೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ. ಅಹಿಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದ್ದ ತತ್ವವು ಇದೇ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಅವಶ್ಯ.

೧೭. ಧರ್ಮಮೂಲೇ ಸತ್ಯದಾನೇ

ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ದಯಾಪ್ರೇರಿತವಾದ ಧರ್ಮದ ಆಚರಣೆಯಿಂದ ಮನುಷ್ಯನು ಸತ್ಯವಂಶನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನಿಗೆ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರ್ಥ, ವಿಲ್ಲ, ಕ್ರೌರ್ಯವಿಲ್ಲ. ತತ್ಪರಿಣಾಮವೇ ಎಂಬ ಅರಿವಾಗಿ ಯಾವಾಗಲೂ ನಿರ್ಭಯದಿಂದ ಸತ್ಯವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತಾನೆ. ಭಯದ ಸೋಂಕೂ ಅವನಿಗೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ನಿಃಸ್ವಾರ್ಥ ಭಾವನೆಯುಳ್ಳದ್ದರಿಂದ ಯೋಗ್ಯ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ದಯಾಭಾವನೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವಂತೆ ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆ ಗನುಗುಣವಾಗಿ ದಾನ (ತ್ಯಾಗ) ವನ್ನೂ ಆಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ ಧರ್ಮ ಹಾಗೂ ದಾನ ಇವು ತ್ರಿಕೋಣದ ಮೂರು ಭುಜಗಳಿದ್ದಂತೆ ಎಂದು ತಿಳಿದರೆ, ಧರ್ಮವೇ ಅದರ ತಳ.

೧೮. ಧರ್ಮೇಣ ಜಯತೇ ಲೋಕಾನ್

ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ ಸಮಗುಣಸಂಪನ್ನನಾದವನಿಗೆ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ವಶರೇ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಕೆಲವರು ಅವನ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾದರೆ,

ಉಳಿದವರು ಅವನನ್ನು ಆದರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಲೋಕವೇ ಅವನಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಲೋಕಜಯವೆಂದು ಸೂತ್ರಕಾರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

೧೯. ಮೃತ್ಯುರಪಿ ಧರ್ಮಿಷ್ಠಂ ರಕ್ಷತಿ

ಧರ್ಮದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವನನ್ನು ಮೃತ್ಯುವು ಕೂಡ ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರ ಅರ್ಥ ಅವನಿಗೆ ಮರಣವಿಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ, ಆದರೆ ಮನುಷ್ಯನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಪಮೃತ್ಯುವಿಗೆ ಒಂದು ನೂರು ಅವಕಾಶಗಳಿವೆಯಂತೆ. ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಪಾಪಚರಣೆಯಿಂದ ಸಂಕಲ್ಪಿತ ಅವಧಿಗಿಂತ ಮೊದಲೇ ಬರುವ ಮೃತ್ಯುವು ಅಪಮೃತ್ಯುವೆಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಅಪಮೃತ್ಯುಗಳ ಸಂಭಾವ್ಯತೆಯ ಬಗೆಗೆ ವಿವರಣೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮಿಷ್ಠನು ಇಂಥ ಅಪಮೃತ್ಯುಗಳಿಂದ ಪಾರಾಗಬಲ್ಲನೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಅವನಿಗೆ ಪೂರ್ಣಾಯುಷ್ಯವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ಅನುವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. 'ಆಚಾರಾತ್ ಲಭತೇ ಹ್ಯಾಯುಃ' ಎಂದು ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಭೀಷ್ಮಪಿತಾಮಹರು ಹೇಳಿದ್ದರ ಅರ್ಥವೂ ಇದೇ.

೨೦. ಧರ್ಮಾತ್ ವಿಪರೀತಂ ಪಾಪಂ ಯತ್ರ ಪ್ರಸಜ್ಯತೆ ತತ್ರ ಧರ್ಮಾವಮತಿರ್ಮಹತಿ ಪ್ರಸಜ್ಯತೆ

ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ಎಂದರೆ ಪುಣ್ಯಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾದ ಪಾಪಚರಣೆಯು ಎಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆಯೋ ಅಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಘೋರ ಅನ್ಯಾಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರ ಪರಿಣಾಮ ಸರ್ವ-

ನಾಶವೆಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದೇ ಸೂತ್ರಕಾರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

೨೧. ಉಪಸ್ಥಿತ ವಿನಾಶಾನಾಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ- ಕಾರ್ಯೇಣ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ

ಯಾರದೇ ಆಗಲಿ ವಿನಾಶವು ಸಮೀಪದ್ದನ್ನು ಅವಲ ಸ್ವಭಾವ ಹಾಗೂ ಕೃತಿಗಳ ಮೇಲಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಾಧ್ಯ. ಮನುಷ್ಯನು ದುಷ್ಟ ವಿಚಾರಗಳು ಬರಹತ್ತಿ ಅವರಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಆರಂಭಿಸಿದರೆ ಅವನ ವಿನಾಶವು ಸಮೀಪಿಸಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದು ಈ ಸೂತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯ, ರಾವಣನಿಗೆ ಸೀತಾಪಹರಣದ ಬುದ್ಧಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ ಆ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಮುನ್ನುಗ್ಗಿದ್ದು ಅವನ ವಿನಾಶವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿತ್ತು. ದುರ್ಯೋಧನನಿಗೆ ಪಾಂಡವರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯು ಅನೇಕ ಅನ್ಯಾಯಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಅವನು ಹಾಳಾಗಿಹೋದನು. ಇಂತಹ ಅದೆಷ್ಟೋ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಇತಿಹಾಸ, ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಅವರೆ ಹಲವು ಸಲ ದುಷ್ಟರು ಎಷ್ಟೇ ದುಷ್ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಇನ್ನೂ ಉಚ್ಛ್ರಾಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಮೆರೆಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹ ಉಂಟಾಗುವುದು ಸಹಜ. ಶಾಸ್ತ್ರವು ಇಂಥವರ ಸಂಚಿತ ಪುಣ್ಯವು ಇನ್ನೂ ಮುಗಿದಿರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅವರು ಪಾಪಮಾಡಿದರೂ ಮರೆಯುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಪುಣ್ಯಕ್ಷಯವಾದ ನಂತರ ತತ್ಕ್ಷಣ ವಿನಾಶವು ಖಂಡಿತ ಎಂದು ಸಾರುತ್ತದೆ.

೨೨. ಆತ್ಮ ವಿನಾಶಂ ಸೂಚಯತ್ಯರ್ಥಮ್ ಬುದ್ಧಿಃ

ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯ ವಿಷಯವನ್ನೇ ನಿರ್ಣಯಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ದೃಢಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅರ್ಥಮಬುದ್ಧಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೂವಿ-

ಪುದೇ ಸರ್ವಸಾರಕ್ಕೆ ನಾಂದಿ. ಇದನ್ನೇ ' ವಿನಾಶಕಾಲೇ ವಿಪರೀತ ಬುದ್ಧಿಃ ' ಎಂದು ಸುಭಾಷಿತವು ಸಾರಿಹೇಳುತ್ತದೆ. ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರು ಹುಟ್ಟುವ ಮುನ್ನವೇ ದುಷ್ಟ ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ಎಡೆಗೊಡಕೊಡದು ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವಶ್ಯ.

೨೩. ವಿವಾದೇ ಧರ್ಮಮನುಸ್ಮರೇತ್

ವಿವಾದಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವರೆಲ್ಲ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಬೇರೆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಧರ್ಮದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆಯೇ ವಿವಾದಗಳನ್ನು ಬಗೆಹರಿಸಬೇಕು ಎಂದರ್ಥ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವಿವಾದಗಳು ಸಂಭವಿಸಿದಾಗ ಹಲವು ಸಲ ಬಲದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ, ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಸಲ ಬಹುಮತದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದನ್ನು ನಾವು ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ಸೂತ್ರಕಾರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಧರ್ಮವೆಂದರೇನೇ ನ್ಯಾಯ. ಆದರೆ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆಯೇ ವಿವಾದಗಳು, ವಾಜ್ಯಗಳು ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು. ನಮ್ಮ ಸಂಸತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬಹುಮತದ ಬಲದಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕೋಮುಗಳ ಮತಗಳ ಆಸೆಯಿಂದ ಅದೆಷ್ಟೋ ಸಲ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬದಿಗಿಟ್ಟು ನಿರ್ಣಯಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು.

೨೪. ವೈವಹಾರಾನುಲೋಮೋ ಧರ್ಮಃ

ಬಾಣಶ್ಶನು ಸಂಪ್ರದಾಯಶರಣನಾದರೂ ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆಗಳಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಂಬಿಡವನು. ಧರ್ಮದಲ್ಲ

ಕೂಡ ಸನಾತನ ಧರ್ಮ, ದೇಶ ಧರ್ಮ, ಕಾಲ ಧರ್ಮ ಎಂಬ ಅನೇಕ ಭೇದಗಳಿವೆ. ಒಂದು ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವಾದುದು, ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ಅಧರ್ಮವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಹಿಂದಿನ ಯುಗದಲ್ಲಿ ನಿಪುತ್ರಿಯಾದ ಅಣ್ಣನ ವಿಧವೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮನು ಪತ್ನೋತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು ನಿಯೋಗ-ಧರ್ಮವೆಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು. ಈಗ ಅದು ನಿಷಿದ್ಧ. ಇಸ್ಲಾಂ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ವಿಹಿತವೋ ಅದು ನಮ್ಮ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಿಷಿದ್ಧವೆನಿಸುವುದು. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಗೋವಧೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಧರ್ಮವು ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೂ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರಬಾರದು ಎಂದು ಚಾಣಾಕ್ಯನು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಐತಿಹಾಸಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಬದಲಾವಣೆಗಳಿಂದಾಗಿ ಧರ್ಮವು ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರಬೇಕೆಂಬುದೇ ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಕುರುಡುನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ನಂಬಲಾಗದೆಯೂ, ಅಂಥಾನುಕರಣವೂ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲವೆಂದೂ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ವ್ಯವಹಾರವೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಕಾನೂನು ಎಂದು ಅರ್ಥ, ದೇಶದ ಕಾಲಮಾನ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಕಾನೂನುಗಳು ಬದಲಾಗಬೇಕಾದದ್ದು ಅವಶ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸನಾತನ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಅಂಶವು ಅನುಕರಣಕ್ಕೆ ಅಯೋಗ್ಯವೆನಿಸಿದರೆ ಅಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರವು ಧರ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಬಲ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆಂಬುವುದೇ ಈ ಸೂತ್ರದ ಆಶಯ. ಇದಕ್ಕೂ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ,

ಧರ್ಮಶ್ಚ ವ್ಯವಹಾರಶ್ಚ ಚರಿತ್ರಂ ರಾಜಶಾಸನಮ್ |

ವಿವಾದಾರ್ಥಶ್ಚ ಚತುಷ್ಟಾದಃ ಪಶ್ಚಿಮಃ ಪೂರ್ವಬಾಧಕಃ ||

ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ಪ್ರಕಾರ ನ್ಯಾಯದ ನಾಲ್ಕು ಸ್ತಂಭಗಳಾದ—೧. ಸನಾತನ ಧರ್ಮ, ೨. ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ವ್ಯವಹಾರ, ೩. ಲೋಕಾಚಾರ, ೪. ರಾಜಶಾಸನ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಪರ್ಯಾಸ ಕಂಡುಬಂದರೆ ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಮತ್ತೊಂದು ಬಲಿಷ್ಠ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಚಾಣಾಕ್ಯನ ಕ್ರಾಂತಿವರ್ಧಿತ್ವವನ್ನು ಎತ್ತಿ-ಕೊರಿಸುತ್ತದೆ.

೨೫. ಧರ್ಮಾದಪಿ ವ್ಯವಹಾರೋ ಗರೀಯಾನ್

ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರದ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯವಹಾರವು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨೬. ಸರ್ವಜ್ಞ ತಾ ಲೋಕಜ್ಞ ತಾ

ಮನುಷ್ಯನು ಕೇವಲ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಓದಿದರೆ ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗಲಾರ. ಲೋಕಾನುಭವವೂ ಅಷ್ಟೇ ಮಹತ್ವದ್ದಿರುತ್ತದೆ. ಗ್ರಂಥಾಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಮೂತ್ರ ಪಂಡಿತನಾಗಿ ವ್ಯವಹಾರ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪಂಚತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮೂರ್ಖ ಪಂಡಿತರಂತೆ ಅವನ ಪಾಡಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೆಷ್ಟೋ ರಾಜಕಾರಣಗಳು ಪಾಂಡಿತ್ಯವಿರದಿದ್ದರೂ ಕೇವಲ ವ್ಯವಹಾರಜ್ಞಾನದಿಂದ ಒಳ್ಳೆಯ ಆಡಳಿತ ಕಾರನೆನಿಸಿಕೊಂಡದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು.

೨೭. ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞೋಪಿ ಅಲೋಕಜ್ಞೋ ಮೂರ್ಖತುಲ್ಯಃ

ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಾತ್ಮಕವಾಗಿ, ಎಷ್ಟೇ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನಿದ್ದರೂ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರವಿಲ್ಲದವನು ರುದ್ಧ ಮೂರ್ಖನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ನ್ಯಾಯ, ವ್ಯಾಕರಣ, ವೇದಾಂತ, ಮಿಃಮಾಂಸಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೊದಿದವನಿಗೆ ಅನೇಕ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಎಭಿನ್ನ ಜನರೊಂದಿಗೆ ಹೇಗೆ ವ್ಯವಹರಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲವಾದರೆ ಅಪಹಾಸ್ಯಕ್ಕೀಡಾಗುತ್ತಾನೆ.

೨೮. ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಯೋಜನಂ ತತ್ಪದರ್ಶನಮ್

ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಆಗಲಿ ಅಥವಾ ವ್ಯವಹಾರಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಆಗಲಿ ಅಬಾ-
ಧಿತವಾದ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬೋಧಿಸಬೇಕು ಎನ್ನುವುದು ಈ
ಸೂತ್ರದ ಆಶಯ. ಅಗ್ನಿಯು ಉಷ್ಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಶ್ರಿಕಾಲಂ-
ಬಾಧಿತವಾದ ಸತ್ಯ. ಇಂಥ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಮ್ಯಕ್‌ಜ್ಞಾನವೆನ್ನುವರು. ಶಾಸ್ತ್ರ-
ಗಳು ಇಂಥ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬೋಧಿಸಬೇಕೇ ಹೊರತು ಜನರನ್ನು ದುರ್ಮಾ-
ರ್ಗಕ್ಕೆ ಎಳೆಯುವುದನ್ನು ಮಾಡಕೂಡದು.

ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಸಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಭಗವಸ್ವಿತ್ವವನ್ನು ಸಿದ್ಧಮಾಡಿದ್ದರೂ
ನಾಸ್ತಿಕ ದರ್ಶನಗಳು ದುಸ್ತರ್ಕದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಜನರನ್ನು ದಿಬ್ಬೂರ್ದ-
ಗೊಳಿಸಿ ದುರ್ಮಾರ್ಗಗಳೆಳೆಯುತ್ತವೆ ಎನ್ನುವುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತು.
ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಹಲವು ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ತಮ್ಮ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ತತ್ವಪ್ರತಿ-
ಪಾದನೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉಪರಭರಣಕ್ಕಾಗಿ ಅಥವಾ ವಾದದಲ್ಲಿ ಜಯ
ಗಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದನ್ನು ನಾವು ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಹಾಗಾಗ-
ಬಾರದೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಯೋಜನವು ಯಥಾರ್ಥ-
ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

೨೯. ತತ್ವಜ್ಞಾನಂ ಕಾರ್ಯಮೇವ ಪ್ರಕಾಶಯತಿ

ತತ್ವಜ್ಞಾನವು ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿ ಜನರನ್ನು
ಸತ್ಕಾರ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವುದೇ ಈ ಸೂತ್ರದ
ಅಭಿಪ್ರಾಯ. 'ಕಾರ್ಯ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಸತ್ಕಾರ್ಯವೆಂದೇ ಅರ್ಥ. ಇದನ್ನೇ
ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವು ಮನುಷ್ಯರನ್ನು
ಅಕಾರ್ಯ ಎಂದರೆ ದುಷ್ಕರ್ಮಪ್ರವೃತ್ತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂತಹ
ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಕಾರ್ಯದಿಂದ ದೂರವಿರುವಷ್ಟು ಮನೋದಾಡ್ಕ
ವರಿಗೆ ಸಮ್ಯಕ್‌ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಲಭಿಸಿರುತ್ತದೆ.

೩೦. ವ್ಯವಹಾರೇ ಪಕ್ಷಪಾತೋ ನ ಕಾರ್ಯಃ

ಲೋಕದಲ್ಲಿಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಪಾತವಿರಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಎಲ್ಲ ಅನ್ಯಾಯಗಳಿಗೆ ಮೂಲ. ವಿಶೇಷತಃ ನ್ಯಾಯಧಾನವಂತಹ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಕಾನೂನುಬದ್ಧವಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವ್ಯವಹಾರವು ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಡಬೇಕೆಂಬುದೇ ಚಾಣಕ್ಯನ ಅಶಯ. ಈ ಮಾತನ್ನು ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ.

ಏವಂ ಕಾರ್ಯಾಣಿ ಧರ್ಮಸ್ಥಾಃ ಕುರ್ಯುರಚ್ಛೇಲ ದರ್ಶಿನಃ |

ಸಮಾಃ ಸರ್ವೇಷು ಭಾವೇಷು ವಿಶ್ವಾಸ್ಯಾ ಲೋಕಸಂಪ್ರಿಯಾಃ ||

ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಧರ್ಮಸ್ಥರೆಂದರೆ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರು ಲೋಭದಿಂದ, ಛೇಲ, ಮೋಸ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಶರಣುಹೋಗದೆ ಎಲ್ಲರನ್ನು ಸಮತ್ವ ಭಾವದಿಂದ ನೋಡಿ ಪಕ್ಷಪಾತರಹಿತವಾದ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು, ಅಂದರೇನೆ? ಅವರು ಎಲ್ಲರ ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೂ ಪಾತ್ರರಾಗಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯರಾಗುತ್ತಾರೆ.

೩೧. ಆತ್ಮಾ ಹಿ ಸರ್ವ ವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷೀ

ಚಾಣಕ್ಯನು ನಾಸ್ತಿಕನೆಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವರೂಪದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ನಂಬಿ, ಇಂಥ ಆತ್ಮನು ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಹಾರಗಳಿಗೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಘೋಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ನಾವು ಅನ್ಯಾಯ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಎಲ್ಲರಿಂದ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟರೂ ಆತ್ಮನಿಂದ ಬಚ್ಚಿಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕಾದಶಿಯ ದಿವಸ ನಾನು ನಿರಾಹಾರದಿಂದ ಇದ್ದೇನೆ ಎಂದು ಲೋಕಕ್ಕೆಲ್ಲ ಸಾರಿ ಅದನ್ನು ನಂಬುವಂತೆ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದರೂ ಅಂಥವನು ಯಾರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದೆ ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಉಟಮಾಡಿದ್ದರೆ ಸಾಕ್ಷೀರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ

ಅದು ಗೊತ್ತೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ 'ಮನುಷ್ಯನು ಯಾರನ್ನಾದರೂ ಮೋಸ-
ಗೊಳಿಸಬಹುದು, ಆದರೆ ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಮೋಸಗೊಳಿಸುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ'
ಎಂದು ಬೇರೆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ,
ವ್ಯವಹಾರ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ನಡೆಯಬೇಕು.

೩೨. ಸರ್ವಸಾಕ್ಷಿಹ್ಯಾತ್ಮಾ

ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯ ವಿಚಾರವೇ ಸಿದ್ಧಾಂತರೂಪವಾಗಿ ಆತ್ಮನು
ಸರ್ವಸಾಕ್ಷಿ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಗೊಡ್ಡ-
ವಿದೆ. ನಿಂತಹ ಅನ್ಯಾಯ ಜರುಗಿವರೂ ಅದರ ಲೇಪವು ಆತ್ಮನಿಗಿಲ್ಲ.
ಅವನು ಕೇವಲ ಸಾಕ್ಷಿ ಮಾತ್ರ. ಸಾಕ್ಷೀದಾರನಿಗೆ ಹೇಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲವೋ
ಹಾಗೆಯೇ ಆತ್ಮನಿಗೂ ಇಲ್ಲ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ್ದೆಲ್ಲ ಆತ್ಮನಿಗೆ
ಜ್ಞಾನದಿಂದಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ ಎಂಬ ಭ್ರಮೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. 'ಸಾಕ್ಷೀ
ಚೇತಾ ಕೇವಲೋ ನಿರ್ಗುಣಶ್ಚ' ಎಂದು ಆತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಉಪನಿ-
ಷತ್ಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು. ವೇದ, ಇಂದ್ರಿಯ ಹಾಗೂ
ಮನಸ್ಸು ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಜೀವತ್ವವು ಬಂದು ಕರ್ಮ-
ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಈಡಾಗುವ ಪ್ರಸಂಗವು ಬರುತ್ತದೆ, ಈ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಆಜ್ಞಾನವೇ
ಕಾರಣ ಎಂಬ ಅರಿವಾದಾಗ ಬಂಧನಗಳು ಕಳಚಿಹೋಗುತ್ತವೆ.

೩೩. ಅರ್ಥಮೂಲೌ ಧರ್ಮಕಾಮೌ

ಎರಡನೆಯ ಸೂತ್ರವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಅರ್ಥವು ಕರ್ಮರೂಪೀ
ವೃಕ್ಷದ ಬೇರು ಹಾಗೂ ಕಾಮವು ಅದರ ಫಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ
ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನೇ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಧರ್ಮ

ಕಾಮಗಳಿರಡೂ ಅರ್ಥದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆಯೇ ನಿಂತಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು ಚಾರ್ಯನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅವಶ್ಯವಿದ್ದಷ್ಟು ಕೂಡ ಹಣವಿರಲಿಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯು ಅಸಾಧ್ಯವೆಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹುರುಳಿಲ್ಲದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯುಗಳಿಂದ ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾದ ಸುಖಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅರ್ಥವಿದ್ದರೆನೇ ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬ ಮಾತೂ ಕೂಡ ಅಬಾಧಿತವಾದ ಸತ್ಯ. ಚಾರ್ಯನು ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ ಹಾಗೂ ಕಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವೇ ಪ್ರಧಾನವಾದದ್ದು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. (ಅರ್ಥ ವಿವ ಪ್ರಧಾನ ಇತಿ —ಕೌಟಿಲ್ಯ).

ಆಪಸ್ತಂಭ ಯುಷಿಗಳು ಮಾಡಿನ ಮರವಿದ್ದಲ್ಲಿ ನೆರಳು ಹಾಗೂ ಪರಿಮಳ ತಾನೇ ತಾನಾಗಿ ದೊರೆಯುವಂತೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅರ್ಥ, ಕಾಮಗಳು ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಧರ್ಮವೇ ಪ್ರಧಾನ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ತದ್ವಿ-ರುದ್ರವೆನ್ನುವಂತಿದೆ ಚಾರ್ಯನ ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಅದರೇ ಈ ವಿರೋಧಾಭಾಸ-ದಲ್ಲಿ ಸಾಮರಸ್ಯವು ಸಾಧ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಲಾಗದು. ಲೌಕಿಕದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಅರ್ಥವು ಪ್ರಧಾನವೆನಿಸಬಹುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ದೃಷ್ಟಿ-ಯಿಂದ ಧರ್ಮವು ಪ್ರಧಾನವಾದದ್ದು. ಭಾರತೀಯರು ಶ್ವೇತವರ್ಣೀಯರೋ ಅಥವಾ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣೀಯರೋ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಾಗ ಆಂಗ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಕಪ್ಪು ಹಾಗೂ ನಗ್ನೋಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಬಿಳಿ ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸುವಂತಿದೆ ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತ.

೩೪. ಅರ್ಥಮೂಲಂ ಕಾರ್ಯಮ್

ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯವಾಗಲಿ ' ಅರ್ಥ ' ಎಂದರೆ ಹಣದಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯ. ಇತರ ಸಾಧನ-ಸಾಹಿತ್ಯಗಳೆಲ್ಲ ತಾವೇ ತಾವಾಗಿ ಹಣವನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಬರು-

ತ್ರವೆ. ಇದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬರುವ ಅನುಭವ. ಅದಕ್ಕಿಂತಲೇ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ.

೩೫. ಯದಲ್ಪ ಪ್ರಯತ್ನಾತ್ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿರ್ಭವತಿ

ಹಣವಿದ್ದರೆ ಅತ್ಯಲ್ಪ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಲೇ ಸರ್ವಕಾರ್ಯಗಳು ಸಿದ್ಧಿ ಸುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಸರ್ವವದಿತವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಸೂತ್ರಕಾರನು ತಿಳಿಯಿಸಿ ಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ.

೩೬. ವೃತ್ತಿಮೂಲಮರ್ಥಲಾಭಃ

ಹಣವು ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ದೊರೆಯುವುದು ಮೂಲಮರ್ಥ. ವೃತ್ತಿಯೇ ಅದರ ಮೂಲ. 'ವೃತ್ತಿ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ಯೋಗ ಅಥವಾ ವ್ಯವಸಾಯವೆಂಬ ಅರ್ಥ. ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನದ ವಿವಿಧ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ ಅಥವಾ ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ ವ್ಯವಸಾಯ ಅಂದರೆ ಅರ್ಥಾತ್ ಉದ್ಯೋಗ, ಕೃತಿ, ಪ್ರಯತ್ನ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಮೂಲಕವೇ ಧನಸಂಗ್ರಹವು ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ವಾಸ್ತವಿಕವಾದಿಯಾದ ಚಾಣಕ್ಯನು ದೈವವಿದ್ದರೆ ಧನಲಾಭವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ವಾದವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪುರಸ್ಕರಿಸಿಲ್ಲ.

೩೭. ಅರ್ಥಸಂಪತ್ ಪ್ರಕೃತಿಸಂಪದಂ ಕರೋತಿ

ಅರ್ಥಸಂಪತ್ತು ಎಂದರೆ ಧನದ ಸಮೃದ್ಧಿ ಇದ್ದ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿ-

ಸಂಪತ್ತಿನ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಆಸ್ತದವಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ರಾಜ್ಯದ ಪ್ರಕೃತಿಗಳು ಏಳು—೧. ಸ್ವಾಮಿ (ರಾಜ್), ೨. ಅಮಾತ್ಯ ಅಥವಾ ಮಂತ್ರಿ, ೩. ಮಿತ್ರರಾಜರು, ೪. ರಾಷ್ಟ್ರ ಎಂದರೆ ದೇಶದ ನೆಲ, ನೀರು, ಜನತೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಂಪತ್ತುಗಳು, ೫. ದುರ್ಗ ಅಥವಾ ಕೋಟಿ-ಕೊತ್ತಲಗಳು, ೬. ಬಲ ಅಂದರೆ ರಾಜ್ಯದ ಸೈನ್ಯಬಲ, ೭. ಕೋಶ ಅಥವಾ ಸರಕಾರದ ಉತ್ಪನ್ನ (ಹಣಕಾಸಿನ ಸ್ಥಿತಿ). ರಾಜ್ಯದ ಸಾಂಪತ್ತಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯು ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದರೆ ಉಳಿದ ಪ್ರಕೃತಿಗಳು ಸುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವುದು ಸಾಧ್ಯ. ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ಅರ್ಥವೇ ಮೂಲವೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಚಾಣಕ್ಯನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಒಳ್ಳೆಯ ಸಾಂಪತ್ತಿಕ ಸ್ಥಿತಿ ಇದ್ದ ದೇಶಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಿವಂತರಾದ ಸಚಿವರು ಮೊರೆಯುವರು. ಅಂಥ ದೇಶದೊಂದಿಗೆ ಇತರ ರಾಜರು ಮಿತ್ರತ್ವವನ್ನು ಬಯಸುವುದೂ ಸಹಜ. ದೇಶದಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪರ ಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿ, ಸರ್ವತೋಮುಖವಾದ ಅಭ್ಯುದಯವನ್ನು ಹೊಂದಬಹುದು. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಸೈನ್ಯಬಲವನ್ನು ಸದಾಕಾಲವೂ ಸಜ್ಜಾಗಿ ಇಡುವುದೂ ಕೂಡ ಆರ್ಥಿಕ ಸುಸ್ಥಿತಿಯಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯ. ಕೋಟಿ-ಕೊತ್ತಲಗಳನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸುವುದು ಹಾಗೂ ಇವುಗಳನ್ನು ಸುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದಕ್ಕೂ ಕೂಡ ಹಣವೇ ಸಾಧನ. ಹೀಗೆ ದೇಶದ ಸರ್ವತೋಮುಖವಾದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಅವಶ್ಯವಿದ್ದ ಸಪ್ತಪ್ರಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಸಂಪತ್ತೇ ಆಧಾರವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ.

೩೮. ಮತ್ಸ್ಯಾರ್ಥಿ ಇವ ಜಲಮುಪಯುಜ್ಯ ಅರ್ಥಂ ಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್

ಮೀನುಗಾರನು ಜಲಾಶಯಗಳಿಂದ ಮೀನುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ತನ್ನ ಚರಿತಾರ್ಥವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವಂತೆ, ರಾಜನು ತನ್ನ ಪ್ರಕೃತಿಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ

ಅನೇಕಾನೇಕ ಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದೇ ಈ ಸೂತ್ರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

೩೯. ಪ್ರಕೃತಿಸಂಪದಾಹ್ಯನಾಯಕಮಪಿ ರಾಜ್ಯಂ ನೀಯತೆ

ರಾಜ್ಯದ ಏಳು ಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದುವೇಳೆ ಕೆಲವೊಂದು ಸೀಮಿತ ಕಾಲಾವಧಿಯ ವರೆಗೆ ಸ್ವಾಮಿ ಎಂದರೆ ರಾಜನಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಉಳಿದ ಆರು ಪ್ರಕೃತಿಗಳು ರಾಜ್ಯಶಾಸನವನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು ಸಾಧ್ಯವೆಂಬುದು ಈ ಸೂತ್ರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಪೇಶವೆಯರೆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹಾಗು ಇನ್ನೂ ಹಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜನು ಚಿಕ್ಕವನಿರುವಾಗ ಉಳಿದ ರಾಜ್ಯಾಂಗಗಳು ಆದರಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸಮರ್ಥ ಹಾಗು ಸ್ವಾಮಿನಿಷ್ಠ ಮಂತ್ರಿಗಳು ರಾಜನು ದೊಡ್ಡವನಾಗುವ ವರೆಗೆ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸಿದ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅನಾಯಕ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಾವಾಗಲೂ ರಾಜನು ಇರದೇ ಇದ್ದಾಗ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಡದು. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾತ್ರ. ಏಕೆಂದರೆ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜನಿಗೇ ಅಗ್ರಸ್ಥಾನ. ಅವನು ಯೋಗ್ಯತಾಸಂಪನ್ನನಿದ್ದರೆ ಉಳಿದ ಪ್ರಕೃತಿಗಳು ತಾನೇ ತಾನಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಮರೆಯಕೂಡದು.

೪೦. ಪ್ರಕೃತಿ ಕೋಪಃ ಸರ್ವಕೋಪೇಭ್ಯೋ ಗರೀಯಾನ್

ಏಳು ಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಆರು ಪ್ರಕೃತಿಗಳು ಕ್ಷೋಭಗೊಂಡು ರಾಜನಿಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವಾದರೆ ರಾಜನು ಎಷ್ಟು ಸಮರ್ಥನಿದ್ದರೂ ತೊಂದರೆ-

ಗೀಡಾಗುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನುವುದೇ ಇದರ ಮಾರ್ಗ. ಹೊರಗಿನ ಶತ್ರುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಆಂತರಿಕ ಶತ್ರುಗಳು ದೇಶವನ್ನು ಏಕಘೃವಾಗಿ ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ. ಎಲ್ಲ ಪ್ರಕೃತಿಗಳು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುವಾಗ ಪರಜಕ್ಕಗಳು ದಾಳಿಮಾಡಿದರೆ ಐಕ್ಯದಿಂದ ಅವನ್ನು ಎದುರಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಪ್ರಜೆಗಳು, ಮಂತ್ರಿಗಳು ಇಲ್ಲವೆ ಸೈನಿಕರು ತಿರುಗಿಬಿದ್ದರೆ ರಾಜ್ಯವು ಹಾಳಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದೇ ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೪೧. ಅವಿನೀತ ಸ್ವಾಮಿ-ಲಾಭಾತ್ ಅಸ್ವಾಮಿ ಲಾಭಃ ಶ್ರೇಯಾನ್

ಆಯೋಗ್ಯನು ಎಂದರೆ ಅವಿನೀತನಾದ ರಾಜನಿರುವುದಕ್ಕಿಂತ ರಾಜನಿಲ್ಲದೆ ಇರುವುದೇ ಲೇಸು ಎಂದು ಪ್ರಕೃತ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದರ ಅರ್ಥ ರಾಜನ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆಯೋಗ್ಯ ರಾಜನಿರುವುದು ದೇಶದ ದುರ್ವೈಪವೆಂಬುದು. ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವು ರಾಜನಲ್ಲಿ ಅಭಿಗಾಮಿಕ, ಪ್ರಾಜ್ಞ ಹಾಗೂ ಉತ್ಸಾಹ ಗುಣಗಳಿರಬೇಕೆಂಬುದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಪ್ರಜೆಗಳು ರಾಜನಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಭೇಟಿಯಾಗಲು ಅನುಕೂಲತೆಗಳಿರಬೇಕು. ರಾಜನು ಅವರ ದೂರುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಂಡು ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಬಗೆಹರಿಸುವಷ್ಟು ಬುದ್ಧಿವಂತನೂ, ಉತ್ಸಾಹಿಯೂ ಇದ್ದು ಕಾರ್ಯತತ್ಪರನೂ ಆಗಿರಬೇಕೆಂಬುದು ಸೂತ್ರಕಾರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

೪೨. ಅರ್ಥವಾನ್ ಸರ್ವಲೋಕಸ್ಯ ಬಹುಮತಃ

ಸಾಂಪತ್ತಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ರಾಜನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆಡಳಿತವನ್ನು ನಡೆಸಿ ಪ್ರಜಾಸುರಾಗಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ

ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ರಾಜ್ಯದ ಭದ್ರತೆಗೆ ಸಾಂಪತ್ತಿಕ ಸ್ಥಿತಿ ಹಾಗೂ ನುರಿತ ಸೈನ್ಯಬಲ ಇವು ಮುಖ್ಯವಾದವುಗಳು. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಹಣವಿದ್ದವನಿಗೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನ-ಮಾನಗಳು ದೊರೆಯುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಹಣದ ಮಹತ್ವವು ಇದ್ದೇ ಇದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರವು ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

೪೩. ಅಮರವತ್ ಅರ್ಥಜಾತಂ ವರ್ಧಯೇತ್

ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯರೇ ಆಗಲಿ, ರಾಜನೇ ಆಗಲಿ ಅರ್ಥಸಂಗ್ರಹದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರುತ್ಸಾಹಿಗಳಾಗಿ ಇರದೆ ಆವ್ಯಾಹತವಾಗಿ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಏನೇನೇ ಪ್ರಕಾರೇಣ ದುಡ್ಡು ಗಳಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮ ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಡದು. ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಗಳಿಸಿದ ಸಂಪತ್ತು ಮನುಷ್ಯನ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾರದು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸುಭಾಷಿತವೊಂದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಬಹುದು.

ಅಜರಾಮರವತ್ ಪ್ರಾಚ್ಛೋ ವಿದ್ಯಾಮರ್ಥಂಚ ಚಿಂತಯೇತ್ |

ಗೃಹೀತ ಇವ ಕೇರೇಷು ಮೃತ್ಯುನಾ ಧರ್ಮಮಾಚರೇತ್ ||

ಹಣವನ್ನು ಗಳಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ, ವಿದ್ಯಾರ್ಜನೆಯ ವಿಷಯವಾಗಿಯೇ ಆಗಲಿ ಮನುಷ್ಯನು ತಾನು ಇಂದಿಲ್ಲ ನಾಳೆ ಸಾಯುವವನು ಅಥವಾ ಮುದುಕನಾಗಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ಬಗೆದು ನಿರಾಶಾವಾದವನ್ನವಲಂಬಿಸಿ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯನಾಗಿರಬಾರದು. ನಾನು ಸಾಯುವುದೂ ಇಲ್ಲ, ಮುಟ್ಟಿನವನೂ ಅಲ್ಲ ಎಂಬ ನಿರ್ಧಾರದಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ಎರಡೂ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯತತ್ಪರನಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದರೂ, ಆದೇ

ಉಸುರಿನಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಾಯ ಮಾತ್ರ ಆಗಬಾರದು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯೇ ನಮ್ಮ ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ಮುಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಉಜ್ಜಿದ ಮಾಡುವಾಗ ಹೇಗೆ ಧರ್ಮದ ನೆನಪಾಗುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಯಾವಾಗಲೂ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿ ಹಣವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತಾನು ಅಮರನೆಂದು ಬಗೆದು ಸಂಪದಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಯತ್ನಿಸಬೇಕೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವಶ್ಯ.

೪೪. ಮಹೇಂದ್ರಮಪ್ಯರ್ಥಹೀನಂ ನ ಮನ್ಯತೇ ಲೋಕಃ

ಚಾಣಕ್ಯನು ಅರ್ಥವೇ ಪ್ರಧಾನವೆಂಬ ತತ್ವದ ಪುರಸ್ಕರ್ತೃವಾಗಿ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಸಂಪತ್ತಿನ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅನೇಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಲಿದ್ದಾನೆ. ಅದಕ್ಕೊಂದೇ ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ದೇವೇಂದ್ರನು ಕೂಡ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡರೆ ಯಾರೂ ಅವನಿಗೆ ಬೆಲೆ ಕೊಡಲಾರರು ಎಂದು ಅಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾನೆ.

೪೫. ದಾರಿದ್ರ್ಯಂ ಖಲು ಪುರುಷಸ್ಯ ಜೀವಿತಂ ಮರಣಮ್

ದಾರಿದ್ರ್ಯವೆಂದರೆ ಹಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಮರಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕೆಟ್ಟದ್ದೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಮರಣಾನಂತರ ಅವನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಮನುಷ್ಯನ ಎಲ್ಲ ಚಿಂತೆಗಳು ಮುಕ್ತಾಯಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ದಾರಿದ್ರ್ಯ-

ದಿಂದ ಅವು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತವೆ. ಬಡತನವೆಂಬುದು ಬಹಳ ಕೆಟ್ಟ ಜನ್ಮ ಎಂಬ ಜಾನಪದ ಹಾಡನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಬಹುದು. ' ದಾರಿದ್ರ್ಯ ದೋಷೋ ಗುಣರಾಶಿ ನಾಶೀ ' ಎಂದರೆ ದಾರಿದ್ರ್ಯವೆಂಬ ಒಂದೇ ಒಂದು ದೋಷವು ರಾಶಿ, ರಾಶಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸಾರುವ ಈ ಸುಭಾಷಿತವು ದರಿದ್ರ್ಯನ ಕಷ್ಟಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಸುಂದರವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತದೆ.

೪೬. ವಿರೂಪೋಪ್ಯಥವಾನ್ ಸುರೂಪಃ

೪೭. ಅಕುಲೀನೋಪಿ ಧನೀ ಕುಲೀನಾತ್ ವಿಶಿಷ್ಠಃ

ಹಣವಿದ್ದವನು ಕುರೂಪಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಅಥವಾ ಹೀನಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವನು ಇದ್ದರೂ ಕೂಡ ಕೇವಲ ಸಿರಿವಂತನೆಂಬ ಒಂದೇ ಒಂದು ಕಾರಣದಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಅವನನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದನ್ನು ನಾವು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಯಲ್ಲಿಯೂ ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಅದನ್ನೇ ಈ ಸೂತ್ರಗಳು ವಿರೂಪಿಯಾದರೂ ಅವನು ಸುರೂಪಿಯೇ, ಅಕುಲೀನನಾದರೂ ಕುಲೀನನೇ ಎಂದು ಅಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಭರ್ತ್ಯಹರಿಯ ನೀತಿಶತಕದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ಲೋಕವೊಂದು ನೆನಪಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ.

ಯಸ್ಯಾಸ್ಮಿ ಎತ್ತಂ ಸ ನರಃ ಕುಲೀನಃ ಸ ಪಂಡಿತಃ

ಸ ಶ್ರುತಮಾನ್ ಗುಣಜ್ಞಃ |

ಸ ವಿವ ವಕ್ತಾ ಸ ಚ ದರ್ಶನೀಯಃ ಸರ್ವೇ ಗುಣಾಃ

ಕಾಂಚನಮಾಶ್ರಯಂತೇ ||

ಎಲ್ಲ ಸಮಗುಣಗಳು ಹಣವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿರುತ್ತವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಜನರು ವಿನೀ ಆಗಲಿ ಹಣವಿದ್ದವರ ಕುಲವನ್ನು ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನನ್ನು ಪಂಡಿತನೆಂತೆ ಗೌರವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಬಲ್ಲವನೆಂದು ಬಗೆಯುತ್ತಾರೆ. ಶ್ಲೋಕ.

ಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಒಳ್ಳೆಯ ವಾಗ್ಮಿಯೆಂದೂ, ಘನವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ-
ವುಳ್ಳ ಸುಂದರನೆಂದೂ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣ ಕೇವಲ
ಅವನ ಹಣ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಹಣವುಂದಿದ್ದರೆ ಸಾಕು. ರಾಜಕಾರಣ ಮೊದಲು
ಗೊಂಡು ಎಲ್ಲ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವರಿಗೆ ತುಂಬಾ ಗೌರವ ದೊರೆಯುವು-
ದನ್ನು ನಾವು ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಇತ್ತೀತಲಾಗಿಯಂತೂ ಕಳ್ಳ ವ್ಯಾಪಾರಿ-
ಗಳು, ಅಮಲಿನ ಪದಾರ್ಥಗಳ ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡುವವರಲ್ಲ ಸನ್ಮಾನ್ಯ-
ರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಅನುಭವ ಯಾರಿಗಿಲ್ಲ ?

೪೮. ಅದಾತಾರಮಪ್ರಥಮತಂ ಅರ್ಥಿನೋ ನ ತ್ಯಜಂತಿ

ದುದ್ದಿನ ಮೊಹವು ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆಂದರೆ
ಅತ್ಯಂತ ಜಿಪ್ಪಣನಾದ ಧನಿಯು ಕೂಡ ಇಂದಿಲ್ಲ ನಾಳೆ ಅಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ
ಹಣವನ್ನಾದರೂ ಕೊಟ್ಟಾನೆಂಬ ಆಸೆಯಿಂದ ಅವನ ಸೇವೆಯನ್ನು ಅಥವಾ
ಮುಖಸ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಯಾರೂ ಹಿಂಜರಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿವೆ
ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಂಪತ್ತಿನ ಪ್ರಭಾವ.

೪೯. ಅಧನಸ್ಯ ಬುದ್ಧಿರ್ನ ವಿದ್ಯತೇ

ಹಾವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳು-
ತ್ತದೆ. ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದರೆ, ದಾರಿದ್ರ್ಯದಿಂದ ಕಂಗಾಲಾದ ಮನು-
ಷ್ಯನು ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ತಿಳಿಯದೆ ಮೂರ್ಖನಂತಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂ

ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಎಷ್ಟೇ ಬುದ್ಧಿವಂತನಿದ್ದರೂ ದಾರಿದ್ರ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದಾಗಿ ಸಮಾಜವು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅವನು ಹೇಳಿದ ಬುದ್ಧಿವಾದವನ್ನು ಕೂಡ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಬುದ್ಧಿಹೀನನಂದಾ ಅವನ ಅಪಹಾಸ್ಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರವು

೫೦. ಹಿತಮಪ್ಯಧನಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಂ ನ ಗ್ರಹ್ಯತೇ

ಹಿತಕಾರಕವಾಗಿದ್ದರೂ ದರಿದ್ರನ ಮಾತಿಗೆ ಯಾರೂ ಬೆಲೆ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸುತ್ತದೆ.

೫೧. ಅಧನಃ ಸ್ವಭಾರ್ಯಯಾ ಅಪ್ಯವಮನ್ಯತೇ

ದರಿದ್ರನನ್ನು ಸಮಾಜವಷ್ಟೇ ಕಡೆಗಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನ ಹೆಂಡತಿಯೂ ಕೂಡ ಹಣವಿಲ್ಲದಾಗ ಅವನನ್ನು ಹೀಯಾಳಿಸಲು ಹಿಂದಮುಂದೆ ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ - ಎಂಬುದು ಪ್ರಕೃತ ಸೂತ್ರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಹೀಗಿಂದಾಗಿ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀಯೂ ಹಣವಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಪತಿಯನ್ನು ಗೌರವಿಸುತ್ತಾಳೆ ಅವಳಲ್ಲಿ ಗಂಡನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ನಿಜವಾದ ಆದರ ಅಥವಾ ಪ್ರೇಮ ಎಂದೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ. ಇತಿಹಾಸ, ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ದೌಪದಿ, ದಮಯಂತಿ, ಸೀತ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಎಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ತಮ್ಮ ಪತಿಸೇವೆಯನ್ನು ಬಿಡಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಲಾಗದು. ಆದರೆ ಇಂತಹ ಆದರ್ಶ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನೋರಿಯುವುದು ಕಠಿಣ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಣವಿಲ್ಲದಾಗ ಗಂಡನಿಗೂ ಕೂಡ ಹೆಂಡತಿಯು ಬೆಲೆ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಬಹುಶಃ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನಂಬುವುದು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

೫೨. ಪುಷ್ಪಹೀನಂ ಸಹಕಾರಮಪಿ ನೋಪಾಸತೇ ಭ್ರಮರಾಃ

ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತರೂಪವಾಗಿ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೂಬಿಡದ ಮಾವಿನ ಮರಗಳೆಡೆಗೆ ಭ್ರಮರಗಳು ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪರಿಮಳವಿದ್ದೇಡೆ ಮಾತ್ರ ಅವುಗಳ ಲಕ್ಷ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಹೂವುಗಳಿಲ್ಲದ ಮಾವಿನ ಮರಗಳೆಡೆ ತಮಗೆ ಏನೂ ಲಾಭವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅವು ಹೋಗುವ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

೫೩. ವಿದ್ಯಾಧನಮಧನಾನಾಮ್

ಲೌಕಿಕದಲ್ಲಿ ಹಣಕ್ಕೆ ಇರುವ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಹಾಗೂ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ಸಾಂಪತ್ತಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ಚೆನ್ನಾಗಿರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಬಿಂಬಿಸಿ ಚಾರಾಕ್ಷನು ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಎದ್ದುಗೆ ಇರುವ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾ ಹೊರಟಿದ್ದಾನೆ. ಇದರ ಅರ್ಥ ಹಣದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೇ ಇರಲಿ ಅದೇ ಸರ್ವಸ್ವವಲ್ಲ. ಮನುಷ್ಯನು ಸಿರಿವಂತನಾಗಬೇಕಾದುದು ಇಷ್ಟವಾದರೂ ಅವನು ಅವಿದ್ಯಾವಂತನಾಗಿದ್ದರೆ ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಜನರು ಅವನಿಗೆ ಮರ್ಯಾದೆ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ತೋರಿದರೂ ಹಿಂದೆ ಅಸಂಸ್ಕೃತನೆಂದು ತೆಗಳುತ್ತಾರೆಂಬುದು ಸರ್ವವೇದ್ಯವಾದ ವಿಷಯ. ಒಳ್ಳೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಬೆಳೆಯಬೇಕಾದರೆ ವಿದ್ಯಾಸಂಪಾದನೆಯ ಹೊರತಾಗಿ ಬೇರೆ ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಸೂತ್ರವು ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ ಎದ್ದೆಯೇ ಧನವು ಎಂದು ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ. ವಿದ್ಯೆ ಇದ್ದವನು ಬಡತನವಿದ್ದರೂ ಸರ್ವಮಾನ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದು ಎಲ್ಲರ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವ ಮಾತು. ರಾಜನು ತನ್ನ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಜ್ಞನಾಗಿದ್ದರೆ ವಿದ್ವಾಂಸನು ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಜ್ಞನಾಗುವ-

ತ್ತಾನೆಂಬ ಸುಭಾಷಿತವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು. (ಸ್ವದೇಶೇ ಪೂಜ್ಯತೇ ರಾಜಾ ವಿದ್ವಾನ್ ಸರ್ವತ್ರ ಪೂಜ್ಯತೇ) ಇದರಿಂದ ವಿದ್ಯೆಯ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಋಷಿಗಳನ್ನು ರಾಜನು ಹುರಿದು ಹೊರಗೆ ಹೊರಿಸುವ ಪರಮಾವಶ್ಯಕವಾದ ಕಾನೂನುಬಾಹಿರವಾದ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಕ್ಯಾಗಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು.

೫೪. ವಿದ್ಯಾ ಬೋಧೆಯ ರಹಸ್ಯ

ಹಣವನ್ನು ಕಳ್ಳರು ಕದಿಯಬಹುದು. ಆದರೆ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಯಾರೂ ಕದಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ವೇತ್ಸವಾಡಿದಂತೆಲ್ಲ ಹಣವು ತೀರುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವಿದ್ಯೆಯು ಪ್ರಸಾರವಾದಂತೆಲ್ಲ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಹಣಕ್ಕಿಂತ ವಿದ್ಯೆಯು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದೆಂಬುದನ್ನು ಇಂದು ಎತ್ತಿತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬೋಧಪ್ರದವಾದ ಒಂದೆರಡು ಸುಭಾಷಿತಗಳನ್ನು ಉದಾ. ಹರಿಸಬಹುದು.

ವಿದ್ಯಾನಾಮ ನರಸ್ಯ ರೂಪಮಧಿಕಂ ಪ್ರಜ್ಞೆನ್ನ ಗುಪ್ತಂ ಧನಮ್ |
ವಿದ್ಯಾಭೋಗಕರೀ ಯಶಸ್ಸವಿಕರೀ ವಿದ್ಯಾ ಗುರೂಕಾಂ ಗುರುಃ ||
ವಿದ್ಯಾ ಬಂಧುಜನೋ ವಿದೇಶಗಮನೇ ವಿದ್ಯಾ ಪರಾದೇವತಾ |
ವಿದ್ಯಾ ರಾಜಸು ಪೂಜ್ಯತೇ ನ ಹಿ ಧನಂ ವಿದ್ಯಾವಿಹೀನಃ ಪರುಃ ||

ವಿದ್ಯಾವಂತರನ್ನು. ಮನುಷ್ಯನಂತ ಅವರು ಸುಂದರವಾಗಿರದಿದ್ದರೂ ಕೇವಲ ನೋಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಜನರು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಇದು ವಿದ್ಯೆಯೇ ಅವರ ರೂಪವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ. ವಿದ್ಯಾರೂಪಿ ಧನವು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಯಾರೂ ಅಪಹರಿಸಲಾರರು. ವಿದ್ಯೆಯು ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಬೋಗ ಹಾಗೂ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟು ಗುರುಗಳ ಗುರುವೆಂದು ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ, ಇಲ್ಲಿ ಗುರುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವಾಮಿಗಳೂ ಕೂಡ ಧನ

ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಆಶ್ರಯಕೊಟ್ಟು ಅವರನ್ನು ಮನ್ನಿಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು. ಪರಸ್ಪರಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ ವಿದ್ಯಾಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೇ ಅನೇಕರು ಅವರ ಬಾಂಧವ್ಯವನ್ನು ಬಯಸಿ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಅದು 'ಪರಾ' ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮಿಗಿಲಾದ ದೇವತೆ ಇದ್ದಂತೆ. ರಾಜರೂ ಕೂಡ ವಿದ್ವೆಗೆ ಮಹತ್ವ ಕೊಡುವುದರಿಂದ ವಿದ್ಯಾಹೀನರು ಶುದ್ಧ ಪಶುಗಳಿದ್ದಂತೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ನ ಚೋರ ಹಾರ್ಯಂ ನ ಚ ರಾಜಹಾರ್ಯಂ

ನ ಭ್ರಾತೃಭ್ರಾತ್ಯಂ ನ ಚ ಭಾರಕಾಃ |

ವ್ಯಯೇಕೃತೇ ವರ್ಧತ ವಿವ ನಿತ್ಯಂ ವಿದ್ಯಾಧನಂ

ಸರ್ವ ಧನ ಪ್ರಧಾನಮ್ ||

ಕಳ್ಳರು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕದಿಯರು. ರಾಜರು ಕೂಡ ಇದನ್ನು ಕರದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಹರೂ ಮಾಡಲಾರರು. ಅಣ್ಣ ತಮ್ಮಂದಿರು ಇವರಲ್ಲಿ ಪಾಲು ಕೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ವಿದ್ಯೆಯು ಜಡಪಸ್ತುನಂತೆ ಭಾರವೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ದಾನ ಮಾಡಿದಂತೆಲ್ಲ ಇದು ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಹೋಗುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಕಾರದ ಸಂಪತ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಇದು ಮಿಗಿಲಾದದ್ದು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

೫೫. ವಿದ್ಯಯಾಖ್ಯಾಪಿತಾ ಖ್ಯಾತಿಃ

ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯ ಚರ್ಚೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲಿಂದ ವಿದ್ಯಾವಂತನು ಕೀರ್ತಿವಂತನಾಗುತ್ತಾನೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರವು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇಂದಿನ ಯುಗದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾವಂತರಿಗಿಂತಲೂ ಕ್ರಿಕೆಟ್ ಪಟುಗಳು ಹಾಗೂ ಚಲಚಿತ್ರ ತಾರೆಯರು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿರುವುದು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅಧಃಪತನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಎನ್ನಬಹುದೇ ? ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಮಕ್ಕಳಿಗೂ. ಅಶಿಕ್ಷಿತರಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೂ ಕೂಡ ಈಗ ಚಲಚಿತ್ರ ಹಾಗೂ ಕ್ರಿಕೆಟ್ ಆಟದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಆಸಕ್ತಿ ಉಂಟಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಟಿ. ವೈ. ಇದ್ದವರ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು. ಹೀಗಾಗಿ ವಿದ್ಯೆಗೆ ಇದ್ದ ಕೀರ್ತಿ ಅಳಿಸಿಹೋಗುತ್ತದೆ ಅಥವಾ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಇಳಿಯದೆ ತತ್ತರೂಪದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿದೆ ಎನ್ನಬಹುದೇ ? ಅದರೂ ಇದು ಜಾಣ- ಕೃನ ಕಾಲದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಎಂಬುದನ್ನು ನೆನಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವಶ್ಯ.

೫೬. ಯಶಶ್ಚ ರೀರಂ ನ ವಿನಶ್ಯತಿ

ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕವಾದ ನಮ್ಮ ಶರೀರಗಳು ನಾಶವಾದರೂ ಜೀವನ- ದಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಕೀರ್ತಿ ಮಾತ್ರ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದ- ರಿಂದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ತರುವ ವಿದ್ಯೆಯು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮಿಗಿಲಾದದ್ದು ಎಂಬುದು ಈ ಸೂತ್ರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಪರಮಹಂಸ, ಎವೇಕಾನ್ಂದ, ಬುದ್ಧ, ಆಚಾರ್ಯ ಶಂಕರ. ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿ. ಸುಭಾಷಚಂದ್ರ ಬೋಸ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಮಹಾಮಹಿಮರ ಜೀವನಗಳೇ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ.

೫೭. ಸಂಪಾದ್ಯಾತ್ಮಾನಮನ್ವಿಚ್ಛೇತ್ ಸಹಾಯವಾನ್

ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ. ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ರಾಜ್ಯವೇ ಮೂಲವೆಂದು ಅರಂಭ- ಮಾಡಿದ ಈ ಜರ್ಚಿಯು ಧರ್ಮದ ಸ್ವರೂಪ. ವ್ಯವಹಾರದೊಂದಿಗೆ ಅದರ ಸಂಬಂಧ. ನಂತರ ಅರ್ಥದ ಮಹತ್ವ ಇತ್ಯಾದಿ ತಿಳಿಯಪಡಿಸಿ ಲೌಕಿಕದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಹಗಲ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅನುಷಂಗಿಕವಾಗಿ ಜರ್ಚಿಸಿ ಹಣವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ನಿವೃತ್ತಿಯ ಹಣ, ಅದರಿಂದ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಕೀರ್ತಿ—ಎಂದು ಜಾಗೃಕನು

ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ್ದಾಯಿತು. ಪ್ರಕೃತ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಎಂಟು, ಒಂಬತ್ತು, ಹತ್ತನೆಯ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲಾದ ' ಸಂಪಾದಿತಾತ್ಮಾ ' ಎಂದರೆ ವಿವೇಕಿ. ಯಾದ ರಾಜನು ತನ್ನ ಗುರಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಸಾಧನೆಗಳ ಚರ್ಚೆಯನ್ನು ಸೂತ್ರಕಾರನು ಆರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಜೀವನದ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡ ವಿವೇಕಿಯಾದ ರಾಜನು ಪಲವೆಡೆಗಳಿಂದ ಸಹಕಾರವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಅವಶ್ಯ. ಏಕೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಒಂದು ಮನತದ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕಾದರೆ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಅನೇಕರ ಸಹಾಯವು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ವಿಶಾಲವಾದ ಒಂದು ರಾಜ್ಯದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಕ್ಷರೇ ತೆರನಾದ ಸಹಾಯ. ಸಹಕಾರಗಳು ಬೇಕಾಗುವುದು ಸಹಜ. ಅದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಸಹಾಯಕ್ಕೆಂದು ಯೋಗ್ಯರಾದ ಮಂತ್ರಿ, ದೂತ, ಗುಪ್ತಚಾರ ಹಾಗೂ ಅದಳಿತಾಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ನಿಯಮಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

೫೮. ನೈಕಂ ಚಕ್ರಂ ಪರಿಭ್ರಮತಿ

ಒಂದೇ ಗಾಲಿಯಿಂದ ರಥವು ಹೇಗೆ ನಡೆಯಲಾರದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ರಾಜನೊಬ್ಬನೇ ಆಡಳಿತವನ್ನು ನಡೆಸಲಾರನೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರವು ದೃಷ್ಟಾಂತ ಸಹಿತವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ರಾಜ್ಯಕಾರ್ಯವೆಂದರೆ ಅನೇಕ ಬಗೆಯವು ಹಾಗೂ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವುಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಹಾಗೂ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಅವುಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆ ಆಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಅನೇಕ ಜನರ ಸಹಕಾರವು ಅವಶ್ಯ. ಎಂಬುದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೫೯. ನ ಅಸಹಾಯಸ್ಯ ಮಂತ್ರ ನಿಶ್ಚಯಃ

ಅಸಹಾಯ ಎಂದರೆ ಸಹಾಯ. ಸಹಕಾರಗಳಿಲ್ಲದ ರಾಜನ ಮಂತ್ರವು ಫಲಿಸದು. ಇಲ್ಲಿ 'ಮಂತ್ರ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರಾಜನೀತಿ ಅಥವಾ ಗುಪ್ತ ಸಮಾಲೋಚನೆ ಎಂದರ್ಥ. ರಾಜನು ಯಾವುದೇ ಮಹತ್ವದ ಕಾರ್ಯವನ್ನಾರಂಭಿಸುವಾಗ ಮಂತ್ರಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಎಂಥ ಯೋಜನೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸಿ ಕಾರ್ಯಗತಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಸಮಾಲೋಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮಂತ್ರ ಇವು ಐದು ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಅರ್ಥ. ರಾಷ್ಟ್ರವು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ೧. ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಆರಂಭಿಸಲು ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಹುಡುಕುವುದು. ೨. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಲು ಅವಶ್ಯವಿದ್ದ ಜನರ ಹಾಗೂ ಧನಪುಲಗಳನ್ನು ಒರೀಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡುವುದು. ೩. ಸರಿಯಾದ ವೇಳೆ ಹಾಗೂ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಾರಂಭ ಮಾಡುವುದು. ೪. ಕೈಕೊಂಡ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾದ ತೊಂದರೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮೊದಲೇ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಅವನ್ನು ಎದುರಿಸಲು ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಯೋಚಿಸುವುದು. ೫. ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿ—ಇವೇ ಮಂತ್ರ ಇವ ಐದು ಅಂಶಗಳು.

೬೦. ಸಹಾಯಃ ಸಮ ಸುಖ ದುಃಖಃ

ಮಂತ್ರಣ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯವನ್ನು ನೀಡಬಹುದಾದ ಮಂತ್ರಿ ಹಾಗೂ ಅಧಿಕಾರಿ ವರ್ಗವು ಎಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಸ್ವಾಮಿನಿಷ್ಠವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಅವನ್ನೇ ಈ ಸೂತ್ರವು ಸಹಾಯ ಮಾಡಬಹುದಾದ ಜನರು ಸಮ ಸುಖ-ದುಃಖರಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ, ಅವರು ರಾಜನ ಸುಖದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸುಖವನ್ನೂ ಅವನ ದುಃಖವನ್ನು ತಮ್ಮದೇ ದುಃಖವೆಂದೂ ತಿಳಿದು, ಆತ್ಮೀಯತೆ ಹಾಗೆ

ಸಾಮರಸ್ಯದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಬೇಕೆಂಬುದೇ ಆಶಯ. ಪರಸ್ಪರರಲ್ಲಿ ವೈಮನಸ್ಯ ಹಾಗೂ ವಿಶ್ವಾಸಭಾತ ಇವುಗಳಿಗೆ ಮಂತ್ರಣೆಯಲ್ಲಿ ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ಸ್ಥಾನವಿಲ್ಲ.

೬೦. ಮಾನೀ ಪ್ರತಿಮಾನಿನಂ ಆತ್ಮನಿ ದ್ವಿತೀಯಂ ಮಂತ್ರಮುತ್ಪಾದಯೇತ್

ಸ್ವಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ರಾಜನು ತನ್ನಷ್ಟೇ ಸ್ವಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಮಂತ್ರಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ರಾಜಕಾರಣದ ವಿಷಯವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸತಕ್ಕದ್ದು. ಈ ಸೂತ್ರದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದರೆ. ಕೇವಲ ಗುಲಾಮರಂತೆ 'ಜೀ ಹುಜೂರ್' ಎನ್ನುವ ಸ್ವಭಾವದವರನ್ನು ಮಂತ್ರಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬಾರದು ಎನ್ನುವುದು. ವಿಧೇಯರಾಗಿದ್ದರೂ ಸ್ವಾಭಿಮಾನದೊಂದಿಗೆರಾಡಬೇಕೆಂದು, ಕೇವಲ ರಾಜನಿಗೆ ಪ್ರಿಯರಾಗಿರಬೇಕೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಇಂಥವರು ಕಠಿಣ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಸಲಹೆಯನ್ನು ಕೊಡಲಾರರು. ಸ್ವಾಭಿಮಾನಿಯು ತತ್ಪರಿಷ್ಕಾ-
ನಾದುದರಿಂದ ರಾಜನ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಅಪ್ರಿಯವೆನಿಸಬಹುದಾದರೂ ಯೋಗ್ಯ ಸಲಹೆಯನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲನು. ಇವರಲ್ಲಿಯೇ ರಾಜನ ಕಲ್ಯಾಣ.

೬೧. ಅವಿನೀತಂ ಸ್ನೇಹಮಾತ್ರೇಣ ನ ಮಂತ್ರೇ ಕುರ್ವೀತ್

ಕೇವಲ ತನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತನೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವಿವೇಕಿಯೊಬ್ಬನನ್ನು ಮಂತ್ರಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬಾರದು. ತನ್ನ ಔದ್ವತ್ಯದಿಂದ ಅವನು ಜನಾನು-
ರಾಗವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ರಾಜನಿಗೂ ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರು ತರುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಸ್ವಾವಕೃತಗುಣವಾಗಿ ಅಸಮಂಜಸವಾದ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ.

ಇದರಿಂದ ರಾಜನೀತಿಯು ಫಲಿಸದೆ ದೇಶದ ಪ್ರಗತಿಗೆ ಬಾಧಕವಾಗುತ್ತದೆ.

೬೩. ಶ್ರುತವಂತಂ ಉಪಧಾಶುದ್ಧಂ ಮಂತ್ರಿಣಂ ಕುರ್ವೀತ್

ರಾಜ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪರಿಣತನಾಗಿ ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನನ್ನು ಹಾಗೂ 'ಉಪಧಾ' ಶುದ್ಧನನ್ನು ಮಂತ್ರಿಯನ್ನಾಗಿ ನಿಯಮಿಸಬೇಕು. ಉಪಧಾ ಶುದ್ಧನಾದರೆ ಮಂತ್ರಿಪದಕ್ಕೆ ನಿಯಮಿಸಬೇಕಾದವನನ್ನು ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ ಹಾಗೂ ಕಾಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಆನೇಕ ಯುಕ್ತಿಗಳ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುವಂತೆ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದಾಗ, ಅಂಥವನು ಆದರಿಂದ ಪಾರಾದರೆ ಶುದ್ಧನೆಂದು ಬಗೆದು ಮಂತ್ರಿಪದಕ್ಕೆ ನಿಯಮಿಸುವುದು. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ, 'ರಾಜನು ಅಧರ್ಮದಿಂದ ಒಬ್ಬ ನೀಚನ ಪೌರೋಹಿತ ಮಾಡುವಂತೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆಯೋಗ್ಯರನ್ನು ಪರಸ್ಪರಿಸಿಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಬೆಲೆ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಣಿಯು ನನ್ನನ್ನು ಮೋಹಿಸುತ್ತಾಳೆ' ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕಾನೇಕ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಗುಪ್ತಚಾರರ ಮುಖಾಂತರ ಮಂತ್ರಿಪದ ಬಯಸುವವರನ್ನು ಪ್ರಯೋಚಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದೇ 'ಉಪಧಾ'.

ಮಂತ್ರಿಗಳನ್ನು ನಿಯಮಿಸುವ ವಿಧಾನವು ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿವರವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅನೇಕಾನೇಕ ಋಷಿಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಕೊನೆಗೆ ಚಾಣಕ್ಕನು ರಾಜಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಲು ಸಮರ್ಥರಾದ ಸ್ವಾಮಿನಿಷ್ಠರನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮಂತ್ರಿಗಳನ್ನಾಗಿ ನಿಯಮಿಸಬೇಕು ಎಂದು ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಕೇವಲ ರಕ್ತಸಂಬಂಧ, ವಂಶ ಪಾರಂಪರ್ಯ, ಜಾತಿ, ಮತ, ಇಂಥವುಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಗುಣ ಹಾಗೂ 'ಲೋಗ್ಯತೆಗೆ' (Merit) ಮಹತ್ವ ಕೊಡಬೇಕೆಂಬುದೇ ಇವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

೬೪. ಮಂತ್ರಮೂಲಾಃ ಸರ್ವಾರಂಭಾಃ

ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಬೇಕಾದಾಗ ಅದು ಮಂತ್ರ-ಮೂಲವಾಗಿರಬೇಕು ಅರ್ಥಾತ್ ಪೂರ್ವಾಪರ ಆಗು-ಹೋಗುಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯ-ದಲ್ಲಿಟ್ಟು, ಸಂಪೂರ್ಣ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಆರಂಭಿಸಬೇಕು. ಮಂತ್ರದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ವಾದ ವಿವೇಚನೆಯು ಗೌ ನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಸಂಪೂರ್ಣ ವಿಚಾರ ಮಾಡದೆ ಕೇವಲ ಸಿಟ್ಟಿನ ಭರದಲ್ಲಿ, ಮಾನಸಿಕ ಉದ್ವೇಗದಿಂದ ಅಥವಾ ಅವಾಸ್ತವ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದರೆ, ನಂತರ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಪಡುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಹಾ ಕವಿ ಭಾರವಿಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ನೆನೆಯಬಹುದು.

ಸಹಸಾ ವಿವರ್ಧಿತ ನ ಕ್ರಿಯಾಂ ಅವಿವೇಕಃ

ಪರಮಾಪದಾಂ ಪದಮ್ |

ದೃಢುತೇ ಹಿ ವಿಮೃಶ್ಯಕಾರಿಣಂ ಗುಣಲಾಭಾಃ

ಸ್ವಯಮೇವ ಸಂಪದಃ ||

ಯಾವುದೇ ಕೆಲಸವನ್ನು ಅವಿವೇಕದಿಂದ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಕೈಕೊಳ್ಳು-ಬಾರದು. ಅದು ಬಹಳ ಸುಕಟಗಳಿಗೆ ಆಸ್ಪದಕೊಡುತ್ತದೆ. ಸಂಪತ್ತು, ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳುವವನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿ-ಸುತ್ತದೆ.

೬೫. ಮಂತ್ರರಕ್ಷಣೇ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿ ಭರ್ವತಿ

ಗುಪ್ತವಾಗಿ ರಾಜನೀತಿಯನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುವ ಸ್ಥಾನವು ಎಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಿ-ಯಿಂದ ಭದ್ರವೂ, ಗೌಪ್ಯವನ್ನು ಕಾಯಲು ಸಚಾಯಕವಾದದ್ದೂ ಇರಬೇಕು. ಅರ್ಥಾತ್ ಅದರ ಸುತ್ತಲು ಎಲ್ಲ ಬದಿಗೂ ಗೌಪ್ಯ ಸ್ಪೋಟವಾಗದಂತಹ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇರಬೇಕು. ಪಕ್ಷಗಳಿಗೂ ಕೂಡ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳುವಂತಹ

ಅವಕಾಶ ಇರಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ, ಶುಕಸಾರಿಕಾದಿ ಪಕ್ಷಿಗಳು. ನಾಯಿ ಮೊದಲಾದ ಪಶುಗಳು ಕೂಡ ಗುಪ್ತಮಂತ್ರಣೆಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಶಬ್ದ ಹಾಗೂ ಸುಜ್ಞಾನಿಗಳ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಹೊರಗೆಡಹಬಹುದೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಮಂತ್ರಣೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕರೆಯದೇ ಅಲ್ಲಿ ಹೋಗಲು ಯಾರಿಗೂ ಅವಕಾಶವಿರಬಾರದು.

೬೬. ಸರ್ವದ್ವಾರೇಭ್ಯೋ ಮಂತ್ರೋ ರಕ್ಷಿತವ್ಯಃ

ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯ ವಿಚಾರಗಳಂತೆ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಮಂತ್ರವ ಗೌಪ್ಯತೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ—

೬೭. ಶ್ರೇಷ್ಠತಮಾಂ ಮಂತ್ರಗುಪ್ತಿಮಾಹುಃ

ಮಂತ್ರವನ್ನು ಗುಪ್ತವಾಗಿ ಇಡುವುದೇ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು. ಅರ್ಥಾತ್ ಗೌಪ್ಯವೇ ಮಂತ್ರ. ಮಂತ್ರವೇ ಗೌಪ್ಯ ಎಂದು ಅಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

೬೮. ಮಂತ್ರವಿನಾಶೋ ಕಾರ್ಯಂ ನಾಶಯತಿ

ಒಂದು ವೇಳೆ ಗೌಪ್ಯ ಸ್ವರೂಪವಾದರೆ ಕೈಕೊಂಡ ಕಾರ್ಯವು ಸರ್ವ-ನಾಶಕ್ಕೆ ಈಡಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸುಂದರ ವಾದ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಅದೇನೆಂದರೆ, ಗೌಪ್ಯ ಸ್ವರೂಪವಾಗುವುದು ಹಾಗೂ ನಡುನೀರಿನಲ್ಲಿ ದೋಣಿ ಮುಳುಗುವುದು ಎರಡೂ ಒಂದೇ ಇದ್ದಂತೆ.

೬೯. ಪ್ರಮಾದಾತ್ ದ್ವಿಷತಾಂ ವಶಮುಪಯಾತಿ

ಮಂತ್ರಭೇದದ ದುಷ್ಪರಿಣಾಮವೆಂದರೆ, ರಾಜನು ವೈರಿಗಳ ವಶ-
ನಾಗುವುದು. ತಾನು ಇನ್ನೊಂದು ರಾಜ್ಯದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗುವ
ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯೋಚಿಸಿದ ಮಂತ್ರಣೆಯು ಯಾವುದೇ ಕಾರಣದಿಂದ ಶತ್ರು-
ವಿಗೆ ಮೊದಲೇ ತಿಳಿದರೆ ಅವನು ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧತೆಯಿಂದ ಪರಚಕ್ರವನ್ನು
ಎದುರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ದಂಡೆತ್ತಿಹೋದವನಿಗೆ ಪರಾಜಯವು ಖಚಿತ
ಎಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

೭೦. ಮಂತ್ರಸಂಪದಾ ರಾಜ್ಯಂ ವರ್ತತೇ

ಗುಪ್ತತೆಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು ಆರಂಭಿಸಿದ ರಾಜನ ಕಾರ್ಯವು ಫಲಿಸಿ
ಅವನ ರಾಜ್ಯವು ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಬೆಳೆದು ಅಭ್ಯುದಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ.
ರಘುವಂಶ ಮಹಾಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿದಾಸನು ದಿಲೀಪರಾಜನ ಗುಪ್ತಮಂತ್ರ-
ಣೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಶ್ಲೋಕವೊಂದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸುವುದು ಉಚಿತ-
ವೆನಿಸಿತು.

ತಸ್ಯ ಸಂವೃತ ಮಂತ್ರಸ್ಯ ಗೂಢಾಕಾರೇಂಗಿತಸ್ಯ ಚ |

ಫಲಾನುಮೇಯಾಃ ಪ್ರಾರಂಭಃ ಸಂಸ್ಯಾರಾಃ ಪ್ರಾಪ್ತನಾ ಇವ ||

ದಿಲೀಪರಾಜನ ಮಂತ್ರದ ಗೌಪ್ಯತೆ ಹಾಗೆಯೇ ಅವನ ಕೃತಿ ಹಾಗೂ
ಆಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಏನೂ ಬದಲಾವಣೆ ತೋರದಿರುವುದು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಅವನ
ಯೋಜನೆಗಳು ಇತರರಿಗೆ ಅವು ಫಲಪ್ರದವಾದ ನಂತರವೇ ಗೊತ್ತಾಗು-
ತ್ತಿದ್ದವು ಎಂದು ಅತಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಂಥ ಮಂತ್ರ-
ಶಕ್ತಿಯ ಬಲದಿಂದಲೇ ರಘುವಂಶದ ರಾಜರು 'ಆಸಮುದ್ರ ಕ್ಷೇತೇಶಾ-
ನಾಮ್' ಎಂದರೆ ಚತುಃಸಮುದ್ರಗಳ ವರೆಗೆ ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯದ ಮೇರೆ-
ಗಳನ್ನು ಅವರು ವಿಸ್ತರಿಸಿದರು.

೭೧. ಕಾರ್ಯಾಂಧಸ್ಯ ಪ್ರದೀಪೋ ಮಂತ್ರಃ

ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಅಸಂಖ್ಯ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ ಮುಂದೇನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ತಿಳಿಯದಾದಾಗ, ಅವನನ್ನು ಕಾರ್ಯಾಂಧನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಮರ್ತ್ಯಸಬಹುದು. ಆಗ ಅವನು ಮುನ್ನಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಮಂತ್ರವೇ ಸಹಾಯಕವಾಗುವುದು. ಬುದ್ಧಿವಂತರಾದ ಮಂತ್ರಿಗಳೊಡನೆ ಗುಪ್ತ ಸಮಾಲೋಚನೆ ಮಾಡಿ ಯಥಾರ್ಥ ಕ್ರಮವನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದೆಂದು ಕಾರ್ಯಾಂಧನಿಗೆ ಮಂತ್ರವು ಬೆಳಕುತೋರುವ ದೀಪವಿದ್ದಂತೆ ಎಂಬ ಹೇಳಿಕೆ ಇದೆ. ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿ-
ದ್ದವನು ಕುರುಡನಾಗುವಂತೆ ಕಿಂಕರ್ತವ್ಯ ಮೂಢನಾಗಿ ರಾಜಕೀಯ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಏನೂ ಹೊಳೆಯದಿರುವಾಗ ಅಂತಹ ಕುರುಡತನಕ್ಕೆ ಮಂತ್ರವೇ ದೀಪವೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ಯಥಾರ್ಥವೇ.

೭೨. ಮಂತ್ರಚಿಕ್ಷುಷಾ ಪರಚ್ಛಿದ್ರಾಣ್ಯವಲೋಕಯತಿ

ಮಂತ್ರವೆಂಬ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಶತ್ರುವಿನ ನ್ಯೂನತೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಮಂತ್ರಣ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಬುದ್ಧಿ ಹಾಗೂ ಗುಪ್ತಚಾರರಿಂದ ಬಂದ ಸಮಾಚಾರ ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ ರಾಜನಿಗೆ ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೆಷ್ಟು, ಶತ್ರುವಿನ ಬಲವೆಷ್ಟು ಎಂಬುದನ್ನು ತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ನೋಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಮೇರಿಕಾ, ರಶಿಯಾ, ಇಸ್ರೇಲ್ ಇತ್ಯಾದಿ ದೇಶಗಳ ಗುಪ್ತಚಾರರು ಸಮರ್ಥ ರೀತಿಯಿಂದ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿರು-
ವುದರಿಂದಾಗಿ ಶತ್ರುವೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಆಗು-ಹೋಗುಗಳ ಯಥಾವತ್ತಾದ ಕಲ್ಪನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ರಾಜನೀತಿಯನ್ನು ರೂಪಿಸಲು ಸಹಾಯವಾಗುತ್ತದೆ.

೭೩. ಮಂತ್ರಣೇ ನ ಮತ್ಸರಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ

ಗುಪ್ತಸಮಾಲೋಚನೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಮಾತ್ಸರ್ಯಭಾವ-
ವಿರಲಾಗದು. ಹಾಗಾದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ದೇಶದ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು
ಚಿಂತಿಸುವುದರ ಬದಲಾಗಿ ಒಬ್ಬರು ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ವೇಚಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸುವುದನ್ನೇ
ವಿಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಂತ್ರಣೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುವ ಎಲ್ಲ-
ರಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಏಕವಾಕ್ಯತೆಯಿರಬೇಕು.

೭೪. ತ್ರಯಾಣಾಂ ಏಕವಾಕ್ಯೇ ಸಂಪ್ರತ್ಯಯಃ

ಮಂತ್ರಣ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮೂವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಒಂದಾದರೆ ಹಾಗೆ
ಮುನ್ನಡೆಯಲು ಪ್ರತ್ಯಂತರದಿಲ್ಲವೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಒಹ-
ಳಷ್ಟು ಜನರು ಮಂತ್ರಣೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡರೆ ಗೌಪ್ಯ ಸ್ವೋಟವಾಗುವ
ಹೆದರಿಕೆ. ಇಬ್ಬರೇ ಇದ್ದಾಗ ಪರಸ್ಪರ ಏಕವಾಕ್ಯತೆ ಆಗದಿದ್ದರೆ ಕಠಿಣ.
ಮೂವರಿದ್ದಾಗ ಇಬ್ಬರು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಬೇರೊಬ್ಬನ ಮೇಲೆ ತಮ್ಮ ಅಭಿ-
ಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇರುವ ಹೆದರಿಕೆ ಹೆಚ್ಚು. ನಾಲ್ಕು ಜನರಿದ್ದಾಗ ಮೂವ-
ರಲ್ಲಿ ಏಕವಾಕ್ಯತೆ ಉಂಟಾಗಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಸಾಗಲು ಅನುಕೂಲ ಎಂದು ಅರ್ಥ-
ಶಾಸ್ತ್ರವು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತದೆ.

ಬೇರೊಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತಚಾರರಲ್ಲಿ ಮೂವರಿಂದ ಒಂದೇ
ತೆರನಾದ ಸಮಾಚಾರವು ಬಂದಲ್ಲಿ ಅವನ್ನು ನಂಬಲು ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ ಎಂದು
ಈ ಸೂತ್ರವು ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅನೇಕ ಜನರನ್ನು ಗುಪ್ತ-
ಚಾರರೆಂದು ಒಂದು ದೇಶಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿದಾಗ ಎಲ್ಲರೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವರದಿ-
ಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆ ತೊಂದರೆಯಾಗುವುದು ಸಹಜ. ಅಂತಹ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ
ಮೂವರ ವರದಿಗಳಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯಮತ್ಯದಿದ್ದರೆ ನಂಬಬಹುದೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿ-
ಲಾಗಿದೆ.

೭೫. ಕಾರ್ಯಕಾರ್ಯ ತತ್ವಾರ್ಥದರ್ಶಿನೋ ಮಂತ್ರಿಣಃ

ಯಾವುದು ಕಾರ್ಯ. ಯಾವುದು ಅಕಾರ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರ
ಹಾಗೂ ಅನುಭವಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಣಯಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಮಂತ್ರಿ-
ಗಳಿಗಿರಬೇಕಾದದ್ದು ಅವಶ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ.
ಮಂತ್ರಿಗಳು ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಯೋಗ್ಯರಾಗಿದ್ದು ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಣೆ-
ಯಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥರಾಗಿರಬೇಕೆಂಬ ವಿಷಯವು ಈ ಹಿಂದೆ ಬಂದಿದೆ. ಕೌಟಿಲ್ಯನ
ಕಾಲಕ್ಕೆ ಗುಣ ಅರ್ಥಾತ್ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ಬೆಲೆಯಿತ್ತು. ಜಾತಿಯ ಆಧಾರದ
ಮೇಲೆ ಅಥವಾ ಪ್ರಾದೇಶಿಕವಾಗಿ ಮಂತ್ರಿಗಳನ್ನು ನೇಮಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆಗಲಿ
ಅಥವಾ ಇಂದಿನ ವೀಸಲಾತಿ ಪದ್ಧತಿಗೆ ಆಗಲಿ ಆಗ ಸಮ್ಮತಿ ಇರಲಿಲ್ಲ.
ದೇಶದ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಲ್ಲ ಸಮರ್ಥರೇ ರಾಜಕಾರ್ಯವನ್ನು
ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು ಅವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿತ್ತು.

೭೬. ಷಟ್ಕರ್ಣಾತ್ ಭಿದ್ಯತೇ ಮಂತ್ರಃ

ಆರು ಕಿವಿ ಎಂದರೆ ಮೂರು ಜನರು ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಚರ್ಚಿ-
ಸಿದರೆ ಗೌಪ್ಯಸ್ತೋಟದ ಸಾಧ್ಯತೆ ಹೆಚ್ಚು ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ.
ಇದೇ ಜಾಣಕಿಯ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಮೂರು-ನಾಲ್ಕು ಜನ ಮಂತ್ರಣೆ-
ಯಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳಬಹುದು ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರವು ಅದಕ್ಕೆ
ವಿರೋಧವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅನಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ನಿಜಕ್ಕೂ ಹಾಗಲ್ಲ. ಈ
ಸೂತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದರೆ. ಹೆಚ್ಚು ಜನರು ಮಂತ್ರಣೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳು-
ವುದರಿಂದ ಗೌಪ್ಯ ಸ್ತೋಟವಾಗುವ ಭಯವೂ ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದು ಎಂಬುದು
ಮಾತ್ರ. ಆದರೆ ವಿಶ್ವಾಸಪಾತ್ರರಾದ ಮೂವರು ಮಂತ್ರಿಗಳಿದ್ದರೂ ಅವ-
ರಲ್ಲಿ ಏಕವಾಕ್ಯತೆ ಇದ್ದರೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಕೂಡಿ ಒಬ್ಬರೇ ಇದ್ದಂತೆ. ಆದ್ದರಿಂದ

ಷಟ್ಪರ್ಯಕ್ಕೆ ಅಕ್ಷರಶಃ ಅರ್ಥಮಾಡದೆ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯವುಂಟಾದರೆ ಮೂವರಿಂದ ಮಂತ್ರಸ್ತೋಟವಾಗುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜ್ಞನ ವಚನವೊಂದನ್ನು ನೆನೆಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಒಬ್ಬನಿಂದರೆ ಸ್ವಂತ ಇಬ್ಬರೊಳು ಏಕಾಂತ
ಒಬ್ಬರಿದೊಬ್ಬ ಬೇರೊಬ್ಬ ತಾನರಿದಿಹರೆ
ಹಬ್ಬಿ ಬೇಕಾಂತ ಕೇಳೋ ಸರ್ವಜ್ಞ ||

೭೭. ಅವತ್ತು ಸ್ನೇಹಸಂಯುಕ್ತಂ ಮಿತ್ರಮ್

ಅಂಗ್ಲ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ 'A friend in need is a friend indeed' ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮಾತನ್ನೇ ಪ್ರಸಕ್ತ ಸೂತ್ರವು ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಸಂಕಟ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನೆರವಾಗುವವನೇ ಗೆಳೆಯನು. ನಮ್ಮ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬೆನ್ನಾಗಿದ್ದಾಗ ಅವರ ಲಾಭವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಅನೇಕರು ಮಿತ್ರತ್ವವನ್ನು ಬಯಸಿ ಬರಬಹುದು. ಅವರು ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಮಿತ್ರರಾಗಿರದೇ ನಮ್ಮ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವವರು ಮಾತ್ರ. (They just use others to serve their own interest) ಇಂಥವರಿಗೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ 'Fair weather friends' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಲೌಕಿಕದಲ್ಲಿಯಂತೆ ರಾಜಕಾರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಅಪ. ತ್ಯಾಲದಲ್ಲಿ ನೆರವಾಗುವವನೇ ಮಿತ್ರನು ಎಂಬುದು ಜ್ಞಾನಕ್ಕನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರಲಕ್ಷಣವನ್ನು 'ಒತ್ತಪೈತಾಮಹಂ ನಿತ್ಯಂ ವಶ್ಯಂ ಅದ್ವೈತ್ಯಂ ಮಹತ್ ಲಭಿಸಮುತ್ಥಾನಮಿತಿ ಮಿತ್ರ ಸಂಜತ್' ಎಂದು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವೇನೆಂದರೆ, ಎರಡು ರಾಜಕುಲಗಳಲ್ಲಿ ವಂಶಪರಂಪರಾಗತವಾಗಿ ನಡೆದುಬಂದ ಮಿತ್ರತ್ವವೇ ಒಳ್ಳೆಯದು. ಅದು ಸ್ವಾರ್ಥಪ್ರೇರಿತವಾಗಿರದೆ ಶಾಶ್ವತವೂ, ಕಪಟವಿಲ್ಲದ್ದೂ ಆಗಿರಬೇಕು. ಇದಲ್ಲದೆ ಸಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಒದಗುವಂಥದಿರಬೇಕು. ಹಾಗು ಬಲಾಢ್ಯ

ರಾಷ್ಟ್ರಮೂಢನರಬೇಕು. ಕ್ಷುದ್ರ ರಾಷ್ಟ್ರಮೂಂದಿಗಿನ ಮೈತ್ರಿಯಿಂದ ಏನು ಲಾಭ ?

೭೮. ಮಿತ್ರಸಂಗ್ರಹಣೇ ಬಲಂ ಸಂಪದ್ಯತೇ

ಮಿತ್ರರಾಷ್ಟ್ರಗಳೊಂದಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಸ್ವರಾಷ್ಟ್ರದ ಬಲವು ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಬಲಾಢ್ಯ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳು ವಿಜ್ಞಾನಿ:ಪುವಿನ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಬರುವವೆಂಬ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಶತ್ರುಗಳು ಉಪ-ದ್ರವವಸ್ತುಂಟುಮಾಡುವ ಧೈರ್ಯವನ್ನು ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಪಾಕಿಸ್ತಾನವು ಅಮೇರಿಕೆ ಹಾಗೂ ಚೀನಾಗಳೊಂದಿಗೆ ಮೈತ್ರೀಭಾಷದಿಂದಿರಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಎನ್ನುವುದು ಅನುಭವಗಮ್ಯವಾದ ಮಾತು.

೭೯. ಬಲವಾನ್ ಅಲಬ್ಧ ಲಾಭೇ ಪ್ರಯತತೇ

ಬಲಿಷ್ಠನಾದ ರಾಜನು ತನಗಿಲ್ಲದ್ದನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪಾಕಿಸ್ತಾನವು ಅಮೇರಿಕದ ನೆರವಿನಿಂದ ಶಾಶ್ವೀರವನ್ನು ಕಬಳಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ. ಅದರ ವಿಜ್ಞಾನಿ:ಪುವು (ಜಯಾಜ್ಞೇಕ್ಷಿಯಾದ ರಾಜನು) ಯಾವಾಗಲೂ ತನ್ನ ರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನು ಬೆಳೆಸಲು ಉತ್ಸುಕನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ಆದರೆ ಅವನು ಸ್ವತಃ ಬಲಿಷ್ಠನಾಗಿದ್ದರೇನೇ ಇದು ಸಾಧ್ಯವಾದೀತು. ಕೇವಲ ಮಿತ್ರಬಲದಿಂದ ಇದು ಸಾಧಿಸುವ ವಿಷಯವಲ್ಲ. ಭಾರತಕ್ಕಿಂತಲೂ ಬಲಿಷ್ಠವಲ್ಲದ ಪಾಕಿಸ್ತಾನವು ಇದನ್ನು ಮರೆತಂತಿದೆ.

೮೦. ಅಲಬ್ಧ ಲಾಭೋನಾಲಸಸ್ಯ

ರಾಜನು ಬಲಿಷ್ಠನಾಗಿದ್ದರೂ ಅಲಸ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಅರ್ಥಾತ್ ಉತ್ಸಾಹಿಯಾಗಿರುವುದು ಅಷ್ಟೇ ಮಹತ್ವದ್ದು. ಅಲಸಿಯಾದವನು ತನ್ನ ಬಲವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸದೆ ಕೇವಲ ವಿಲಾಸಮಯ ಜೀವನವನ್ನು ಬಯಸಿದರೆ ಅವನ ಬಲವು ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಲರೂಪವಾದ ಗುಣದೊಂದಿಗೆ ಅಲಸ್ಯವೆಂಬ ದೋಷವು ಇರಕೂಡದೆಂಬುದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಕುಭಾಷಿತವೊಂದರಲ್ಲಿ ಅಲಸ್ಯವೆಂಬುದು ನಮ್ಮ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಸಿದ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಶತ್ರು ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. (ಅಲಸ್ಯಂ ಹಿ ಧನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಶರೀರಸ್ತೋ ಮಹಾರಿಪ್ತಃ).

೮೧. ಅಲಸಸ್ಯ ಲಬ್ಧಮಪಿ ರಕ್ಷಿತುಂ ನ ಶಕ್ಯತೇ

ಅಲಸಿವೃತ್ತಿಯ ಮನುಷ್ಯನೇ ಆಗಲಿ. ರಾಜನೇ ಆಗಲಿ ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನು ದೊರಕಿಸುವುದು ದೊರಕೆ ಉಳಿಯಿತು. ಇದ್ದದ್ದನ್ನು ಕೂಡ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ವಿರಡನೆಯ ಬಾಜೀರಾದ ಪೀಠವೆಯ ಉದಾಹರಣೆಯು ಈ ತತ್ವವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ.

೮೨. ನ ಅಲಸಸ್ಯ ರಕ್ಷಿತಂ ವಿವರ್ಧತೇ

ಪೂರ್ವಜರಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದು ಅಲಸಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ—

೮೩. ನ ಭೃತ್ಯಾನ್ ಪೋಷಯತಿ

ತನ್ನ ಸೇವಕ ಸಿಟ್ಟಿಂದಿಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪೋಷಿಸುವುದು ಕೂಡ ಅವನಿಗೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಆಲಸಿಯಾದ ರಾಜನು ಎಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಅಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅಂತೆಯೇ—

೮೪. ನಾಸ್ತ್ಯಲಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಾಗಮಃ

ಆಲಸಿಗೆ ರಾಜನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಭ್ಯಾಸ ಹಾಗೂ ಅನುಭವ ಜ್ಞಾನ ಇವು ಎಂದೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ —

೮೫. ನಾಸ್ತಿ ಅಲಸ್ಯ ಐಹಿಕಾಮುಷ್ಮಿಕಮ್

ಆಲಸಿಗೆ ಈ ಲೋಕದ ಸುಖವಿಲ್ಲ. ಪರಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಆಸೆಯೂ ಇಲ್ಲ.

೮೬. ನಿರುತ್ಸಾಹಾದ್ವೈವಂ ಪತತಿ

ಆಲಸಿಯು ಉತ್ಸಾಹವಿಲ್ಲದವನಾದ್ದರಿಂದ ದೈವವು ಅವನಿಗೆ ಎಂದೂ ಅನುಕೂಲವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿರುವ ಅತಿ ಮಹತ್ವದ ತತ್ವವೆಂದರೆ, ದೈವವು ಆಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಒಲಿಯುವ ವಸ್ತುವಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಅಲಸ್ಯರ ಹಿತವಾದ ಕೃತಿಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದೆ ಎನ್ನುವುದು.

೮೭. ಉತ್ಸಾಹವತಾಂ ಶತ್ರುವೋಪಿ ವಶೀಭವಂತಿ

ಉತ್ಸಾಹವಂತರಿಗೆ ಶತ್ರುಗಳು ಕೂಡ ವಶರಾಗುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಈ

ಸೂತ್ರವು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಆಲಸಿಯಾಗಿರದೆ ಉದಾಸೀನನಾಗಿದ್ದರೂ ಅದು ರಾಜನಿಗೆ ಭೂಷಣವಲ್ಲ. ಅವನು ಸತತೋತ್ಸಾಹಿಯಾಗಿರಬೇಕು.

ಚಾಣಕ್ಯನು, ರಾಜನಲ್ಲಿ ಪ್ರಭುಶಕ್ತಿ, ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿ, ಉತ್ಸಾಹಶಕ್ತಿ ಈ ಮೂರೂ ಅವಶ್ಯವಾದವುಗಳೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾನೆ, ಈ ಹಿಂದೆ ವಿವರಿಸಿದಂತೆ ರಾಜನಲ್ಲಿ ಆಭಿಗಾಮಿಕ, ಪ್ರಾಜ್ಞ ಹಾಗೂ ಉತ್ಸಾಹ ಗುಣಗಳಿರಬೇಕಾದದ್ದು ಅವಶ್ಯ. ಆಭಿಗಾಮಿಕ ಗುಣಗಳು ಪ್ರಭುಶಕ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದರೆ, ಪ್ರಾಜ್ಞ ಹಾಗೂ ಉತ್ಸಾಹ ಗುಣಗಳು ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಂತ್ರ ಹಾಗೂ ಉತ್ಸಾಹ ಶಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಪರಿಪೂರ್ಣ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುತ್ತವೆ.

ಚಾಣಕ್ಯನು ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹವೆಂತನಿಗೇ ಯಶಸ್ಸು ಲಭ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು—

ತಸ್ಮಾನ್ನಿತ್ಯೋತ್ತಿತೋ ರಾಜಾ ಕುರ್ಯಾತ್ ಅರ್ಥಾನುಶಾಸನಮ್ |

ಅರ್ಥಸ್ಯ ಮೂಲಮುತ್ಥಾನಂ ಅನರ್ಥಸ್ಯ ವಿಪರ್ಯಯಃ ||

ರಾಜನು ಸದಾಕಾಲವೂ ಜಾಗರೂಕನಾಗಿದ್ದು, ಸತತೋದ್ಯೋಗ-ಶೀಲನಾಗಿರಬೇಕೆಂಬುದೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಆಲಸಿಗೆ ಅನರ್ಥವು ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಇದನ್ನೇ ಇನ್ನೊಂದು ಬಗೆಯಿಂದ 'ರಾಜಾ ನ ಮುಕ್ತಿಷ್ಯಮಾನಂ ಅನೂತ್ತಿಷ್ಠಂತೇ ಭೃತ್ಯಾಃ ಪ್ರಮಾದ್ಯಂತಂ ಅನುಪ್ರಮಾದ್ಯಂತಿ' ಎಂದರೆ ರಾಜನು ಜಾಗರೂಕನಾಗಿದ್ದರೆ ಅಧಿಕಾರಿವರ್ಗವು ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತದೆ. ತದ್ವಿಪರೀತವಾಗಿ ರಾಜನು ತಪ್ಪುದಾರಿ ಹಿಡಿದರೆ ಅವರೂ ಹಾಗೆಯೇ ನಡೆದುಕೊಂಡು ರಾಜ್ಯವು ಹಾಳಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾಗುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

೮೮. ವಿಕ್ರಮಧನಾ ರಾಜಾನಾಃ

ರಾಜರಿಗೆ ಶೌರ್ಯವೇ ಧನವು. ಏಕೆಂದರೆ, ಶೌರ್ಯವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹ. ಅವರಿಂದ ಯಶಸ್ಸು ಮೊರಕೆ ಸಂಪದಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಜ್ಯವು

ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಶೌರ್ಯವಿಲ್ಲದ ರಾಜನ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಹಾಳಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ವಿಕೃತಮಧನನಾದ ರಾಜನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಎಂತಹ ದೇಶವಿದ್ದರೂ ಅದು ಸಮೃದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಪಂಚರಾತ್ರವೆಂಬ ಭಾಸನ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಶಕುನಿಯು ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಮರುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಮಾಡಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಟ್ಟರೂ ಅದನ್ನು ಅವರು ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸಬಲ್ಲರು; ಆದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಥಾ ಅವರಿಗೆ ವಾಲು ಕೊಡುವುದು ಬೇಡ ಎಂದು ಸಲಹೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಮರುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಮೃದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಪಡೆದ ಇಸ್ರಾಯಿಲ್ ದೇಶವನ್ನು, 'ಸುಜಲಂ ಸುಫಲಂ' ಎಂದೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಭಾರತದ ದಾರಿದ್ರ್ಯದೊಂದಿಗೆ ತೌಲಿಕವಾಗಿ ಅಭ್ಯಸಿಸಿದರೆ ಚಾಣಕ್ಯನ ಮಾತಿನ ಮರ್ಮ ಹೊಳೆಯದಿರದು.

೮೯. ಅಲಬ್ಧಲಾಭಾದಿ ಚತುಷ್ಟಯಂ ರಾಜ್ಯತಂತ್ರಮ್

ಚಾಣಕ್ಯನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತವು, ಆಧಾರಸ್ತಂಭಗಳಂತಿರುವ ನಾಲ್ಕು ತರದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನವಲಂಬಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಅವನ್ನು ೧. ಅಲಬ್ಧಲಾಭಾರ್ಥಾ, ೨. ಲಬ್ಧ ಪರಿರಕ್ಷಣೆ, ೩. ರಕ್ಷಿತ ವಿವರ್ಧನಾ ಹಾಗೂ ೪. ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಫೇರ್‌ಫೇಸ್ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿ ಎಂದು ಅರ್ಥರಾಸ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಯಾವಾಗಲೂ ತೃಪ್ತಿಯಿಂದಿರಬೇಕಾದದ್ದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಲಕ್ಷಣ. ಆದರೆ ಕ್ಷಾತ್ರತೇಜ ಸಂಪನ್ನನಾದ ರಾಜನು ಅಭ್ಯುಪಯವನ್ನು ಬಯಸಿ ಅತೃಪ್ತಿಯಿಂದಿರಬೇಕಾದದ್ದು ಅವಶ್ಯ. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಅವನು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಭವವೇ ಹೆಚ್ಚು. (ಅಸಂತುಷ್ಟಾಃ ದ್ವಿಜಾ ನಷ್ಟಾಃ ಸಂತುಷ್ಟಾರ್ತ ಮಹೀಭುಜಃ) ಆದ್ದರಿಂದ ದಂಡನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ ವಿಜಗೀಷುವು ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನು ದೊರಕಿಸುವುದು (ಅಲಬ್ಧಲಾಭ) ಹಾಗೂ ಗಳಿಸಿದ್ದನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವುದು (ಲಬ್ಧ ಪರಿರಕ್ಷಣ) ಇವುಗಳನ್ನೇ ಮುಖ್ಯ-

ವಾದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಚಾಣಕ್ಯನಿಗೂ, ಅವನ ಹಿಂದಿನ ರಾಜನೀತಿಜ್ಞರಿಗೂ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲ. ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಸ್ವಪ್ರಭಾವವನ್ನಾಗಲಿ ವಿಸ್ತರಿಸುವುದೇ ರಾಜನ ಗುರಿ ಎಂಬುದು ಪ್ರಾಚೀನ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರ ಅಭಿಮತ. ಆದರೆ ಚಾಣಕ್ಯನು ಈ ಎರಡಕ್ಕೆ ' ರಕ್ಷತವಿವರ್ಧಿನೀ ' ಎಂದರೆ ದೇಶದ ಆದಾಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳಿ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಯಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಇನ್ನಿತರ ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದು ಹಾಗೂ ' ವೃದ್ಧಸ್ಯ ತೀರ್ಥಜು ಪ್ರತಿಪಾದಿನೀ ' ಎಂದರೆ ಈ ಬೆಳೆಸಿದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ರಾಜ್ಯದ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು ಎಂಬ ಇನ್ನೆರಡು ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸುತ್ತಾನೆ ಹಾಗೂ ಅವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವ ಬಗೆಯನ್ನು ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೊಲಂಕವವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಆದರ್ಶವು ವೋಲೀಸ ರಾಜ್ಯವಾಗಿರದೆ ಕಲ್ಯಾಣರಾಜ್ಯವೆನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಇದೇ ಮೂಲ ಕಾರಣ. ಬೆಳೆಸಿದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ದೇಶದ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದು ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಸ್ವಹಿತಕ್ಕಿಂತಲೂ ದೇಶ ಎಂದರೆ ಪ್ರಜಾಹಿತವೇ ಮಿಗಿಲಾದದ್ದು ಎಂಬರ್ಥವು ಅಡಕವಾಗಿದೆ.

೯೦. ರಾಜ್ಯತಂತ್ರಾಯತ್ತಂ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಮ್

ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರವು ರಾಜ್ಯತಂತ್ರದ ಮೇಲೆಯೇ ಆಧರಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಲಬ್ಬಲಾಭಾದಿ ನಾಲ್ಕು ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಕೃತ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರವು ಆ ನಾಲ್ಕು ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಚಾಣಕ್ಯನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಂತರಿಕ ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತ, ವಿದೇಶ ವ್ಯವಹಾರ ಇವಕ್ಕೆ ಸಾಧನೀಭೂತವಾದ ಕಾನೂನುಗಳು, ಅವರಾಧಗಳ ಶೋಧನೆ, ಗುಪ್ತಚಾರ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು, ರಾಜದೂತರ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಸುಸ್ಥಿತಿ—ಇವೆಲ್ಲವೂ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭೂತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅವೆಲ್ಲವುಗಳ ಯೋಗ್ಯ ನಿರ್ವಹಣೆಯು

ಮೇಲಿನ ನಾಲ್ಕು ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳ ಮೇಲೆಯೇ ಅವಲಂಬಿಸಿರುತ್ತದೆಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಜೇತವು ರಾಜ್ಯದ ಸಂಪದಭಿ-
ವೃದ್ಧಿಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಷ್ಟೇ ಮಹತ್ವವು ಸಂಪ-
ತ್ತನ್ನು ಸತ್ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ವಿನಿಯೋಗಿಸುವುದಕ್ಕೂ ಇದೆ. ಕೇವಲ ತನ್ನ
ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ರಾಜ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವ ಸತ್ಯವನ್ನರಿತು ಪ್ರಜೆಗಳ ಕಲ್ಯಾಣ-
ಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಹೇಗಾದರೇಕಾದುದು ಅವನ ಕರ್ತವ್ಯ—

ಪ್ರಜಾಸುಖೇ ಸುಖಂ ರಾಜ್ಞಃ ಪ್ರಜಾನಾಂ ತು ಹಿತೇ ಹಿತಂ ।

ನಾತ್ಮಪ್ರಿಯಂ ಹಿತಂ ರಾಜ್ಞಃ ಪ್ರಜಾನಾಂ ತು ಪ್ರಿಯಂ ಹಿತಮ್ ॥

ಪ್ರಜೆಗಳ ಸುಖದಲ್ಲಿಯೇ ರಾಜನ ಸುಖವಿದೆ. ಪ್ರಜಾಹಿತವೇ ರಾಜನ
ಹಿತ, ತನಗೆ ಬೇಕೆನಿಸಿದ್ದ ರಾಜನಿಗೆ ಎಂದೂ ಹಿತವನ್ನು ಮಾಡಲಾರದು.
ಆದರೆ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದದ್ದು ಮಾತ್ರ ರಾಜನ ಹಿತದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಮಿ-
ಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಘಟಾಘೋಷವಾಗಿ ಸಾರುತ್ತದೆ, ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದ ಮಹಾ-
ವಾಕ್ಯದಂತಿರುವ ಈ ಮೇಲಿನ ಶ್ಲೋಕ.

ಪ್ರಜಾಹಿತವೇ ಚರಮಗುರಿ ಎಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗ ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ
ಅವ್ಯಾಹತವಾಗಿ ಪರಿಶ್ರಮಿಸುವಾಗ ಆ ಗುರಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ
ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಹಲವು ಕಠೋರ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಯೋಜಿಸಬೇಕಾಗಿ
ಬಂದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ರಾಜನ ಸ್ವಾರ್ಥವಿರದೆ, ಪ್ರಜೆಗಳ ಕಲ್ಯಾಣವಿರುವುದ-
ರಿಂದ ಅದು ದೂಷ್ಯವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳದೆ ರಾಜ್ಯತಂತ್ರಾಧೀನವಾದ ನೀತಿಯೆಂದೆನಿಸಿ-
ಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

೯೧. ರಾಜ್ಯತಂತ್ರೇಷು ಆಯತ್ತೌ ತಂತ್ರಾವಾಪೌ

ರಾಜ್ಯನೀತಿಯ ಬಿಜಾರೋಪಣೆ ಹಾಗೂ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದ ನಿಯಮಗಳ
ಉಪಾರ್ಥ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆ ಇವೆರಡೂ ಕೂಡ ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತಕ್ಕೊಂದು ರೂಪ-

ಸಿದ ಮೇಲಿನ ನಾಲ್ಕು ಆಧಾರಸ್ತಂಭಗಳನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟು ನಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ರಾಜ್ಯತಂತ್ರವೇ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಆಧಾರ ಎಂಬುದೇ ಈ ಸೂತ್ರದ ಆಶಯ.

೯೨. ತಂತ್ರಂ ಸ್ವವಿಷಯ ಕೃತ್ಯೈಷು ಆಯತ್ತಮ್

ತನ್ನ ರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕರ್ತವ್ಯ ಹಾಗೂ ಅಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ರಾಜ್ಯತಂತ್ರದ ಸಾರ್ಥಕತೆಯಿದೆ. ಇದನ್ನೇ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಪ್ರಜಾಹಿತವೇ ಚರಮಗುರಿಯಾದ್ದರಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಹಾಗೂ ಅವರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆ ಇವೆರಡೂ ದೇಶದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿಯೇ ಇವೆ ಎನ್ನುವುದೇ ಪ್ರಕೃತ ಸೂತ್ರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

೯೩. ಆವಾಪೋ ಮಂಡಲನಿಪಃ

ರಾಜಮಂಡಲ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ನಿಷ್ಠನಾಗಿ ರಾಜನು ತನ್ನ ನೀತಿಯನ್ನು ರೂಪಿಸಬೇಕು. ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಯಾರು ಮಿತ್ರರು, ಯಾರು ಶತ್ರುಗಳು, ಯಾರು ಉದಾಸೀನರು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ವಿಜಗೀಷುವ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ತತ್ಕಾಲಿಕ ಮೈತ್ರಿ, ಶತ್ರುತ ಮೈತ್ರಿ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ತನ್ನ ದೇಶದ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕಾಗಿ ಅನ್ಯ ದೇಶಗಳೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಸಂಗಾನುಸಾರವಾಗಿ ಶತ್ರುತ ಇಲ್ಲವೆ ತತ್ಕಾಲಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇವನ್ನು ರಾಜನೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ನಡೆದುಕೊಂಡು ನಿಜಗೀಷುವ ತನ್ನ ಉತ್ಕರ್ಷವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದೇ ಈ ಸೂತ್ರದ ತಿರುಳು.

೯೪. ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಯೋನಿಃ ಮಂಡಲಃ

ಸಂಧಿ ಎಂದರೆ ಬೇರೆ ರಾಜರೊಡನೆ ಒಪ್ಪಂದ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ವಿಗ್ರಹವೆಂದರೆ ಅನ್ಯರ ಜ್ಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಸುರುವುದು. ಯಾವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ, ಯಾರೊಂದಿಗೆ, ಎಂಥ ಕಾರಣಗಳ ಮೇಲೆ ಒಪ್ಪಂದ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು ಎಂಬುದಕ್ಕೂ ಕಾರಣಭೂತವಾದದ್ದೂ ರಾಜ-ಮಂಡಲ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಯಾರು ವೈರಿಗಳು ಹಾಗೂ ಯಾರು ಮಿತ್ರರು ಎಂಬುದನ್ನು ತತ್ವಿಕವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಡಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಇಂಥ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಯೇ ಯೋಗ್ಯ. ಬೇರೆ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧವು ಅನಿವಾರ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಮಂಡಲ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಅದು ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಗಳಿಗೆ ತಳೆದದಿ ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

೯೫. ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಾನುಗೋ ರಾಜಾ

ನೀತಿ ಅಂದರೆ ರಾಜನೀತಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ತತ್ವಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತವನ್ನು ನಡೆಸುವವನು ಮಾತ್ರ ರಾಜ-ನಾಗಲು ಯೋಗ್ಯ. ಕೇವಲ ಶಾಸು ರಾಜನ ಮಗನಾದ್ದರಿಂದ ವಾರಸು-ದಾರನೆಂಬ ಒಂದೇ ಕಾರಣದ ಮೇಲೆ ರಾಜ್ಯದ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಒಡೆದರೆ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ನಾಶಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ರಾಜನಾದವನಿಗೆ ಅನ್ವೀಕ್ಷಿಕೆ, ತ್ರಯೀ, ವಾರ್ತಾ ಹಾಗೂ ದಂಡನೀತಿ ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಲ್ಲಿ ತರಬೇತಿ ಇದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ನಡೆಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಅನ್ವೀಕ್ಷಿಕೆ ಎಂದರೆ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರ. ಇದರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಪ್ರತಿ-

ಯೂದು ವಿಷಯದ ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನವು ಸಾಧ್ಯ. ತ್ರೆಯೇ ಎಂದರೆ ವೇದಗಳು. ಇವುಗಳ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದಾಗಿ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳ ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ವಾರ್ತಾ ಎಂದರೆ ಒಕ್ಕಲುತನ. ಪಶುಸಂಗೋಪನೆ ಹಾಗೂ ವ್ಯಾಪಾರ-ಇವುಗಳಿಂದ ಲೌಕಿಕ ವ್ಯವಹಾರದ ಪರಿಚಯವಾಗುವುದು. ದಂಡ-ನೀತಿಯು ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತವನ್ನು ನಡೆಸುವುದಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯವಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಜ್ಞಾನ-ವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ರಾಜನು ಸಂಕಟ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೆದರದೆ, ಧೈರ್ಯವನ್ನು ತಂದುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿ ಹಾಗೂ ಕಾರ್ಯಶಕ್ತಿಯ ಬಲ-ದಿಂದ ಸಮರ್ಥನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

೯೬. ಅನಂತರ ಪ್ರಕೃತಿ: ಶತ್ರು:

ರಾಜಮಂಡಲ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ (ಯಾವುದೇ ಬದಿಯ) ನಮ್ಮ ನೆರೆಯ ರಾಷ್ಟ್ರವು ಶತ್ರುವಿನ ದೇಶವೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳು-ತ್ತದೆ. ಸೀಮೆ ಹಾಗೂ ಜಲವಿವಾದ ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಬದಿಯ ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ವೈಮನಸ್ಕ. ವ್ಯಾಜ್ಯ ಇದ್ದೇ ಇರು-ತ್ತದೆ. ಭಾರತ. ಪಾಕಿಸ್ತಾನ. ಬಾಂಗ್ಲಾದೇಶ, ಚೀನಾ ಇವುಗಳ ಉದಾ-ಹರಣೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ. ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಸಮಸ್ಯೆ-ಗಳು ಉದ್ಭವಿಸುವುವು ಅನುಭವದ ಮಾತು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ನಾವು ಅದಷ್ಟು ಪ್ರತ್ಯೇಕವರ್ಣ ಭಾವದಿಂದ ಇರಬೇಕೆಂದರೂ ಅಥವಾ ಆ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಂದಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡರೂ ಕೆಲವೊಂದು ಸಲ ಸಂಘರ್ಷ ತಪ್ಪುವು-ದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೆರೆಯ ರಾಷ್ಟ್ರವು ಶತ್ರುದೇಶವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು, ತ್ರಿಕಾಲಾ-ಬಾಧಿತವಾದ ಸತ್ಯ. ಕೌಟಿಲ್ಯದಂಥ ನಿಶಿತಮತಿಗೆ ಇದು ಹೊಳೆದದ್ದರಲ್ಲಿ

೯೭. ಏಕಾಂತರಿತಂ ಮಿತ್ರಮಿಷ್ಯತೇ

ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ ತತ್ತ್ವಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ನಮ್ಮ ನೆರೆಯವನು ನಮಗೆ ಶತ್ರುವಾಗುವಂತೆ, ಶತ್ರುವಿನ ನೆರೆಯವನು ಅವನ ಶತ್ರುವಾಗಿರುವುದು ಸಹಜ. ವಿಜಿಗೀಷು ಹಾಗೂ ಅವನ ಶತ್ರುವಿನ ಶತ್ರು ಇವರಿವರರಿಗೂ ಒಬ್ಬನೇ ಶತ್ರುವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವರಲ್ಲಿ ನೈಸರ್ಗಿಕವಾಗಿ ಮಿತ್ರತ್ವ ಮೂಡುವುದೂ ಸಹಜ. ರಾಮ ಮತ್ತು ಭೀಮ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಕಾಮನು ಸಮಾನ ಶತ್ರುವಾಗಿದ್ದಾಗ ಅಂತಹ ಶತ್ರುವನ್ನು ಸದೆಬಡೆಯುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಾಗಿ ಅವರಿವರರಲ್ಲಿಯೂ ಮಿತ್ರತ್ವವಾಗಲೇಬೇಕು. ನಮಗೂ ಹಾಗೂ ರಘುಯಾ ದೇಶಕ್ಕೂ ಇರುವ ಮೈತ್ರಿಗೆ ಇದೇ ಆಧಾರ. ಅದರಂತೆಯೇ ಭಾರತ, ಅಫಘಾನ ಹಾಗೂ ಭಾರತ. ಇರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಮೈತ್ರಿ ಭಾರತ-ಪಾಕಿಸ್ತಾನಗಳು ಒಂದೇ ದೇಶವಾಗಿದ್ದಾಗ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ಅಫಘಾನರು ಪಾಕಿಸ್ತಾನದ ಶತ್ರುಗಳು. ಇರಾಣಿ ಹಾಗೂ ಪಾಕಿಸ್ತಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಸ್ಲಾಂ ಧರ್ಮವೇ ಇದ್ದರೂ ಅವರು ನೆರೆಯವರೆನ್ನುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಹಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಭಾರತ, ಇರಾಣಿಗಳ ಮೈತ್ರಿ ಸಂಬಂಧವುಂಟಾಗುವುದನ್ನು ನಾವು ನೋಡಿದ್ದೇವೆ. ಈ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರವು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

೯೮. ಹೇತುತಃ ಶತ್ರುಮಿತ್ರೇ ಭವಿಷ್ಯತಃ

ವಿಶಿಷ್ಟ ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಪರಸ್ಪರರಲ್ಲಿ ಶತ್ರುತ್ವ ಹಾಗೂ ಮಿತ್ರತ್ವವುಂಟಾಗುತ್ತವೆಂಬುದು ಚಾಣಕ್ಯನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ನೆರೆಯ ರಾಜರು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಶತ್ರುಗಳಾದರೆ, ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಾಲು ಕೇಳುವ ದಾಯಾದಿಗಳೂ ಸಹಜ ಶತ್ರುಗಳೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಕೌರವ-ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿಯ ಶತ್ರುತ್ವವು ಇದಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆಯ ನಿದರ್ಶನ. ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು

ಉಳಿದ ಬೇರೊಂದು ಕಾರಣದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಶತ್ರುಗಳು ಕೃತ್ರಿಮರೆಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಶತ್ರುಗಳಂತೆಯೇ ಮಿತ್ರರಲ್ಲಿಯೂ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರಗಳು. ನಮ್ಮ ನೆರೆಯವನಾದ ಶತ್ರುವಿನ ನೆರೆಯ ರಾಜನು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಮಿತ್ರ. ದಾಯಾದಿಗಳಲ್ಲದ ಅಂದರೆ ಸೋದರತ್ತೆ, ಸೋದರಮಾವ, ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ, ಮೊದಲಾದ ಇತ್ಯಾದಿಯವರ ಮಕ್ಕಳು ಇವರೆಲ್ಲ ಸಹಜಮಿತ್ರರು. ಹೊಟ್ಟೆಯ ಪಾಡಿಗೆಗೆ ಆಶ್ರಯ ಪಡೆದುಕೊಂಡವನು ಕೃತ್ರಿಮ ಮಿತ್ರನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯದ ಹಿತವೇ ಚರಮಗುರಿಯಾಗಿರುವಾಗ ರಾಜಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತ ಮೈತ್ರಿ ಅಥವಾ ಶತ್ರುತ್ವವಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅಂಗಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಲೋಕೋಕ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು. (In politics there is neither permanent friendship nor permanent enmity, but only permanent interest.)

೯೯. ಹೀಯಮಾನಃ ಸಂಧಿಂ ಕುರ್ವೀತ್

ಸಂಧಿ. ವಿಗ್ರಹ. ಮಾನ. ಆಸನ, ದ್ವೈಧೀಭಾವ ಹಾಗೂ ಆಶ್ರಯ ಈ ಆರಕ್ಕೆ ರಾಜ್ಯನೀತಿರಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಾಠ್ಯಾನ್ವಯವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ವಿದೇಶ ವ್ಯವಹಾರ ನೀತಿಯನ್ನು ರೂಪಿಸಲು ಪ್ರಸಂಗಾನುಸಾರವಾಗಿ ರಾಜನು ಈ ಆರದಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಯೋಜಿಸುವುದು ರೂಢಿ. ಇಬ್ಬರು ರಾಜರ ನಡುವೆ ಭೂಮಿ, ಹಿರಣ್ಯ, ಸೈನ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವ ಇಲ್ಲವೆ ಕೊಡುವ ಕರಾರಿನ ಮೇಲೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಒಪ್ಪಂದವೇ ಸಂಧಿ. ಶತ್ರುವಿನೊಂದಿಗೆ ಹೂಡಿದ ಹೋರಾಟವೇ ವಿಗ್ರಹ ಅಥವಾ ಯುದ್ಧ. ವಿಜೇತನು ಹಾಗೂ ಶತ್ರುವು ಸಮಾನಬಲರಾಗಿದ್ದಾಗ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಕಣಕವೆ ಉದಾಸೀನಭಾವದಿಂದಿರುವುದೇ ಆಸನ. ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ವಿಜೇತನು ಬಲಾಢ್ಯನಿದ್ದಾಗ ಶತ್ರುವಿನ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋಗುವುದೇ ಮಾನ. ತಾನು ಹೀನಬಲನಾದಾಗ ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಶರಣುಹೋಗುವುದೇ ಸಪ್ರಯ ಅಥವಾ ಆಶ್ರಯ.

ಸಂಘ ಹಾಗೂ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ವಿಕಳಾಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದೇ ದ್ವೈಧೀ-
ಭಾವವು. ಇದನ್ನು ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಒಳ-
ಗೊಳಗೆ ಯುದ್ಧದ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಅಥವಾ ಒಬ್ಬ ರಾಜ-
ನೊಂದಿಗೆ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬೇರೊಬ್ಬನೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧ-
ಮಾಡುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಬಹುದು.

ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಚಾಣಕ್ಯನು, ಶತ್ರುವಿಗಿಂತ ತಾನು ದುರ್ಬ-
ಲನು ಎಂದು ವಿಜಗೀಪುವಿಗೆ ಅನಿಸಿದಾಗ ಒಪ್ಪಂದದ ವಿಚಾರ ಮಾಡ-
ಬೇಕು ಎಂದು ಸಲಹೆಯನ್ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಔಚಿತ್ಯವಿದೆ.
ಅವಕಾಶ ದೊರೆತಾಗ ಶತ್ರುವನ್ನು ಹಣ್ಣುಮಾಡುವುದೇ ರಾಜನ ಧರ್ಮ.
ರೋಗವನ್ನು ಹಾಗೂ ಶತ್ರುವನ್ನು ಬಲಿಯಗೊಡಬಾರದೆಂಬುದು ನಿಯಮ.
ಆದ್ದರಿಂದ ಶತ್ರುವು ತನಗಿಂತ ದುರ್ಬಲನಾಗಿದ್ದಾಗ, ಅವನನ್ನು ಸೋಲಿ-
ಸುವುದು ಎಷ್ಟೂ ಅಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದೆನಿಸಿದಾಗ ಸಂಧಿಗೆ ಒಪ್ಪುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ-
ಯಿಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆದರೆ ಬಹಳಷ್ಟು ಪ್ರಸಂಗ-
ಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪ-ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ಹಾನಿಯ ಸಂಭವ-
ವಿರುವುದರಿಂದ ರಾಜರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಂಧಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.
ಆದ್ದರಿಂದ ತನಗೆ ಹಾನಿಯ ಸಂಭವ ತೋರಿವಾಗ ಮಾತ್ರ ಸಂಧಿಗೆ ಒಪ್ಪ-
ಬೇಕು ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ.

೧೦೦. ತೇಜೋ ಹಿ ಸಂಧಾನ ಹೇತುಃ ತದರ್ಥಾನಾಮ್

ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಪ್ರಭಾವವೇ ಸಂಧಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು. ಪ್ರಭಾವವಿಲ್ಲದವನು
ಗಲ್ಲುವುದು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ ? ಆದ್ದರಿಂದ ಎದುರಾಳಿಯ ಪ್ರಭಾವವು ತನಗೆ
ಹಾನಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು ಎಂದೆನಿಸಿದಾಗ ಸಂಧಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು
ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತರೂಪವಾಗಿ—

೧೦೦. ನಾತಪ್ತಲೋಹೋ ಲೋಹೇನ ಸಂಧೀಯತೇ

ಕಾಯಿಸವೇ ಇದ್ದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಸಲಾಕೆಯ ಒಂದು ತುಂಡು ಇನ್ನೊಂದು ತುಂಡಿನೊಂದಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಉದಾಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾಯಿಸುವುದೇ ಪ್ರಭಾವ. ಒಬ್ಬರ ಪ್ರಭಾವದ ಅರಿವು ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಆದಾಗ ಅವರು ಪರಸ್ಪರ ತಲೆಬಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ಸಂಧಿಗೆ ಒಪ್ಪಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಂದು ಪ್ರಕೃತ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆರ್ಥಾತ್ ಸಮಬಲನಾದ ರಾಜನನ್ನು ಸಂಧಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಬೇಕಾದರೆ ಅವನು ಸಮಗ ಮಾಡಿದಷ್ಟು ಅಜಕಾರವನ್ನು ಅವನಿಗೆ ತಿರುಗಿಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ.

೧೦೧. ಬಲವಾನ್ ಹೀನೇನ ವಿಗ್ರಣ್ಣೀಯಾತ್

ಬಲಿಷ್ಠನಾದ ರಾಜನು ತನಗಿಂತ ಹೀನಬಲನಾದ ಶತೃವು ದೊರೆತಾಗ ಅವನೊಡನೆ ಸಂಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಅವನನ್ನು ಸೋಲಿಸುವುದೇ ಸಮಂಜಸವಾದುದೆಂದು ಚಾಣಕ್ಯನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ—

೧೦೨. ನ ಜಾಯಸಾ ಸಮೇನ ವಾ

ತನಗಿಂತ ಬಲಿಷ್ಠ ಅಥವಾ ಸಮಬಲರಾದ ರಾಜರೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧ-ಹೂಡುವುದು ಜಃಣತನವಲ್ಲ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಮಾವುದೇ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಾಭದಿದ್ದರೆನೇ ಪ್ರಯೋಜನ. ಆದರೆ ಮೇಲಿನ ಎರಡೂ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ವಿಜಗೀಷುದಿಗೆ ಏನೂ ಲಾಭವಿಲ್ಲವೆನ್ನುವುದನ್ನು ಮುಂದಿನ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಚಾಣಕ್ಯನು ಸೋದಾಹರಣವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ.

೧೦೪. ಗಜಪಾದ ಯುದ್ಧವಿವ ಬಲವದ್ವಿಗ್ರಹಃ

ಅನೆಯ ಮೇಲಿನ ಮಾವುತನೊಂದಿಗೆ ಕಾಲುಳುವು ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿದರೆ ಕ್ಷಣಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಸೋತುಹೋಗುವಂತೆ ಬಲಿಷ್ಠ ರಾಜನೊಂದಿಗೆ ಹೂಡಿದ ಯುದ್ಧವು ಸರ್ವನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೆ—

೧೦೫. ಅಮಪಾತ್ರಮಾಮೇನ ಸಹ ವಿನಶ್ಯತಿ

ಒಂದು ಮಣ್ಣಿನ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪಳಿಸಿದರೆ ಎರಡೂ ಬಡೆದುಹೋಗುವಂತೆ ಇಬ್ಬರು ಸಮಬಲ ರಾಜರು ಪರಸ್ಪರ ವೈಮನಸ್ಯದಿಂದ ಹೋರಾಡಿ ಹಾಳಾಗಿಹೋಗುತ್ತಾರೆಂಬುವನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರವು ಬಹು ಮಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

೧೦೬. ಅರಿಪ್ರಯತ್ನಮಭಿಸಮೀಕ್ಷೇತ

ಶತ್ರುವಿನ ಕಪಟ ಕಾರಸ್ಥಾನಗಳ ಮೇಲೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಲಕ್ಷ್ಯವಿಟ್ಟಿರಬೇಕು ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತದೆ. 'ರಾಜಾನ್ ಚಾರಚಕ್ಷುಷಃ', 'ಚಾರ್ಘಃ ಪಶ್ಯಂತಿ ರಾಜಾನ್' ಎಂಬೀ ವಾಕ್ಯಗಳು ರಾಜನೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪ-ಸ್ವಲ್ಪ ಗತಿಯಿದ್ದರಿಗೂ ಕೂಡ ವಾಲಿಗೆಯ ತುದಿಯ ಮೇಲೆಯೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಗುಪ್ತಚರರು ರಾಜನಿಗೆ ಕಣ್ಣುಗಳಿದ್ದಂತೆ. ರಾಜ್ಯದ ಮೂಲೆ-ಮೂಲೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಯಾವತ್ತೂ ರಾಜಕೀಯ ಹಾಗೂ ಇನ್ನಿತರ ಜಟಿಲವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಸಾದ್ಯಂತವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ರಾಜನಿಗೆ ವರದಿ ಒಪ್ಪಿಸುವುದು ಅವರ ಕರ್ತವ್ಯ. ಹಾಗೆಯೇ ಪರರಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ರಾಜದೂತರು ಹಾಗೂ ಗುಪ್ತಚಾರರ ಮುಖಾಂತರ ಈ ಕಾರ್ಯವು ಅವ್ಯಾಹತವಾಗಿ ನಡೆಯತಕ್ಕದ್ದೆಂದು ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಪಟಿಕ, ಉದಾಸ್ಥಿತ, ಗ್ರಹಪತಿವ್ಯಂಜನ, ವೈದೇಹಕ ವ್ಯಂಜನ, ತಾಪಸ ವ್ಯಂಜನ ಎಂಬ ಐದು ಗುಪ್ತಚಾರರ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಹಾಗೂ ಸತ್ತಿ, ತೀಕ್ಷ್ಣ, ರಸದ ಹಾಗೂ ಪರಿವಾಜಿಕಾ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಸಂಬಾರಿ ಗುಂಪುಗಳು ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಇವರು ಸ್ವದೇಶ ಹಾಗೂ ಪರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕೃತ್ಯಾಕೃತ್ಯ ಪರಿಕ್ಷಣೆಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ಕೌಟಿಲ್ಯನು ಪಾರಿಭಾಷಿಕವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಶತ್ರುವಿನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ತಮ್ಮ ರಾಜನಿಗೆ ಕೇಡುಬಗೆಯಬಹುದಾದ ಅಸಂತುಷ್ಟ ಪ್ರಜೆಗಳು ಕೃತ್ಯವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಯಾರು ಶತ್ರುಗಳ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಒಳಗಾಗುವ ಕೊನೆಯ ವರೆಗೂ ಸ್ವಾಮಿನಿಷ್ಠರಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯುತ್ತಾರೋ ಅವರು ಅಕೃತ್ಯ ವರ್ಗದವರು. (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆನ್ನುವವರು ಇದೇ ಲೇಖಕರ ಕೌಟಿಲ್ಯನ ರಾಜ್ಯಪದ್ಧತಿಯ ಸಮೀಕ್ಷೆ ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪ್ರಕರಣವನ್ನು ಓದಬಹುದು.)

ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ನಾನಾಪ್ರಕಾರದ ಗುಪ್ತಚಾರರು ಹಾಗೂ ದೂತರ ಮುಖಾಂತರ ರಾಜನು ಶತ್ರುಗಳ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಗೊಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಗುಪ್ತಚಾರರಿಂದ ಬಂದ ವಿವರಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಹಾಗೂ ಅವರಿಗೆ ಹೊಸ-ಹೊಸ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ರಾಜನ ನಿತ್ಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳ ವೇಳಾಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ರಾಜಕೀಯವಾಗಿ ಪ್ರಬಲವಾಗಿರುವ ಅಮೇರಿಕಾ ಹಾಗೂ ರಾಜಕಾರಣದಲ್ಲಿ ನಿಶಿತಮಗಳಿಂದನಿಷಿಕೊಳ್ಳುವ ಇಸ್ಪಾಯಿಲ್, ಹಾಗೆಯೇ ಚೀನಾ, ರಶಿಯಾ, ಪಾಕಿಸ್ತಾನ ಇತ್ಯಾದಿ ದೇಶಗಳ ಗುಪ್ತಚಾರರು ಪರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಸುತ್ತಿರುವ ಚಟುವಟಿಕೆ ಹಾಗೂ ಎಚ್ಚಿಸುವ ಕೋಲಾಹಲಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು.

೧೦೭. ದ್ವಯೋರಪಿ ಈರ್ಷ್ಯತೋ ದ್ವೈಧೀಭಾವಂ ಕುರ್ವೀತ್

ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುರಂಜರ ಗುಪ್ತ ಕಾರಸ್ಥಾನಗಳ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣೆಡಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಪ್ರಸ್ತೋತ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೇಳೆ ವಿಜಿ-
ಗೀಷುವಿಗೆ ಇಬ್ಬರು ಶತ್ರುಗಳಿದ್ದಾಗ, ಒಬ್ಬನೊಂದಿಗೆ ಸಂಧಾನ ಮಾಡಿ-
ಕೊಂಡು ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಬೇಕು ಎಂದು ಚಾಣಕ್ಯನು
ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪುಃಸ್ಮಾನವನ್ನು ಹಣ್ಣುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಜೀನ-
ದೊಡನೆ ಸಂಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಪದ್ಧಯಿತ್ತಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಈ ಸೂತ್ರ-
ದಲ್ಲಿಯೆ ನೀತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿದೆಯೆನ್ನಬಹುದು. ಇದು ದ್ವೈಧೀ-
ಭಾವದಲ್ಲಿಯೆ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ. ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಮುಂದಿನ
ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ—

೧೦೮. ಸಂಧಾಯ ಏಕತೋ ವಾ

ಮೇಲಿನೊಟ್ಟಕ್ಕೆ ಸಂಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಂಡಂತೆ ತೋರಿಸಿ ಒಳಗೊಳಗೆ
ಯುದ್ಧದ ಸಿದ್ಧತೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವಕಾಶ ದೊರೆತ ಕೂಡಲೇ
ಶತ್ರುವನ್ನು ಹಣ್ಣುಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

೧೦೯. ಅಮಿತ್ರವಿರೋಧಾತ್ ಆತ್ಮರಕ್ಷಾಮಾವಸೇತ್

ಶತ್ರುವು ತನ್ನ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ನಡೆಸಿರುವ ಎಲ್ಲ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು
ತಿಳಿಮುಕೊಂಡು ಅವುಗಳಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಲ್ಲ
ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಮೂವಾಗಲೂ ವಿಜಿಗೀಷುವು ಎಚ್ಚರದಿಂದ
ರ.ಜ್ಯಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕೆನ್ನುವುದೇ ತತ್ಪರ್ಯ.

೧೧೦. ಶಕ್ತಿಹೀನೋ ಬಲವಂತಮಾಶ್ರಯೇತ್

ಯುದ್ಧದಿಂದ ಸತ್ಯವೇ ನಿಶ್ಚಿತವೆಂದೆನಿಸಿದಾಗ ಹಾಗೆ ಮಾಡದೆ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಶೇಷ ಎಂದು ಈ ಹಿಂದೆ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈಗ ಶತ್ರುವು ಅತೀ ಬಲಿಷ್ಠನಾಗಿದ್ದು ಸಂಧಿಗೆ ಒಪ್ಪುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇರದಿದ್ದರೆ, ಅವನಿಗಿಂತಲೂ ಬಲಿಷ್ಠನಾದ ಬೇರೊಬ್ಬ ರಾಜನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರವು ಸಲಹೆ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಷಾಹ್ನೂದ್ದಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಸಂಶ್ರುಯ ಅಥವಾ ಆಶ್ರಯವೆಂಬ ಉಪಾಯ. ಹೀಗೆ ಆಶ್ರಯಕೊಟ್ಟ ರಾಜನಿಗೆ ವಿಜಗೀಷುವು ಸರ್ವವಿಧದಿಂದಲೂ ವಿಧೇಯನಾಗಿರಬೇಕು. ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಅವನ ವಿಶ್ವಾಸ್ಯಾತಮಾಡುವುದನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬಾರದು.

೧೧೧. ದುರ್ಬಲಾಶ್ರಯೋ ದುಃಖಮಾವಹತಿ

ಬಲಿಷ್ಠನಾದ ರಾಜನನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ದುರ್ಬಲ ರಾಜರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವುದರಿಂದ ಜಯವೂ ದೊರೆಯಲಾರದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಕಷ್ಟಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಇಬ್ಬರ ದುರ್ಬಲರೂ ಲಾಭವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಲಿಷ್ಠನಾದ ಶತ್ರುವು ಹೆಚ್ಚಿನ ರೋಷದಿಂದ ಇವರ ಸರ್ವನಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆನ್ನುವುದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೧೧೨. ಅಗ್ನಿವದ್ ರಾಜಾನಮಾಶ್ರಯೇತ್

ಆಶ್ರಯ ಪಡೆದ ರಾಜನೊಂದಿಗೆ ಅತಿಯಾದ ಸಲಿಗೆಯಿಂದ ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಅವನು ಬೆಂಕಿಯಿದ್ದಂತೆ. ದೂರದಿಂದಲೇ

ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ಕಾಯಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಹಿತವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋದಂತೆಲ್ಲ ಸುಡುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಆಶ್ರಯದಾತನೊಂದಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಹತ್ತಿರದಿಂದ ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡುವುದು ನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ರೀತಿಯ ವ್ಯವಹಾರವು ನೌಕರಿಯಲ್ಲಿರುವವರಿಗೂ ಪರಿಷ್ಕರಣೆಗಾಗಿ ನಡೆದು-ಕೊಳ್ಳುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ.

೧೧೩. ರಾಜ್ಯ : ಪ್ರತಿಕೂಲಂ ನಾ ಚರೇತ್

ಆ ರಾಜನಿಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲ ಅಂದರೆ ವಿರೋಧವೆನಿಸುವ ಯಾವ ಕಾರ್ಯ-ಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. ಉದಾಹರಣೆಗೆಂದು ಆ ರಾಜನ ಶತ್ರುಗಳೊಂದಿಗೆ ಅನ್ನ, ಕನ್ಯಾಸಂಬಂಧಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಮಹತ್ವದ ರಾಜಕಾರ್ಯ-ವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವಾಗ ಅವನ ಸಲಹೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವಶ್ಯ-ಯಜ್ಞಾದಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಅವನ ಕಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟೇ ಆರಂಭಿಸಬೇಕೆಂದ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವು ಸಲಹೆಯನ್ನೀಯುತ್ತದೆ. ಮೊದಲೇ ಶತ್ರುಗಳ ಓಡಿಗೆ ಒಳಗಾದಾಗ ಆಶ್ರಯಕೊಟ್ಟಿರುವ ಸದ್ಭಾವನೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡರೆ ಸರ್ವನಾಶಕ್ಕೆ ಆಮಂತ್ರಣ ಕೊಟ್ಟಂತೆಯೇ ಸರಿ.

೧೧೪. ಉದ್ಧತ ವೇಷಧರೋ ನ ಭವೇತ್

ದೃಢತೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವ ವೇಷವನ್ನು ಬಲಿಷ್ಠರ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆದವನು ಧರಿಸಬಾರದು. ಅಂದರೆ ಆಶ್ರಯ ಕೊಟ್ಟವನಿಗೆ ನಾನು ನಿನ್ನ ಸರಿಸಮಾನನೆಂದು ಸೂಚಿಸುವ ವೇಷವನ್ನೇ ಆಗಲಿ ಅಥವಾ ಅವನಿಗಿಂತ ವೈಭವವನ್ನು ಬೀರುವ ವೇಷವನ್ನೇ ಆಗಲಿ ಧರಿಸಿದರೆ, ಇವನು ನನ

ಆಶ್ರಿತನಿದ್ದರೂ ನನ್ನನ್ನು ಮೀರಿದವನೆಂತೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಬಗೆದು ಆಶ್ರಯದಾತನ ಅವಕೃಪೆಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಸಲಹೆಯನ್ನು ಸರ-
ಕಾರೀ ಅಥವಾ ಇತರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸಿಬ್ಬಂದಿವರ್ಗದವರು ತಮ್ಮ ಮೇಲಿ-
ನವರೊಂದಿಗೆ ವ್ಯವಹರಿಸುವಾಗ ನೆನಪಿಡುವುದು ಅವಶ್ಯ.

೧೧೫. ನ ದೇವಚರಿತಂ ಚರೇತ್

ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥ. ದೇವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯ-
ಕೊಟ್ಟಿ ರಾಜನೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿದರೆ ಆಶ್ರಯ ಪಡೆದವನು ಸಮಾನ
ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನುಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತ ವ್ಯವಹರಿಸಬಾರದು ಎನ್ನುವುದು ಒಂದು.
ಹ.ಗೆಯೇ ದೇವತೆಗಳ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಅನುಕರಣೆಯವಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು
ಇನ್ನೊಂದು. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಕೃಷ್ಣಪರಮಾತ್ಮನು ಹದಿನಾರು ಸಾವಿರ
ಸ್ತ್ರೀಯರೊಂದಿಗೆ ಲಗ್ನಮಾಡಿಕೊಂಡನೆಂದು ಅಥವಾ ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರ
ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಣ್ಣೆಯನ್ನೂ ಕದಿಯುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ನಾವು ಹಾಗೆ ಮಾಡಬಾರದು
ಎಂಬುದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೧೧೬. ನ ವ್ಯಸನಪರಸ್ಯ ಕಾರ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿಃ

ರಾಜನು ವ್ಯಸನಾಧೀನನಾಗಿದ್ದರೆ ಅವನ ಕಾರ್ಯಗಳು ಸಿದ್ಧಿಸ-
ಲಾರವು ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಈಗಾಗಲೇ ವಿವರಿಸಿದಂತೆ
ಅನ್ವೀಕ್ಷಿತಾದಿ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅಭ್ಯಸಿಸಿ ಸುಸಂಸ್ಕೃತನಾಗಿರಬೇಕಾ-
ದುದು ರಾಜನ ಆದ್ಯಕರ್ತವ್ಯ. ಹೀಗಾಗದೆ ಹೋದಲ್ಲಿ ಅವನು ವ್ಯಸನಾ-
ಧೀನನಾಗುವನೆಂಬುದು ಬಾಣಶ್ಲೋಕ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. (ಅವಿದ್ಯಾ, ಅವಿನಯಃ
ಪುರುಷವ್ಯಸನಹೇಷು).

ವ್ಯಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಮಜನ್ಯ ಹಾಗೂ ಕ್ರೋಧಜನ್ಯವೆಂಬ ಎರಡು ಮೂಲ ಭೇದಗಳು. ಅದರಲ್ಲಿ ಕಾಮಜನ್ಯ ವ್ಯಸನಗಳು ನಾಲ್ಕು—೧. ಬೇಟೆಯಾಡುವುದು. ೨. ಜೂಜು. ೩. ಸ್ತ್ರೀಲಂಪಟನಾಗಿರುವುದು. ೪. ಮದ್ಯಪಾನ ಮಾಡುವುದು. ಕ್ರೋಧದಿಂದ ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾದ ವ್ಯಸನಗಳಲ್ಲಿ—೧. ವಾಕ್ಯಾರುಷ್ಯ (ಬೈಗುಳಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ಅಪಮಾನಿಸುವುದು). ೨. ದಂಡಪಾರುಷ್ಯ (ಹೊಡೆಯುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ ಶಾರೀರಿಕ ದೀಡೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದು.), ೩. ಅರ್ಥದೂಷಣ (ಪ್ರಜೆಗಳ ಅಸ್ತಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿಹಾಕಿ ಅವರನ್ನು ಹೊಟ್ಟೆಗಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡುವುದು). ಇವು ಸಮಾವೇಶಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಕ್ರೋಧಜ ವ್ಯಸನಗಳಿಂದೂ ರಾಜನು ದೂರವಿರಬೇಕಾದದ್ದು ಸರಿಯೆ. ಆದರೆ ಕಾಮಜ ವ್ಯಸನಗಳು ರಾಜನ ಚಾರಿತ್ರ್ಯ ನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಾರದು. ಹಾಗೆಯೇ ಏನೋ ಒಂದು ಮೋಜು ಎನ್ನುವಂತಿದ್ದರೆ ಕದಾಚಿತ್ ನಗಣ್ಯವೆನಿಸಬಹುದು. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ. ರಾಜನು ಬೇಟೆಯಾಡುವುದನ್ನು ಸುಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬೇಕೆಂದು ಅವೇಕ್ಷಿಸುವುದು ಸರಿಯೆಂದು ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪೂರ್ಣ ವ್ಯಸನಾಧೀನನಾದ ರಾಜನು ಜೀವನವನ್ನು ಸಾರ್ಥಕಗೊಳಿಸಲಾರ.

೧೧೭. ಇಂದ್ರಿಯ ವಶವರ್ತೀ ಚತುರಂಗವಾನಪಿ ವಿನಶ್ಯತಿ

ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ವಶನಾಗಿರುವವನು ಅರ್ಥಾತ್ ಅವುಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ರಾಜನು ಆನೆ, ಕುದುರೆ, ರಥ ಹಾಗೂ ಪದಾತಿ (Foursaidier) ಹೀಗೆ ಚತುರಂಗ ಬಲದಿಂದ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಹಾಳಾಗಿಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸ್ವಾಧೀನದಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಮನುಷ್ಯನು ವ್ಯಸನಾಧೀನನಾಗಿಯೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಕಾಮ-ಕ್ರೋಧಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಆಧೀನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ತಾಳಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ

ಕುಣಿಸುತ್ತವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಮನೋನಿಗ್ರಹ, ದೃಢನಿಶ್ಚಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಅವಶ್ಯ ಸದ್ಗುಣಗಳಿಂದ ವಂಚಿತನಾಗಿ. ಸೈನ್ಯಬಲವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಮಂತ್ರಿಗಳೂ ಕೂಡ ಇವನ ವ್ಯಸನಾಸಕ್ತಿಯಿಂದಾಗಿ ಬೇಸತ್ತುಮೋಗುತ್ತಾರೆ. ಕೊನೆಗೆ ಇದೇ ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾತಃಸ್ಮರಣೀಯರಾದ ಶಿವಾಜಿಮಹಾರಾಜರ ಪುತ್ರನಾದ ಸಂಭಾಜಿಯ ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಅವನು ವ್ಯಸನಿಯಾದದ್ದೇ ಕಾರಣವಾಗಿಲ್ಲವೇ ?

೧೧೮. ನಾಸ್ತಿಕಾರ್ಯಂ ದ್ಯೂತಪ್ರವರ್ತಸ್ಯ

ಜೂಜಾಡುವ ವ್ಯಸನವಿದ್ದವನ ಯಾವ ಕಾರ್ಯವೂ ಫಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣ, ಇಂಥ ವ್ಯಸನಿಯು ಆಹಾರ, ನಿವ್ರೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತೊರೆದು ಜೂಜಿಗೆ ಶರಣುಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಉಳಿದ ವ್ಯಸನಗಳಲ್ಲಿ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿರುವರೂ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಅಲ್ಪ-ಸ್ವಲ್ಪ ಸುಖವೆನಿಸಿತು. ಆದರೆ ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಸುಖದ ಭ್ರಮೆ ಮಾತ್ರ ಇರುತ್ತದೆ. ಅರೋಗ್ಯವು ಕೆಟ್ಟು ಬೇನೆಗೆ ತುತ್ತಾಗಿ, ಸ್ವಕಾರ್ಯಭ್ರಷ್ಟನಾಗಿ ಸರ್ವನಾಶಕ್ಕೆ ಈಡಾಗುತ್ತಾನೆ. ನಲರಾಜ, ಧರ್ಮರಾಜರೆಂಥವರು ಎಷ್ಟೇ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠರಾಗಿದ್ದರೂ ಜೂಜಿನಿಂದ ಹುಳಾದದ್ದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿದ್ದ ವಿಷಯ. ಪ್ರಾಚೀನ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಜೂಜಿಗೆ ಆಮಂತ್ರಿಸಿದಾಗ, ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು ಕ್ಷತ್ರಿಯರಿಗೆ ಭೂಷಣವಲ್ಲವೆಂದು ನಂಬಿಕೆಯಿತ್ತು. ಆದರೆ ಮುಗ್ಧರಲ್ಲಿ ಜೂಜಿನ ದುಷ್ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಒಂದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ.

೧೧೯. ಮೃಗಯಾ ಪರಸ್ಯ ಧರ್ಮಾರ್ಥೌ ವಿನಶ್ಯತಃ

ಬೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕರ್ತವ್ಯಪರಾಙ್ಮುಖನಾದ ರಾಜನು ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ ಎರಡಕ್ಕೂ ಎರವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಧರ್ಮಾರ್ಥಚರಣೆಗೆ

ಅವಶ್ಯವಾದ ಮನಸ್ತೀತಿ ಹಾಗೂ ಅವಕಾಶ ಅವನಿಗೆ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಅರ್ಥಾರ್ಜನೆ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯಕಾರ್ಯ ಇವುಗಳಿಗೆ ನೀಡಬೇಕಾದ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನು ಬೇಟೆಯ ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದಾಗಿ ನೀಡಲಾರದೆ ಅಪಕೀರ್ತಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆ.

೧೨೦. ನ ಕಾಮಾಸಕ್ತ ಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಾನುಷ್ಠಾನಮ್

ಕಾಮಕ್ಕೆ ಪವನಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀಲಾಪಟನಾದವನು ರಾಜಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಮುಖ. ನಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀಸಹವಾಸದಲ್ಲಿಯೇ ಲೋಲನಾಗಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ವ್ಯಾಮೋಹ. ದಿಂದ ಅವನು ಎಲ್ಲ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಯಶಸ್ವಿಯಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹ. ಎಲ್ಲ ಪರ್ವತರೂಪನು ಸ್ತ್ರೀಲಾಪಟನಾಗಿದ್ದುದು ವಿಷಕನ್ಯಾಸಂಬಂಧದಿಂದ ಅವನ ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಲಿಲ್ಲವೇ ?

೧೨೧. ಅರ್ಥೇಷಣಾ ನ ವ್ಯಸನೇಷು ಗಣ್ಯತೆ

ಸ್ವಸುಪತ್ತನ್ನು ಬೆಳೆಸಬೇಕೆಂದು ರಾಜನಿದ್ದ ಅಭಿಲಾಷೆಯು ವ್ಯಸನ-ವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಹಿಂದೆ ಕ್ರೋಧಜನ್ಯ ವ್ಯಸನಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸು-ವಾಗ ಅರ್ಥದೂಷಣವು (ಪ್ರಜೆಗಳ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿಹಾಕಿ ಅವರನ್ನು ನಿರ್ಗತಿಕರಾಗಿ ಮಾಡುವುದು). ಇಂಥ ಒಂದು ದೋಷವೆಂದು ವಿವರಿಸ-ರಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅರ್ಥೇಷಣವೆಂದರೆ ತನ್ನ ಅಥವಾ ರಾಜ್ಯದ ಸಂಪ-ತ್ತನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದು ಅರ್ಥಾತ್ ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಅನ್ಯಾಯ-ವಾಗದಂತೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದು. ಇದು ಅರ್ಥದೂಷಣವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರವು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

‘ರಾಜನು ಸಂತೃಪ್ತನಾಗಿರದೆ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಜೆಗಳ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿಹಾಕುವುದು ಮಾತ್ರ ಅರ್ಥರೂಕ್ಷಣ. ರಾಜನು ಎಷ್ಟೇ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಇಂಥ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರವೃತ್ತನಾಗಕೂಡದು. ಇಟಲಿ ದೇಶದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ರಾಜ-ಕಾರಣಪಟುವಾದ ಮ್ಯಾಕಿವೆಲ್ಲಿಯು ಕೂಡ ಇದನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರಜೆಗಳು ತಮ್ಮ ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳ ಮರಣದಿಂದಂಟಾದ ದುಃಖವನ್ನು ಮರೆಯಬಹುದು. ಆದರೆ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡದ್ದನ್ನು ಎಂದೂ ಮರೆಯಲಾರರು ಎಂಬುದು ಅವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳ ಆಸ್ತಿಗೆ ರಾಜನು ಎಂದೂ ಕೈಹಚ್ಚಬಾರದು ಎಂಬುದು ಅವನ ಅಭಿಮತ.

೧೨೨. ಅಗ್ನಿದಾಹಾದಪಿ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ವಾಕ್ಪಾರುಷ್ಯಮ್

ಕ್ರೋಧಜನ್ಯ ವ್ಯಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ವಾಕ್ಪಾರುಷ್ಯ ಎಂದರೆ ಅಪ-ಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನೋಯಿಸುವುದು ಅಥವಾ ಅಪಮಾನ ಮಾಡುವುದು. ಇದರ ಪರಿಣಾಮವು ಬಹಳೇ ಭೀಕರ. ವಾಗಿರುತ್ತದೆಂಬುದು ಸೂತ್ರಕಾರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಏಕೆಂದರೆ ಶರೀರಕ್ಕೆ ತಗಲಿದ ಪೆಟ್ಟು ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಗುಣವಾದೀತು, ಆದರೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆದ ಗಾಯವು ಎಂದೂ ಮಾಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಕ್ಪಾರುಷ್ಯದಂಥ ಗಂಭೀರವಾದ ವ್ಯಸನದಿಂದ ರಾಜನು ದೂರವಾಗಿರಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿ ಹಾಗೂ ಪ್ರಜಾಕ್ಷೋಭಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾಗಿ ತನ್ನ ಸರ್ವನಾಶಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಕಾರಣೀಭೂತನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಅದಕ್ಕೆ ವಾಕ್ಪಾರುಷ್ಯವು ಬೆಂಕಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಭೀಕರವಾದದ್ದೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

೧೨೩. ದಂಡಪಾರುಷ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಜನದ್ವೇಷೋ ಭವತಿ

ಏನೂ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಅಥವಾ ಯೋಗ್ಯ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಶಾರೀರಿಕವಾಗಿ

ತಾಡನಾದಿಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಪೀಡಿಸುವುದು ದಂಡಪಾರುಷ್ಯ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ರಾಜನು ಎಲ್ಲರ ದ್ವೇಷಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಬಹುದಾದ ವಿಷಯ. ಆದರೆ ಅಪರಾಧಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅವರವರ ಅಪರಾಧಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಶಾರೀರಿಕ ದಂಡವನ್ನು ವಿಧಿಸುವುದು ದಂಡ. ಪಾರುಷ್ಯವೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ರಾಜನ ಕರ್ತವ್ಯ. ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುವ್ಯವಸ್ಥೆ ಉಳಿಯಲು ಅದು ಅತ್ಯವಶ್ಯ.

೧೨೪. ಅರ್ಥತೋಷಿಣಂ ಶ್ರೀಃ ಪರಿತ್ಯಜತಿ

ಸಂಪತ್ತಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುತ್ಸಾಹಿಯಾಗಿದ್ದ ಹಾಗೂ ತೃಪ್ತಿಯಿಂದಿರುವ ರಾಜನನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತಾಳೆ ಎಂದು ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಹಿಂದೆ ವಿವರಿಸಿದಂತೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಯಾವಾಗಲೂ ಹಣದಾಸೆ ಮಾಡದೆ ತೃಪ್ತಿಯಿಂದಿರಬೇಕಾದದ್ದು ಅವನ ಧರ್ಮ. ಧನಲೋಭದಿಂದ ಅವನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವವು ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ತೃಪ್ತಿಯು ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಗೆ ಭೂಷಣವಲ್ಲ. ತತ್ವಜ್ಞಾನಿಯಂತೆ ಅವನು ತೃಪ್ತನಾಗಿದ್ದರೆ ಅಥವಾ 'ಸರ್ವಂ ಕ್ಷಣಕಂ ಕ್ಷಣಿಕಮ್' ಎಂದು ಲೌಕಿಕ ವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಪರಾಜ್ಞುನಾಗಿ ಉಳಿದರೆ ಶತ್ರುಗಳು ಅವನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಅಂತೆಯೇ 'ಸಂತುಷ್ಟಾಮಹೀಭುಜಾ ನಷ್ಟಾಃ' ಎಂದು ಸುಭಾಷಿತವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಜಗೀಷುವು ಯಾವಾಗಲೂ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದ ಮೇರೆಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತ ದೇಶದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ಹಾಗೂ ರಾಜಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಬೀರುತ್ತಿರಬೇಕು ಎಂದು ಬಾಣ್ಯನು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ.

೧೨೫. ಸರ್ವಾಶ್ಚ ಸಂಪದಃ ಸರ್ವೋಪಾಯೇನ ಪರಿಗ್ರಹೇತ್

ರಾಜನು ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಅನೇಕಾನೇಕ ಉಪಾಯಗಳಿಂದ ಕಲೆಹಾಕಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದ ವಿಚಾರಗಳನ್ನೇ ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ರಾಜನಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯು ಭೂಷಣವಲ್ಲವೆಂಬ ಮಾತಂತೂ ಸರಿಯೇ. ಆದರೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಎಚ್ಚರದಿಂದ ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿ, ಭೂ, ಜಲ, ಸೈನ್ಯ, ಮಿತ್ರ, ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ರೀತಿಯ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತಲೇ ಇರಬೇಕು. ಹಿಂದೆ ೮೯ ನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ಅಲಬ್ಧ ಲಾಭಾರ್ಥಾ' ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನು ದೊರಕಿಸುವುದೇ ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತದ ಮೊದಲನೆಯ ಮೆಟ್ಟಿಲು ಎಂಬುದನ್ನು ರಾಜನು ಎಂದೂ ಮರೆಯಲಾಗದು.

೧೨೬. ಅಮಿತ್ರೋ ದಂಡನೀತ್ಯಾಂ ಆಯತ್ತಃ

ದಂಡವೆಂದರೆ ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠರವಾದ ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತ. ಇದರ ನಿಷ್ಕೆಯೇ ದಂಡನೀತಿ. ಶತ್ರುವನ್ನು ಸದೆಬಡಿದು ಆಧೀನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಒಳ್ಳೆಯ ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತವೇ ಸಾಧನವೆಂಬುದು ಈ ಸೂತ್ರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಒಳ್ಳೆಯ ಆಡಳಿತದಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳು ಸುಖದಿಂದ ಬಾಳಿ ರಾಜನಿಗೆ ದ್ರೋಹ-ಬಗೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಅಂತರಿಕ ಹಾಗೂ ಬಹಿಶ್ಕೃತಗಳು ಕೂಡ ರಾಜನ ವಿರುದ್ಧ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಹೂಡಲು ಅಸಮರ್ಥರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಶತ್ರುರಾಜರ ಆಟವು ನಡೆಯದೆ ಅವರು ಸಮರ್ಥನಾದ ವಿಜಗೀಷುವಿನ ವಿರುದ್ಧ ಹೋಗಲಾರರು. ಸಮ್ಮ ಭಾರತದೇಶದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗ ಅಸಮರ್ಥ ಆಡಳಿತವಿದ್ದಿತೋ ಅಗ್ನಿ ಶತ್ರುಗಳ ಉಪಟಳ ಉಂಟಾದದ್ದನ್ನು ನಾವು

ಇತಿಹಾಸದ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ದೇಶದ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಧೈಯವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದೇ ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಅಧಿಕಾರದ ದುರುಪಯೋಗ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಕ್ಷುದ್ರ ಜನರು ರಾಜ್ಯವಾಳುವವರಿಗೆ ದೇಶಕ್ಕೆ ಅಧೋಗತಿ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಂಥ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳ ಚೆಲ್ಲಾಟವು ಅಬಾಧಿತವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

೧೨೭. ದಂಡನೀತಿಮಧಿತಿಷ್ಠನ್ ಪ್ರಜಾಃ ಸಂರಕ್ಷತಿ

ದಂಡನೀತಿ ಅಥವಾ ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠುರವಾದ ಒಳ್ಳೆಯ ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತವು ಅಲ್ಪಬಲಾಧಾದಿ ನಾಲ್ಕು ಹಂತಗಳಲ್ಲಿಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ರ್ ನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿವೇಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇಂಥ ಆಡಳಿತದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಸಂರಕ್ಷಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

೧೨೮. ದಂಡಃ ಸಂಪದಾ ಯೋಜಯತಿ

ರಾಜನು ದೇಶದ ಅಭ್ಯುದಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದರೆ ಅರ್ಥಾತ್ ರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನು ಸಂಪದ್ಭರಿತವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸಬೇಕಾದರೆ ದಂಡ ಎಂದರೆ ಒಳ್ಳೆಯ ರಾಜ್ಯಶಾಸನ ಪದ್ಧತಿಯೇ ಸಾಧನ. ಅರ್ಥಾತ್ ರಾಜನು ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ದುಷ್ಕರಾಸನ ಹಾಗೂ ಶಿಷ್ಟ ಪರಿಪಾಲನ ತತ್ವವನ್ನು ಬಾಚೂ ತಪ್ಪದೇ ಪಾಲಿಸಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಪ್ರಜೆಗಳು ನಿರ್ಭೀತಿಯಿಂದಲೂ, ಸಂತೋಷದಿಂದಲೂ ಬಾಳಿ ದೇಶದ ಏಳಿಗೆ ಕಾರಣರಾಗುತ್ತಾರೆ.

೧೨೯. ತೀಕ್ಷ್ಣ ದಂಡಃ ಸರ್ವೈಃ ಉದ್ವೇಜನೀಯೋ ಭವತಿ

ಆಡಳಿತವನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವಾಗ ವಿರೇಷವಾಗಿ ಅಪ-
ರಾಧಿಗಳನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸಬೇಕಾದಾಗ ರಾಜನು ತೀಕ್ಷ್ಣದಂಡನಾಗಿರಬೇಕು.
ಅರ್ಥಾತ್ ಕಠಿಣ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು ಪೂರ್ವಜಾರ್ಯರ
ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಜನರನ್ನು ಅಧೀನದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ ಕಠೋರ
ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸದೆ ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅವರು ಒತ್ತಿಹೇಳುತ್ತಾರೆ.
ಇದನ್ನು ಕೌಟಿಲ್ಯನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ತೀಕ್ಷ್ಣ-
ದಂಡವು ಪ್ರಜಾಕ್ಷೀಭಕ್ತ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ತದ್ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ರಾಜನು
ಮೃದುವಾಗಿದ್ದರೆ ಪ್ರಜೆಗಳು ಅವನನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೧೩೦. ಯಥಾರ್ಹ ದಂಡಕಾರಿಸ್ಥಾತ್

೧೩೧. ಅಪರಾಧಾನುರೂಪೋ ದಂಡಃ

ಮೇಲಿನ ಎರಡೂ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅಪರಾಧಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಯೋಗ್ಯ-
ವಾದ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ
ಪ್ರಜೆಗಳು ಧರ್ಮನಿರತರಾಗಿ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿಯು ನೆಲೆಸುತ್ತದೆ. ಅತಿ
ಕಠೋರವಾದ ಶಿಕ್ಷೆಯಿಂದ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳು ಕೂಡ ಸಿಡಿದೆಳೆಳುವಾಗ ಸಾಮಾ-
ನ್ಯರ ಗತಿಯೇನು ? ಆದರೆ ಅಪರಾಧಿಗಳನ್ನು ದಂಡಿಸದೇ ಬಿಟ್ಟರೆ ದೊಡ್ಡ
ಮೀಸವು ಸಣ್ಣ ಮೀಸವನ್ನು ನುಂಗುವಂತೆ (ಮಾತ್ಸರ್ಯಾಂ) ಸಮಾಜ-
ದಲ್ಲಿ ದುರ್ಬಲರ ಶೋಷಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಇದೇ ವಿಚಾರಸರಣಿಯನ್ನು ಕಾಮಂಧಕನು ತನ್ನ ನೀತಿಸಾರ ಗ್ರಂಥ-
ದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾನೆ :

ಉದ್ವೇಜಯತಿ ತೀಕ್ಷ್ಣೇನ ಮೃದುನಾ ಪರಿಭೂಯತೇ |
ದಂಡೇನ ನೃಪತಿಸ್ತಸ್ಮಾತ್ ಯುಕ್ತದಂದಃ ಪ್ರಸಸ್ಯತೇ ||

ಈಗ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಪರಾಧಿಗಳಿಗೂ ಕೂಡ ಎಷ್ಟೋ ಸೌಲಭ್ಯ-
ಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವುದು ಸರಕಾರದ ಧೋರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಅಪ-
ರಾಧಿಗಳು ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುದರ ಬದಲು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತವೆ. ಮನುಷ್ಯನು
ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಸ್ವಾರ್ಥನೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಸುಲಭವಲ್ಲ. ದಂಡದ
ಭಯದಿಂದ ಇಲ್ಲವೆ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅಂಜಿ ಅವನು ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ಆಕಾರ್ಯ-
ಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸುವ್ಯವಸ್ಥೆ ನೆಲೆಸ-
ಬೇಕಾದರೆ ಶಿಕ್ಷೆಯ ಭಯವು ಇರಲೇಬೇಕು. ಈ ಮಾತನ್ನು ಮನುವು ತುಂಬಾ
ಮಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ :

ಅದ್ಯಾತ್ಮಾಕಃ ಪುರೋಡಾಶಂಶ್ಚಾಚಲಿಹ್ಯಾತ್ ಹವಿಸ್ತಥಾ ।

ಸ್ವಾಮ್ಯಂಚ ನಸ್ಯಾತ್ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರವರ್ತೇತಾಧರೋತ್ತರಮ್ ॥

ಸರ್ವೋ ದಂಡಜಿತೋ ಲೋಕೋ ದುರ್ಲಭೋ ಹಿ ಶುಚಿರ್ನರಃ ।

ದಂಡಸ್ಯ ಹಿ ಭಯಾತ್ ಸರ್ವಂ ಜಗದ್ಭೋಗಾಯ ಕಲ್ಪತೇ ॥

ಶಿಕ್ಷೆಯ ಭಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಹದ್ದು, ಕಾಗೆ, ನಾಯಿಗಳು ಕೂಡ ಯಜ್ಞ-
ದಲ್ಲಿಯೆ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಹರಣಮಾಡುತ್ತವೆ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆರಾಜಕತೆಯುಂಟಾ-
ಗುತ್ತದೆ. ದಂಡ ಅಥವಾ ಶಿಕ್ಷೆಯ ಭಯದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಜನರು ಸುಖದಿಂದ
ಬಾಳುವುದು ಸಾಧ್ಯ.

೧೩.೨. ದಂಡಾಭಾವೇ ಮಂತ್ರಿವರ್ಗಾ ಭಾವಃ

ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯವಿದ್ದಾಗ ರಾಜನು ಕಠಿಣ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿ-
ಸದೆ ವಿರಾಸಮಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿರುವುದರಿಂದಾಗಲಿ, ಅಥವಾ
ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತ ದೃಷ್ಟಿಯ ಅಭಾವದಿಂದಾಗಲಿ ಅನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಎಡೆಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟರೆ
ಒಳ್ಳೆಯ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಅವನಲ್ಲಿ ನಂಬಿಗೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಸತ್ಯನಿಷ್ಠ-
ನಾದ ಬೇರೆ ರಾಜನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವರು ಎಂಬುದೇ ಈ ಸೂತ್ರದ

ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಜನು ಎಂಥ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿಯೂ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಿಡಕೂಡದು.

೧೩೩. ನ ದಂಡಾದಿಕಾರ್ಯಾಣಿ ಕುರ್ವಂತಿ

ಮೇಲಿನ ೧೩೧ ನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮಾತನ್ನೇ ಬೇರೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಜನರು ರಾಜದಂಡದ ಭಯದಿಂದ ಮಾತ್ರ ತಪ್ಪುಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ವಭಾವತಃ ಸಜ್ಜನರಾಗಿರುವುದು ಅತಿ ವಿರಳ. ಬಿಟ್ಟರೆ ಅಂಜಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಆದಾಯದಲ್ಲಿ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಬಲಾಢ್ಯರಾದವರು ಉಳಿದವರನ್ನು ಶೋಷಣೆಗೆ ಈಡುಮಾಡದೇ ಇರಲಾರರು.

೧೩೪. ದಂಡನೀತ್ಯಾಮಾಯತ್ತಮಾತ್ಮ ರಕ್ಷಣಮ್

ರಾಜನಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಶತ್ರುಗಳು ಬಹಳ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ತುಂಬಾ ಜಾಗರೂಕನಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವು ವಿಧಿಸುತ್ತದೆ. ರಾಜನು ಹಾಗು ರಾಜಕುಮಾರರು ಕೂಡ ರಾಜನ ಶತ್ರುಗಳೇ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದರೂ ಅಸತ್ಯವೇನಲ್ಲ. ರಾಜ್ಯಲೋಭವೇ ಹಾಗೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ರಾಜನು ತನ್ನ ವಾಸ ಹಾಗು ಶಯ್ಯಾಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ನಿರ್ಮಿಸಬೇಕು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಕೀಯರೇ ಆಗಲಿ, ಪರಕೀಯರೇ ಆಗಲಿ ಅವನನ್ನು ಮೋಸದಿಂದ ಕೊಲ್ಲಬಾರದೆಂಬಂತೆ ಯಾವ ಯಾವ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಎಷ್ಟು ತರದ ರಕ್ಷಕರು. ಯಾವ-ಯಾವ ವಿಧಾನಗಳ ಮೂಲಕ ಅವನ ರಕ್ಷಣೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು

ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವು ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳಿಗಾಗಿ ' ಕೌಟಿಲ್ಯನ ರಾಜ್ಯಪದ್ಧತಿಯ ಸಮೀಕ್ಷೆ ' ಯನ್ನು ಓದಬಹುದು.) ಅದಕ್ಕೊಂದೇ ರಾಜನ ರಕ್ಷಣೆಯು ದಂಡನೀತಿಯ ಅಧೀನವೆಂದು ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

೧೩೫. ಆತ್ಮನಿ ರಕ್ಷಿತೇ ಸರ್ವಂ ರಕ್ಷಿತಂ ಭವತಿ

ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯೇ ರಾಜನಿಗೆ ಪ್ರಧಾನವಾದದ್ದು. ಎಷ್ಟೇ ಒಳ್ಳೆಯ ಯೋಜನೆಗಳನ್ನು ರಾಜ್ಯದ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ರೂಪಿಸಿದರೂ ಅವನನ್ನೇ ಮೋಸದಿಂದ ಕೊಂದರೆ, ಯೋಜನೆಗಳ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಯನ್ನು ಯಾರು ಮಾಡಿಯಾರು ? ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಜನಿಗೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮುಖ್ಯವಾದದ್ದು ತನ್ನ ಸಂರಕ್ಷಣೆ. ಅವರಿಂದ ಇನ್ನೆಲ್ಲವೂ ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.

೧೩೬. ಆತ್ಮಾಯತ್ತೌ ವೃದ್ಧಿವಿನಾಶೌ

ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯ ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಇನ್ನೊಂದು ಬಗೆಯಾಗಿ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯದ ವಿನಾಶ ಹಾಗೂ ವೃದ್ಧಿಗಳೆರಡೂ ಅವನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುವು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅವನು ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿ ಅಥವಾ ಶೌರ್ಯಗಳ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು. ಇಲ್ಲವೆ ಅವಿವೇಕಿಯಾಗಿ ವಿನಾಶಕ್ಕೀಡಾಗಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಜನು ಪ್ರಭಾವ, ಉತ್ಸಾಹ, ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿಗಳ ಬಲದಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂಬುದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೧೩೭. ದಂಡೋಹಿ ವಿಜ್ಞಾನೇ ಪ್ರಣೀಯತೇ

ಪೂರ್ವಾಪರ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ದಂಡವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸತಕ್ಕದ್ದು. ಮನಸ್ಸಿನ ಉದ್ವೇಗದಲ್ಲಿ ವಿನಾದರೂ ಅಕಾರ್ಯವಾದರೆ ಅದು ರಾಜನ ಹಿತಕ್ಕೆ ಫಲಕೆಯನ್ನು ತರುತ್ತದೆ. ಈ ಹಿಂದೆ ತನಗೆ ಆದ ಅನುಭವಗಳು ಹಾಗೂ ಇತರರು ತಮ್ಮ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಮೇಲೆ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಸಮೃದ್ಧಿ ಅಥವಾ ಅವಿವೇಕದಿಂದಾಗಿ ವಿನಾಶಕ್ಕೀಡಾದವರ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದುಕೊಂಡು ದಂಡದ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು 'ವಿಜ್ಞಾನೇ ಪ್ರಣೀಯತೇ' ಎಂಬ ಪದಗಳ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಚಾಣಕ್ಯನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಪಡಿಸಿದ್ದಾನೆ.

೧೩೮. ದುರ್ಬಲೋಪಿ ನಾವ ಮಂತ್ರವ್ಯಃ

ಶತ್ರುವು ದುರ್ಬಲನಾಗಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಅವನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಉದಾಸೀನ ಭಾವನೆಯನ್ನು ತಳೆಯಬಾರದು, ಅವಮಾನವನ್ನೂ ಮಾಡಬಾರದು. ಔದಾಸೀನ್ಯವನ್ನು ತಳೆದರೆ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಅವನು ಬಲಾಢ್ಯನಾಗಿ ವಿಜೇತವನ್ನು ಹತ್ತಿಕ್ಕಬಹುದು. ಅವಮಾನಿಸಿದರೆ ಬೇರೊಬ್ಬ ರಾಜನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಸೇಡುತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ ಶತ್ರುವಿನ ಅವಮಾನ ಮಾಡಬಾರದು.

೧೩೯. ನಾಸ್ತ್ಯಗ್ನೇರ್ದೌರ್ಬಲ್ಯಮ್

ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಸೋದಾಹರಣವಾಗಿ ಈ ಸೂತ್ರವು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ, ಶತ್ರುವು ಅಗ್ನಿ ಇದ್ದಂತೆ. ಹೇಗೆ ಅಗ್ನಿಯು ಒಂದೇ ಕಡಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ರಾಶಿ-ರಾಶಿ ಪುಲ್ಲನ್ನು ಸುಡಬಹುದೋ, ಹಾಗೆಯೇ

ಶತ್ರುವನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿದರೆ ಅವನಲ್ಲಿರುವ ಕ್ಷಾತ್ರತೇಜದಿಂದಾಗಿ ಒಂದಿ-
ಲ್ಲೊಂದು ದಿನ ಅವನು ಘಾತಕನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದುರ್ಲಕ್ಷ್ಯ
ಮಾಡದೆ ಶತ್ರುವನ್ನು ಬೆಳೆಯಲು ಅವಕಾಶಕೊಡಬಾರದೆಂಬುದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ.
ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯನದಂತಹ ಚಿಕ್ಕ ರಾಷ್ಟ್ರವು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಘಾತಕ ಚಟು-
ವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ನಡೆಸುತ್ತಿರುವುದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ಭಾರತವು
ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಆ ಸಮಸ್ಯೆಯ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರಮಾಡಿಲ್ಲದಿರುವುದೇ ಕಾರಣ-
ವೆಂದರೆ ತಪ್ಪಾಗದು.

೧೪೦. ದಂಡೇ ಪ್ರತೀಯತೇ ವೃತ್ತಿಃ

ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಹಾರವು ದಂಡನೀತಿಯನ್ನೇ ಆಧರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ರಾಜನು
ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸ, ಮಂತ್ರಿಗಳ ಸಲಹೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಮೂರೂ
ಶಕ್ತಿಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ನ್ಯಾಯನಿಷ್ಠುರವಾದ ಆಡಳಿತವನ್ನು ನಡೆಸಿ-
ಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತರೂಪವಾಗಿ ಈ ಸೂತ್ರವು ಉಪ-
ದೇಶಿಸುತ್ತದೆ

೧೪೧. ಉಪಾಯಪೂರ್ವಂ ನ ದುಷ್ಕರಂ ಸ್ಯಾತ್

ರಾಜನೀತಿಯು ಫಲಪ್ರದವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಸಮ, ದಾನ, ಭೇದ
ಹ.ಗು ದಂಡಗಳೆಂಬ ಉಪಾಯ ಚತುಷ್ಟಯಗಳನ್ನು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ
ಯೋಜಿಸಬೇಕೆನ್ನುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಮ ಎಂದರೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಇಲ್ಲವೆ ಸೌಮ್ಯ ಉಪಾಯ-
ಗಳಿಂದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು. ಈ ಉಪಾಯವು ಫಲಿಸದಿದ್ದಾಗ

ವಿಜಿಗೀಷುವು ತನ್ನ ಶತ್ರುಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ, ಅವರು ಪರಸ್ಪರ ಹೋರಾಡುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ತಾನು ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ದಾರಿಯನ್ನು ಕಂಡು-ಹಿಡಿಯಬೇಕು. ಇದನ್ನೇ ಬ್ರಿಟಿಷರು 'Divide and rule policy' ಎಂದು ಹಿಂದೂ-ಮುಸಲ್ಮಾನರಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪ-ಯೋಗಿಸಿದರು. ಪ್ರಸಂಗವಶಾತ್ ಮಿತ್ರನಿಗೇ ಆಗಲಿ, ಅಥವಾ ಶತ್ರುವಿಗೇ ಆಗಲಿ ಭೂಮಿ, ಹಿರಣ್ಯಾದಿಗಳ ಅಮಿಷ ತೋರಿಸಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ದಾನೋಪಾಯ. ಇದಾವುದಕ್ಕೂ ಸಮಸ್ಯೆ ಬಗೆಹರಿಯದಿದ್ದರೆ ದಂಡ ಎಂದರೆ ಯುದ್ಧದಿಂದಲೇ ಅವನ್ನು ಬಗೆಹರಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಪಕ್ಷಾಣಗಳು ಹಾಗೂ ಉಪಾಯ ಚತುಷ್ಟಯಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಪೂರಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಸರಿಯಾದ ಉಪಾಯವನ್ನು ಯೋಜಿಸಿದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯು ಕಠಿಣವಾಗಲಾರದೆಂಬುದನ್ನು ಪ್ರಕೃತ ಸೂತ್ರವು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ತದ್ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ—

೧೪೨. ಅನುಪಾಯಪೂರ್ವಂ ಕಾರ್ಯಂ

ಕೃತಮಪಿ ವಿನಶ್ಯತಿ

ಸರಿಯಾದ ಉಪಾಯವನ್ನು ಯೋಜಿಸದೆ ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯವು ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂದರೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತ ಫಲವನ್ನು ತರಲಾರದು. ಇದೇ ರಾಜನೀತಿಯ ವೈಫಲ್ಯ.

೧೪೩. ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಿನಾಂ ಉಪಾಯ ಏವ ಸಹಾಯಃ

ಮೇಲಿನ ಎರಡೂ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ ವಿಚಾರಗಳ ಅಧಾರದ ಮೇಲಿಂದ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಿ ಎಂದರೆ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಹೊಂದು

ಬಯಸುವವರಿಗೆ ಉಪಾಯಗಳೇ ಒಳ್ಳೆಯ ಸಾಧನಗಳು. ಅವುಗಳ ನೆಹಾಯ-
ದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಿ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರವು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.
ಇದು ರಾಜಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಅವಶ್ಯವೋ ಲೌಕಿಕದಲ್ಲಿಯೂ ಅಷ್ಟೇ ಉಪ-
ಯುಕ್ತವೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಲಾಗದು.

೧೪೪. ಕಾರ್ಯಂ ಪುರುಷಕಾರ್ಯೇಣ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಸಂಪದ್ಯತೇ

ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆದಿಯಿಂದಲೂ ದೈವ ಹಾಗೂ ಪುರುಷಪ್ರಯತ್ನ ಇವು-
ಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಬಲಿಷ್ಠವಾದದ್ದು ಎಂಬ ವಾದವು ನಡೆದೇ ಇದೆ. ಎರಡೂ
ಒದಿಯಿಂದಲೂ ಯುಕ್ತಿ, ಪ್ರಯತ್ನಗಳ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ
ಪ್ರೇಕ್ಷತೆಯನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಕೇವಲ
ದೈವವೆಂದು ಕುಳಿತು ಪ್ರಯತ್ನ ಬಿಟ್ಟರೂ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ
ಎಷ್ಟೇ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರೂ ದೈವದ ಬಲವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಯಶವು ದೊರೆಯ-
ಲಾರದು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಬಹುಜನರು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುತ್ತಾರೆ.
ಪ್ರಕೃತ ಸೂತ್ರವು ಪುರುಷ ಪ್ರಯತ್ನದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ,
ಇಲ್ಲಿ ಪುರುಷ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯರೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕೇ ಹೊರತು ಕೇವಲ
'ಗಂಡಸರು' ಎಂದು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಮನುಷ್ಯ ಪ್ರಯತ್ನ-
ದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಕೈಕೊಂಡ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ, ಗುರಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವುದು ಸಾಧ್ಯ
ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಪ್ರಕೃತ ಸೂತ್ರವು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಮುಂದಿನ
ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ—

೧೪೫. ಪುರುಷಕಾರ್ಯಮನುವರ್ತತೇ ದೈವಮ್

ಮನುಷ್ಯ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ಯೋಗ್ಯ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆದದ್ದಾದರೆ

ದೈವವು ಅವುಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತದೆ-ಎಂದರೆ ಅಂಥ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಗೆ ಯಶವು ಕಟ್ಟಿಟ್ಟಿದ್ದೇ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇದು ದೈವಕ್ಕಿಂತ ಪುರುಷ ಪ್ರಯತ್ನದ ಮೇಲ್ಮೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ. 'ಬಲವಾನ್ ಪುರುಷಕಾರೋಹಿ ದೈವಮಪ್ಯತಿವರ್ತಿತೇ' ಎಂಬ ಉಕ್ತಿಯು ಇದೇ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಅನುಮೋದಿಸುತ್ತದೆ. ಸ್ವಾಮಿ ವಿವೇಕಾನಂದರು ಸಾರಿರುವ 'Man can be the master of his own destiny' ಎಂಬ ಉಕ್ತಿಯು ಇದೇ ತರಗತಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದು, ಆದರೆ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಚಾಣಕ್ಕನು ದೈವದ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು—

೧೪೬. ದೈವಂ ವಿನಾ ಅತಿಪ್ರಯತ್ನಂ ಕರೋತಿ ಯತ್ತದ್ವಿಫಲಮ್

ಮನುಷ್ಯನು ಎಷ್ಟೇ ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟರೂ ದೈವದ ಅನುಕೂಲತೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆ ಪ್ರಯತ್ನಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಿಷ್ಫಲವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವೆಂದನಿಸಬಹುದಾದ ನಿರ್ಣಯಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೂ ಕೂಡ ಈ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯವಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವುದು ದುಸ್ಸಾಧ್ಯವೇನಲ್ಲ. ನಿಜವಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿದರೆ ದೈವವೆನ್ನುವುದೂ ಕೂಡ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯ ಅಥವಾ ಪುರುಷ ಪ್ರಯತ್ನಗಳ ಫಲವೇ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. (ಪೂರ್ವ. ಜನ್ಮಕ್ರತಂ ಕರ್ಮ ದೈವಮಿತ್ಯಭಿಧೀಯತೆ) ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದ ಕರ್ಮದ ಫಲವು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಬಲವಾದರೆ ಅದನ್ನು ದೈವದ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವೆಂದು ನಾವು ಬಗೆಯುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಹೇಗೆ ಕಾರ್ಯವಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಫಲವಿಲ್ಲ. ಅದು ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದಿರಬಹುದು, ಇಲ್ಲವೆ ಇದೇ ಜನ್ಮದ್ದಿರಬಹುದು. ಇಷ್ಟೇ ಅಂತರ. ಆದರೆ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಸರಕಾರಿ ಮುದ್ರೆ.

ಯಿದ್ದ ದಸ್ತಾವೇಜವು ಹೇಗೆ ಅಧಿಕೃತವಾದದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದ ಕರ್ಮಫಲವು ಪ್ರಬಲವಾಗಿದ್ದಾಗ ಅದನ್ನು ದೈವದ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯುವ ವಾಡಿಕೆಯಿದೆ. ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ದೈವದ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವು—

ಅಧಿಷ್ಠಾನಂ ತಥಾ ಕರ್ತೃ ಕಾರ್ಣಂ ಚ ಪೃಥಗ್ವಿಧಮ್ |

ವಿವಿಧಾಶ್ಚ ಪೃಥಕ್ಕ್ಷೇಷ್ಣಾ ದೈವಂ ಚೈವಾತ್ಮ ಪಂಚಮಮ್ ||

ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅಧಿಷ್ಠಾನವೆಂದರೆ ಒಂದು ಪ್ರಸಂಗ. ಅದನ್ನು ನಾವು ಒಂದು ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಕಟ್ಟುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯೋಣ. ಅದಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ಕರ್ತೃವು ಬೇಕು. ಸಾಧನಗಳಾದ ಶಾಲೆ, ಕಾಲೇಜು, ಗ್ರಂಥಾಲಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಬೇಕು. ವಿವಿಧ ಚೇಷ್ಟೆಗಳೆಂದರೆ ತಿಳಿಯದ್ದನ್ನು ಎಲ್ಲವರಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಯತ್ನಿಸುವುದು. ಹಾಗೂ ಸರಿಯಾದ ವೇಳೆಗೆ ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋಗಿ ಪೇಪರ್ ಬರೆಯುವುದು. ನಂತರ ದೈವವೆಂದರೆ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಸಿದ್ಧತೆಗಳಿದ್ದಾಗ ಕರ್ತೃವಿಗೆ ವಿಸ್ಮೃತಿ, ಮೂರ್ಛೆ, ಆಕಸ್ಮಿಕ ಗಂಡಾಂತರಗಳು ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಾರದಿರುವುದೇ ದೈವ. ಇದಕ್ಕೆ ಎರಡು ಮುಖಗಳು. ಒಂದು ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಸುಕೃತ, ಇನ್ನೊಂದು ಭಗವದನುಗ್ರಹ. ಪಾಸ್ಕಾಲಿಕ್ಯ ಗ್ರೇಸ್‌ಮಾರ್ಕ್ಸ್ (ಕೃಪಾಂಕ) ಹೇಳುವಂತೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿರುವವನಿಗೆ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ತೊಂದರೆಗಳು ಉದ್ಭವಿಸಿದರೂ ಭಗವದನುಗ್ರಹದಿಂದ ಗಂಡಾಂತರಗಳಿಂದ ಪಾರಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ದೈವವು ದೃಷ್ಟವಲ್ಲ, ಅದೃಷ್ಟ. ಅದಕ್ಕೊಂದೇ ಅದು ದಸ್ತಾವೇಜವಿನ ಮೇಲಿನ ಮುದ್ರೆಯಿದ್ದಂತೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಮಹತ್ವವನ್ನು ಗಳಿಸಿದೆ.

೧೪೭. ದೈವಹೀನಂ ಕಾರ್ಯಂ ಸುಸಾಧ್ಯಮಪಿ
ದುಸ್ಸಾಧ್ಯಂ ಭವತಿ

ದೈವದ ಬಲವಿಲ್ಲದಾಗ ಸುಸಾಧ್ಯವೆನಿಸಬಹುದಾದ ಕಾರ್ಯಗಳು

ಕೂಡ, ಕಠಿಣವಾಗುವವೆಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರ-
ದಲ್ಲಿಯ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನೇ ಬೇರೆ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ
ಒಂದು ಮೋಜಿನ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು :

ದೈವಂ ಫಲತಿ ಸರ್ವತ್ರ ನ ವಿದ್ಯಾ ನ ಚ ಪೌರುಷಮ್ |

ಸಮುದ್ರಮಥನಾತ್ ಲೇಭೇ ಹರಿರ್ಲಕ್ಷ್ಮೀಂ ಹರೋ ವಿಷಮ್ ||

ಎದ್ದೆ ಅಥವಾ ಪೌರುಷಗಳು ದೈವದ ಮುಂದೆ ಬಲಹೀನವಾಗುವವು
ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಸಮುದ್ರಮಥನದಂತಹ ಅತಿ ಅಸಾಧ್ಯವೆನಿಸಬಹುದಾದ
ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದರೂ ಕೂಡ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ದೊರೆತರೆ
ಶಿವನ ಪಾಲಿಗೆ ವಿಷವು ಬಂದಿತು. ಇದನ್ನು ಅಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿಯೇ ತೆಗೆದು,
ಕೊಳ್ಳಬೇಕೇ ಹೊರತು ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಒರಿಗಡಿಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ.

೧೪೮. ಅಸಮಾಹಿತಸ್ಯ ವೃತ್ತಿರ್ನವಿದ್ಯತೇ

ಪುರುಷಕರ್ತವ್ಯದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಹೇಳಿದ ಜ್ಞಾಕನು ಕಾರ್ಯ-
ಪ್ರವೃತ್ತನಾಗುವ ಮನುಷ್ಯನು ಅರಾಂತಚಿತ್ತನಾಗಿರಬಾರದು ಎಂದು
ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕಾರ್ಯದ ಯುಕ್ತಾಯುಕ್ತತೆಗಳನ್ನು
ಸದಸದ್ವಿವೇಕಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತರಾಗುವುದು
ಧರ್ಮ. ಹಾಗೆ ಮಾಡದೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಉದ್ವೇಗದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯ-
ದಲ್ಲಿ ದುಡುಕಿದರೆ ಮುಂದೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಪಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ
' ಸಹಸಾ ವಿದಧೀತ ನ ಕ್ರಿಯಾಂ ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ
ಮಹತ್ವವಿಭಾವಿಯು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಈ ಹಿಂದೆ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

೧೪೯. ಪೂರ್ವಂ ನಿಶ್ಚಿತ್ತ ಪಶ್ಚಾತ್ ಕಾರ್ಯಂ ಆರಭೇತ್

ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಯೋಜನಾಬದ್ಧವಾಗಿ ಆರಂಭಿಸಿದರೆ

ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಅದನ್ನು ಕೋಗಾಣೆಸೆಬಹುದೆಂಬುದೇ ಈ ಸೂತ್ರದ ಆಶಯ. ಈ ವಿಷಯವು ಮಂತ್ರವು. ಪಂಚಾಂಗವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಚರ್ಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಪುನಃ ಅದರ ವಿವರಣೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ.

೧೫೦. ಕಾರ್ಯಾಂತರೇ ದೀರ್ಘಸೂತ್ರತಾ ನ ಕರ್ತವ್ಯಾ

ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಹೆಜ್ಜೆ-ಹೆಜ್ಜೆಗೆ ಮೀನ-ಮೇಷ ಮಾದುತ್ವ ತರ್ಕವಿತರ್ಕಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಲ ಕಳೆದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕೃತಿಗೆ ಇಳಿಯದಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ದೀರ್ಘಸೂತ್ರತೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಕೈಕೋಟ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಂಧವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಡಾಂತರಕಾರಿಯಾದ ವಿಘ್ನ. ಷೇಕ್ಸ್‌ಪಿಯರ್ ಕವಿಯ ಹ್ಯಾಮ್ಲೆಟ್-ನಂತೆ ಕೈಗೆ ಬಂದ ತುತ್ತನ್ನು ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕುವುದರ ಬದಲು ವಿಚಾರಗಳ ತೊದಕಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕು ಇಂಥ ಜನರು ಜೀವನವನ್ನು ಅಸಾರ್ಥಕ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೃಢನಿಶ್ಚಯ ಹಾಗೂ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಶೀಘ್ರ ಕಾರ್ಯಗತತ್ವ ಇವು ಯಶಸ್ಸನ್ನು ತಂದುಕೊಡುತ್ತವೆ.

೧೫೧. ನ ಚಲಚ್ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಾವಾಪ್ತಿಃ

ಚಂಚಲ ಮನಸ್ಸಿನವನಿಂದ ಏನೂ ಸಾಧಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಆಂಗ್ಲ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯೇ 'Rolling stone gathers no moss' ಎನ್ನುವ ನಾಣ್ಯದಿಯನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪೂರ್ವದೋಚಿತ ವಿಚಾರದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾದ ದೃಢನಿಶ್ಚಯವೇ ಯಶಸ್ಸಿನ ತಳಹದಿ.

೧೫೨. ಹಸ್ತಗತಾವಮಾನನಾತ್ ಕಾರ್ಯವ್ಯತಿಕ್ರಮೋ

ಭವತಿ

ಕೈಗೆ ಬಂದದ್ದನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದರಿಂದಾಗಿ. ಆರಂಭಿಸಿದ ಕಾರ್ಯವು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದಂತೆ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ತೊಂದರೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿವರಣೆ ಅವಶ್ಯ. ಕಾರ್ಯಾರಂಭದ ನಂತರ ತಮ್ಮ ಸಹಾಯಕ್ಕೊಂದು ಇರುವವರಲ್ಲಿ ಯಾರನ್ನಾದರೂ ಅಪಮಾನಿಸಿದರೆ ಅವರ ವಿರೋಧವುಂಟಾಗುವುದು ಸಹಜ ಹೀಗಾಗಿ ಕಾರ್ಯ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವುದು ಕಠಿಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದ ನಂತರ ತಾನಾಗಿಯೇ ಯಾವುದಾದರೂ ಸಹಾಯ ಅಥವಾ ಅನುಕೂಲತೆಗಳು ಒದಗಿಬಂದಾಗ ಅವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ಅನ್ಯಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದರೆ ಅಂಥ ತಿರ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವರಿಂದ ವಿಘ್ನಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಒಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಕೈಕೊಂಡ ಕಾರ್ಯವು ನಿರ್ವಿಘ್ನವಾಗಿ ನೆರವೇರಬೇಕಾದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಹಾಗು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಯಾರದ್ವೇಷವನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಬಾರದೆನ್ನುವುದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೧೫೩. ದೋಷವರ್ಜಿತಾನಿ ಕಾರ್ಯಾಣಿ ದುರ್ಲಭಾನಿ

ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿರ್ದೋಷವೆನ್ನಬಹುದಾದ ಕಾರ್ಯಗಳು ಇರು. ವುದೇ ಕಠಿಣ. ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ರೀತಿಯ ದೋಷಗಳು ಇರತಕ್ಕದ್ದೇ. ಉಪಾಯದಿಂದ ಅವನ್ನು ದೂರಮಾಡಿ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕು. ಪೇಟಿಯಿಂದ ತಂದ ಕಾಳು-ಕಡಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹರಳು ಹಾಗು ಕಸ ಎಷ್ಟೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು ಹೇಗೆ ದುರ್ಲಭವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯದ ಲಕ್ಷಣ. ಮನುಷ್ಯನ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಯ ಉಪಯೋಗವಾಗುವುದು ಇಂಥ ದೋಷಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೇ. ಅದಕ್ಕೋದೇ

ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು ಎಂತಹ ಎದರು-ತೊಡರುಗಳು ಬಂದರೂ ಅವುಗಳನ್ನು ದೂರಮಾಡಿ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವವನು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

೧೫೪. ದುರಾನುಬಂಧಂ ಕಾರ್ಯಂ ನಾರಭೇತ್

ಯಾವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಲಾಭಕ್ಕಿಂತ ಹಾನಿಯೇ ಹೆಚ್ಚೋ, ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಫಲವು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂಥವುಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಮೂರ್ಖತನ. ಅದರಿಂದ ಜನನು ಆ ಗೋಜಿಗೆ ಹೋಗಬಾರದು. ಈರ್ಷ್ಯೆಯಿಂದ ಕ್ಷುಲ್ಲಕ ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಕೋಟಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಹೂಡಿ ಅಪೇಕ್ಷೋ ಹಣವನ್ನು ವೆಚ್ಚಮಾಡುವ ಜನರನ್ನು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನಾವು ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಅದಕ್ಕಿಲ್ಲ ವ್ಯರ್ಥಮಾನವೋ ಅಥವಾ ಅಸಮಂಜಸವಾದ ಮತ್ತರವೋ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ತಾಳ್ಮೆ, ಕ್ಷಮಾಗುಣ, ಸದಸದ್ವಿವೇಕ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಅಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಇಂಥ ಅಕಾರ್ಯಗಳು ಘಟಿಸುತ್ತವೆ. ಸೂತ್ರಕಾರನು ಇಂಥವುಗಳಿಂದ ದೂರವಿರಬೇಕೆಂದು ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾನೆ.

೧೫೫. ಕಾಲವಿತ್ ಕಾರ್ಯಂ ಸಾಧಯೇತ್

ಸಮಯವನ್ನರಿತು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಕಾಲ ಮಿಂಚಿ ಹೋದರೆ ಪುನಃ ಅಂತಹ ಕಾಲ ಬರುವ ವರೆಗೆ ಕಾಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. 'ಫಡಿ ಚುಕೇ ತೋ ಬಾರಾ ಬರಸ' ಎಂಬ ಹಿಂದಿ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯ ನಾಣ್ಯದಿಯ ಮಾರುಕಟ್ಟೆ ಇದೆ. ಇಂದಿನ ಕೆಲಸ ನಾಳೆಗೆ ಹಾಕುವವನು ಜಾಣನಲ್ಲ. ಭಾರತೀಯರು ದೇಳಿಗೆ ಮಹತ್ವ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯವು ಬೇಡಾಗಿ ಆರಂಭವಾದಾಗ 'ಇಂಡಿಯನ್ ಟಾಯಿಮಾ' ಎಂದು

ಅಣಕಿಸುವುದು ರೂಢಿಯಾಗಿವೆ. ಬ್ರಿಟಿಶರು 'Time, time, time is money' ಎಂದು ವೇಳೆಯ ಮಹತ್ವದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನರಿತು ಅರ್ಥಾತ್ ಕಾಲದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದು ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.

ನಾವು ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವಾಗ ಕಾಲವು ನಮಗೆ ಅನುಕೂಲ ಇಥವಾ ಪ್ರತಿಕೂಲವಿದ್ದದ್ದು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಅವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಒದಗಿಬಂದ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು.

೧೫೬. ಕಾಲಾತಿಕ್ರಮಾತ್ ಕಾಲ ಏವ ಫಲಂ ಪಿಬತಿ

ಒದಗಿಬಂದ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡರೆ ಅಥವಾ ಸುಮ್ಮನೆ ವಿಳಂಬಮಾಡುತ್ತ ಹೋದರೆ ಆ ವಿಳಂಬವೇ ನಮಗೆ ದೂರೆಯಬೇಕಾದ ಫಲವು ಕೈಗೆ ನಿಲುಕದಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಈಗ ಸರಕಾರದ ಲೋಕೋಪಯೋಗಿ ಖಾತೆಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸಿದ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಮುಗಿಸದೆ ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ತಡಮಾಡುತ್ತ ಹೋದಾಗ, ಅಂದಾಜಿಗಿಂತ ವೆಚ್ಚವು ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಹೋದ ಉದಾಹರಣೆಗಳೇ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ. ಇತರ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆಡಳಿತದ ವಿಲಂಬನೀತಿಯಿಂದಾಗಿ ನಷ್ಟವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ ಅದೆಷ್ಟೋ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ನಾವು ದಿನಾಲೂ ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲ ಅಯೋಗ್ಯರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿರುವುದೇ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣ.

೧೫೭. ಕ್ಷಣಂ ಪ್ರತಿಕಾಲ ವಿಕ್ಷೇಪಂ ನ ಕುರ್ಯಾತ್ ಸರ್ವ ಕೃತ್ಯೇಷು

ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯ ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ನಿರ್ಣಯಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ, ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ಷಣದ ವಿಲಂಬ ಕೂಡ ಆಗಬಾರದು ಎಂದು ಸೂತ್ರಕಾರನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

೧೫೮. ದೇಶ ಕಾಲ ವಿಭಾಗೌ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಕಾರ್ಯಮಾರಭೇತ

ರಾಜಕೀಯ ವಿಷಯವ ಗುಪ್ತಸಮಾಲೋಚನೆ ಅಥವಾ ಮಂತ್ರ, ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುವಾಗ ದೇಶ, ಕಾಲ ವಿಭಾಗದ ವಿಷಯ ಬಂದಿದ್ದು ಅದನ್ನು ನೋಡಬೇಕು. ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದರೆ, ದೇಶ ಹಾಗೂ ಕಾಲ ಇವೆರಡೂ ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸುತ್ತವೆ. ಲೌಕಿಕ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಇವುಗಳಿಗೆ ತುಂಬಾ ಮಹತ್ವವಿದೆ. ಬಿಸಿಲು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಬೆಳವಲ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು ಬೆಲ್ಲದಂಥ ರಸವಾರ್ಥವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಇಟ್ಟರೆ ಅದು ಕೆಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಹೆಚ್ಚು ದರ ಸಿಗುವಾಗ ಮಾರಿದರೆ ಲಾಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮಲೆನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಮಳೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಜೋಳವನ್ನು ಬೆಳೆಯಬೇಕೆಂದರೆ ಆ ಬೆಳೆಗೆ ನೀರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕೊಳೆತುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದೇಶ ಹಾಗೂ ಕಾಲವನ್ನರಿತು ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದು ಅತ್ಯಂತ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನೇ ಸಿದ್ಧಾಂತರೂಪವಾಗಿ—

೧೫೯. ನೀತಿಜ್ಞೋ ದೇಶಕಾಲೌ ಪರೀಕ್ಷೇತ್

ರಾಜನೀತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದವನು ದೇಶ, ಕಾಲಗಳ ಪರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುವನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

೧೬೦. ಪರೀಕ್ಷ್ಯ ಕಾರಿಣಿ ಶ್ರೀಃ ಚಿರಂ ತಿಷ್ಠತಿ

ದೇಶ, ಕಾಲಗಳ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿ ಕಾರ್ಯಾರಂಭ ಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಯಶ-ದೋರೆಯುವುದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ದೊರಕಿದ ಸಂಪತ್ತು ಚಿರವಾಗಿ ಅವನಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆರ್ಥಾತ್ ನೀತಿಜ್ಞನಾದುದರಿಂದ ಅವನು ಯಾವಾಗಲೂ ಎಚ್ಚರದಿಂದಿದ್ದು, ಹಾನಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಜನೀತಿಯಲ್ಲಿ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಆ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಾಹತವಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ನಡೆಯಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

೧೬೧. ಭಾಗ್ಯವಂತಂ ಅಪರೀಕ್ಷ್ಯ ಕಾರಣಂ ಶ್ರೀಃ

ಪರಿತ್ಯಜತಿ

ಎಷ್ಟೇ ಭಾಗ್ಯವಂತನಾಗಿದ್ದರೂ, ವಿಚಾರಮಾಡದೆ, ವಿವೇಕಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸದೆ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಂಡರೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಅಂತಹ ರಾಜನನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತಾಳೆ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿಚಾರಕ್ಕಿರುವ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಎತ್ತಿಹೇಳುತ್ತದೆ.

೧೬೨. ಜ್ಞಾನಾನುಮಾನೈಶ್ವ ಪರಿಕ್ಷಾ ಕರ್ತವ್ಯ

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಅನುಮಾನಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಸ್ತು ಕಾರ್ಯ ಹಾಗೂ ಸ್ಥಿತಿಗಳ ಪರಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದದ್ದು ಅವಶ್ಯ. ರಾಜನಿಗೆ ಗುಪ್ತಚಾರರ ಮುಖಾಂತರ ದೊರೆಯುವ ಜ್ಞಾನವು ಒಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂದೇ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಡಳಿತದ ವಿವಿಧ ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ ದೊರೆತದ್ದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನ. ಹಾಗೆಯೇ ಯಾವುದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲಿಂದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಅಂದಾಜು ಮಾಡುವುದು ಅನುಮಾನಜ್ಞಾನ. ಪಾಕಿಸ್ತಾನವು ಭಾರತವನ್ನು ಅಂತಾರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಕ್ರಿಕೆಟ್ ಅಥವಾ ಹಾಕಿಯಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಿದಾಗ ಭಾರತದಲ್ಲಿಯ ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಪಚಾಕಿ ಹಾರಿಸಿದರೆ ಅವರು ದೇಶದ್ರೋಹಿಗಳೆಂದು ಅನುಮಾನ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು. ಹೀಗೆಯೇ ವಿವಿಧ ವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅನುಮಾನದ ಮುಖಾಂತರ ರಾಜನ ಶತ್ರು, ಮಿತ್ರ, ಉದಾಸೀನ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ವ್ಯವಹರಿಸಬೇಕಾದದ್ದು ರಾಜನ ಕರ್ತವ್ಯ ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

೧೬೩. ಯೋ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕರ್ಮಣಿ ಕುಶಲಃ ತಂ ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಯೋಜಯೇತ್

ಯಾರು ಯಾವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಚತುರರಾಗಿರುತ್ತಾರೋ ಅಂಥವರನ್ನು ಆಯಾ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಿಯಮಿಸಬೇಕು. ಇದು ಒಳ್ಳೆಯ ಮಹತ್ವದ ಸೂತ್ರ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣತರಲ್ಲದವರನ್ನು ಅಂಥ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ನೇಮಿಸಿ, ಕಾರ್ಯಗಳು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದನ್ನು ನಾವು ಅವಮೋಹ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಎಲ್ಲರೂ ಎಲ್ಲ ವಿಧ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿಪುಣರಾಗಿರಲಾರರು. ದೇವರು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯ-

ವಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ಕೆಲೆಯನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಒಬ್ಬನು ಹುಟ್ಟಿ-
ನಿಂದ ಚಿತ್ರಕಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾಗಿದ್ದರೆ, ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ತಜ್ಞ-
ನಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಜನು ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ
ನಿಪುಣರಾದವರನ್ನೇ ಅಂಥ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ನೇಮಿಸಿದರೆ ಕಾರ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯು
ಸುಗಮವಾಗಿ ಎಲ್ಲವೂ ಸುರ್ಥಕವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಶಿಫ್ಟ್ ಸಿರಿ.
ವಂತಿಕೆಯನ್ನು ದೊರಕಿಸಬೇಕೆಂಬ ಒಂದೇ ಆಸೆಯಿಂದ ಬಹಳಷ್ಟು ಜನರು
ವೈದ್ಯಕೀಯ ಹಾಗೂ ತಾಂತ್ರಿಕ ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೀರಸಂತೆ ಹಣ-
ವನ್ನು ವೆಡ್ಡ ಮಾಡುವುದನ್ನು ನಾವು ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಇದರ ಪರಿಣಾಮ-
ವೇನಾಗುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ
ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸುಂದರವಾದ ಸುಭಾಷಿತವಿದೆ—

ಅಮಂತ್ರಮಕ್ಷರಂ ನಾಸ್ತಿ ನಾಸ್ತಿ ಮೂಲಮನೌಷಧಮ್ ।

ಅಯೋಗ್ಯಃ ಪುರುಷೋ ನಾಸ್ತಿ ಯೋಜಕಃ ತತ್ರ ದುರ್ಲಭಃ ॥

ಎಲ್ಲ ಅಕ್ಷರಗಳೂ ಮಂತ್ರಗಳೇ. ಎಲ್ಲ ಬೇರುಗಳೂ ಔಷಧಗಳೇ. ಎಲ್ಲ
ಜನರೂ ಯೋಗ್ಯರೇ. ಆದರೆ ಅವರು ಯಾವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯರು
ಎಂಬುದು ಗೊತ್ತಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ
ಎಲ್ಲವೂ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಜನು ಇವನ್ನರಿತು ಯೋಗ್ಯರಾದವರನ್ನು
ಆಯಾ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನೇಮಿಸಬೇಕೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳಿ-
ತ್ತದೆ.

೧೬೪. ದುಸ್ಸಾಧ್ಯಮಪಿ ಸುಸಾಧ್ಯಂ

ಕರೋತು ಪಾಯಜ್ಞಃ

ಉಪಾಯಜ್ಞ ಎಂದರೆ ಈ ಹಿಂದೆ ವಿವರಿಸಿದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಉಪಾಯ-
ಪ್ರತಿಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಯೋಜಿಸಬಲ್ಲ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ

ಎಂತಹ ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಇವನು ನೆರವೇರಿಸಬಲ್ಲನೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಉಪಾಯಗಳ ಯೋಜನೆಗೆ ವಿವೇಕಜ್ಞಾನವಿರಬೇಕು. ವಿವೇಕಿಯಾದವನು ಅಕಾರ್ಯ ಮಾಡಲು ಪ್ರವೃತ್ತನಾಗಲಾರನು. ಹೀಗಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಯಾವುದೂ ಕಠಿಣವೆನಿಸಲಾರದು.

೧೬೫. ಅಜ್ಞಾನಿನಾ ಕೃತಮಪಿ ನ ಬಹುಮಂತವ್ಯಮ್

ಅಜ್ಞಾನಿಯಾದವನು ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿದರೆ ಅವಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಮಹತ್ವ ಕೊಡುವ ಆವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಬಾಣಶ್ಯನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯಾದರೂ ಕೂಡ ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ದೊರಕಿದ ಸಿದ್ಧಿಗೂ, ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಯೋಜಿಸಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಸಿದ್ಧಿಗೂ ಮಹದಂತರವಿರುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯದು ಅಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಬಂದದ್ದು, ಮನುಷ್ಯನ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಯ ಸಹಕಾರವು ಅವರಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಅಂತಹ ಸಿದ್ಧಿ ದೊರಕಿತೆಂಬುದು ನಿಶ್ಚಿತವಲ್ಲ. ಆದರೆ ವಿವೇಕದಿಂದ ಸಾಧಿಸಿದ ಕಾರ್ಯವು ತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನ ವಿವೇಕಬಲದಿಂದ ಅಂತಹ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಮನುಷ್ಯನು ಒಡೆಯಬಲ್ಲನೆಂಬ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿಕೆಟ್ ಆಟದಲ್ಲಿ ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಒಳ್ಳೆಯ ಆಟಗಾರನನ್ನು ಟೆಟ್ ಮಾಡಿದ ಅನನುಭವಿಕ ಬಾಲರನು ಯಾವಾಗಲೂ ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂಬ ಭರವಸೆಯನ್ನು ಇವಲಾಗದೆಂಬುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಧೃಷ್ಟಾಂತ.

೧೬೬. ಯಾದೃಚ್ಛಿಕತ್ವಾತ್ ಕ್ರಿವಿರಪಿ

ರೂಪಾಂತರಾಣಿ ಕರೋತಿ

ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಒಂದು ಹುಳವು ಕೂಡ ಹೇಗೆ ತನ್ನ

ರೂಪವನ್ನು ಬದಲಿಸಲು ಸಮರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅಜ್ಞಾನಿಯು ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಇದು ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲ ಎಂದು ಪ್ರಕೃತ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ, ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಬಾಣಶ್ಶನು ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ.

೧೬೭. ಸಿದ್ಧಸ್ಯೈವ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನಂ ಕರ್ತವ್ಯಮ್

ಕಾರ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸಿದ ಮೇಲೆಯೇ ಅದರ ಕಲ್ಪನೆ ಜನರಿಗೆ ಬರಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೂ ಅದು ಗೌಪ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು, ಕೈಕೊಂಡ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಬಹುದಾದ ವಿಘ್ನಗಳು ಹಾಗೂ ದುರ್ದೈವದಿಂದ ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾದ ಅಘಾತಗಳು ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಗೆ ತಡೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಟ್ಟು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಗೌಪ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ವಿಘ್ನಗಳು ಬರಲಾರವು. ಒಂದು ವೇಳೆ ದುರ್ದೈವದಿಂದ ಕಾರ್ಯವು ನೆರವೇರದಿದ್ದರೆ ಅಪಹಾಸ್ಯಕ್ಕೂ ಈಡಾಗುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂತೆಯೇ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯಾದ ಮೇಲೆಯೇ ಅದರ ಕಲ್ಪನೆ ಬರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಿದೆ.

೧೬೮. ಜ್ಞಾನವತಾಮಪಿ ದೈವಮಾನುಷ

ದೋಷಾತ್ ಕಾರ್ಯಾಣಿ ದುಷ್ಯಂತಿ

ಎಷ್ಟೇ ಬುದ್ಧಿವಂತನಾದ ಜ್ಞಾನಿಗೂ ಕೂಡ ದೈವದ ದುರ್ವಿಪಾಕದಿಂದಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಮನುಷ್ಯರಿಂದ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಘಟಿಸಬಹುದಾದ

ತಪ್ಪುಗಳ ಪರಿಣಾಮದಿಂದಾಗಿ ಕೈಕೊಂಡ ಉಪಾಯಗಳು ವಿಫಲವಾಗುತ್ತವೆ. 'To err is human' ಎಂಬ ನಾಣ್ಣು ಡಿಯಂತೆ ಮನುಷ್ಯನೆಂದಮೇಲೆ ಹಲವು ಸಲ ಅವನಿಂದ ತಪ್ಪಾಗುವುದು ಸಹಜವೇ. ಇದಕ್ಕೆ ಅಮಾತ್ಯರಾಕ್ಷಸನ ಉದಾಹರಣೆಯೇ ಸಾಕ್ಷಿ. ಅತ್ಯದ್ಭುತ ಪ್ರತಿಭಾವಂತನಾದ ಅವನ ಕಾರ್ಯಗಳು ಹಲವು ಸಲ ದೈವದರ್ಶಿಪಾಕದಿಂದ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಮನುಷ್ಯಸಹಜವಾದ ಘಾಪೋದ್ರೇಕದಿಂದ ವಿಫಲವಾದದ್ದನ್ನು ನಾವು ಓದಿದ್ದೇವೆ. ಅದ್ವರಿಂದ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ದೈವದ ಸಹಾಯವು ಅತ್ಯವಶ್ಯ. ಮನುಷ್ಯಸಹಜವಾದ ದೋಷಗಳಿಂದ ಪಾರಾಗುವುದಕ್ಕೆ ತನಗಿಂತ ಬುದ್ಧಿವಂತರ ಸಲಹೆಯು ಅವಶ್ಯವೆಂಬುವುದು ಈ ಸೂತ್ರದ ಗರ್ಭಿತಾರ್ಥ.

೧೬೯. ದೈವಂ ಶಾಂತಿಕರ್ಮಣಾ ಪ್ರತಿಷೇದ್ಯಮ್

ಅದೃಷ್ಟವಶಾತ್ ದೇಶಕ್ಕೆ ಒದಗಿಬಂದ ಅಪತ್ತುಗಳನ್ನು ದೈವೀ ಅಪತ್ತುಗಳು ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ಮೀರಿದ ದೈವೀ-ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾದ ಬೆಂಕಿಯ ಅನಾಹುತ, ಜಲಪ್ರಳಯ, ಭೂಕಂಪನ, ಮಹಾಮಾರಿ ಮುಂತಾದ ವಿಡುಗುಗಳು, ಬರಗಾಲ, ಇಲಿ ಹಾಗೂ ಹಿಂಸ್ರಪಶುಗಳಿಂದ ಹಾಗೆಯೇ ವಿಷಸರ್ಪ, ಭೂತ, ಪಿಶಾಚಿ, ರಾಕ್ಷಸ, ರಿಂದ ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾದ ಉಪದ್ರವಗಳು ಎಲ್ಲರ ಅನುಭವಕ್ಕೂ ಬರುವ ವಿಷಯ. ಇಂಥ ವಿಪತ್ತುಗಳಿಂದ ದೇಶವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ರಾಜನು ವೇದ ಹಾಗೂ ಪಂತ್ರೋಕ್ತ ಶಾಂತಿಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇಂಥ ಶಾಂತಿಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಮಾದಿ ಪರ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಭೂತಬಲಿ, ಹೋಮ, ಹವನ, ಸ್ತುತಿವಾಚನ ಇವು ಸಮಾ. ವೇಶಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳ ಗುರಿ ನಿಸರ್ಗ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಶಾಂತಗೊಳಿಸುವುದು.

ಇಂದಿನ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಪ್ರಗತಿಯ ಮುಗದಲ್ಲಿ ಇವೆಲ್ಲ ಮೂಢನಂಬಿಕೆ

ಎಂದು ಹೀಯಾಳಿಸುವವರೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವೈದಿಕ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಮಹತ್ವವಿತ್ತು. ಸ್ವತಃ ಸೂತ್ರಕಾರನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವೈದಿಕನಾಗಿದ್ದು ಮಂತ್ರಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಅನುಭವ ಅವನಿಗಿತ್ತು. ಅಥರ್ವಣ ವೇದದಲ್ಲಿಯೆ ಅಭಿಚಾರ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಅವನು ನಂದರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ್ದನು. ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯೆ 'ಜೀವನಿಷಧಿಕಮ್' ಎಂಬ ಒಂದು ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರಕರಣವು ಈ ಮಂತ್ರ, ತಂತ್ರ, ಅಭಿಚಾರಾದಿಗಳನ್ನೇ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ರಾಜ-ಪ್ರಯೋಗಿತನು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಣತನಾದವನೇ ಇರಬೇಕೆಂಬುದು ಗ್ರಂಥ-ಕಾರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೌಟಿಲ್ಯನು ಅಂಥಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ದೈವೀ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸದೆ ಸ್ವಂತ ಅನುಭವದ ಆಧಾರದಿಂದ ಹೇಳು-ತ್ತಾನೆ.

ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಮನೋವೃತ್ತಿಯವರೆಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಅದೆಷ್ಟೋ ಜನರು ಇನ್ನೂ ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಗೃಹ, ವಾಸ್ತುಶಾಂತಿ, ದುಷ್ಟ-ನಕ್ಷತ್ರ, ಜನನ ಶಾಂತಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿದ್ದ ವಿಷಯ. ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಕರ್ಮಕಾಂಡವನ್ನು ನಿಂದಿಸುವುದು ಒಂದು ಫ್ಯಾಷನ್ ಆಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆಯಷ್ಟೇ.

ದೈವೀ ಉಪಾಯಗಳು ನಿಂದ್ಯವಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಬೇರೊಂದು ಕಾರಣವೆಂದರೆ, ವೇದಗಳನ್ನು, ಕರ್ಮಕಾಂಡವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅಭ್ಯಸಿಸಿ, ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥ-ದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮನಿಷ್ಠರಾದ ಋತ್ವಿಜರು ದೊರೆಯುವುದು ಈಗ ಅಪರೂಪ-ವಾಗಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಅವರಲ್ಲಿರಬೇಕಾದ ಚಾರಿತ್ರ, ಶುದ್ಧಿ ಹಾಗೂ ಆಯಾಚಿತ ವೃತ್ತಿಯು ಇಲ್ಲದಾಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ವೇದೋಕ್ತ ಕರ್ಮಗಳು ಅಪಮೂಲ್ಯ-ಗೊಂಡಿವೆ. ಇದು ಕರ್ಮಗಳ ದೋಷವಲ್ಲ. ಆದರೆ ವೈದಿಕರ ದೋಷ. ಚಾಣಕ್ಯನು ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಿಂದರೂ ಯೋಗ್ಯತಾಸಂಪನ್ನನಾದುದರಿಂದ ದೈವೀ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಅವನ ಹಕ್ಕನ್ನು ಯಾರೂ ಕಸಿದು-ಕೊಳ್ಳಲಾರರು, ಅಂತೆಯೇ ಅವನು ದೈವೀ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಪರಿಪರಿಸಲು ಸಮರ್ಥರಾದ ಮಾಂತ್ರಿಕರು, ಸಿದ್ಧಪುರುಷರು, ತಪಸ್ವಿಗಳು ರಾಜನಿಂದ ಸನ್ಮಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟವರಾಗಿ ದೇಶದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು ಎಂದು ಧೈರ್ಯ-

ದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮುಂದುವರಿದವರನ್ನು ಕೆಳಕ್ಕೆ ನೂಕಿ, ಹಿಂದಿಳಿದವರನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಬೇಕೆಂದು ವಾದಿಸುವ ಇಂದಿನ ರಾಜಕಾರಣಿಗಳಿಗೆ ಚಾಣಕ್ಯನ ಈ ವಿಚಾರವು ಸೇರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ.

೧೭೦. ಮಾನುಷೀಂ ಕಾರ್ಯವಿಪತ್ತಿಂ

ಕೌಶಲೇನ ನಿವಾರಯೇತ್

ಮನುಷ್ಯರಿಂದ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಆಗಬಹುದಾದ ಅಪಾಯಗಳನ್ನು ಬುದ್ಧಿ-ಕೌಶಲ್ಯದಿಂದ ನಿವಾರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಸಮಾಜಕಂಟಕರನ್ನು ಚಾಣಕ್ಯನು—

ವಿವಂ ಚೋರಾನ್ ಅಚೋರಾಖ್ಯಾನ್ ವಚೆಕ್

ಕಾರುಕುಶಿಲವಾನ್ |

ಭಿಕ್ಷುಕನ್ ಕುಹಕಾಂಶ್ಚಾನ್ಯಾನ್ ವಾರಯೇತ್

ದೇಶಪೀಡನಾತ್ ||

ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಲಂಚಬದಕ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು, ಕೊಲೆ, ಸುಲಿಗೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಂಥವರೆಂತೂ ಸರಿಯೇ. ಆದರೆ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು, ಉದ್ಯೋಗಪತಿಗಳು, ನಟನರ್ತಕ ಮುಂತಾದವರು ಹಾಗೂ ಭಿಕ್ಷುಕರ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೆ ವಂಚಕರು ಇವರೆಲ್ಲ ಕಳ್ಳರೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೂ ಕಳ್ಳರೇ ಎಂದು ಚಾಣಕ್ಯನು ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಸಮಾಜಕಂಟಕರೇ ಎಂಬುದು ಅವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದು ಮೇಲು ನೋಟಕ್ಕೆ ಅಶ್ವರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದರೂ ಚಾಣಕ್ಯನ ಅಮೋಘವಾದ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮನಿರೀಕ್ಷಣೆಗಳ ದ್ಯೋತಕವಾಗಿದೆ. ಈಗಿನಂತೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ ಉದ್ಯೋಗಪತಿಗಳು ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದೇನೋ ನಿಜ. ಆದರೆ ಗೃಹದ್ಯೋಗಗಳಂತೂ ಇದ್ದೇ ಇದ್ದವು. ವ್ಯಾಪಾರಿ-

ಗಳು ಹಾಗೂ ಉದ್ಯೋಗಪತಿಗಳು ತಾವು ಹೆಚ್ಚು ಲಾಭವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಅನೇಕಾನೇಕ ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ ಜನರನ್ನು ಮೋಸಗೊಳಿಸಿ ಸಮಾಜವನ್ನು ಶೋಷಿಸುತ್ತಾರೆ. ಒಮ್ಮೆಲೇ ವಸ್ತುಗಳ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಕೃತ್ರಿಮವಾಗಿ ಏರಿಸುವುದು ಹಾಗೂ ಇಳಿಸುವುದು, ಕಡಿಮೆ ಬೆಲೆಯ ಸರಕುಗಳನ್ನು ಮೋಸದಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಬೆಲೆಗೆ ಮಾರುವುದು, ತೂಕ-ಅಳತೆಗಳಲ್ಲಿ ಗಿರಾಕಿಗಳನ್ನು ಮೋಸಗೊಳಿಸುವುದು. ಒಳ್ಳೆಯ ಹಾಗೂ ನಿಷ್ಕಪ್ಪ ದರ್ಜೆಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಬೆರಸಿ ಒಳ್ಳೆಯವೆಂದೇ ಮಾರುವುದು, ತೆರಿಗೆ ಕೊಡುವಲ್ಲಿ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಮೋಸಮಾಡುವುದು—ಇವೆಲ್ಲ ಅವರ ಕಸಬುಗಳೇ ಆಗಿದ್ದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿದ್ದ ವಿಷಯ. ಹಾಗೆಯೇ ನಟ-ನರ್ತಕರು ಜನರನ್ನು ಕಾರ್ಯ ವಿಮುಖರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ದುರ್ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ದೂರ-ದರ್ಶನದಲ್ಲಿಯೆ ಬಹಳಷ್ಟು ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ನೋಡಿ, ಸಮಾಜ ವಿರೋಧವಾಗಿ ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳು ಎಷ್ಟು ಕೆಡಹತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸುವುದು ಅತ್ಯವಶ್ಯ. ವಂಚಕರಾದ ಭಿಕ್ಷುಕರ ಅನುಭವವಂತೂ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಸಮಾಜಕಂಟಕರಿಂದ ರಾಜನು ಸಮಾಜವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು—ಎಂಬುದು ಈ ಸೂತ್ರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಮ, ದಾನಾದಿ ಉಪಾಯಗಳನ್ನು, ದಂಡದ ಭಯವನ್ನು ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಂಗಾನುಸಾರವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದನ್ನೇ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಬುದ್ಧಿಕೌಶಲ್ಯ' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

೧೭೧. ಕಾರ್ಯವಿಪತ್ತೌ ದೋಷಾನ್ ವರ್ಣಯಂತಿ

ಬಾಲಶಾಸ್ತ್ರ

ಕೈಕೊಂಡ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿದ್ದಾಗ ಅಂಥ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳನ್ನು ಹುಡುಕಿ ತಮ್ಮ ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ-ಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವವರು ಮೂರ್ಖರು ಎಂದು ಪ್ರಕೃತ ಸೂತ್ರವು

ಹೇಳುತ್ತದೆ. ' ತಮಗೆ ಕುಣಿಯಲು ಬರದವರು ಅಂಗಳ ಡೊಂಕು ' ಎಂದು ಹೇಳುವಂತೆ ಈ ಮೂರ್ಖರು ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಯೋಗ್ಯತಾಸಂಪನ್ನರು ಮಾತ್ರ ಎಂಥೆ ಎಪತ್ತುಗಳು ಬಂದರೂ ಸಮರ್ಥ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಎದುರಿಸಿ ಸಫಲ ರಾಗುತ್ತಾರೆಂಬುದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೧೭೨. ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಿನಾ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಂ ನ ಕರ್ತವ್ಯಮ್

ಯಾರೇ ಆಗಲಿ ಬೇರೊಬ್ಬರಿಂದ ತಮ್ಮ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಿದ್ದಾಗ ಅತೀ ಸರಳ ಹಾಗೂ ಸೌಮ್ಯವಾಗಿರಬಾರದು. ಅತೀ ಸಭ್ಯ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಸಮಾಜವು ಉಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ಅಂಥವರಿಗೆ ಬೆಲೆ ಕೊಡುವವರು ತೀರ ಅಪರೂಪ. ಪ್ರಭಾವೀ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನವುಂಟು. ತಮ್ಮ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದಾಗ ಜನರು ಅಂಥವರಿಗೆ ಮರ್ಯಾದೆ ಕೊಡಲು ಮುಂದೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅತಿಯಾದ ಸಜ್ಜನಿಕೆಯು ಹಲವು ಸಲ ಪಥ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಈ ಸೂತ್ರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿಯ ಸೌಮ್ಯತನ ಒಂದು ದೋಷವೆಂದು ಅರ್ಥ. ಮಾಡಲಾಗದು. ಒಳ್ಳೆಯತನವನ್ನು ಭಗವಂತನು ಕೊಡ ಮೆಚ್ಚುತ್ತಾನೆ. ಪರಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಲೌಕಿಕ ಹಾಗೂ ರಾಜಕೀಯ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅತೀ ಸೌಮ್ಯದ ಉಪೇಕ್ಷೆಯಾಗಬಹುದೆಂಬುದು ಈ ಸೂತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವೆಂದು—

೧೭೩. ಕ್ಷೀರಾರ್ಥಿ ವತ್ಸೋ ಮಾತುರೂಘಃ ಪ್ರತಿಹಂತಿ

ಅಕಳ ಕರುವು ತಾಯಿಯ ಕೆಚ್ಚಲಲ್ಲಿಯ ಹಾಲು ಕುಡಿಯುವಾಗ ಗುದ್ದಿ.

ಗುದ್ದಿ ಕುಡಿಯುವಂತೆ ಮನುಷ್ಯರು ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವಾಗಬೇಕಾದಾಗ ಪ್ರಸಂಗಾನುಸಾರ ಕಠೋರರಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

೧೭೪. ಅಪ್ರಯತ್ನಾತ್ ಕಾರ್ಯವಿಪತ್ತಿರ್ಭವೇತ್

ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡದೆ ಕಾರ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರದೆಷ್ಟೋ ಅಲ್ಲ, ಅದು ಕೆಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಹಲವು ಜನರು ದೈವವನ್ನು ಅತಿಯಾಗಿ ನಂಬಿ, ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ತಮ್ಮ ಅಲಸ್ಯದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೇವಲ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದು ತರವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಪಡಿಸಿ ದೈವದ ಮೇಲೆಯೇ ಕೈಯೂರಿ ಕೂಡುವುದು ಮೂರ್ಖತನ ಎಂಬುದನ್ನು—

೧೭೫. ನ ದೈವಪ್ರಮಾಣಾನಾಂ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ

ಕೇವಲ ದೈವ ಅಥವಾ ಅದೃಷ್ಟದಲ್ಲಿಯೇ ಭರವಸೆಯನ್ನಿಡುವವರ ಕಾರ್ಯಗಳು ಎಂದೂ ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರವೆಂದು ಪುನಃ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

೧೭೬. ಕಾರ್ಯಬಾಹ್ಯೋ ನ ಪೋಷಯತ್ಯಾಶ್ರಿತಾನ್

ಯಾವನ ಕಾರ್ಯಗಳು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂಥ ರಾಜನಿಗೆ ತನ್ನನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವ ಪರಿವಾರ ಹಾಗೂ ಸಿಬ್ಬಂದಿಯನ್ನು ಕೂಡ ಪೋಷಿಸುವುದು

ಅಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂದ ಮೇಲೆ ಆಡಳಿತ ನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಸಂಪೂರ್ಣ ವಿಫಲನಾಗುತ್ತಾನೆಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

೧೭೭. ಯಃ ಕಾರ್ಯಂ ನ ಪಶ್ಯತಿ ಸೋಽಂಧಃ

ತನ್ನ ಕಾರ್ಯದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರದವನು ಕುರುಡನಿದ್ದಂತೆಯೇ ಸರಿ. ಅವನ ಕಣ್ಣುಗಳು ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿ-
ದ್ದರೂ ಕಾರ್ಯದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಅವುಗಳ ಉಪಯೋಗವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂತೆಯೇ ದೃಷ್ಟಿ ಇಲ್ಲದ ಕುರುಡ-
ನಿಗೂ, ದೃಷ್ಟಿ ಇದ್ದ ಇವನಿಗೂ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆನ್ನುವುದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೧೭೮. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪರೋಕ್ಷಾನುಮಾನೈಃ ಕಾರ್ಯಾಣಿ ಪರೀಕ್ಷೇತ್

ರಾಜನು ಆಡಳಿತ ನಡೆಸಬೇಕಾದಾಗ ಅನೇಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಉದ್ಭವಿ-
ಸುವುದು ಸಹಜ. ವಿಶಾಲವಾದ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ
ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವು ಇರಲು ಸಾಕು. ಇಂಥವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವೊಂದು ಕಾರ್ಯ-
ಗಳನ್ನು ಆದ್ಯತೆ ಹಾಗೂ ಮಹತ್ವವನ್ನರಿತು ಸ್ವತಃ ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕಾಗಿ-
ತ್ತದೆ. ಇದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ. ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕಾ-
ದವುಗಳು ಪರೋಕ್ಷ. ಹಿಂದಿನ ಅನುಭವಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲಿರುವ ಮುಂದೆ
ನೆರವೇರಿಸತಕ್ಕವುಗಳ ಅನುಮಾನ ಮಾಡುವುದೇ 'ಅನುಮಾನ' ಅನೇಕ
ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ರೀತಿಯ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಸಕಾಲಕ್ಕೆ ಮಾಡಬೇಕಾ-
ದುದರಿಂದ ಅಮಾತ್ಯಾದಿಗಳ ಸಹಾಯವು ಅವಶ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಆಯಾ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ರಾಜನು ಪ್ರಸಂಗಾನುಸಾರವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಪರೋಕ್ಷ
ಹಾಗೂ ಅನುಮಾನಗಳ ಮೂಲಕ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಮುನ್ನಡೆಯಬೇಕು.

೧೭೯. ಅಪರೀಕ್ಷ್ಯಕಾರಿಣಂ ಶ್ರೀಃ ಪರಿತ್ಯಜತಿ

ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ ಪ್ರಕಾರ ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಾಪರ ವಿಚಾರವಿಲ್ಲದೆ ಅರ್ಥಾತ್ ಸರಿಯಾಗಿ ಪರಿಕ್ಷಿಸದೆ, ಕೇವಲ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಮನಸ್ಸಿನ ಉದ್ವೇಗದಿಂದ ಕೈಕೊಂಡಲ್ಲಿ ಸಂಪತ್ತು ಅವರ ಕೈಬಿಡುತ್ತದೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ವಿನಾಶಕ್ಕೆಡಾಗುತ್ತಾರೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮಹಾಕವಿ ಭಾರವಿಯ ' ಸಹಸಾ ವಿದಧೀತ್ ನ ಕ್ರಿಯಾಂ ' ಎಂಬ ಉಕ್ತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

೧೮೦. ಪರೀಕ್ಷ್ಯಕಾರ್ಯಾ ವಿಪತ್ತಿಃ

ಮುಂದೆ ಸಂಕಟಗಳಿಗೆ ಈಡಾಗಬಾರದೆಂದಿದ್ದರೆ ಅಥವಾ ಅವು ಬಂದರೂ ಪಾರಾಗಬೇಕೆಂದಿದ್ದರೆ ಕಾರ್ಯದ ಆಗು-ಹೋಗುಗಳನ್ನು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಪರಿಕ್ಷಿಸಿ ಕೈಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ವಿಪತ್ತುಗಳನ್ನು ದಾಟುವುದು ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಪ್ರಕೃತ ಸೂತ್ರವು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

೧೮೧. ಸ್ವಶಕ್ತಿಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಕಾರ್ಯಮಾರಭೇತ್

ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನಾಗಲಿ ಆರಂಭಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಅತ್ಯಂತ ಸಮಂಜಸ ಹಾಗೂ ವಾಸ್ತವಿಕವಾದ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದಾದ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೂಡ ಈಡೇರಿಸದ ಆಲಸಿಗಳು ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವಂತೆ ತಮ್ಮ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ನಿಲುಕದ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ಕೈಹಾಕುವ ಮೂರ್ಖರಿಗೂ ಕೊರತೆ. ಂಲ್ಲ.

ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಮೊದಲನೆಯದೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಹಂಬಲವಿದ್ದವರು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಜನರಿಲ್ಲ? ಹಾಗೆಯೇ ರಾಜರು ಕೂಡ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ಮೀರಿದ ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಈಡಾಗುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರಕಾರನು, ತಮ್ಮ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ನಿಲುಕುವ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೇ ಕೈಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಬೋಧಿಸಿದ್ದಾನೆ.

೧೮೨. ಸ್ವಜನಂ ತರ್ಪಯಿತ್ವಾ ಯಃ ಶೇಷ ಭೋಜೀಸೋಮೃತಭೋಜೀ

ತನ್ನ ಕುಟುಂಬ, ಬಂಧು-ಬಾಂಧವರು ಹಾಗೂ ಪರಿವಾರದವರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆನ್ನುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ಸೂತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆ. ಒಂದು ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ 'ಕರ್ತಾ' ಅಥವಾ ಯಜಮಾನನು ತನ್ನಿಂದಲೇ ಆ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಘನತೆ, ಗೌರವ ಎನ್ನುವ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಊಟ, ಉಡಿಗೆ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಅಥವಾ ಪ್ರತ್ಯೇಕತೆಯನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡು ಮೋಗುವ ಪರಿಪಾಠವು ಹಲವೆಡೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಆ ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ ದ್ವೈಧೀಭಾವವು (ವೈಷಮ್ಯ) ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಅಭ್ಯುದಯದ ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಸಮಾನತೆಯಿಂದ ಕಂಡು ವಾತ್ಸಲ್ಯಭಾವದಿಂದಿರುವುದು ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಘೋಷಣೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಅಪೇಕ್ಷಿಸದಿದ್ದರೂ ಅವನಿಗೆ ತಾನೇ ತಾನಾಗಿ ಗೌರವ ಮೊರೆಯದೇ ಇರಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಬಳಗವನ್ನೆಲ್ಲ ತೃಪ್ತಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ತಾನು ಜೀವನದ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವವನು ಅಮೃತವನ್ನೇ ಭುಂಜಿಸುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನುವುದು ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸತ್ಯ. ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ 'Fellow-feeling' ಎಂದು ಹೇಳುವುದುಂಟು. ಸ್ವಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಹಣ, ಗಾಡುವುದು ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆಯ ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಬಳಗವನ್ನು ತನ್ನೊಂದಿಗೆ

ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಬೇಕೆನ್ನುವುದೇ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯ ಬುದ್ಧಿ-
ವಾದ.

೧೮೩. ಸರ್ವಾನುಷ್ಠಾನಾದಾಯ ಮುಖಾನಿ ವರ್ಧಂತೇ

ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆಯ ಯಶಸ್ಸು, ಅದರಿಂದಾಗಬಹುದಾದ ಲಾಭವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಪರ್ಯಾಯ ವಾಗಿ ಹಾನಿಗೀಡುಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳುವುದು ಜಾಣತನ-
ವಲ್ಲ ಎಂದು ಸಾರುತ್ತದೆ.

ನಮ್ಮ ಸರಕಾರವು ಪಬ್ಲಿಕ್ ಸೆಕ್ಟರದಲ್ಲಿಯ ಅದೆಷ್ಟು ಉದ್ಯೋಗ-
ಗಳಿಂದ ಹಾನಿಗೀಡಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಉಚಿತವನಿ-
ಸಿತು. ನಮ್ಮ ದೇಶಕ್ಕಾಗುವ ಹಾನಿಯಲ್ಲಿಯ ಬಹಳಷ್ಟು ಭಾಗ ಇಂಥ
ಉದ್ಯೋಗಗಳಿಂದಲೇ ಆಗುತ್ತವೆಂದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು. ಬ್ಯಾಂಕುಗಳ ರಾಷ್ಟ್ರೀ-
ಕರಣದಿಂದಾಗಿ ಕೆಲವು ಹಾನಿಗೀಡಾದದ್ದು, ದಿವಾಳಿ ತೆಗೆಯುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ-
ಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು. ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ
ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿಗತ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ ಹಾನಿಗೀಡುಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯ-
ಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳುವುದು ಬುದ್ಧಿಗೇಡಿಗಳ ಲಕ್ಷಣ ಎಂಬುದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೧೮೪. ನಾಸ್ತಿ ಭೀರೋಃ ಕಾರ್ಯ ಚಿಂತಾ

ಪ್ರಕೃತ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಂಜುಬುರುಕನಿಗೆ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯ ಚಿಂತೆಯಿಲ್ಲ
ಎಂದು ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳುವ
ದೈರ್ಯವೇ ಅವನಿಗೆ ಇಲ್ಲದಾಗ ಅದನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸುವ

ಪ್ರಶ್ನೆಯೇ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂಥವನಿಗೆ ವರ್ತಮಾನವೂ ಇಲ್ಲ. ಭವಿಷ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ. ಇಂಥ ಹೆಂಡಿತನವನ್ನು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ನಂದಿಸುವುದೇ ಈ ಸೂತ್ರದ ಉದ್ದೇಶ. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು, ಅದನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಮನುಷ್ಯಜೀವನದ ಸಾರ್ಥಕ್ಯವಿದೆ.

೧೮೫. ಸ್ವಾಮಿನಃ ಶೀಲಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಕಾರ್ಯಂ ಸಾಧಯೇತ್

ಸ್ವಾಮಿ ಎಂದರೆ ರಾಜಕೀಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜನೆಂದೂ, ಇತರ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ಯಾರ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆಯೋ ಅಂಥ ಯಜಮಾನನೆಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗುವುದು. ಅವನ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಅರಿತು ಜಾಣತನದಿಂದ ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನೋಯಿಸದೆ, ಅಪಮಾನವಾಗದಂತೆ ನಡೆದುಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಹಿತವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತದೆ ಈ ಸೂತ್ರ. ಒಂದು ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಮಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ತಪ್ಪಾಗಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಅದಕ್ಕೆ ಬಹಿರಂಗವಾಗಿ ಪ್ರತಿಭಟಿಸದೆ, ಸೌಮ್ಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಹೇಳಿ ಅವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಸೇವಕನಾದವನು ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ವಿನಯಾದರಗಳಿಂದ ಕಾಣುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ವಹಿತವಿದೆ ಎಂಬುದೇ ಈ ಸೂತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೧೮೬. ಧೇನೋಃ ಶೀಲಜ್ಞಃ ಕ್ಷೀರಂ ಭುಂಕ್ತೇ

ಹಸುವಿನ ಸ್ವಭಾವವನ್ನರಿತವನು ಮಾತ್ರ ಅದರ ಹೈನದ ಸುವಿವಸ್ಥೆ ಉಪಭೋಗಿಸಬಲ್ಲನು ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಾಂತದ ಮೂಲಕ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ದೃಢಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಲವು ಹಸುಗಳು

ಹಾಲು ಕರೆಯುವಾಗ ಅತ್ತಿತ್ತ ಕಾಲು ಸರಿಸುವುದು, ಒದೆಯುವುದು. ಆಹಾರ ವನ್ನಿಟ್ಟರೆ ಮಾತ್ರ ಹಾಲುಕರೆಯಗೊಡುವುದು—ಹೀಗೆ ಅನೇಕಾನೇಕ ಸ್ವಭಾವವೈಚಿತ್ರ್ಯವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅದನ್ನರಿತಾಗಲೇ ಹಾಲು ಮೊರೆಯಬಲ್ಲದು.

೧೮೭. ಕ್ಷುದ್ರೇಗುಹ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನಮಾತೃವಾನ್ಮ- ಕುರ್ಯಾತ್

ಕ್ಷುದ್ರ ವೈಕ್ರಿಗಳ ಮುಂದೆ ತಮ್ಮ ಗುಪ್ತ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಎಂದೂ ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸಬಾರದು. ಅವರಲ್ಲಿ ವಿಷಯದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅರಿತು-ಕೊಂಡು ಅವನ್ನು ಗೌಪ್ಯವಾಗಿಡಬೇಕೆಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಾಗಲಿ. ಮನೋ-ದಾರ್ಢ್ಯವಾಗಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಣದಾಸೆಯಿಂದಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಒಣ ದೊಡ್ಡಪ್ಪಿಕೆಯ ಮೋಹದಿಂದಾಗಲಿ ಅವರಿಂದ ರಹಸ್ಯಸ್ಪೋಟವಾದರೆ ಕಾರ್ಯಹಾನಿಯಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ತಿಳಿದವರು ಕ್ಷುದ್ರರ ಜೊತೆಗೆ ಇಂಥ ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡಕೂಡದು.

೧೮೮. ಅಶ್ವಿತ್ಯಃ ಅಪಿ ಅವಮನ್ಯತೇ ಮೃದುಸ್ವಭಾವಃ

ರಾಜ ಅಥವಾ ಇನ್ನಾರೇ ಆಗಲಿ. ಅತಿ ಮೃದು ಸ್ವಭಾವದವರಿದ್ದರೆ ಅವರ ಕೈಳಿಗಿನವರು ಕೂಡ ಅಂಥವರನ್ನು ಅವಮಾನಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದರೆ, ಅಧಿಕಾರ ನಡೆಸುವವರು ಅವಶ್ಯವಿರುವ ಮಟ್ಟ-ಗಾದರೂ ದರ್ಪವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಲೇಬೇಕು. ಹೀರ ಸೌಮ್ಯ ಸ್ವಭಾವದವರ ದುರುಪಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದು ಯಾರೇ ಆಗಲಿ ಕಾರ್ಯತತ್ಪರರಾಗುವು-

ದಿಲ್ಲ. ಜಾಗೆಯೇ ಅವರ ವಿನಾಶಕ್ಕೂ ಕಾರಣರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಈ ವಿಷಯ-
ದಲ್ಲಿ ಈಗಾಗಲೇ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಚರ್ಚೆಯಾಗಿದೆ.

೧೮೯. ಅಲ್ಪಸಾರಂ ಶ್ರುತವಂತಮಪಿ ನ ಬಹುಮನ್ಯತೇ ಲೋಕಃ

ಮನುಷ್ಯನು ವಿಶ್ವೇ ವಿದ್ಯಾವಂತನಾಗಿದ್ದರೂ ಕೂಡ 'ಅಲ್ಪಸತ್ವೀ' ಎಂದರೆ ತನ್ನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಬೀರುವಷ್ಟು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವನಾಗಿರ-
ದಿದ್ದರೆ, ಜನರು ಅವನಿಗೆ ಎಷ್ಟೂ ಬೆಲೆ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನೇ ಹಿಂದಿ-
ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ 'ದುನಿಯಾ ತೋ ಝುಕತೀ ಹೈ, ಲೇಕಿನ್ ಝುಕಾನೇವಾಲಾ
ಜಾಹಿಯೇ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮನುಷ್ಯರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸ್ವಾರ್ಥ-
ಪ್ರೇರಿತರಾದುದರಿಂದ ಸಜ್ಜನಿಕೆಯಿಂದಿರುವುದು ಮರ್ಲಭ. ಆದರೆ ಅವ-
ರನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸುವಂಥ ಸಮರ್ಥರ ಮುಂದೆ ಏನೂ ಮಾತಾಡದೆ ಅವರು
ಹೇಳಿದಂತೆ ಬಗ್ಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಲೋಕದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ವಭಾವ.
ಆದ್ದರಿಂದ ಎದ್ದೆ ಅಥವಾ ಅಧಿಕಾರ ಏನೇ ಇದ್ದರೂ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿ-
ಕೊಳ್ಳಲು ಅವಶ್ಯವಿದ್ದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ದರ್ಪವಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಯಾರೂ ಅವರಿಗೆ
ವಿಶೇಷ ಬೆಲೆ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ.

೧೯೦. ಅತಿಭಾರಃ ಪುರುಷಮವಸಾದಯತಿ

ಹೂ. ಕೀರ್ತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಯಾವುದೇ ಅಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯ-
ತೆಗ ಮೀರಿದ ಮೋಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಳ್ಳುವವರು ಅಥವಾ ಕೆಲಸ
ಮಾಡುವವರು ಮುಖಕ್ಕೀಡಾಗುತ್ತಾರೆ. ಮನುಷ್ಯನ ದೈಹಿಕ ಹಾಗೂ
ಬಾಹ್ಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ಹಿಂದು ಮಿತಿಯಿರುತ್ತದೆ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವಯ-

ಸ್ನಾನದಂತೆ ಅದು ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುದು ಸಹಜ. ಇಂಥ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿದವರು ನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕು. ಎಷ್ಟೇ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಂತರಿಗೂ ಮಿತಿಯಿರಿದ ಕಾರ್ಯಭಾರದಿಂದ ಏರಿದ ಹ್ರಾಸ ಹಾಗೂ ಮಾನಸಿಕ ಅಸ್ವಸ್ಥತೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಸೇವಾನಿವೃತ್ತರಾದ ಜನರೂ ಕೂಡ ವೇಳೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪುನಃ ಸರ್ವಿಸ್ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇಂಥ ಪರಿಶ್ರಮದಿಂದಾಗಿ ಆರೋಗ್ಯವಾದರೂ ಕೆಡುತ್ತದೆ ಇಲ್ಲದೆ ಪರಿಶ್ರಮ ಮಾಡದೆ ಸಂಬಳ ಪಡೆದರೆ ಕೈಕೊಂಡ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಾಯ ಬಗ್ಗದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾಗಿ ಪರಿಶ್ರಮ ಮಾಡುವವರ ಗತಿ. ಅತಿಯಾದ ಭಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತು ಮನುಷ್ಯನು ಕುಪ್ಪಳಿಸುವಂತಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದೇ ಈ ಸೂತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅತಿ ಸುಂದರವಾದ ಶ್ಲೋಕವೊಂದನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು :

ವರ್ಷಾರ್ಥಮಪ್ಪೌ ಪ್ರಯತೇತ ಮಾಸಾನ್

ನಿರಾರ್ಥಮರ್ಥಂ ದಿವಸೇ ಯತೇತ |

ವಾರ್ಧಕ್ಯ ಹೇತೋಃ ಪಯಸಾನವೇನ

ಪರತ್ರ ಹೇತೋರಿಹಜನ್ಮನಾ ಚ ||

ವರುಷವೆಲ್ಲ ಸುಖಪಡಬೇಕಾದರೆ ಎಂಟುತಿಂಗಳು ಮಾತ್ರ ಪರಿಶ್ರಮ ಮಾಡಬೇಕು. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿ ನಿದ್ರಿಸಬೇಕಾದರೆ ಹಗಲೆಲ್ಲ ದುಡಿಯಬೇಕು. ಮುಖ್ಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುಖದಿಂದಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ದುಡಿಯಬೇಕು. ಪರಲೋಕದ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಇಹಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸತ್ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಕುಂಬಾ ಬೋಧಪ್ರದವಾಗಿದೆ.

೧೯೧. ಯಃ ಸಂಸದಿ ಪರದೋಷಂ ಶಂಸತಿ ಸ ಸ್ವದೋಷಂ ಪ್ರಖ್ಯಾಪಯತಿ

ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ದೋಷಗಳನ್ನು ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿತೋರಿಸುವವನು ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ದೋಷಗಳನ್ನೇ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಮಾತು ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತವಾದದ್ದು. ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಇದು ಮನುಷ್ಯನ ಭಿದಾ-
ನ್ವೇಷಣ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಹಾಗೂ ಕ್ಷುದ್ರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಎತ್ತಿತೋರಿಸುತ್ತದೆ. 'ಖಿಲಃ ಸರ್ವಪ ಮಾತ್ರಾಣಿ ಪರಭಿದಾಣಿ ಪಶ್ಯತಿ' ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸುಭಾಷಿತವು. ಪರಪರ ಅತಿ ಸಣ್ಣ ದೋಷಗಳನ್ನು ಬಯಲಿಗೆಳೆಯುವ ದುಷ್ಕರು ತಮ್ಮ ಎಂತಹ ಅಕ್ಷಮ್ಯ ದೋಷಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಅಥವಾ ಯೋಗ್ಯವೆಂದೇ ಸಾಧಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ—ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಪಾರ್ಲಿಮೆಂಟಿನಲ್ಲಿಯ ಚರ್ಚೆಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇದರ ಅನುಭವವು ನಮಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಜನಾನಾಂ ಪೀಡ್ಯೂಷಂ ಭವತಿ ಗುಣೇನಾಂ ದೋಷ-
ಕಣಿಕಾ' ಎಂದರೆ ಒಕ್ಕಿಯವರಲ್ಲಿಯ ಅತಿ ಸಣ್ಣ ದೋಷವು ಕೂಡ ದುಷ್ಕ-
ರಿಗೆ ಅವ್ಯಾಹತ ದೊರೆತಷ್ಟು. ಆನಂದವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. 'One can share the sufferings of others, but not their joy' ಎಂಬ ಅಂಗ್ಲ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯ ಉಕ್ತಿಯು ಕೂಡ ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಬೇರೂರಿದ ಅತಿ ಹೀನವಾದ ಮಾತ್ಸರ್ಯಭಾವಕ್ಕೆ ಉದಾ-
ಹರಣೆಯಾಗಿದೆ.

೧೯೨. ಆತ್ಮಾನಮೇವ ನಾಶಯತ್ಯನಾತ್ಮವತಾಂ ಕೋಪಃ

ಅವಿವೇಕಿಗಳ ಕೋಪವು ಅವರನ್ನೇ ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ. ಏನೂ ಲಾಭವನ್ನು ತರದೆ ಏನಲ್ಲ ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಗುರಿಮಾಡುವ ಒಂದೇ ವಿಷಯ-
ವೆಂದರೆ ಅದು ಕೋಪ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ನಮ್ಮ ಬಗೆಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಭಾವನ-

ಇರುವವರು ಕೂಡ ನಮ್ಮ ಆ ವರ್ತನೆಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚುವುದಿಲ್ಲ. ವಿರೋಧಿ-
ಗಳಿಗಿಂತೂ ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಅದೊಂದು ಸಾಧನೆಯಾಗುತ್ತದೆ.
ಕಾಮ. ಲೋಭಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರ್ಥಸಾಧನೆಯ ಭ್ರಮೆಯಾದರೂ ಇದ್ದೀತು.
ಆದರೆ ಕ್ರೋಧದಂತಹ ಶತ್ರುವು ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲ.

ವಿವೇಕಿಯ ಸಾತ್ವಿಕ ಕೋಪವು (Righteous anger) ಮಾತ್ರ
ಇದಕ್ಕೆ ಅಪವಾದ. ಅದರಲ್ಲಿ ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆ ಹಾಗೂ ಅನ್ಯರ ಕಲ್ಯಾಣಗಳು
ಅಡಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಗುರುಗಳು ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಸುಧಾರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತೋರುವ
ಕೋಪವು ಈ ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ.

೧೯೩. ನಾಸ್ತ್ಯಪ್ರಾಪ್ಯಂ ಸತ್ಯವತಾಮ್

ಸತ್ಯವಂತರಿಗೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾದದ್ದೇನೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ
ಸೂತ್ರವು ಸತ್ಯದ ಅಪಾರ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಸತ್ಯಮೂಲಾನಿ ಧರ್ಮಾನಿ ಸತ್ಯಾನ್ನಾಸ್ತಿ ಪರಂ ಪದಮ್ |

ಸತ್ಯೇನ ಲೋಕಾನ್ ಜಯತಿ ಸತ್ಯೇ ಸರ್ವಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್ ||

ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವು, ಧರ್ಮದ ಮೂಲವೇ ಸತ್ಯ. ಸತ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ
ಪದವು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಸತ್ಯದಿಂದಲೇ ಲೋಕವನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವುದು ಸಾಧ್ಯ.
ಸತ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಎಲ್ಲವೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆ—ಎಂದು ಸಾರಿಹೇಳುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯ-
ವಂತನಿಗೆ ಭಯವಿಲ್ಲ. ಸ್ವಾಮಿ ವಿವೇಕಾನಂದರು ಒಂದು ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಮನು-
ಷ್ಯನ ಭಯಂಕರವಾದ ಶತ್ರುವೆಂದರೆ ಹೆದರಿಕೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ
ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು. ಸತ್ಯವಂತನನ್ನು ಅವನ ಶತ್ರುಗಳು ಕೂಡ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ
ಗೌರವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಧರ್ಮವು ಸತ್ಯದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಆಚರಣೆ ಎಂಬ ಮಾತು
ಈಗಾಗಲೇ ಬಂದಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಅಲಭ್ಯವಾದದ್ದೇನೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು
ಹೇಳುವ ಮಾತು ತ್ರಿಕಾಲಾಬಾಧಿತ ಸತ್ಯ.

೧೯೪. ಸಾಹಸೇ ನ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿರ್ಭವತಿ

‘ಸಾಹಸೇ ಪ್ರತಿವಸತಿ ಶ್ರೀಃ’ ಎಂಬ ಲೋಕೋಕ್ತಿಯು ಸಾಹಸ-
ದಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ಸಿದೆ ಎಂದು ಸಾರಿಹೇಳುವಾಗ ಪ್ರಕೃತ ಸೂತ್ರವು ಸಾಹಸದಿಂದ
ಕಾರ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ವಿರೋಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೇ? ಎಂದು
ಕೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಾಹಸವು ದೈವಬಲವಿಲ್ಲದ ಸಾಹಸ
ಅಥವಾ ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧಾದಿಗಳಿಗೆ ತುತ್ತಾಗಿ ತನ್ನೂಲಕ ಮಾಡುವ ದುಸ್ಸಾ-
ಹಸವೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಕೊಲೆ, ಸುಲಿಗೆ, ಅತ್ಯಾಚಾರ,
ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮೇಲಿನ ಬಲಾತ್ಕಾರ—ಇವೆಲ್ಲ ದುಸ್ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆ-
ಗಳು. ಹಾಗೆಯೇ ಹಲವೊಂದು ದುರ್ವೈದಿಗಳು ಎಷ್ಟೇ ಸಾಹಸ ಮಾಡಿ-
ದರೂ ತಮ್ಮ ಕರ್ಮದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಯಶೋಭಾಗಿಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ
ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.

೧೯೫. ವ್ಯಸನಾರ್ತೋ ವಿಸ್ಮರತ್ಯಪ್ರವೇಶೇನ

ವ್ಯಸನಾರ್ತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ದುಃಖದಿಂದ ಬಳಲುವವನು ಎಂದರ್ಥ.
ದುಶ್ಚಟಗಳಿಗೆ ಈಡಾದವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಪ್ರಸ್ತುತ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ
ಸಮಂಜಸವೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ದುಃಖವು, ಅಂಥ ಪ್ರಸಂಗವು ದಾಟಿ-
ಹೋದಮೇಲೆ ಕ್ರಮೇಣ ಮರೆತುಹೋಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು
ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸಿನ ಗಾಯವನ್ನು ಮಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಿ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ತೀವ್ರ-
ವಾದ ಬೇರೆ ಸಾಧನವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥವು ಇದೇ.
ದುಃಖವು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿದ್ದರೆ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಬದುಕುವುದೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿ-
ಲಾರದು, ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ದುಃಖವು ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಕಿಂಕರ್ತವ್ಯತಾ-
ಮೂಢನನ್ನಾಗಿಸಿ ಕಾಲಕಳೆಯುವಂತೆ ನಂತರ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಅನುಕೂಲ
ಪ್ರಸಂಗಗಳಿಂದಾಗಿ ದುಃಖದ ಮರೆವಾಗುವುದು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರ
ಅನುಭವಕ್ಕೂ ಬರುವ ಮಾತು.

೧೯೬. ನಾಸ್ತ್ಯನಂತರಾಯಃ ಕಾಲವಿಕ್ಷೇಪೇ

ವೃಥಾ ಕಾಲಹರಣ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ವಿಘ್ನಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟಂತಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಇಂದಿನ ಕೆಲಸವನ್ನು ನಾಳೆಗೆ ಹಾಕಬಾರದು ಎಂಬ ನಾಣ್ಯದಿಯ ಮರ್ಮವನ್ನೇ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೀ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ 'ಫಡೀ ಚುಕ ತೂ ಬಾರಾ ಬರಸ' ಎಂದರೆ ಕೈಗೆ ಬಂದ ಅವಕಾಶವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷ ಕಾಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದರ ಅರ್ಥವೂ ಇದೇ. ಒಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಜಾಣನಾದವನು ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬಂದ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವಂಥ ಮೂರ್ಖತನವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದೆಂಬುದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಒಬ್ಬಗೆ ಬಂದ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳದೇ ತಮ್ಮ ಹಿತವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ವ್ಯವಹಾರಿಕ ಜಾಣ್ಮೆ.

೧೯೭. ಅಸಂಶಯ ವಿನಾಶಾತ್ ಸಂಶಯಃ ಶ್ರೇಯಾನ್

ಎರಡು ಕಾರ್ಯಗಳು ನಮ್ಮ ಮುಂದೆ ಇದ್ದಾಗ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದರ ಪರಿಣಾಮವು ನಿಸ್ಸಂಶಯವಾಗಿ ವಿನಾಶವೆಂದು ತಿಳಿದಾಗ, ಹಾಗೆಯೇ ಇನ್ನೊಂದರ ಪರಿಣಾಮದ ಬಗ್ಗೆ ವಿನಾಶದ ಸಂದಿಗ್ಧತೆ ಇದ್ದಾಗ ಇವೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿದ್ದರೆ ವಿನಾಶದ ಸಂದಿಗ್ಧತೆ ಇದ್ದದ್ದನ್ನೇ ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಜಾಣತನ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿನಾಶದ ನಿಶ್ಚಯವಿದ್ದದ್ದನ್ನು ಕೈಕೊಂಡರೆ ಮರಣವನ್ನೇ ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡಂತೆ. ಆದರೆ ವಿನಾಶದ ಸಂಶಯವಿದ್ದಾಗ ಪುರುಷಬುದ್ಧಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ, ದೈವ-ಬಲದಿಂದ ಇಲ್ಲವೆ ಭಗವದನುಗ್ರಹದಿಂದ ಯಶಸ್ವಿನ ಸಂಭಾವ್ಯತೆಯಾದರೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ ಕೈಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ನಿರ್ಣಯಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

೧೯೮. ಅಪರ ಧನಾನಿ ನಿಕ್ಷೇಪ್ತುಃ ಕೇವಲಂ ಸ್ವಾರ್ಥಮ್

ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯ ಸ್ವಾರ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಲವು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಕೆಡಕು ಮಾಡದೆ ತಮ್ಮ ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಒಂದು ವರ್ಗ. ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ಮುರಿದು ತಮ್ಮ ಹಿತವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರದು ಇನ್ನೊಂದು ವರ್ಗ. ಈ ಎರಡನೆಯ ವರ್ಗದಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡು ಭೇದಗಳು : ಮೊದಲನೆಯದರಲ್ಲಿ ಯಾವನೋ ಬೇರೊಬ್ಬನ ಅಂದರೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಹಾನಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ, ತಮ್ಮ ಹಿತವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇನ್ನೊಂದರೆ ಪ್ರಕಾರ ಸಂಬಂಧವರ ವಿಶ್ವಾಸಘಾತ ಮಾಡಿ, ತಮ್ಮ ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಈಡೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಈ ಕೊನೆಯ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯೆಂದು ಪ್ರತ್ಯುತ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ವಸ್ತು (ಆಭರಣಾದಿಗಳು) ವನ್ನು ಅಡವಿಟ್ಟು ತಮ್ಮ ಹಿತವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರು ಸ್ವಾರ್ಥಿಗಳೇ ಸ್ವಾರ್ಥಿಗಳು ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಕಾವ್ಯಮಯವಾದ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಆಗಾಗ ನಾವು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಇದು ನಿಂದ್ಯವಾದ ಕರ್ಮವೆಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

೧೯೯. ದಾನಂ ಧರ್ಮಃ

ಸದಾಚಾರವೇ ಧರ್ಮವೆಂದು ಮೊದಲನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಕೃತ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ದಾನವೇ ಧರ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು, ದಾನವೂ ಸದಾಚಾರವು ಒಂದು ಅಂಗವೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಲಾಗದು. ಆದರೆ ಸತ್ಪಾತ್ರದಲ್ಲಿ ದಾನ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸಾರ್ಥಕ-

ವಿದೆ. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಅದು ನಿಷ್ಕಲವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ದುರಾಚಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹನೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಆಗಬಹುದು. ಭಾರತದಲ್ಲಿಯ ಭಿಕ್ಷುಕರ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಹೆಚ್ಚಳಕ್ಕೆ ಅಪಾತ್ರದಲ್ಲಿ ದಾನಮಾಡುವುದೇ ಕಾರಣ. ಇದು ಧರ್ಮದ ಮರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳದ್ದರ ಫಲ. ದಾನದ ಫಲವು ಎಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ವಿಕಾಸ ಅಥವಾ ಸಮಾಜದ ಅಭ್ಯುದಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದೋ ಅಂಥ ದಾನವು ಮಾತ್ರ ಧರ್ಮ. ಪರದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಅಡವಿಟ್ಟು ಕಾರ್ಯಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಉತ್ತರಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ, ಪರಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ದಾನಮಾಡುವುದನ್ನು ದಕ್ಷಿಣಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಬಹುದು.

೨೦೦, ದಾನಂ ನಿಧಾನಮನುಗಾಮಿ

ದಾನವು ಧರ್ಮವಾದರೂ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ದಾನಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಆಯುಷ್ಯಾಂತ ವ್ಯಯವು ಎಂದೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರಬಾರದೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸುವ ಬಾಣಕ್ಕನು ಪ್ರಾಧಾನ್ಯತಃ ರಾಜನೀತಿಜ್ಞನಾದುದರಿಂದ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು ದಾನಮಾಡಿ ತಾಳಾಗಬಾರದೆಂದು ವ್ಯವಹಾರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇತಿಹಾಸ, ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ದಾನವನ್ನು ಹೊಗಳುವ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಕೊಡಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ದಾನಮಾಡಿದವರ ಉದಾಹರಣೆಗಳೂ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಣನ ದೃಷ್ಟಾಂತವೊಂದೇ ಸಾಕು. ಇವೆಲ್ಲ 'ಅರ್ಥವಾದ' ರೂಪದಲ್ಲಿ ದಾನದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆಂದು ವ್ಯವಹಾರಜ್ಞನಾದ ಬಾಣಕ್ಕನು ತಿಳಿಸಿದ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಸಾರ್ಥಕವನ್ನು ಪಡೆಯುವಿಕಾದವರು 'ತಾಸಿಗೆ ಇದ್ದಷ್ಟು ಕಾಲು ಚಾಚಬೇಕು' ಎಂಬ ತತ್ವದಂತೆ ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ದಾನಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು ದಾನಮಾಡಿ ಹೆಂಡಿರು-ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಉಪವಾಸಕ್ಕೆ ಈಡುಮಾಡುವುದು ವ್ಯವಹಾರವಲ್ಲ.

೨೦೦. ಅತಿ ಶೂರೋ ದಾನಶೂರ:

ಶೂರರಲ್ಲಿ ಯಾವನು ಹೆಚ್ಚಿನವನೆಂದರೆ ದಾನಶೂರನೇ ಅತಿ ಶೂರನು ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಮಡಿಯುವ ಶೂರನಿಗೆ ಮರಣದೊಂದಿಗೆ ಅವನ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳೆಲ್ಲ ಮುಗಿಯುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ದಾನಮಾಡುವವನು ತನ್ನ ಸೊತ್ತನ್ನೂ ಪರರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿ, ಅದತ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನೆದುರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಅತಿ ಶೂರನೆಂದು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಾಗಿದೆ.

೨೦೧. ನ ದಾನ ಸಮಂ ವಶ್ಯಮ್

ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ದಾನದಂತಹ ಬೇರೊಂದು ಉಪಾಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ತ್ಯಾಗದ ಮಹತಿಯನ್ನೇ ಬೇರೆ ರಬ್ಬಗಳಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ದಾನ ಸ್ವೀಕರಿಸುವವನು ದಾನಿಗಳಿಗೆ ಋಣಿಯಾಗಿರಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ವಾಸ್ತವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

೨೦೨. ನಾರ್ಥಗತಃ ಅರ್ಥವದ್ ವಿಪರೀತೋ ವಾ ಅನರ್ಥಭಾವಃ

ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗದಂತೆ ಗಳಿಸಿದ ಹಣ, ಅರ್ಥ. ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದದ್ದು ಅನರ್ಥ. ಇದನ್ನೇ 'ತದ್ವಿಪರೀತ' ಎಂಬ ಪದಪ್ರಯೋಗದ ಮೂಲಕ ಈ ಸೂತ್ರವು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಸ್ತುತ

ಸೂತ್ರವು ಸನ್ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಬಾರದೇ ಇದ್ದದ್ದು ಅಥವಾ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ದುರ್ವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ಗಳಿಸಿದ ಹಣವು (Black money) ಅನರ್ಥಕ್ಕೇಡುಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಸಾರುತ್ತದೆ.

೨೦೪. ಯೋ ಧರ್ಮಾರ್ಥೋ ನ ವಿವರ್ಧಯತಿ ಸ ಕಾಮಃ

ಯಾವ ಕಾರ್ಯದ ಪರಿಣಾಮವು ಧರ್ಮಾರ್ಥವೃದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ. ಅರ್ಥಾರ್ಜನಗೂ ಎಡೆಮಾಡಿಕೊಡುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅದು ಕಾಮ (ಪ್ರೇರಿತ)ವೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಾಮವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಸ್ತ್ರೀಸುಖವಲ್ಲ. ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಭೋಗಗಳೆಲ್ಲ ಕಾಮದ ವಿಭಿನ್ನ ರೂಪಗಳೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಎರೋಧ ಬಾರದಂಥ ಕಾಮವು ತ್ಯಾಜ್ಯವಾಗಿರದಿದ್ದರೂ (ಧರ್ಮಾರ್ಥಾ ಎರೋಧೇನ ಕಾಮಂ ಸೇವೇತ) ತದ್ವಿರುದ್ಧವಾದದ್ದು ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನೇ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ—

೨೦೫. ತದ್ವಿರುದ್ಧೋ ಅನರ್ಥಸೇವೀ

ಧರ್ಮಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಕಾಮಸೇವನೆ ಮಾಡುವವನು ಅನರ್ಥಕ್ಕೀಡಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಕಾಮವು ಸರ್ವಥಾ ತ್ಯಾಜ್ಯವಲ್ಲ. ಆದರೆ ಯಾವ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಜ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುವುದೇ ಈ ಸೂತ್ರದ ಮೂಲೋದ್ದೇಶ.

೨೦೧. ಋಜುಸ್ವಭಾವ ಪರೋ ಜನೇಷು ದುರ್ಲಭಃ

ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸರಳ ಸ್ವಭಾವದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ದೊರೆಯುವುದು ದುರ್ಲಭ. ಈ ಮಾತು ಶಾರ್ವತ ಸತ್ಯವೆಂದೆನ್ನಲು ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಸ್ವಾರ್ಥದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾಗಿರುವುದು ಮನುಷ್ಯನ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ವಭಾವ. ಅದರಲ್ಲಿ ಹಲವರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ವಾರ್ಥವಿದ್ದರೆ, ಮೇರೆಯವರಿಗೆ ಕಡಿಮೆ ಇರಬಹುದು. ಆದರೆ ಎಷ್ಟು ಸ್ವಾರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಕೇವಲ ಪರಹಿತಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುವ ಮಹಾತ್ಮರು ದೊರೆಯುವುದು ಅಪರೂಪ. ಇದೇ ಮಾತನ್ನು ಮನುವು 'ದುರ್ಲಭಃ ಪಿ ಕುಚಿರ್ನರಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಸೂತ್ರವು ಚಾರಿತ್ಯನ ಮನುಷ್ಯನ ಸ್ವಭಾವ ಪರೀಕ್ಷಣಾ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾಪಾರಿಯು ಗಿರಾಕಿಗಳನ್ನು, ರೈತರು ಭೂ ಮಾಲಿಕರನ್ನು, ಬೇರೇ ಬೇರೆ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವವರು ತಮ್ಮ ಶಾಫಕ್ಕಾಗಿ ಇತರರನ್ನು ಮೋಸಗೋಸುವುದು ಇದಕ್ಕಿಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಾಂತ.

೨೦೨. ಅವಮಾನೇನಾಗತಮೈಶ್ವರ್ಯಂ

ಅವಮನ್ಯತೆ ಸಾಧುಃ

ಒಳ್ಳೆಯ ಮನುಷ್ಯನು ಅವಮಾನವನ್ನು ಸಹಿಸಿ ದೊರೆಯಬಹುದಾಗಿದೆ ಎಶ್ವರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹಾತೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನಿಗೆ ಉಪವಾಸ-ಜೀವಮು ಮಾತ್ರ ಹಣ ದೊರೆತರೆ ಸಾಕು. ಅದರಿಂದ ತೃಪ್ತಿಗೊಂಡು, ಹೆಚ್ಚು ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಅವಮಾನಕ್ಕೀಡಾಗುವುದನ್ನು ಬಯಸುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಸೂತ್ರವು ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯವಾಗಿರಬೇಕಾದ ತೃಪ್ತಿ ಹಾಗೂ ಸ್ವಾಭಿಮಾನ ಎಂಬ ಎರಡು ಗುಣಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೂ ಎಷ್ಟೋ ಸದ್ಗುಣಗಳು ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿರಬೇಕಾದದ್ದು ಅವಶ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಈ ಎರಡು ಗುಣಗಳು ಮಾತ್ರ ಅತ್ಯವಶ್ಯವೆಂಬುದೇ ಈ ಸೂತ್ರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇಲ್ಲಿ

ಹೇಳಿದ ಸ್ವಾಭಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಅಹಂಕಾರ ಅಥವಾ ಗರ್ವದ ಅವಲೇಶವೂ ಕೂಡ ಇರಕೂಡದೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಲಾಗದು.

೨೦೮. ಬಹೂನಪಿ ಗುಣಾನ್ ಏಕ ದೋಷೋ ಗ್ರಸತಿ

ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಅದೆಷ್ಟೋ ಸದ್ಗುಣಗಳಿದ್ದು ಒಂದೇ ಒಂದು ದೋಷ-ವಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಅದು ಅವನ ಗುಣಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನುಗ್ಗುತ್ತದೆ ಎಂಬೀ ಸೂತ್ರವು ದೋಷಗಳನ್ನು ಅಳಿಸಿಹಾಕಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಬೇಕೆಂಬುದನ್ನೇ ಎತ್ತಿ-ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಸದ್ಗುಣಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಒಳ್ಳೆಯ ಜೀವನದ ಒಂದು ಮುಖವಾದರೆ, ದೋಷಗಳನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದು ಇನ್ನೊಂದು ಮುಖ. ಪೂರ್ಣ ನಿದೋಷವಾಗಿರುವುದು ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣ. ಆದ್ದರಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಸೂತ್ರವು ಶಕ್ಯವಿದ್ದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ದೋಷಗಳನ್ನು ಅಳಿಸಿಹಾಕಬೇಕೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು ಯೋಗ್ಯವೆಂದನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ನಿದೋಷಪರಾಗಿರುವವರು ಲಕ್ಷಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬರು ಕೂಡ ದೂರೆಯುವುದು ಅಪರೂಪ.

೨೦೯. ಮಹಾತ್ಮನಾಪರೇಣ ಸಾಹಸಂ ನ ಕರ್ತವ್ಯಮ್

ಸಜ್ಜನರು ಸಾಮಾನ್ಯರೊಂದಿಗೆ ಸಾಹಸಕ್ಕಿಳಿಯಬಾರದು. ಇಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡವರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳದೆಪ್ಪರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸ್ವಾರ್ಥಪ್ರೇರಿತರಾದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯ ಜನರು ಎಂದು ಅರ್ಥವಾದುವು ದು ಯೋಗ್ಯ. ಇವರು ಬುದ್ಧಿಹೇಳಲು ಹೋದವರ ಅಪಮಾನ ಮಾಡಲು ಹೇಸುವುದಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ನಿಲುವು ಪ್ರಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಯೋಗ್ಯ-

ವಾದದ್ದರಿಂದ ಉಳಿದವರಿಗೆ ಗೌರವ ಕೊಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಭ್ರಮೆಯಲ್ಲಿ ಇವರು ಎಂಥ ಅಕಾರ್ಯಕ್ಕೂ ಹೇಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಹಾಶತ್ರು ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಅರಿತು ತಮ್ಮ ಗೌರವವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಂಥವರೊಡನೆ ಸಾಹಸಕ್ಕಿಳಿಯಕೂಡದು—ಎಂದು ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರವು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ರೈಲು ಹಾಗೂ ಬಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವಾಸ ಮಾಡುವಾಗ ದೊಡ್ಡವರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಒಳ್ಳೆಯವರಿಗೆ ಆಗುವ ತೊಂದರೆಗಳು ಇದಕ್ಕಿಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು.

೨೧೦. ಕದಾಚಿದಪಿ ಚರಿತ್ರಂ ನ ಲಂಘಯೇತ್

ತತ್ಸನಿಷ್ಠರಾದ ಸತ್ಪುರುಷರು ತಮ್ಮ ಚಾರಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ಎಂದೂ ಉಲ್ಲಂಘಿಸಬಾರದು. ಹಣ, ಅಧಿಕಾರ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಮೋಹದಿಂದಾಗಿ ತಮ್ಮ ಚಾರಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಕ್ಷುದ್ರರ ಲಕ್ಷಣ. ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ 'If wealth is lost, nothing is lost. If health is lost, something is lost. If character is lost, everything is lost' ಎಂದು ಹೇಳುವುದರ ಮರ್ಮವೂ ಇದೇ. ಐಶ್ವರ್ಯ ಮೋಹದಿಂದಾಗಿ ಗೌರವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು, ಆದರೆ ಚಾರಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಮನುಷ್ಯನು ಸತ್ತಂತೆಯೇ. ದೇಹವಿದ್ದರೂ ಗೌರವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡರೆ ಯಶಸ್ಸಿರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದಾಗಿ, ಬೇತನ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಅಪಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ತಂದೊಡ್ಡುತ್ತದೆ, ರೊಟ್ಟಿಯ ತುಂಡಿಗಾಗಿ ಹಾತೊರೆಯುವ ನಾಯಿಗೂ, ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಮಾರಿಕೊಂಡ ಚರಿತ್ರ್ಯಹೀನನಿಗೂ ಎಷ್ಟು ಭೇದವಿರುವುದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತರೂಪವಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರವು—

೨೧೦. ಕ್ಷುಧಾಧೋರ್ದ ನ ತೃಣಂ ಚರತಿ ಸಿಂಹಃ

ಸಿಂಹವು ಹಸಿದರೂ ಹುಲ್ಲು ತಿನ್ನುವುದಿಲ್ಲ. ಅನೇ ಅಥವಾ ಮೃಗದ ಬೇಟೆಯಾಡುವುದೇ ಅದರ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ತಕ್ಕದಾದುದರಿಂದ ಉಪವಾಸ ಬಿದ್ದರೂ ಕ್ಷುದ್ರಕೃತಿಗೆ ಅದು ಕೈಹಾಕಲಾರದು.

೨೧೧. ಪ್ರಾಣಾದಪಿ ಪ್ರತ್ಯಯೋ ರಕ್ಷಿತವ್ಯಃ

ಅದ್ದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯನು ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತತ್ಪಾದರೂ ತನ್ನ ಪತ್ನಿ, ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಮೃಚ್ಛಕಟಿಕ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಚಾರುದತ್ತನು 'ನ ಭೀತೋ ಮರಣಾತ್ ಅಸ್ಮಿ ಕೇವಲಂ ದೂಷಿತಂ ಯಶಃ' ನಾನು ಮರಣಕ್ಕೆ ಎಂದೂ ಹೆದರಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅಪ- ಕೀರ್ತಿಗೆ ಹೆದರುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರ ಮರ್ಮವೂ ಇದೇ.

೨೧೨. ಪಿಶುನಃ ಶ್ರೋತಾ ಪುತ್ರದಾರೈರಪಿ ತೃಜ್ಯತೇ

ಚಾಡಿಹೇಳುವವರನ್ನು ಅಥವಾ ಕೇಳುವವರನ್ನು ಅವರ ಹೆಂಡತಿ, ಮಕ್ಕಳು ಕೂಡ ಮೆಚ್ಚುವುದಿಲ್ಲ. ಅರ್ಥಾತ್ ಅಂಥವರನ್ನು ದೂರವಿಡು- ತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಅನೇಕ ದುರ್ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಚಾಡಿಹೇಳುವುದು ಅಥವಾ ಕೇಳುವುದು ಅತಿ ಕೇಳು- ಮಟ್ಟದ್ದು. ಜನರು ತಮ್ಮ ಹಿತವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಂಥವ- ರನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಸ್ವಾಭಿಮಾನವಿಲ್ಲದ ಕ್ಷುದ್ರ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಮಾತ್ರ ಇಂಥ ಸ್ಪೃಹಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಲಾಭವಂತೂ ಎನೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸಮಾಜದಿಂದ ಹೀನನೆನಿಸಿಕೊಂಡು

ಭಾರ್ಯಾ, ಪುತ್ರಾದಿಗಳಿಗೂ ಕೂಡ ಬೇಸರವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇಂಥ ನೀಚ-
ನನ್ನು ಹತ್ತಿರ ಕರೆದು ಬಾಡಿ ಕೇಳುವವನು ಕೂಡ ಸ್ವಂತ ವಿಚಾರಶಕ್ತಿ-
ಯಿಲ್ಲದ ಕ್ಷುದ್ರ ಮಾನವನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಕ್ಷುದ್ರರ ಸಹವಾಸ ಬಯಸು-
ವವನು ಕ್ಷುದ್ರನಲ್ಲದೇ ಮತ್ತಾರು ?

೨೧೪. ಬಾಲಾದಪ್ಯರ್ಥ ಜಾತಂ ಶ್ರುಣುಯಾತ್

ರಾಜ್ಯದ ವಿಸ್ತಾರ ಹಾಗೂ ವಿಷಯಗಳ ವೈವಿಧ್ಯದಿಂದಾಗಿ ರಾಜ್ಯ-
ಕಾರ್ಯವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಪರೋಕ್ಷ, ಅನುಮಾನಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತ-
ದೆಂದು ಈ ಹಿಂದೆ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮಂತ್ರಿ, ಸಚಿವ ಹಾಗೂ
ಆಡಳಿತಗಾರರು ಇವರೆಲ್ಲರ ಸಹಾಯವು ರಾಜನಿಗೆ ಅವಶ್ಯವಾದದ್ದು. ಹೀಗೆ
ಅನೇಕ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಸಲಹೆಯನ್ನು ಕೇಳಬೇಕಾದಾಗ ಯೋಗ್ಯ-
ವಾದ ಸಲಹೆಯನ್ನು ಒಬ್ಬ ಚಿಕ್ಕ ಬಾಲಕನು ಕೊಟ್ಟಿರೂ ಕೂಡ ಅದನ್ನು
ಮನ್ನಿಸಬೇಕು ಎಂದೂ ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರವು ಮೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ
ಸಲಹೆಯ ಚಿಚಿತ್ಕವು ಮಹತ್ವವಾದದ್ದೇ ವಿನಃ ಅದನ್ನು ಕೊಡುವ ಮನು-
ಷ್ಯನ ವಯಸ್ಸು ಮಹತ್ವದಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅತ್ಯಂತ ಉದ್ಘೋಷ-
ಧಕವಾದ ಸುಘಾಷಿತವಿದೆ :

ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತಂ ವಚೋ ಗ್ರಾಹ್ಯಂ ಬಾಲಾದಪಿ ಶುಕಾದಪಿ ।

ಯುಕ್ತೀಹೀನಂ ವಚಸ್ತ್ಯಾಜ್ಯಂ ವೃದ್ಧಾದಪಿ ಶುಕಾದಪಿ ॥

ಸಮಂಜಸವಾದ ಮಾತನ್ನು ಹುಡುಗನೇ ಹೇಳಲಿ. ಗಿಳಿಯೇ ಹೇಳಲಿ
ಆದರಂತೆ ನಡೆದು ಯುಕ್ತೀಹೀನವಾದ ಮಾತನ್ನು ವೃದ್ಧ ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನ-
ನಿಧಿಯೆನಿಸಿಕೊಂಡ ವ್ಯಾಸಮಹರ್ಷಿಗಳ ಮಗನಾದ ಶುಕಾಚಾರ್ಯನೇ ಹೇಳ-
ದರೂ ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು.

೨೧೫. ಸತ್ಯ ಮಪ್ಯಶ್ರದ್ಧೇಯಂ ನ ವದೇತ್

ನಂಬಲಿಕ್ಕೆ ಆಯೋಗ್ಯವಾದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಕೂಡ ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸಬಾರದು ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯವೇ ಧರ್ಮ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಜಾಣಕ್ಕನು ಹೀಗೇಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆಂದು ಅನಿಸಬಹುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ನಂಬಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಉಸುರಿದರೆ ತತ್ಕಾಲಕ್ಕಾದರೂ ಜನರು ಅದನ್ನು ನಂಬದೆ. ಹೇಳಿದವನು ಅಪಹಾಸ್ಯಕ್ಕೀಡಾಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂಥ ಸತ್ಯವು ತಾನೇ ಹೊರಗೆ ಬರುವ ವರೆಗೆ ಸುಮ್ಮನಿರುವುದು ಯೋಗ್ಯ. ವ್ಯವಹಾರದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

೨೧೬. ನಾಲ್ಪದೋಷಾತ್ ಬಹುಗುಣಾಃ ತೃಜ್ಯಂತೇ

ಅಲ್ಪದೋಷದಿಂದಾಗಿ ಬಹುಗುಣವುಳ್ಳ ವಸ್ತುವನ್ನಾಗಲಿ, ಕಾರ್ಯವನ್ನಾಗಲಿ ತೃಪ್ತಿಸಬಾರದು. ಆ ವಸ್ತುವಿನ ಗುಣಗಳಿಂದಾಗಿ ನಮಗಾಗಬಹುದಾದ ಲಾಭದ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಬೇಕೆ; ಹೊರತು ಏಕೈಕ ದೋಷದಿಂದ ಆಗುವ ಹಾನಿಯನ್ನೇ ಮುಂದೆ ಮಾಡಬಾರದು. ಅರ್ಥಾತ್ ಬಹಳ ಲಾಭಕೊಡುವುದನ್ನು ಒಂದು ಕ್ಷಣಿಕ ದೋಷದಿಂದಾಗಿ ಬಿಡಬಾರದು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು. ವ್ಯವಹಾರಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದೇ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ - ಒಂದು ಸಣ್ಣ ದೋಷದಿಂದಾಗಿ ಸದ್ಗುಣಯುತವಾದದ್ದನ್ನು ವರಿಸದೇ ಇರುವುದು ಮೂರ್ಖತನ. ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ—

೨೧೭. ವಿಪಶ್ಚಿತ್ತ್ವಪಿ ಸುಲಭಾ ದೋಷಾಃ

ವಿದ್ವಾಂಸರಿಂದ ಕೂಡ ದೋಷಗಳು ಸಂಭವಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯ. ಸರಿ-
ವಿವರಣೆಯು ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಲಕ್ಷಣವೇ ಹೊರತು ಮನುಷ್ಯರದಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ

ರಿಂದ ದೋಷವರ್ಜಿತ ವ್ಯಕ್ತಿ ಇಲ್ಲವೆ ಕಾರ್ಯ ಎಲ್ಲಿಯೂ ದೊರೆಯಲಾರದು. ಜಾಣನಾದವನು ದೋಷವನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ, ಗಾಣಗಳ ಲಾಭ ಒಡೆಯಬೇಕಾದುದು ಅವಶ್ಯ. ಉದಾಹರಣೆಗೊಂಡು—

೨೧೮. ನಾಸ್ತಿ ರತ್ನಮುಖಂಡಿತಮ್

ರತ್ನದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ತೂತು ಹೊಡೆದಿರುತ್ತದೆಂದು ಅದನ್ನು ಯಾರೂ ತಿಪ್ಪೆಯಲ್ಲಿ ಒಗೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೋಷಗಳ ಅನಿವಾರ್ಯತೆಯನ್ನು ಅರಿತು ವಾಸ್ತವಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ವ್ಯವಹರಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮ.

೨೧೯. ಮರ್ಯಾದಾತೀತಂ ನ ಕದಾಚಿದಪಿ ವಿಶ್ವಸೇತ್

ಲೋಕದ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಮೀರಿ ನಡೆಯುವವನನ್ನು ಸಂಬ-
ಲಾಗದು ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪರಂಪರಾಗತವಾಗಿ ಕೆಲವೊಂದು ರೀತಿ-ರಿವಾಜಗಳು ಬಂದಿರುತ್ತವೆ. ಇದಕ್ಕೇ ನಾಲ್ಕು ಜನ ನಡೆದುಕೊಂಡಂತೆ ನಡೆಯುವುದು ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ವಾಡಿಕೆ. ಲೋಕವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂದು ಹೇಳುವುದೂ ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ. 'ಮರ್ಯಾದಾತೀತ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಪುಸ್ತಕ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಲೋಕವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರಿ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಸಮಾಜದ ಪರಿವೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರಿಯಾಗಿ ಅಭಿಕ್ಷ, ಭಕ್ಷಣ, ಅಪೇಯ ಪಾನ, ಅಗಮ್ಯ ಗಮನ ಇತ್ಯಾದಿ ನಿಂದ್ಯ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯತೆ ಕಾಂಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉನ್ನತತೆ ಹಾಗೂ ಔದ್ವತ್ಯದಂಥ ಮಾರ್ಗಗಳು ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಇವ-

ನಿಗೆ ದೇವಧರ್ಮಗಳ ಛಾಯೆ. ಅನೀತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ತಿರಸ್ಕಾರ, ಸಮಾಜದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಪರಿವೆಯಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂಥವನನ್ನು ನಂಬುವುದು ಸರ್ವಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಲೋಕೋತ್ತರ ಚರಿತ್ರತೆ ಎಂಬ ಬೇರೊಂದು ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವಿದ್ದು, ಅದಕ್ಕೂ ಲೋಕವಿರುದ್ಧ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಏನೂ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಸ್ತು ಗಾವಿಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಸ್ವಾಮಿ ವಿವೇಕಾನಂದ, ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಪರಮಹಂಸ, ಅರವಿಂದ ಫೋಷರಂತಹರು ಲೋಕೋತ್ತರ ಚರಿತ್ರರು. ಇವರೆಲ್ಲ ಗೌರವಾಸ್ಪದರು, ಪೂಜ್ಯರು ಎಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ನಿರ್ಲಿಜ್ಜನಾದ ಮರ್ಯಾದಾತೀತನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಈ ಸೂತ್ರವಿದೆ.

೨೨೦. ಅಪ್ರಿಯಕೃತಂ ಪ್ರಿಯಮಪಿ ದ್ವೇಷಂ ಭವತಿ

ಅಪ್ರಿಯ ಮನುಷ್ಯಗೆ ಎಂದರೆ ಯಾರಿಗೆ ನಮ್ಮ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿಕೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂಥವನಿಗೆ ನಾವು ಹಿತವನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಅವನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಅದರಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವನ್ನೇ ಹುಡುಕುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗಾಗಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದಲೇ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಹೆಂಡತಿಯ ಸೇರಿಕೆಯಿಲ್ಲದ ಗಂಡ ಅಥವಾ ಗಂಡನನ್ನು ಸೇರದ ಹೆಂಡತಿಯಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಕಂಡುಬರುವುದನ್ನು ನಾವು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ನಮಗೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಒಳ್ಳೆಯದೋ ಹೇಗೆ ಎಂದು ವಿಚಾರ ಮಾಡದಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಪ್ರಿಯತೆ ಬೇರೂರಿದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಪರಿಣಾಮವು ತಿರಸ್ಕಾರದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತದೆ.

೨೨೧. ನಮಂತ್ಯಪಿ ತುಲಾಕೋಟಿಃ ಕೂಪೋದಕ- ಕ್ಷಯಂ ಕರೋತಿ

ಬೆಳಗಲಿಗೆ ನೀರು ಹಾಯಿಸುವಾಗ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿಯ ನೀರನ್ನು ಬಾಗಿ

ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಟ್ಟಿಯು (ಬಕಟ್ಟು) ಬಾವಿಯನ್ನು ಬರಿದಾಗಿ ಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಾಂತದ ಮೂಲಕ ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಲು ಸೂತ್ರಕಾರನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕವಿಯ ಧಾಟಿಯಲ್ಲಿ ನೀರಿಸುತ್ತ ಬಾಗುವುದು ಅಪ್ರಿಯನಿಗೆ ತೋರಿದ ಪ್ರೀತಿಯೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಅಷ್ಟು ಮಾದಿರ್ಕೆವೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೨೨೨. ಸತಾಂಮತಂ ನಾತಿಕ್ರಮೇತ್

ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಸಜ್ಜನರ ಸಲಹೆ ಅಥವಾ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಎಂದೂ ತಿರಸ್ಕರಿಸಬಾರದೆಂದು ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರವು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರ್ಥವಿರಬಹುದು. ಕೇವಲ ಒಳ್ಳೆಯವರಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾನುಭವವಿರದಾಗ ವಿಚಾರದ ಪರಿಪಕ್ವತೆ ಇಲ್ಲದಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ವಿದ್ಯೆ ಹಾಗೂ ಸದಾಚಾರ ಎರಡರಿಂದಲೂ ಭೂಷಿತರಾದವರಲ್ಲಿ ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣದ ಭಾವನೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಅವರ ಸಲಹೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟೂ ಅವಕಾಶವಿರದ್ದರಿಂದ ಕೇವಲ ಪರಹಿತಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅವರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂಬುದನ್ನು ನಂಬಿ ಸಮಾನವು ಅವರನ್ನು ಗೌರವಿಸಬೇಕು.

ಮಹಾಕವಿ ಕಾಳಿದಾಸನು ತನ್ನ ಅಮರಕೃತಿಯಾದ ರಾಕುಂತಲಂ ಭರತವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ' ಸರಸ್ವತೀ ರ್ವಾತಮಹತಾಂ ಮಹೀಯತಾಮ್ ' ಎಂದರೆ ಬಲ್ಲವರ ಮಾತಿಗೆ ಬೆಲೆ ಇರಲಿ ಎಂದು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದ್ದಾನೆ. ವಿಚಿತ್ರವೆಂದರೆ, ಈಗ ಬಲ್ಲವರ ಮಾತಿಗೆ ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದಾಗಿದೆ. ಮಹಾಕವಿ ಸಮಾಜ, ದಲಿತರ ಶೋಷಣೆ, ಹಿಂದೂಳಿದವರ ಕಲ್ಯಾಣ—ಇತ್ಯಾದಿ ಬಗ್ಗೆಯೆ ಮಹಾತುಗಳನ್ನಾಡಿ ಒಳ್ಳೆಯವರನ್ನು ಹೀಯಾಳಿಸುವುದು ಒಂದು ಘಾತನನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟಿದೆ.

೨೨೩. ಗುಣವದಾಶ್ರಯಾತ್ ನಿರ್ಗುಣೋಽಪಿ ಗುಣೇಭವತಿ

ಸದ್ಗುಣಗಳ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಗುಣಹೀನರು ಕೂಡ ಸದ್ಗುಣಿ. ಗಳಾಗುವರು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಸತ್ಸಂಗದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ತಾಯಿ-ತಂದೆಗಳ ರಕ್ತದ ಗುಣವು ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಬರುವುದೇನೋ ನಿಜ. ಅದರ ದೊಡ್ಡವರಾದ ಮೇಲೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅನೇಕರ ಸಂಪರ್ಕವು ಬರುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ. ಅದರ ಪ್ರಭಾವ ಹೆಚ್ಚಾದರೆ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ರಕ್ತಗತವಾಗಿ ಬಂದ ಗುಣಗಳಿಗಿಂತ ಅವೇ ಪ್ರಭಾವಿಯಾಗುತ್ತವೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಒಳ್ಳೆಯ ಸಹವಾಸದಲ್ಲಿರುವುದು ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವಾದದ್ದು. ಎಷ್ಟೋ ಒಳ್ಳೆಯ ಜನರು ಕೇವಲ ಸಹವಾಸದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ ದುರ್ದೈವಿಗಳಿಗೆ ಈಡಾಗಿ ಹಾಳಾದವರನ್ನು ನಾವು ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಸತ್ಸಂಗವೇ ಮನುಷ್ಯಜೀವನಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಥಕವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಮುಂದಿನ ಮೂರು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

೨೨೪. ಕ್ಷೀರಾಶ್ರಿತ ಜಲಂ ಕ್ಷೀರಮೇವ ಭವತಿ

ನೀರು ಹಾಲಿನ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಹಾಲೇ ಅನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ನೀರು ಬೆರಸಿ ಮಾರಾಟ ಮಾಡುವವರು ಹಾಲಿನ ದರವನ್ನೇ ನೀರಿಗೂ ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಹಾಲಿನ ಸಂಪರ್ಕದ ಪ್ರಭಾವ.

೨೨೫. ಮೃತ್ತಿಂದೋಪಿ ಪಾಟಲೀ ಗಂಧಮುತ್ಪಾದಯತಿ

ಮಣ್ಣಿನ ಮುದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಟಲಿ ಪುಷ್ಪದ ಪರಾಗವು ಬೀಳಿದರೆ ಮಣ್ಣು ಕೂಡ ಸುಗಂಧಮಯವಾಗುತ್ತದೆ ಇದೂ ಸಂಪರ್ಕದ ಪ್ರಭಾವವೇ.

೨೨೬. ರಜತಂ ಕನಕಸಂಪರ್ಕಾತ್ ಕನಕಂ ಭವತಿ

ಬಂಗಾರದಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿಯನ್ನು ಪರಿಸಿ ಅಭರಣಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿದರೆ ಅವು ಬಂಗಾರದ ಅಭರಣಗಳೇ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಇದು ಸುವರ್ಣದ ಸಂಪರ್ಕದ ಪ್ರಭಾವ.

೨೨೭. ಉಪಕರ್ತುರ್ಯಪಕರ್ತುಮಿಚ್ಛತ್ಕೃಬುಧಃ

ಅವಿವೇಚಿಯು ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಕೇಡುಬಗೆಯಲು ಬಯಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಅಪ್ಪಟ ದುಷ್ಟರಲಕ್ಷಣ. ಅವರ ದುರ್ಬುದ್ಧಿ, ತಮ್ಮ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಸಂಧಿಸಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ತೃಪ್ತಿಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಉಳಿದವರು ಸಂತೋಷ. ಸಮಾಧಾನಗಳಿಂದಿರದೆ, ಒಂದಿಲ್ಲ ಒಂದು ಆಪತ್ತಿನಿಂದ ಬಳಲುತ್ತಿರಬೇಕೆಂದು ಇವರ ಕ್ಷುದ್ರ ಮನಸ್ಸು ಬಯಸುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರರಿಗೆ ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿಯಾಗಲಿ ಅವರು ಚಡಪಡಿಸುತ್ತಿರುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ಇವರ ಅಜ್ಞೇ.

೨೨೮. ನ ಪಾಪಕರ್ಮಣಾಂ ಆಕ್ರೋಶ ಭಯಮ್

ಪಾಪಕಾರ್ಯನಿರತರಾದವರು ಅರ್ಥಾತ್ ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟವರು ನಂದೆಗೆ ಎಂದೂ ಹೆದರುವುದಿಲ್ಲ. ಉಪಕಾರ ಮಾಡದಂಥವರಿಗೆ ನಾವು ಅಪಕಾರ ಬಗೆದರೆ ಜನರು ನಮಗೆ ಏನೆಂದಾರು ? ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಮರ್ಯಾದೆ ಸಿಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ—ಹೀಗೆಲ್ಲ ವಿವೇಕದೃಷ್ಟಿಯ ವಿಚಾರಗಳು ಅವರಲ್ಲಿ ಮೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂತೆಯೇ ಅವರು ನಿರ್ಲಜ್ಜರು, ನಂದೆಗೆ ಹೆದರದವರು ಆಗಿರುತ್ತಾರೆಂಬುದು ಸೂತ್ರಕಾರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

೨೨೯. ಅವಿಶ್ವಸ್ತೇಷು ವಿಶ್ವಾಸೋ ನ ಕರ್ತವ್ಯಃ

ನಂಬಿಗೆ ಅಯೋಗ್ಯರಾದ ದುಷ್ಟರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನೊದೂ ಇಡಬಾರದು. ತಮ್ಮ ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಅವರು ಹಲವು ಸಲ ಸವಿಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಬಹುದು. ಒಳ್ಳೆಯವರೆಂದು ನಂಬಿಗೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ಹಾವಳಾವ. ಕ್ರಿಯೆಗಳ ಮೂಲಕ ಮನ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಯತ್ನಿಸಬಹುದು. ಇಂಥ ನಾಟಕೀಯತೆಗೆ ಬಲಿವೀಳದೆ ಅಂಥವರಿಂದ ದೂರವಿರಬೇಕೆಂಬುದೇ ವ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರವ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಏಕೆಂದರೆ—

೨೩೦. ವಿಷಂ ವಿಷಮೇವ ಸಾರ್ವಕಾಲಮ್

ವಿಷವು ಯಾವಾಗಲೂ ವಿಷವಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯುವಂತೆ ದುಷ್ಟನು ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಎಂದೂ ಬದಲಾರನೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರವು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಬೇವಿನಲ್ಲಿ ಬೆಲ್ಲವನ್ನು ಬೆರೆಸಲಿ ಅಥವಾ ಹಾಗಲೋಯಿಯ ತರಕಾರಿಗೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಲಿ, ಅದು ತನ್ನ ಕಹಿತನವನ್ನು ಬಿಡಲಾರಂತೆ ಇರುತ್ತದೆ—ಈ ದುಷ್ಟರ ಸ್ವಭಾವ.

೨೩೧. ಅರ್ಥಸಮಾದಾನೇ ವೈರಿಣಾಂ

ಸಂಗ ಏವ ನ ಕರ್ತವ್ಯಃ

ಸಂಪದಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಯೋಜನೆಗಳಲ್ಲಿ ಶತ್ರುವಿನ ಸಹಕಾರ ಹಾಗೂ ಸಂಬಂಧಗಳು ಎಷ್ಟೂ ಇರಬಾರದು ಎನ್ನುವ ಈ ಸೂತ್ರವು, ಶತ್ರುವು ಯಾವಾಗಲೂ ಶತ್ರುವೇ. ತನ್ನ ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವಾಗಲಾದರೊಮ್ಮೆ ಮೈತ್ರಭಾವವನ್ನು ಮೇಲೆ-ಮೇಲೆ ಪ್ರಕಟಿಸಿದಂತೆ ತೋರಬಹುದು. ಆದರೆ

ಆದು ಎಂದಿಗೂ ಹಾರ್ದಿಕ ಮೈತ್ರಿ ಅಗಿರತಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಶ್ವತ ಕಲ್ಯಾಣಕಾರಿ ಆರ್ಥಿಕ ಯೋಜನೆಗಳಲ್ಲಿ ಶತ್ರುವಿನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಇಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳಲಾಗದು. ಭಾರತವು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರೊಂದಿಗೆ ಮೈತ್ರಿ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ, ಜಾಣಕ್ಯನ ಈ ಉಪದೇಶವನ್ನು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಡಬೇಕು.

೨೩.೨. ಅರ್ಥಸಿದ್ಧಿ ವೈರಿಣಂ ನ ವಿಶ್ವಸೇತ್

ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುವನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ನಂಬಲಾಗದು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾಗಿದೆ. ಈ ಎರಡೂ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಶತ್ರು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನೈಸರ್ಗಿಕ ಶತ್ರು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಮಾಡುವುದು ಯೋಗ್ಯ. ನೆರೆಯ ರಾಜರು ಇಂಥ ಶತ್ರುವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಾರೆಂದು ಈಗಾಗಲೇ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನೈಸರ್ಗಿಕ ಶತ್ರುಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನ ಹಿತವು ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಅಹಿತವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ, ಒಬ್ಬನ ಕಾರ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಸಿದರೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಹಾನಿಯೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶತ್ರುವನ್ನು ನಂಬಿಕೊಡದು ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

೨೩.೩. ಅರ್ಥಾಧೀನ ಏವ ನಿಯತಸಂಬಂಧಃ

ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧ ಬೆಳೆಯಬೇಕಾದರೆ ಸ್ವಹಿತವೇ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಸ್ಪರದಲ್ಲಿ ಮೈತ್ರಿಭಾವ ಉಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ ಕೈಕೊಂಡ ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಉಭಯರಿಗೂ ಲಾಭವಿರಬೇಕು. ಇದು ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಸಮಾನ ಶತ್ರುವಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ. ಇದು ಅರ್ಥಾಧೀನತೆ. ಇದನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರವು. ಯಾರೇ ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಿತ ಸಂಬಂಧವುಂಟಾಗಬೇಕು-

ದರೆ 'ಪರಸ್ಪರ ಹಿತಾಸಕ್ತಿಯೇ ಅವಕ್ಕೆ ಮೂಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಬಾಂಗ್ಲಾದೇಶದ ಸ್ಥಾಪನೆಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಪಾಕಿಸ್ತಾನದ ವಿರುದ್ಧ ಭಾರತ ಹಾಗೂ ಬಾಂಗ್ಲಾ ಚಳುವಳಿಗಾರರಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಸಂಬಂಧ ಉತ್ಪನ್ನವಾದುದಕ್ಕೆ ಪರಸ್ಪರ ಹಿತವೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

೨೩೪. ಯಾವತ್ ಶತ್ರೋಃ ಭಿದ್ರಂ ಪಶ್ಯತಿ ತಾವತ್ ಹಸ್ತೇನ, ಸ್ಯಂಧೇನ ವಾ ವಾಹ್ಯಃ

ಶತ್ರುವಿನ ಮೇಲೆ ಯಾವಾಗಲೂ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಕಾರುತ್ತಲೇ ಇರುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ. ರಾಜಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುವಿನ ದೌರ್ಬಲ್ಯ (Weak points) ಕಂಡುಬರುವ ವರೆಗೆ ಆರ್ಥಿಕ ಅಥವಾ ಮೊರೆಯುವ ವರೆಗೆ ಅವನನ್ನು ಹಗಲಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು ಎಂದು ಕವಿಗಳ ಧಾಟಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದರೆ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ—

೨೩೫. ಶತ್ರುಂ ಭಿದ್ರೇ ಪ್ರಹರೇತ್

ಶತ್ರುವಿನ ನ್ಯೂನತೆಗಳ ಅರಿವಾದೊಡನೆ ಅಂದರೆ ಅವನು ಪೇಚಿನ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಾಗ ಹಣ್ಣು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಮುಂದೆ ಅವನಿಂದ ತಮಗೆ ಎಂದೂ ಬಾಧೆಯಾಗದಂತೆ ಕೈಕಟ್ಟಿಬಿಡಬೇಕು. ಇಲ್ಲವೆ ನಾರಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದು ಸೂತ್ರಕಾರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

೨೩೬. ಹಸ್ತಗತಮಪಿ ಶತ್ರುಂ ನ ವಿಶ್ವಸೇತ್

ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುವು ಕೈಸೆರೆ ಸಿಕ್ಕಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಅವನನ್ನು

ಪೂರ್ಣ ನಂಬಲಾಗದು ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಕೈಸರೆ ಸಿಕ್ಕಾಗ ಅವನು ತನ್ನ ಅವಸಾನವಂತೂ ಸಮೀಪಿಸಿದೆ—ಎಂದು ಬಗೆದು ಹತಾಶ ಭಾವನೆಯಿಂದ ವಿಜಿಗೀಷುವಿಗೆ ಕೇಡು ಮಾಡಬಹುದು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿ, ಮಂಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದಿರಲು ಎಚ್ಚರಿಸುವುದು ಸೂತ್ರಕಾರನ ದೂರದರ್ಶಿತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

೨೩೭. ಶತ್ರೋರಪಿ ಸುತಃ ಸಖಾ ರಕ್ಷಿತವ್ಯಃ

ಒಂದುವೇಳೆ ಶತ್ರುವಿನ ಮಗನು ಮೈತ್ರಿಯನ್ನು ಬಯಸಿ, ತನ್ನ ತಂದೆಗೆ ವಿರುದ್ಧನಾಗಿ ವಿಜಿಗೀಷುವಿನಡೆಗೆ ಬಂದರೆ ಅವನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರವು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಶತ್ರುವಿನ ಶತ್ರುವು ತನ್ನ ಮಿತ್ರನೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಅವರ ಯಾವುದೇ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನಾಗಲೀ ತುಂಬಾ ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದು ಜಾಣಕ್ಕನ ಮೂಲ ಸಿದ್ಧಾಂತ.

೨೩೮. ಆತ್ಮಭಿದ್ರಂ ನ ಪ್ರಕಾಶಯೇತ್

ಶತ್ರುವಿನ ಭಿದ್ರಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಶತಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಬೇಕಾದದ್ದು ಹೇಗೆ ವಿಜಿಗೀಷುವಿನ ಕರ್ತವ್ಯವೋ ಹಾಗೆಯೇ ತನ್ನ ಭಿದ್ರಗಳು ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗದಂತೆ ಜಾಗ್ರತೆ ವಹಿಸುವುದೂ ಅವನ ಪರಮ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ವಿಜಿಗೀಷುವಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮಬುದ್ಧಿ. ಕಾರ್ಯನೈಪುಣ್ಯ ಹಾಗೂ ಸದಾಕಾಲವೂ ಸಾವಧಾನದಿಂದ ಇರುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಇವುಗಳನ್ನವಲಂಬಿಸಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ರಾಜ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದರೂ ಕೂಡ ವ್ಯಕ್ತಿಗತ ಕಾರ್ಯನೈಪುಣ್ಯದಿಂದಾಗಿಯೇ ಎತ್ತರದೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಯಶಸ್ಸು, ಮೊರೆಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವೆಂಬುದೇ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯ.

೨೩೯. ಭಿದ್ರಪ್ರಹಾರಿಣಃ ಶತಮಃ

ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯ ಉಪದೇಶಕ್ಕೆ ಅಧಾರವೆಂದರೆ ಶತೃಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ನಮ್ಮ ನ್ಯೂನತೆ ಹಾಗೂ ಭಿದ್ರಗಳನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಅವು ಗೊತ್ತಾದ ಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆಯಾದರಲ್ಲಿ ಸಂರಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದ ಕೊಡಕೂಡದು.

೨೪೦. ಸ್ವಜನಸ್ಯ ದುವೃತ್ತಂ ನಿವಾರಯೇತ್

ನಮ್ಮವರ ಅರ್ಥಾತ್ ಯಾರ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಅಸಕ್ತಿ ಇರಬಾರದು. ಅಂಥವರಲ್ಲಿಯ ಮರಾಜಾರವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಮಾರ್ಗವರ್ತನ ಮಾಡುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಅಂಥವರನ್ನು ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. 'ಇಷ್ಟಂ ಧರ್ಮೇಣ ಯೋಜಯೇತ್' ಎಂದು ಬೋಧಿಸುವ ಮಾತಿನ ಮರ್ಮವು ಇದೇ.

ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಅತಿಯಾಗಿ ಮಮತೆಯಿಂದ ಕಾಣುವ ಶಂದೆ ತಾಯಿಗಳು ಅವರಲ್ಲಿಯ ದೋಷಗಳನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿ, ಅವರು ಮಾಡುವುದೆಲ್ಲವೂ ಒಳ್ಳೆಯದೇ ಎಂದು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ನಾವು ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಇಂಥ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಯವೆನಿಸಿದರೂ ಅವರಿಗೆ ಭಿಃಹಾಸಿ ಸನ್ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ತರಬೇಕು ಎಂಬುದು ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಮಂವಸವಾದ ಉದಾಹರಣೆಯೆಂದು, ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳ ಶತ್ರುನ್ನು ತಿದ್ದದೆ, ಅವರು ಮಾಡಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಬೆಂಬಲಿಸಿ ಕೊನೆಗೆ ಸರ್ವನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ.

೨೪೧. ಸ್ವಜನಾವಮಾನೋಪಿ ಮನಸ್ವಿನಾಂ ದುಃಖಮಾವಹತಿ

ಸ್ವಜನರ ಅಪಮಾನವಾದರೆ ಅದು ತಮ್ಮ ಅಪಮಾನವೇ ಎಂದು ಬಗೆದು ನೊಂದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಸ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಸಜ್ಜನರ ಸ್ವಭಾವ. ಅದರಿಂದ ತಮ್ಮ ಬಂಧು-ಬಾಂಧವರನ್ನು ಸನ್ಮಾರ್ಗಪ್ರವೃತ್ತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನ ಮಾನಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಸಂಜ್ಞೆಕಾದದ್ದು ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

೨೪೨. ಏಕಾಂಗ ದೋಷಃ ಪುರುಷಮವಸಾದಯತಿ

ಒಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ದೋಷವೂ ಕೂಡ ಮನುಷ್ಯರ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಕಳೆಯುವುದಾದ್ದರಿಂದ ಶತ್ಕವಿದ್ದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಜಾಗರೂಕರಾಗಿ ತಮ್ಮ ಆಚಾರ-ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದದ್ದು ಕರ್ತವ್ಯ. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದೇ ಜೀವಿಯವರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಗಂಟೆಗಟ್ಟಲೆ ಹರಟೆಹೊಡೆಯುತ್ತ ಕೂಡುವಂತಹ ಒಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ದೋಷವೂ ಕೂಡ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಅದೃಷ್ಟ ಅಪ್ರಿಯನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು.

೨೪೩. ಶತ್ರುಂ ಜಯತಿ ಸುವೃತ್ತತಾ

ಸದಾಚರವು ಶತ್ರುವನ್ನು ಕೂಡ ನಮ್ಮ ಮುಂದೆ ತಲೆಬಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಎಷ್ಟೇ ಮಾರ್ಕಟೆಯಾದರೂ ಕೂಡ ಮನುಷ್ಯನ ಸತ್ಕಾರಿತ್ವವು ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗುವುದು

ರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲವೆಂಬುದೇ ಇದರ ತ್ಯಾಜ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ನಮ್ಮ ಆಕಲ್ಯಾಣ ಬಯಸುವಂತಹ ಶತ್ರುವು ಕೂಡ ಒಂದು ವೇಳೆ ಬಹಿರಂಗವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೂ ಮನಸಾ ನಮ್ಮ ಸಚ್ಚರಿತ್ರವನ್ನು ಗೌರವಿಸದೇ ಗತಿಯಿಲ್ಲ. ಪಾಂಡವರ ಒಳ್ಳೆಯತನವನ್ನು ಕೌರವರು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಗೌರವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸೂಚ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು.

೨೪೪. ನಿಕ್ಕತಿಪ್ರಿಯಾ ನೀಚಾಃ

ಯಾವಾಗಲೂ ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ಮೋಸಗೊಳಿಸುವುದು ಇಲ್ಲವೆ ಅಪಮಾನ ಮಾಡುವುದು ನೀಚರ ಲಕ್ಷಣವೆಂಬುದು ಈ ಸೂತ್ರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇಂಥ ಸ್ವಭಾವವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬದಲಾಗಲಾರದು. ಅದಕ್ಕೇ ನೀಚರಿಗೆ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಗೌರವವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂಥ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಇವರಿಂದ ದೂರವಿರಲು ಸೂಚಿಸುವುದೇ ಈ ಸೂತ್ರದ ಗುರಿ.

೨೪೫. ನೀಚಸ್ಯ ಮರ್ತಿನದಾತವ್ಯಾ

ನೀಚರಿಗೆ ಎಂದೂ ಸಲಹೆಯನ್ನು ಕೊಡಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಬುದ್ಧಿಹೀನವರೆಂದಿಗಿ ಗುದ್ದಾಡುವುದು ನೀಚರ ಲಕ್ಷಣ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸುದ್ದಸಿದ್ಧ ಸುಭಾಷಿತವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು :

ಉಪದೇಶೋ ಹಿ ಮೂರ್ಖಾಣಾಂ ಪ್ರಕೋಪಾಯ

ನ ಶಾಂತಯೇ |

ಪಯಃಪಾನಂ ಭುಜಂಗಾನಾಂ ಕೇವಲಂ ವಿಷವರ್ಧನಮ್ ||

ಹಾವಿಗೆ ಹಾಲರೆದರೆ ಅದು ವಿಷವನ್ನೇ ಬೆಳೆಸುವಂತೆ. ಮೂರ್ಖರಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಉಪದೇಶವು ಅವರನ್ನು ಸವ್ಯಕ್ತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡದೆ ಕೇವಲ ಕೋಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ.

೨೪೬. ತೇಷು ವಿಶ್ವಾಸೋ ನ ಕರ್ತವ್ಯಃ

ನೀಚರನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ನಂಬಕೂಡವು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಅಪವಾದಕ್ಕಾಗಿ ಕೂಡ ಅವರಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯತನವಿರಲಾರದು. ಬೇವಿನ ರಸವು ಹೇಗೆ ಅಪವಾದಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಸಿಹಿ ಇರಲಾರದೋ ಹುಗೆಯೇ ಇವರ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಂಬಿಗೆ ಹಾಗು ನೀಚತ್ವ ಈ ಎರಡೂ ಶಬ್ದಗಳು ಎಂದೂ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡಿರಲಾರವೆಂಬುದೇ ತತ್ವಾರ್ಥ.

೨೪೭. ಸುಪೂಜಿತೋಪಿ ದುರ್ಜನಃ ಪೀಡಯತ್ಯೇವ

ದುಷ್ಟರೊಂದಿಗೆ ಎಷ್ಟೇ ಒಳ್ಳೆಯತನದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಂಡರೂ ಅವರು ಬೇರೊಬ್ಬರ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ದೋಷವನ್ನೇ ಹುಡುಕಿ, ಪರನಿಂದೆ ಹಾಗು ಪರ-ಬೀಡಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಸಂತಸವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಅವರ ಸ್ವಭಾವ. ಬೇಳಿಗೆ ಪೆಟ್ಟಾಗಿಬಾರದೆಂದು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ ಅದರ ಕೊಡಿಯ ಮೇಲೆ ಕೈಯಾಡಿಸಿದರೂ ಅದು ಕಡಿಯದೆ ಬಿಡಲಾರದು. ಹುಗೆಯೇ ನೀಚರು ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿದವರನ್ನು ಕೂಡ ಪೀಡಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮವೆಂದು ಬಗೆಯುತ್ತಾರೆ.

೨೪೮. ಚಂದನಾದೀನಪಿ ದಾವೋಗ್ನಿದರ್ಹತೈವ

ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮರಿಯು, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪರಿಮಳವನ್ನು ಕೊಡುವ ಚಂದನವೃಕ್ಷವನ್ನು ಕೂಡ ಸುಟ್ಟುಹಾಕುವಂತೆ. ನೀಚರ ಕೃತಿ ಇರುತ್ತದೆಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತರೂಪವಾಗಿ ಪ್ರಕೃತ ಸೂತ್ರವು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

೨೪೯. ಕದಾಪಿ ಪುರುಷಂ ನಾವಮನ್ಯೇತ

ಎಂತಹ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿಯೂ ಮನ್ನೋಬ್ಬನನ್ನು ಅಪಮಾನಗೊಳಿಸಬಾರದು. ಇಂದು ತನ್ನ ಹೀನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಿಂದಾಗಿ ಅಪಮಾನಗೊಂಡವನು ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ವೈವಿಧ್ಯವಿರುವ ಬಲಿಷ್ಠನಾದರೆ ಅದನ್ನು ತಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಬಿಡಲಾರದು. ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಎಂಥ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯನ ಸಹಾಯವೂ ನಮಗೆ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಇಂದು ಅವನನ್ನು ಅಪಮಾನಗೊಳಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ, ಮುಂದೆ ಪತ್ತಾತ್ತಾಪಪಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

೨೫೦. ಕ್ಷಂತವ್ಯಮಿತಿ ಪುರುಷಂ ನ ಬಾಧೇತ

ತಮ್ಮನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕೆಂದು ಯಾವ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿಯೂ ಮನ್ನೋಬ್ಬರ ಮೇಲೆ ಹಿವುದ ತರಬಾರದು. ಅದರಿಂದ ಆತ್ಮಗೌರವಕ್ಕೆ ಧಕ್ಕೆ ತಗಲಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಜಳುವಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿದವರು ಹಲವು ಸಲ ಕ್ಷಮೆ ಕೇಳಿ ಬೇಲಿನಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದ್ದುಂಟು. ತಾವಾಗಿಯೇ ಕ್ಷಮೆ ಮಾಡುವುದು ಬೇರೆ, ಬಲವಂತದಿಂದ ಕ್ಷಮೆ ಕೇಳುವುದು ಬೇರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕ್ಷಮೆ ಕೇಳುವುದು ಮರರ ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ.

ವನ್ನುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮರೆಯಲಾಗದು. ಒದಗಿಬಂದ ಪ್ರಸಂಗವು ದೈವ-
ದುರ್ವಿಪಾಕವೆಂದು ಅದನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಧೀರರ ಲಕ್ಷಣ.

೨೫೦. ಭರ್ತೃರ್ಧಿಕಂ ರಹಸ್ಯಕೃಂ ವಕ್ತುಮಿಚ್ಛಂತ್ಯಬುದ್ಧಯಃ

ರಾಜಸೇವಕನು ಮೂರ್ಖನಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಮಿಯು ಹೇಳಿದ ರಹಸ್ಯ
ವಿಷಯವನ್ನು ಉಪ್ಪು ಕಾರ ಹಚ್ಚಿ ಎಲ್ಲಿರಿಗೂ ಜೀರುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ.
ರಾಜನಿಗೆ ತಾನು ಅದೆಷ್ಟು ಪ್ರಿಯನಾಗಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ತೋರಿಸುವ ಭರದಲ್ಲಿ
ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹುತ್ತಿದ್ದೇನೆಲ್ಲಾ ಎಂಬ ವಿಚಾರವು ಕೂಡ ಇಂಥ
ಮೂರ್ಖನಿಗೆ ಹೊಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂಥ ಜೊತೆಗಾರರಿರುವ ರಾಜನನ್ನು
ಸೋಲಿಸಲು ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಬೀಳ-
ಲಾರದು.

೨೫೧. ಅನುರಾಗಸ್ತು ಫಲೇನ ಸೂಚ್ಯತೇ

ಪ್ರೇಮದ ಪರೀಕ್ಷೆಯು ಫಲದ ಮೇಲಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆ. ಯಾರೇ
ಆಗಲಿ ನಿಮ್ಮ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ನಮಗೆ ಆತ್ಮೀಯತೆ ಇದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ, ಆ
ಮಾತಿನ ಸತ್ಕಾರವು ಅವರ ಸಹವಾಸದಿಂದ ನಮಗೆ ದೊರೆಯುವ ಫಲ-
ದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದರೆ, ನಮ್ಮಿಂದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಸಿ-
ಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಹಳಷ್ಟು ಜನರು ಪ್ರೇಮ ಅಥವಾ ಆತ್ಮೀಯತೆಯನ್ನು
ನಾಟಕೀಯವಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದನ್ನು ನಂಬುವುದು ಚಾಣಾತನವಲ್ಲ,
ಅವರ ಕೃತಿಯಿಂದ ನಮಗೆ ನಿಜವಾದ ಲಾಭವಾದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅವರು ನಮ್ಮ

ಹಿತ್ಯಪಿಗಳೆಂದು ಬಗೆಯಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಲೌಕಿಕದಲ್ಲಿ ಮೈತ್ರಿಭಾವವು ಕೇವಲ ಬಾಯಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾದರೆ ಸಾಲದು. ಕೃತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಬರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

೨೫೩. ಪ್ರಜ್ಞಾ ಫಲಮೈಶ್ವರ್ಯಂ

ಐಶ್ವರ್ಯವು ವಿವೇಕಪೂರ್ಣವಾದ ಬುದ್ಧಿಯ ಫಲವು. ಇದರ ಅರ್ಥ ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಗಳಿಸಿದ ಸಂಪತ್ತು ಕಾಲಾಂತದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಅಧೋಗತಿಗೆ ಎಳೆಯುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವೆಂದರೆ, ಅನ್ಯಾಯ ಹಾಗೂ ಅವಿವೇಕಿಗಳಿಗೆ ಆಸ್ತದವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರು ದುರ್ಮಾರ್ಗ ಪ್ರವೃತ್ತರಾಗಿ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಿಯರಾಗುತ್ತಾರೆ. ವ್ಯಸನಾಧೀನರಾಗುವುದರಿಂದ ಸಂಪತ್ತು ನಶಿಸಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವಿವೇಕಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಅಲ್ಪ ಸಂಪತ್ತು ಕೂಡ ಸಂಯಮದಿಂದ ಜೀವನ ನಡೆಸುವುದರ ಒರಿಣಾಮವಾಗಿ ಮನಶ್ಶಾಂತಿಯನ್ನು ತರುತ್ತದೆ. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಐಶ್ವರ್ಯವು ಪ್ರಜ್ಞಾಫಲವೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಸೂಚಿಸಿದೆ.

೨೫೪. ದಾತವ್ಯಮಿತಿ ಬಾಲಿಶಃ ಪರಿಕ್ಷೇಶೇನ ದಾಸ್ಯತಿ

ಮೂರ್ಖನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕೂಡ ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಅರ್ಥಾತ್ ಅನಿರ್ವಾಹವಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಮೂರ್ಖನಾದ ಜಿಪ್ಪಣನ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಅತಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತದೆ. ಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ಗತಿ ಇಲ್ಲ, ಆದರೆ ಕೊಡುವ ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಕೊಟ್ಟರೂ ಕೊಡದಂತೆ ಅಥವಾ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಕೂಡ ಬಾರದ ಪರಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಲಾಭವೂ ಇಲ್ಲ, ಹಿತೆಯೂ ಇಲ್ಲ ಎನ್ನುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಾನೇ ಕಾರಣನಾಗುತ್ತಾನೆ.

೨೫೫. ಮಹದೈಶ್ವರ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಅಧ್ಯತಿಮಾನ್ ವಿನಶ್ಯತಿ

‘ಧೈರ್ಯಂ ಸರ್ವತ್ರ ಸಾಧನಂ’ ಎಂಬ ಲೋಕೋಕ್ತಿಯಂತೆ ಧೈರ್ಯವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಅಪಯಶವೇ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟಿದ್ದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಎಷ್ಟೇ ಐಶ್ವರ್ಯವಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಧೈರ್ಯವಿರದಿದ್ದರೆ ಅವನಿಗೆ ವಿನಾಶವೇ ಗತಿ ಎಂಬುದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ರಾಜನಿಗೆ ಹಾಗೂ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸುವವರಿಗೆ ಎಡರು-ತೊಡರುಗಳು ಬಹಳ. ಅವನ್ನು ಎದುರಿಸಲು ಧೈರ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಾಧನವಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿಯೇ ಅವನ ಪ್ರಭುಶಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಉತ್ಸಾಹಶಕ್ತಿಗಳು ಉಪ-ಯೋಗಕ್ಕೆ ಬರಬಲ್ಲವು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿನಾಶದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ. ಅದು ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಶಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ವಿನಿಯೋಗಿಸಲು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

೨೫೬. ನಾಸ್ತಿ ಅಧ್ಯತೇಃ ಐಹಿಕಾಮುಷ್ಮಿಕಮ್

ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ನಿರ್ಣಾಯಕರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತ ವಾಕ್ಯವು ಧೈರ್ಯ-ವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಇಹಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಯಶಸ್ಸು ಹಾಗೂ ಸುಖಗಳಿಲ್ಲ. ಪರ-ಲೋಕದ ಸುಖವಿದ್ದಂತೂ ಪ್ರಶ್ನೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಮೊರೆಯಬೇಕಾದರೆ ತ್ಯಾಗವೇ ಅದಕ್ಕೆ ಮೂಲ. ಅಧೈರ್ಯದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ತ್ಯಾಗವೆಂದೇ ಬಂದೀತು? ಅವನಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟಿದ್ದು ಹಾನಿ ಮಾತ್ರ. ಹೀಗಾಗಿ ಇಹ-ಪರಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಎರವಾಗುತ್ತಾನೆ.

೨೫೭. ನ ದುರ್ಜನೈಃ ಸಹ ಸಂಸರ್ಗಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ

ದುರ್ಜನರ ಸಹವಾಸವನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಮಾಡಬಾರದು ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ

ಲೋಕೋತ್ತಿಯನ್ನೇ ಈ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಎರಡು ಕಾರಣಗಳು. ಒಂದು ದುರ್ಜನರ ಸಹವಾಸದಿಂದ ಅವರ ದುರ್ಗುಣಗಳು ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ ಬಂದು ಸೇರುತ್ತವೆ. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಅವರ ಸಹವಾಸದಲ್ಲಿರುವ ನಮ್ಮನ್ನು, ನಾವು ಒಳ್ಳೆಯವರಾಗಿದ್ದರೂ ದುರ್ಜನರೊಂದೇ ಬಗೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯೆಂದು ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರ-
ದಲ್ಲಿದೆ—

೨೫೮. ಶೌಂಡಹಸ್ತಗತಂ ಪಯೋಪವಮನ್ಯತೆ

ಸರಾಯಿಯನ್ನು ಮಾರುವವನ ಹತ್ತಿರವಿದ್ದ ಹಾಲನ್ನು ಕೂದ ಜನರು ಸರಾಯಿಯಿಂದೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆಂದು ಬಹು ಮಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ಸೂತ್ರಕಾರನು ಎವರಿಸಿದ್ದಾನೆ. 'ಪಯೋಃ ಪೌಂಡಿಕೀ ಹಸ್ತೇ ವಾರುಣೇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ' ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸುಭಾಷಿತವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು.

೨೫೯. ಕಾರ್ಯಸಂಕಟೇಷ್ವರ್ಥ ವ್ಯವಸಾಯಿನೀ ಬುದ್ಧಿಃ

ಕೈಕೊಂಡ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಕಟಗಳು ಬಂದೊದಗಿದಾಗ ಅಧ್ಯಯನ-ಗೊಳ್ಳದೆ ದಾರಿಯನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಕಾರ್ಯತರಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಿಸುವುದೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಬುದ್ಧಿ. ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಬುದ್ಧಿಯ ಪರೀಕ್ಷೆ ಇಂತಹ ಪ್ರಸಂಗ-ಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಏನೂ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಲ್ಲದಾಗ ಬುದ್ಧಿಯ ಹಿರಿಮೆ-ಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

೨೬೦. ಮಿತಭೋಜನಂ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಮ್

ಚಾಣಕ್ಯನಿಗೆ ಅರಿಯದ್ದು ಏನೂ ಇಲ್ಲವೆಂದೇ ಅವನನ್ನು 'Chanakya was an epitome of wisdom and fountain head of all knowledge' ಎಂದು ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಧರ್ಮದ ಹಿರಿಮೆ ಹಾಗೂ ಅರ್ಥದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ಹೇಳಿಹೊರಟ ಇವನು, ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಆಹಾರಸೇವನೆಯ ವಿಷಯವಾಗಿಯೂ ನಾಲ್ಕು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಆರೋಗ್ಯವು ಸರಿಯಾಗಿ ಉಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಮಿತಭೋಜನವು ಅತ್ಯವಶ್ಯ. ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಆಹಾರವನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದು ಅನಾರೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಮಹತ್ವದ ಶ್ಲೋಕವೊಂದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು :

ಅರ್ಧಂ ಸವ್ಯಂಜನಾಶ್ಚ ಸ್ಯ ತೃತೀಯಮುದಕಶ್ಯ ತು |

ವಾಯೋಃ ಸಂಚಾರಣಾರ್ಥಂ ತು ಚತುರ್ಥಮವರೇಷಯೇತ್ ||

ಹೊಟ್ಟೆಯ ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನು ಆಹಾರದಿಂದ, ಕಾಲುಭಾಗವನ್ನು ನೀರಿನಿಂದ ತುಂಬಿ ವಾಯುಸಂಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇನ್ನುಳಿದ ಕಾಲುಭಾಗವನ್ನು ತರವಿಡಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಹಿತವಚನವು ಮಿತಭೋಜನದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಆಕಂಠ ಉಟಮಾಡುವುದು ಅನಾರೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ದಾರಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವಶ್ಯ.

೨೬೧. ಪಥ್ಯಮಪಥ್ಯಮ್ ವಾ ಅಜೀರ್ಣೇನಾಶ್ಚೀಯಾತ್

ಸಾಮಾನ್ಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಪಥ್ಯವೆನಿಸುವುದನ್ನೇ ಆಗಲಿ ಅಥವಾ ಅಪಥ್ಯಾಹಾರವನ್ನಾಗಲಿ ಅಜೀರ್ಣವಾಗಿದ್ದಾಗ ಎಂದೂ ಸೇವಿಸಬಾರದು ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಆಯುರ್ವೇದ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ

ಪಠ್ಯಾಪಠ್ಯಕ್ಕಿದ್ದ ಮಹತ್ವವು ಅರೋಪಣಿ ವಿಷಯಗಳ ಪ್ರಭಾವವಿದ್ದ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪಠ್ಯ ಭೋಜನವು ಯಾವಾಗಲೂ ಹಿತಕರವು. ಅತಿಯಾಗಿ ಉಪ್ಪು, ಕಾರ, ಹುಳಿ, ಎಣ್ಣೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದು ಅನಾರೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ಅಮಂತ್ರಣ ಕೊಟ್ಟಂತೆ. ಆದರೆ ಅಜೀರ್ಣದಿಂದ ಬಳಲುತ್ತಿರುವ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಪಠ್ಯ, ಆಹಾರವು ಕೂಡ ಹಿತಕರವಲ್ಲ. ಅರ್ಥಾತ್ ಲಂಘನವೇ ಲೇಸೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨೬೨. ಜೀರ್ಣಭೋಜನಂ ವ್ಯಾಧಿನೋಪಸರ್ಪತಿ

ಸೇವಿಸಿದ ಆಹಾರವು ಜೀರ್ಣವಾಗುವವನಿಗೆ ಯಾವ ಬೇನೆಯೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅರೋಗ್ಯದ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣವೆಂದರೆ ಉಂಡದ್ದಲ್ಲ ಜೀರ್ಣವಾಗುವುದು. ಇಂದಿನ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಚಹಾ, ಕಾಫಿ, ತಂಬಾಕು ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಸರಿಯಾಗಿ ಅನ್ನವನ್ನು ಜೀರ್ಣಿಸುವ ಮನುಷ್ಯರು ಅಪರೂಪಕ್ಕೆ ಮೊರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಉಂಡದ್ದನ್ನು ಜೀರ್ಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನೇ ಭಾಗ್ಯವಂತನೆಂದು ಅಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದರೂ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು. ಆಹಾರ ಜೀರ್ಣವಾದದ್ದರ ಲಕ್ಷಣವೆಂದರೆ. ಮಲ-ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಯು ಸರಿಯಾಗಿ ಆಗುತ್ತಿರುವುದು. ಜೇನು ಬರಬಾರದೆಂದು ಬಯಸುವವರು ತಿಂದ ಆಹಾರವು ಜೀರ್ಣವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಪ್ರಾಣಿ ಊಟಮಾಡಬಾರದು.

೨೬೩. ಜೀರ್ಣಶರೀರೇ ವರ್ಧಮಾನಂ ವ್ಯಾಧಿಂ ನೋಪೇಕ್ಷೇತ್

ಶರೀರವು ಜೀರ್ಣವಾಗಹತ್ತಿತೆಂದರೆ ಅರ್ಥಾತ್ ಅವತ್ತು ವಯಸ್ಸಾದ ನಂತರ ಬೆಳೆಯುವ ಬೇಸಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಉಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡದ, ದಕ್ಷತೆ

ವಹಿಸಿ ರೋಗಗಿರ್ಮೂಲವಕ್ಕಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರಾಯ-
ವಿದ್ಯಾಗ ರೋಗಪ್ರಕಿರೋಧಕಶಕ್ತಿಯು ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿ-
ರಿದ ರೋಗವುತ್ಪನ್ನವಾದರೂ ಹೆಚ್ಚು ಭಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮುಟ್ಟಿದ
ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ರೋಗವು ಗುಡಾಂತರಕಾರಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಆ ವಿಷ-
ಯಕ್ಕೆ ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡುವುದು ಮರಣಕ್ಕೆ ಅಮಂತ್ರಣ ಕೊಟ್ಟಂತೆಯೇ.

೨೬೪. ಅಜೀರ್ಣ ಭೋಜನಂ ದುಃಖಮ್

ಅಜೀರ್ಣವಾದಾಗ ಉಟಮಾಡುವುದು ದುಃಖಕ್ಕೀಡುಮಾಡುತ್ತದೆ.
ಇದನ್ನೇ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಇಂಥ ಭೋಜನವು ರೋಗಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ.
ವಾಗಿ ಔತಣ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆದ್ದ ಸುಭಾ-
ಷಿತವೊಂದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸುವುದು ಸಮಂಜಸವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ಅನಭ್ಯಾಸೇ ವಿಷಂ ವಿದ್ಯಾ ಅಜೀರ್ಣೇ ಭೋಜನಂ ವಿಷಮ್ |

ವಿಷಂ ಸಫಾ ದರಿವ್ರಸ್ಯ ವೃದ್ಧಸ್ಯ ತರುಣೇ ವಿಷಮ್ ||

ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡದವನಿಗೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಜನೆಯು ವಿಷವಿದ್ದಂತೆ. ಅಜೀರ್ಣ-
ವಾದಾಗ ಭೋಜನವೂ ವಿಷಪ್ರಾಯವಾಗುವುದು. ದರಿವ್ರನಿಗೆ ತನ್ನ
ದಾರಿವ್ರದಿಂದಾಗಿ ಎಲ್ಲರೊಂದಿಗೆ ಉತ್ಸವವ್ಯಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಬೆರೆಯುವುದು
ವಿಷಪ್ರಮವೆನಿಸಿದರೆ. ವೃದ್ಧನಿಗೆ ರೂರನ ಜೀರ್ಣತೆಯಿಂದಾಗಿ ಸುಂದರ
ಸ್ತ್ರೀಯು ವಿಷಪ್ರಾಯವೆನಿಸುತ್ತಾಳೆ.

೨೬೫. ಶತ್ರೋರಪಿ ವಿಶಿಷ್ಠತೇ ವ್ಯಾಧಿಃ

ರೋಗವು ಶತ್ರುವಿಗಿಂತ ಘಾತುಕವಾದದ್ದು. ಶತ್ರುವನ್ನು ಉಪಾಯ-
ದಿಂದ, ಅನ್ಯರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಹಣ್ಣು ಮಾಡಬಹುದು. ಆದರೆ ಸ್ವಲ್ಪ

ದುರ್ಲಭವಾದರೆ ಲೋಕದಿಂದ ಮರಣ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲವೆಂಬುದೇ ಈ ಸೂತ್ರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

೨೬೬. ಪಟುತರೇ ತೃಷ್ಣಾಪರೇ ಸುಲಭಮತಿ ಸಂಧಾನಮ್

ಅತ್ಯಂತ ಲೋಭಿಯಾದವನನ್ನು ಸಮ್ಮತರೇ ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ತೀರಾ ಸುಲಭವಾದದ್ದು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಭವಿಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ಸಂಸತ್ತದಸ್ಯರು 'ಆಮರಾಮ ಗಮರಾಮ'ರಾಗುವರೆಂಬುದನ್ನು ಒಲಿಸಿಯೇ ಬರೆದಿವೆಯೇನೋ ಎಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಹಣ ಹಾಗೂ ಅಧಿಕಾರದ ಲೋಭದಿಂದಾಗಿ ಪಕ್ಷಾಂತರಗೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಹಾಗೂ ಅವನ್ನಲ್ಲ ಯೋಗ್ಯವೆಂದು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರನ್ನು ದಿನಾಲೂ ನಾವು ನೋಡುತ್ತೇವೆ.

ಲೋಭಿಯಾದವನು ತತ್ಪರನನ್ನಾದುದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಆಸೆ-ತೋರಿಸಿ ತಮ್ಮಡಿಗೆ ಎಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಸುಲಭವೆನ್ನುವ ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕ ತತ್ವವನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರವು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವೆಂದರೆ—

೨೬೭. ತೃಷ್ಣಯಾ ಮತಿಃ ಭಾದ್ಯತೇ

ಮರಾಸ ಅಥವಾ ಲೋಭದಿಂದ ಮನುಷ್ಯನ ಬುದ್ಧಿ ಅಥವಾ ವಿವೇಕ-ಜ್ಞಾನವು ಮುಚ್ಚಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಅಥವಾ ಕುಂಠಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೊಂದೇ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮೂಡುತ್ತಿರುವುದು ತಪ್ಪೆಂದು ತಿಳಿದರೂ ಅದು ಸರಿಯೆಂದು ಸಮ-ರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡು ಲೋಭಿಯು ಆಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಭಗವ-ದ್ಗೀತೆಯ ಹದಿನಾರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಕಾಮ-ಕ್ರೋಧ ಹಾಗೂ ಲೋಭ-ಗಳು ನರಕದ ಮೂರು ದ್ವಾರಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಇದರಿಂದಾಗಿಯೇ.

೨೧೮. ಕಾರ್ಯಬಹುತ್ವೇ ಬಹುಫಲಂ ಆಯತಿಕಂ ಕುರ್ಯಾತ್

ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದಂತಹ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದೊದಗಿದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಲಾಭವು ಯಾವ ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವೆನಿಸುವುದೋ ಅಂತಹದನ್ನೇ ಮೊದಲು ಕೈಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತದೆ. ಚಾಣಕ್ಯನು ವಾಸ್ತವವಾದಿ. ಹಗಲುಗನನುಗಳನ್ನು ಕಾಣುವ ಆದರ್ಶವಾದಿಯಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಘ್ನಗಳು ಕಡಿಮೆ ಇದ್ದು, ಖಚಿತವೂ, ವಿಶೇಷ ಲಾಭದಾಯಕವೂ ಆದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಸಲಹೆ ನೀಡಿದ್ದು ಯಥಾರ್ಥವೇ. ಸುಮ್ಮನೇ ಆದರ್ಶದ ಜಿನ್ನುವತ್ತಿ ಹಾನಿಗೀಡಾಗುವುದು ಜಾಣತನವಲ್ಲ.

೨೧೯. ಸ್ವಯಮೇವಾವಸ್ಥನ್ತಂ ಕಾರ್ಯಂ ನಿರೀಕ್ಷೇತ

ಶತ್ರುವಿನ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಹೋದಾಗ ಆ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಯಾವತ್ತೂ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ರಾಜನು ಸ್ವತಃ ಪರಿಶೀಲಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ಮಂತ್ರಿ ಹಾಗೂ ಸೇನಾನಿಗಳು ಎಷ್ಟೇ ನಿಷ್ಣಾತರಿದ್ದರೂ ಶತ್ರುಗಳ ಭಿತೂರಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಆಸ್ಪದ ದೊರೆಯಬಾರದೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ರಾಜನು ಸ್ವತಃ ಜಾಗೃತನಾಗಿರುವುದು ಅವಶ್ಯವೆನ್ನುವುದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೨೨೦. ಮೂರ್ಖೇಷು ಸಾಹಸಂ ನಿಯತಮ್

ಇಲ್ಲಿ ಸಾಹಸ ಶಬ್ದವು ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗತನ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪ-

ಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಧೈರ್ಯದಿಂದ ನೆರವೇರಿಸಿದ ದೂರಕೃತ್ಯ ಎಂಬರ್ಥ-
ದಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಹಸ ಶಬ್ದವನ್ನು ವಿರೋಧವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ರೂಢಿ
ಇದೆ. ಅಂಥ ಸಾಹಸದಿಂದ ಐಶ್ವರ್ಯಲಾಭವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಒಂದು ನಾಣ್ಯ-
ಡಿಯೂ ಇದೆ. (ಸಾಹಸೇ ಪ್ರತಿವಸತಿ ತ್ರೀಃ) ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ
ಮೂರ್ಖನು ಯಾವಾಗಲೂ ಸಾಹಸ ಕೃತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಧುಮುಕುತ್ತಾನೆಂದು
ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಅವಿವೇಕದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತನಾಗಿ, ಅಧಿಕಪ್ರಸಂಗಿಯಂತೆ
ವರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡುವುದು ಯೋಗ್ಯ.

೨೭೧. ಮೂರ್ಖೇಷು ವಿವಾದೋ ನ ಕರ್ತವ್ಯಃ

ಮೂರ್ಖರೊಂದಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ವಾದಕ್ಕಿಳಿಯಬಾರದು. ಅವರಿಗೆ
ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಇರದ್ದರಿಂದ ತಮ್ಮ ಮಾನಾಪಮಾನಗಳ ಪರಿವೆಯಿರುವುದಿಲ್ಲ.
ಹೀಗಾಗಿ ಅವರೊಂದಿಗೆ ವಾದಕ್ಕಿಳಿಯುವವರು ತಮ್ಮ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು
ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಮೂರ್ಖನ ಅವಯವಗಳು ಮಾತ್ರ ಬೆಳ-
ವಣಿಗೆ ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ
ಲೋಕೋಕ್ತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು. (ಮೂರ್ಖಸ್ಯ ಗಾತ್ರಾನಿ
ವರ್ಧಂತೇ ನ ತು ಬುದ್ಧಿಃ).

೨೭೨. ಮೂರ್ಖೇಷು ಮೂರ್ಖವತ್ ಕಥಯೇತ್

ಮೂರ್ಖರೊಂದಿಗೆ ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡುವಾಗ ಅವರಂತೆಯೇ ಮಾತಾಡ
ಬೇಕು, ಬುದ್ಧಿಹೇಳಿದರೆ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಜಗಳಕ್ಕೆ ಕಾರಣ-
ವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಮಾತು-ಕತೆಯಾಡುವ ಪ್ರಸಂಗವು
ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಒದಗಿಬಂದರೆ ಅವರಂತೆಯೇ ವರ್ತಿಸಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯ
ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸುಘಾಟಿತವೊಂದಿದೆ

ಉಬ್ಬ ಮರ್ಥೇನ ಗ್ರಹ್ಣೀಯಾತ್ ಕ್ಕುದ್ರ ಮಂಜಲಿ ಕರ್ಮಣಾ ।
ಮೂರ್ಖಂ ಭಂಧೋನುವೃತ್ತಾ ಚ ತತ್ಪಾರ್ಥೇನ ಜಿ ಪಂಡಿತಮ್॥

ಲೋಭಿಯನ್ನು ಹಣದಾಸೆ ತೋರಿಸಿ. ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದವನಿಗೆ ವಿನಯದಿಂದ ತಲೆಬಾಗಿ. ಪಂಡಿತನನ್ನು ವಿವೇಕದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ. ಮೂರ್ಖನನ್ನು ಅವನಂತೆಯೇ ಮಾತನಾಡಿ ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತದೆ.

೨೭೩. ಆಯಸೈರಾಯಸಂ ಭೇದ್ಯಮ್

ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತರೂಪವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬಿಣವನ್ನು ಕಬ್ಬಿಣದಿಂದಲೇ ಕತ್ತರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಬಹು ಮಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಮೂರ್ಖನನ್ನು ಅವನಂತೆ ಮಾತನಾಡಿ ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೨೭೪. ನಾಸ್ಯಧೀಮತಃ ಸಖಾ

ಬುದ್ಧಿಹೀನನೊಂದಿಗೆ ಯಾರೂ ಮೈತ್ರಿಯನ್ನು ಬಯಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂಥ ಮೈತ್ರಿಯು ಮೂರ್ಖನಲ್ಲದವನನ್ನು ಮೂರ್ಖನಾಗಿಸುವುದಷ್ಟೇ. ಅಲ್ಲ, ಒಂದು ವೇಳೆ ಮೂರ್ಖನಿಗೆ ಅದರಿಂದ ಸಮಾಧಾನ ಒದಗಿತು ಎಂಬ ಸದ್ಭಾವನೆಯಿಂದ ಯಾರಾದರೂ ಮೈತ್ರಿಭಾವವನ್ನು ತೋರಿಸಿದರೆ ಅದು ಕಾಲ ಹಾಗು ಶಕ್ತಿಯ ಅಪವ್ಯಯವಾಗುತ್ತದೆ ಮಾತ್ರ.

೨೭೫. ಪಿಶುನ ವಾದಿನೋ ನ ರಹಸ್ಯಮ್

ಬಾಡಿಕೋರನಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿಷಯವೂ ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಉಳಿಯಲಾರದು, ಏಕೆಂದರೆ ಇವನೂ ಮೂರ್ಖರ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದವನೇ. ಆದರೆ ಮೂರ್ಖ-ತನದೊಂದಿಗೆ ದುಷ್ಟತನವೂ ಸೇರಿದ್ದರಿಂದ ಬಾಡಿಕೋರನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇವನಿಗೆ ಸ್ವಾಭಿಮಾನವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ವಿವೇಕವಂತೂ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹಾಯುವುದಿಲ್ಲ. ತೃಪ್ತಿಯ ಅರ್ಥವೂ ಇವನಿಗೆ ತಿಳಿಯದು. ದುಷ್ಟತನದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಚಾರಿತ್ರ್ಯದ ವಧೆಮಾಡಿ, ತನ್ನ ಬೇಳೆ ಬೇಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿದ್ದು ಸಮಾಜದಿಂದ ಅಸ್ಮಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅವಶ್ಯವಿದ್ದಾಗ ಸ್ವಾರ್ಥಿಗಳು ಇವನ ಧುರುಪಯೋಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ.

೨೭೬. ಪರರಹಸ್ಯಂ ನೈವ ಶ್ರೋತವ್ಯಮ್

ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಬಾರದು ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಈ ಉಪದೇಶದ ಮಾತು ರಾಜಕಾರಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಶತ್ರುರಾಜರ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಗುಪ್ತಚಾರರ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ರಾಜರ ಕರ್ತವ್ಯ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯಧರ್ಮ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ರಹಸ್ಯದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಭ್ಯತನವಲ್ಲ ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಹಿಲೆಗಳನ್ನು ಓದಬಾರದು ಎಂದು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು.

೨೭೭. ವಲ್ಲಭಸ್ಯ ಕಾರಕತ್ವಮಧರ್ಮಯುಕ್ತಮ್

ತನಗೆ ಬೇಕಾದವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿ-

ಕೊಡುವುದು ಅಧರ್ಮವೆಂದೂ ಹೇಳುವೆ ಈ ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥವು ಉದಾ-
ಹರಣಗಳಲ್ಲದೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಲಾರದು. 'ವಲ್ಲಭಕಾರಕತ್ವ' ಎಂಬ ಶಬ್ದ-
ವೈಯೋಗದಲ್ಲಿ Favurism ಇಲ್ಲವೆ Nepotism ಎಂಬ ಇಂಗ್ಲಿಷ್
ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿಯ ಅರ್ಥವು ಧ್ವನಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ತಮ್ಮ ಗುರುತಿನವರಿಗೆ ಹಾಗು
ಬಳಗದವರಿಗೆ ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವುದು ಅಧರ್ಮವೇ.
ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವೆಂದು—ಬಿಸ್ ಕಂಡಕ್ಟರರು ತಮ್ಮವರಿಗೆ ಪರಭಾರ
ತೀಟು ಕೊಡುವುದು. ರೇಶನ್ ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಗದವರಿಗೆ ಅನುಕೂಲ
ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಅನಾನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ವರ್ತಿಸು-
ವುದು. ವಿದ್ಯಾಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಕೊಡುವಾಗ ತಮ್ಮವರಿಗೆ ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ
ಸೀಟು ಕೊಡಿಸುವುದು—ಇವೆನ್ನೆಲ್ಲ ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು.

೨೭೮. ಸ್ವಜನೇಷ್ಟತಿಕ್ರಮೋ ನ ಕರ್ತವ್ಯಃ

ತಮ್ಮವರನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂಥ ಬಳಗದವರು ಮಿತ್ರರು. ಪರಿಚಯ-
ಸ್ಥರು ಇವರೊಂದಿಗೆ ಅತಿಕ್ರಮಾ ಎಂದರೆ ಒಂದು ಹದ್ದು ಅಥವಾ ಮರ್ಯಾದೆ
ಯನ್ನು ಮೀರಿ ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡಬಾರದು ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸುವ ಈ
ಸೂತ್ರವು 'ಅತಿ ಸರ್ವತ್ರ ವರ್ಜಯೇತ್' ಎಂಬುದನ್ನೇ ಹೇರೆ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ
ಹೇಳಿದಂತಿದೆ. ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಮೀರಿದ ಯಾವುದೇ ಕೃತಿಯು ಒಂದ-
ರದು ಸಲ ಶ್ಲಮ್ಯವಾಗಬಹುದು, ಆದರೆ ಕೊನೆಗೆ ಅಸಹ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದು-
ರಿಂದ ಬುದ್ಧಿವಂತರಾದವರು ತಮ್ಮ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿಯ
ಕಟ್ಟು-ನಿಟ್ಟುಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಅತಿಯಾಗಿ ಪದೇ-ಪದೇ ಸಾಲ
ಬೇಡುವುದು, ಪಾಂಥವರಾಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರಾಯದ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳೊಂದಿಗೆ ಅತಿ-
ಯಾಗಿ ನಲಿಗಿಯಿಂದ ವರ್ತಿಸುವುದು, ಬಳಗದವರಿಂದ ಫಿರಿಮೀರಿ ಉಪ-
ಕಾರ ಅಥವಾ ಸಹಕಾರವನ್ನು ಬಯಸುವುದು—ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ವರ್ಜಿಸ-
ಬೇಕು.

೨೭೯. ಮಾತಾಪಿ ದುಷ್ಟಾ ತ್ಯಾಜ್ಯಾ

ಸ್ವಜನರೊಂದಿಗೆ ವ್ಯವಹರಿಸುವ ರೀತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, ಬಂಧುಗಳಲ್ಲೇ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠಳೆನಿಸುವ ತಾಯಿಯು ಕೂಡ ದುಷ್ಟಸ್ವಭಾವದವಳಾಗಿದ್ದರೆ, ಅವಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. 'ನ ಮಾತು ಪರದೈವತಮ್' ಎಂದರೆ ತಾಯಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ದೇವತೆಯಿಲ್ಲ ಎಂದು ನಮ್ಮ ಧರ್ಮವು ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ, ಮೇಲಿನ ಉಪದೇಶವು ಅಯೋಗ್ಯವೆಂದೆನಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಇವೆಲ್ಲ ಅಪವಾದಾತ್ಮಕ ಪ್ರಸಂಗಗಳು—ತನ್ನ ಅತಿಯಾದ ದುಷ್ಟ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅಪ್ರಿಯಳಾದ, ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕೂಡ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ದುಷ್ಟ ತಾಯಂದಿರು ಎಲ್ಲಿಯೋ ದೊರೆಯಬಹುದು. ಅಂಥವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬಾಣಕೃನು ಈ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ತಾಯಿಗೆ ತೋರಿದ ಅವಮರ್ಯಾದೆಯಲ್ಲ. ಆದರೆ ದುಷ್ಟಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಬೋಧಿಸಿದ ಪ್ರತೀಕಾರ.

೨೮೦. ಸ್ವಹಸ್ತೋಪಿ ವಿಷದಿಗ್ಧಃ ಛೇದ್ಯಃ

ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವೆಂದು, ನಮ್ಮ ಬರಳಿಗೆ ಹಾವು ಕಚ್ಚಿ ವಿಷವೇರುವಾಗ, ಅದನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಹಾಕಿ ಜೀವವನ್ನು ಛೇದಿಸುವಂತೆ: ತಾಯಿಯ ಸ್ವಭಾವವು ಮಕ್ಕಳನ್ನೇ ನಾಶಮಾಡುವ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹೋಗುವದ್ದು ಕ್ರೂರವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಅವಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅಪವಾದಾತ್ಮಕವಾಗಿ ತಾಯಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಅವಳು ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಪೂಜ್ಯಳೆಂಬುದನ್ನು ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಾಣಕೃನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ :

೨೮೦. ಗುರುಣಾಂ ಮಾತಾ ಗರೀಯಸೀ

ನಮ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು. ಗುರುವಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಸಾರುತ್ತವೆ. 'ನ ಗುರೋರಧಿಕಮ್'. 'ನಾಸ್ತಿ ತತ್ತ್ವಂ ಗುರೋಃ ಪರಮ್'. 'ಹರ ಮುನಿವರೂ ಗುರು ಮುನಿಯಲಾರ' ಎಂಬ ವಚನಗಳೇ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಚಾಣಕ್ಯನು ಗುರುವಿಗಿಂತಲೂ ತಾಯಿಯು ಹೆಚ್ಚಿನವಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದು. ಅಪವಾದಾತ್ಮಕವಾದ ಹಲವು ದುಷ್ಟ ತಾಯಂದಿರನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ. ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವಾಗಿ ಸ್ವೀಕಾರಾರ್ಹವಾದ ನಿಯಮ. ಎಲ್ಲರ ಉಪಕಾರವನ್ನು ತೀರಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ತಾಯಿಯ ಉಪಕಾರವನ್ನು ತೀರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬುವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಸಾರಿಹೇಳುತ್ತವೆ. ಒಂದು ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ. ಗುರುವು ನಮಗೆ ದೇವರನ್ನು ಕಾಣುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದರಿಂದ, ಅವನು ದೇವರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನವನು ಎಂದು ಸಂತ ಕಬೀರದಾಸರು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಇಂಥ ಗುರುವಿಗಿಂತ ತಾಯಿಯು ಹೆಚ್ಚಿನವಳೆಂದ ಮೇಲೆ ಅವಳಿಗೆ ಸಮಾನ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವೆಂದೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಪರಿವ್ರಾಜಕ ಸುನ್ಯಾಸಿಗಳಾಗಿ ಶಂಕರ ಭಗವತ್ಪಾದರು ಸುನ್ಯಾಸ-ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ತಾಯಿಯ ಅಂತ್ಯಕಾಲಕ್ಕೆ ಧಾವಿಸಿಬಂದು. ಅವಳ ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದು. ತಾಯಿಯ ಹಿರಿಮೆಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತ. ಅದಕ್ಕೊಂದೇ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ—

೨೮೧. ಸರ್ವಾಸ್ತವಸ್ಥಾಸು ಮಾತಾ ಭರ್ತವ್ಯಾ

ಎಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ತಾಯಿಯ ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು ನೋಡಿ-ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ದುಷ್ಟತನಕ್ಕಾಗಿ ದೂರವಿತ್ತರೆ. ಗ್ರಾಸಾಚ್ಛ್ರವನಕ್ಕಾಗಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಬೇಕಾದದ್ದು ಅವಶ್ಯಕತೆವೊಂದೇ ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೨೮೩. ಪರೋಪಿ ಚ ಹಿತೋ ಬಂಧುಃ

ತಾಯಿಯನ್ನೊಳಗೊಂಡು ದುಷ್ಟರಾದ ಸ್ವಜನರನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಬಹುದೆಂದು ಹೇಳಿದ ಸೂತ್ರಕಾರನು. ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬನು ನಮ್ಮ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸಿ, ಹಾಗೆ ನಡೆದುಕೊಂಡರೆ, ಅವನನ್ನು ನಮ್ಮ ಬಂಧುವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾಳಿದಾಸನು ಹೇಳಿದ ದಿಲೀಪರಾಜನ ಸ್ವಭಾವ ವರ್ಣನೆಯು ನೆನಪಾಗುತ್ತದೆ :

ದ್ವೇಷೋಪಿ ಸಮ್ಮತಃ ಶಿಷ್ಯಃ ತಸ್ಮಾರ್ತಸ್ಯ ಯಥೌಷಧಮ್ |
ತಾಂಜ್ಯಂ ದುಷ್ಯಃ ಪ್ರಿಯೋಪಾಸೀತ್ ಅಂಗುಲೀವುರಗಕ್ಷತಾ ||

ದಿಲೀಪರಾಜನಿಗೆ, ಶತ್ರುವು ಕೂಡ ಒಳ್ಳೆಯವನಾಗಿದ್ದರೆ, ಆದರಣೀಯ ನೆನಪುತ್ತಿದ್ದನು. ಹಾಗೆಯೇ ಸ್ವಜನರು ದುಷ್ಟರಾಗಿದ್ದರೆ, ಹಾವು ಕಚ್ಚಿದ ಬೆರಳಿನಂತೆ ಅವರನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುತ್ತಿದ್ದನು.

೨೮೪. ಕಕ್ಷಾದಪೌಷಧಂ ಗೃಹ್ಯತೇ

ಒಣಗಿದ ಗಿಡಗಳೇ ಇದ್ದ ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಔಷಧಿಯು (ವನಸ್ಪತಿ) ದೊರೆತರೆ ಅದನ್ನು ತಂದು ಉಪಯೋಗಿಸುವಂತೆ, ಪರಕೀಯನಾದರೂ ನಮ್ಮ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವವನು ಬಂಧುವೇ ಎಂದು ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

೨೮೫. ನಾಸ್ತಿ ಚೋರೇಷು ವಿಶ್ವಾಸಃ

ಕಳ್ಳರ ಮೇಲೆ ವಿಶ್ವಾಸವಿಡಬಾರದೆಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು

ಮನುಷ್ಯನ ಸ್ವಭಾವವು ಬದಲಾಗದು ಎಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಕಳ್ಳನು ಯಾವಾಗಲೂ ಕಳ್ಳನೇ. ಅವನಿಗೆ ಯಾರಾದರೂ ಒಳ್ಳೆಯ ಭಾವನೆಯಿಂದ ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಸತ್ಕರಿಸಿ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆತಿಥ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಮರಳಿ ಹೋಗುವಾಗ ಯಾರಿಗೂ ಗೊತ್ತಾಗದಂತೆ, ಏನನ್ನಾದರೂ ಕದ್ದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನುವುದು ಅನುಭವಗಮ್ಯವಾದ ಮಾತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಳ್ಳರು ಹಾಗು ಕಳ್ಳರೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೂ ಕಳ್ಳರಂತೆ ವ್ಯವಹರಿಸುವರೆಂದು ಚಾಣಕ್ಯನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ವ್ಯಾಪಾರಿ ಹಾಗು ಉದ್ಯಮವರ್ಗದವರು, ಲಂಚವೇ ಸರ್ವಸ್ವವೆಂದು ತಿಳಿದ ಸರಕಾರಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಸ್ವಾರ್ಥದ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಅವರು ಎಂದೂ ಬಿಡಲಾರರು.

೨೦೬. ಅಪ್ರತೀಕಾರೇಷ್ಟನಾದರೋ ನ ಕರ್ತವ್ಯಃ

ವಿಘ್ನಗಳು ಅಥವಾ ಪ್ರತೀಕಾರವು, ಉಂಟಾಗದಿದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಕೈಕೊಂಡ ಕಾರ್ಯವು ಇನ್ನೇನು ಅನಯಾಸವಾಗಿ ಸಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡಿಕೊಡದು. ಕಾರ್ಯತತ್ಪರತೆ ಹಾಗು ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜಾಗರೂಕತೆ (Seriousness & Sincerity) ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ಸಾಧಿಸಬಹುದಾದ ಕಾರ್ಯಗಳು ಕೂಡ ವಿಲಂಬಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದು, ಅಸಾಧ್ಯವೆನಿಸುವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಂತಹ ಕಾರ್ಯವಿದ್ದರೂ ಅವನ್ನು ಹಗುರಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂಬುದೇ ಈ ಸೂತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೨೦೭. ವ್ಯಸನಂ ಮನಾಗಪಿ ಬಾಧತೇ

ಕಾಲ ಗತಿಸಿದಂತೆ ಮನಸ್ಸಿಗಾದ ಕ್ಲೇಶವು ಮಾಯವಾಗುವುದೆಂದು

ಈ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದರೂ. ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ. ಎಷ್ಟೇ ಕ್ಷುಲ್ಲಕವಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ದುಃಖವು ಮನಸ್ಸಿನ ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನು ಕಳೆಯುವುದರಿಂದ ಕೈಕೊಂಡ ಕಾರ್ಯಗಳು ಸುಗಮವಾಗಿ ಸಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅರ್ಥಾತ್ ಆಡೆತಡೆಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂಥ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಎವೇಕದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಜೀವನವನ್ನು ಸಾಗಿಸಬೇಕು, ಮನುಷ್ಯಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ದುಃಖವನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವುದು ಅಪರೂಪ. ಎಂತಹ ತಿಳಿದವರೂ ಕೂಡ ದುಃಖದಿಂದ ಕರೆಗಿಹೋಗುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ.

೨೦೦. ನಾಸ್ತ್ಯವಮಾನಭಯಂ ಅನಾರ್ಯಸ್ಯ

ಅನಾರ್ಯನಿಗೆ ಅವಮಾನದ ಅಂಜಕೆ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಆರ್ಯ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮಧ್ಯ ಎಷಿಯಾದಿಂದ ಬಂದ ಉತ್ತರ-ಹಿಂದುಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದವರು ಎಂಬರ್ಥವಲ್ಲ. ಆರ್ಯ-ದ್ರಾವಿಡ ಭೇದವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿ, ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಭಾವೈಕ್ಯತೆ ಉಳಿಯಬಾರದೆಂದು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಪಾಶ್ಚಮಾತ್ಯರ ಸ್ವಕಷ್ಟೋಲಕಲ್ಪಿತ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಕಾರ ಆರ್ಯರು ಭಾರತದ ಮೂಲನಿವಾಸಿಗಳಲ್ಲ. ಎಂಬ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆ ಹಲವರಲ್ಲಿ ಬೇರೂರಿದೆ. ಆರ್ಯರು ಸರಸ್ವತೀ ನದಿಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬೆಳೆದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸೇರಿದವರು. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ದ್ರಾವಿಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲ. ಆರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿಯ ಮೂಲನಿವಾಸಿಗಳು ಎಂದು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಪಾಶ್ಚಮಾತ್ಯ ಸಂಶೋಧಕರೊಬ್ಬರು ನಿರ್ಣಯಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಏನೇ ಇರಲಿ, ಇಲ್ಲಿ ಆರ್ಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ —

ಕರ್ತವ್ಯಮಾಚರಣ್ ಕರ್ಮ ಅಕರ್ತವ್ಯಮನಾಚರಣ್ ।

ತಿಷ್ಠತಿ ಪ್ರಕೃತಾಚಾರೇ ಸತು ಅರ್ಯ ಇತಿ ಸ್ತೋತಃ॥

ಎಂಬ ಉಕ್ತಿಯಂತೆ ಅಕಾರ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತನಾಗದೆ, ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತವಾದ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ನಡೆದು. ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಎಲ್ಲರೂ

ಆರ್ಯರೇ. ಅವರು ದಕ್ಷಿಣದವರು ಇರಬಹುದು ಅಥವಾ ಉತ್ತರದವರಿರಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಆರ್ಯ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕಾಂಸ್ಮೃತಿಕ ಪರಂಪರೆ ಇದೆಯೇ ಎನ್ನ ಬೇಕಾಗಲಿಕ ಪರಂಪರೆ ಇಲ್ಲ.

ಶಾಕುಂತಲ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ದುಷ್ಯಂತನು ಶಕುಂತಲೆಯೊಂದಿಗೆ ತನ್ನ ವಿವಾಹವಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿ. ಅವಳ ಮೇಲೆ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರದ ತಪ್ಪು ದೂರಿಸಿದಾಗ, ಅವಳು ಅವನನ್ನು ಅನಾರ್ಯ ಎಂದು ತೆಗಳುತ್ತಾಳೆ. ಇಬ್ಬರೂ ಉತ್ತರದವರೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಅವನಿಗೆ ಅನಾರ್ಯನೆಂದಾದಕ್ಕೆ ಅವನ ಅಸಂಸ್ಕೃತ ವ್ಯವಹಾರವೇ ಕಾರಣ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತ ಸೂತ್ರವು ಅಕಾರ್ಯತತ್ಪರನಾದ ನರಾಧಮನಿಗೆ ಅವಮಾನವೆಂಬುದಿಲ್ಲ. ಅವನು ಕೀಳುಮಟ್ಟದವನಾದುದರಿಂದ ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ವ್ಯವಹಾರವು ಅವನಲ್ಲಿ ಇರಲಾರದು. ಸ್ವಾರ್ಥ. ಕ್ಯಾಗಿ ಎನೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾಡುವುದೇ ಅವನ ಧರ್ಮ ಎಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.

೨೮೯. ಅಯಶೋ ಭಯಂ ಭಯೇಷು

ಅಸಂಸ್ಕೃತನಿಗೆ ಅವಮಾನದ ಭಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದರೂ ಮರ್ಯಾದಸ್ಥರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲ ಭಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಪ. ಕೀರ್ತಿಯ ಭಯವೇ ಅತಿ ದಾರುಣವಾದದ್ದು ಎಂದು ಹೇಳಿ ಮನುಷ್ಯನು ಚರಿತ್ರಹೀನನಾಗಿ ಅಪಕೀರ್ತಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗಬಾರದೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

೨೯೦. ನ ಚೇತನವತಾಂ ವೃತ್ತಿಭಯಮ್

ಚೇತನ ಶಬ್ದವು ಉದ್ಯೋಗಿಯಾದ ಪ್ರರುಷ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಕೇವಲ ಜೀವಂತವಿರುವವನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಜೈತನ್ಯ

ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥವು ಮೊರೆಯಲಾರದು. ಪ್ರಕೃತ ಸೂತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದರೆ, ಉದ್ಯೋಗಿ ಪುರುಷನಿಗೆ ವೃತ್ತಿ-ಎಂದರೆ ಜೀವನೋಪಾಯದ ಭಯವಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ ದೇವರು ತನಗೆ ದಯಪಾಲಿಸಿದ ಬುದ್ಧಿ ಹಾಗು ಬಲದಿಂದ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡು ಜೀವನವನ್ನು ಸಾಗಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಸಂಪತ್ತು ಅವನನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. (ಉದ್ಯೋಗಿನಂ ಪುರುಷಸಿಂಹ-ಮುಪೈತಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಃ) ಬುದ್ಧಿವಂತರಾದ ಉದ್ಯೋಗಿರೀಲರಿಗೆ ಸರಕಾರವು ನೌಕರಿ ಕೊಡಬಾರದೆಂದು ಕಾನೂನು ಮಾಡಿದರೂ, ಅವರು ಉಪ-ವಾಸ ಬೀಳುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರದ ಆಧಾರದ ಮೇಲಿಂದ ಹೇಳಬಹುದು.

೨೯೧. ನ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ವಿಷಯಭಯಮ್

ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ವಶದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡವನಿಗೆ, ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಭಯವಿಲ್ಲ. ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ, ಸ್ಪರ್ಶ ಹಾಗು ಶಬ್ದ ಈ ಐದು ವಿಷಯಗಳು ಕಣ್ಣು, ನಾಲಗೆ, ಮೂಗು, ತ್ವಚೆ, ಕಿವಿ ಈ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ತಮ್ಮಡೆಗೆ ಎಳೆಯುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿದಂಥ ಯೋಗಿಗೆ ಯಾವ ಭಯವೂ ಇಲ್ಲ. ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಪರಮಹಂಸ, ವಿವೇಕಾನಂದ, ಭಗವಾನ್ ಬುದ್ಧ, ಅರವಿಂದರಂಥ ಮಹಾ ಯೋಗಿಗಳ ಜೀವನವನ್ನು, ಹಾಗೆಯೇ ಇತಿಹಾಸ, ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯರ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಸಿಸಿದಾಗ ಈ ಸೂತ್ರದ ಸತ್ಕಾರ್ಥವು ನಮಗೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ. ಕಾಮಿನಿ, ಕಾಂಚನ ಹಾಗು ಕೀರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಮರುಳಾಗುವುದು ಇಂಥ ಯೋಗಿಗಳ ಸ್ವಭಾವವಲ್ಲ.

೨೯೨. ನ ಕೃತಾರ್ಥಾನಾಂ ಮರಣಭಯಮ್

ಕೃತಾರ್ಥರು ಎಂದರೆ ಸತ್ಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ತಮ್ಮ ಜೀವನವನ್ನು ಸಾರ್ಥಕಗೊಳಿಸಿದವರು. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಒಳ್ಳೆಯ-
ದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಿದವರು ಎಂಬರ್ಥ. ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿ, ಅಬ್ರಹಾಂ
ಲಿಂಕನ್, ಸುಭಾಷಚಂದ್ರ ಬೋಸರಂಥವರೆಲ್ಲ ನೀಸಾರ್ಥಕಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಕಾರ್ಯ
ತತ್ಪರರಾಗಿ ತಮ್ಮ ಜೀವನವನ್ನು ಸಾರ್ಥಕಗೊಳಿಸಿದವರು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ
ಅವರ ದೇಹಗಳು ನಶಿಸಿಹೋಗಿದ್ದರೂ, ಕೀರ್ತಿಶೇಷರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ
ಸಾಮಾನ್ಯರೂ ಕೂಡ ತಮ್ಮ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಹವಣಿ-
ಸದೆ, ಕರ್ತವ್ಯಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಕಾರ್ಯಮಾಡಿ, ಬದುಕನ್ನು ಬಾಳಿದರೆ ಅವ-
ರಿಗೂ ಮರಣಭಯವಿಲ್ಲ—ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು
ನಿರ್ವಹಿಸಿದ ತೃಪ್ತಜೀವನವು ಮರಣದ ಭಯವನ್ನು ತರಲಾರದು ಎಂಬುದೇ
ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೨೯೩. ಕಸ್ಯಚಿದರ್ಥಂ ಸ್ವಮಿವಮನ್ಯತೇ ಸಾಧುಃ

ಸಜ್ಜನರು ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಸಹಕಾರ ನೀಡಬೇಕಾದಾಗ, ಸ್ವಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ
ಕೊಡುವಷ್ಟೇ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅವರ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೂ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ ಎಂದಾ-
ಗಲಿ ಅಥವಾ ತಮ್ಮ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಕೊಡುವಷ್ಟು ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪರರ ವಿಷಯ-
ದಲ್ಲಿಯೂ ತೋರಿ, ಪರಧನಹರಣ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಸಕ್ತರಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ
ಎಂದು ಪ್ರಕೃತ ಸೂತ್ರವು ಸಜ್ಜನರ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಈ
ತತ್ವವು ಅಹಿಂಸಾ, ಸತ್ಯ, ಅಸ್ತೇಯ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಹಾಗೂ ಅಸಂಗ್ರಹ
ಎಂದು ಹೇಳುವ ಪಂಚಸದ್ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಸ್ತೇಯ ಎಂಬುದರ ಕಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ
ಬರುತ್ತದೆ. ತನ್ನ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಇರುವಷ್ಟೇ ಮಹತ್ವ ಬೇರೊಬ್ಬರದಕ್ಕೂ
ಇದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡವನು ಎಂದೂ ಕದಿಯಲಾರ. ತನ್ನಂತೆ ಪರರ

ಬಗ್ಗಿದೊಡೆ ಕೈಲಾಸ ಬಿನ್ನಾಣವಕ್ಕು ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಸರ್ವಜ್ಞನ ಮಾತಿನ ಮರ್ಮವೂ ಇದೆ.

೨೯೪. ಪಲಾಲಮಪಿ ಪರದ್ರವ್ಯಂ ನ ಹರ್ತವ್ಯಮ್

ಸಂಪತ್ತನ್ನಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಇನ್ನೊಬ್ಬರದೆಂದೆನಿಸುವ ಒಂದು ಹುಲ್ಲುಕಡ್ಡಿ-ಯನ್ನು ಕೂಡ ನಾವು ಹರಣಮಾಡಬಾರದು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಪರಧನ ಹರಣದಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿರುವ ಘೋರ ಪಾಪದ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಅಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತದೆ.

೨೯೫. ಪರವಿಭವೇಷ್ಟಾದರೋ ನ ಕರ್ತವ್ಯಃ, ನಾಶಮೂಲತ್ವಾತ್

ಪರರ ಸಂಪತ್ತಿನ ಬಗ್ಗೆ ಆರೆ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಮುಂದೆ ನಮಗಾಗಿ ಕಾದಿರುವ ನಾಶಕ್ಕೆ ನಾಂದಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ದೂರ-ವಿರುವುದೇ ಹಿತಕಾರಕವು.

೨೯೬. ಪರದ್ರವ್ಯಾಪಹರಣಮಾತ್ಮದ್ರವ್ಯನಾಶಹೇತುಃ

ಪರಧನವನ್ನು ಹರಣಮಾಡುವುದು ಇಂದಿಲ್ಲ. ನಾಳೆ ನಮ್ಮ ಸಂಪತ್ತು ನಾಶವಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯ ವಿಚಾರ-ವನ್ನು ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

೨೯೭ ನ ಚೌರ್ಯಾತ್ಮರಂ ಮೃತ್ಯುಪಾಶಃ

ಪರಧನ ಹರಣವು ಕಳ್ಳತನದಲ್ಲಿಯೆ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರ ಮಾತ್ರ. ಕಳ್ಳತನಕ್ಕಿಂತ ಕಠೋರವಾದ ಮೃತ್ಯುಪಾಶವು ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಪರಧನ ಹರಣದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯರು ಎಂದೂ ಪ್ರವೃತ್ತರಾಗಬಾರದೆಂದು ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪದೇ-ಪದೇ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ನಿರ್ಣಯರೂಪವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಸಮಾರೋಪ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

೨೯೮. ಯವಾಗೂರಪಿ ಪ್ರಾಣಧಾರಣಂ ಕರೋತಿ ಕಾಲೇ

ದೈವ್ಯಾರ್ಜನೆಯು ಮನುಷ್ಯಜೀವನದ ಗುರಿಯಾಗಬಾರದು. ಅದು ಚರಿತಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಾಧನ ಮಾತ್ರ. ಅಂಬಲಿ (ಯವಾಗೂ) ಕುಡಿದು, ಮನುಷ್ಯನು ಬದುಕಿರುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದಾಗ, ಈ ಹಾಳುಹೊಟ್ಟೆಗಾಗಿ ಪಾಪಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತರಾಗುವುದು ಮೂರ್ಖತನದ ಪರಮಾವಧಿ ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

೨೯೯. ನ ಮೃತಸ್ಯ ಔಷಧಂ ಪ್ರಯೋಜನಮ್

ಸತ್ತವರನ್ನು ಔಷಧವು ಬದುಕಿಸಲಾರದು ಎಂದು ಹೇಳುವ ದೃಷ್ಟಾಂತ ರೂಪವಾದ ಈ ಸೂತ್ರವು ಪರಧನ ಹರಣ ಮಾಡಿದ ಮನುಷ್ಯನು ಚರಿತ್ರಹೀನನಾದುದರಿಂದ ಅಪಕೀರ್ತಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿ, ಬದುಕಿದ್ದರೂ ಸತ್ತಂತೆಯೇ, ಹೀಗಿರುವಾಗ ಅಪಹರಿಸಿದ ಹಣವು ಅವನಿಗೆ ಏನೂ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಲಾರದು. ಅರ್ಥಾತ್ ಅಪಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆಯಲಾರದು ಎಂಬ ಅದರ್ಶವಾದವನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರವು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.

೩೦೦. ಸಮಕಾಲೇ ಸ್ವಯಮಪಿ ಪ್ರಭುತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಭವತಿ

ವಿಷಮಕಾಲವೆಂದರೆ ಗಂಡಾಂತರಗಳ ಕಾಲ. ತದ್ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಸಮ-
ಕಾಲ ಶಬ್ದವು ಶಾಂತಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಕಾಲದಲ್ಲಿ
ಕೇವಲ ಪ್ರಭುತ್ವ ಎಂದರೆ ರಾಜಪದವನ್ನು ಭೂಷಿಸಿದ್ದರೆ ಸಾಕು, ತತ್ಪರಿ-
ಣಾಮವಾಗಿ ಎಲ್ಲವೂ ಸುಗಮವಾಗಿ ಸಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ
ಸೂತ್ರವಿದೆ. ಅರ್ಥವು ಇಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಪೂರ್ವಾಪರ
ಸೂತ್ರಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧವು ತೋರುವುದಿಲ್ಲ.

೩೦೧. ನೀಚಸ್ಯ ವಿದ್ಯಾಃ ಪಾಪ ಕರ್ಮಣಿ ಯೋಜಯಂತಿ

ನೀಚನು ಎಷ್ಟೇ ವಿದ್ಯಾವಂತನಾಗಿದ್ದರೂ ಕೂಡ ಅವನ ಸ್ವಭಾವ
ಅರ್ಥಾತ್ ಮನಃಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಿರದ್ದರಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ
ಅವನು ಪಾಪಕರ್ಮಗಳ ಕಡೆಗೆ ಒಲವನ್ನು ಇಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ. ವಿದ್ಯಾ,
ಬುದ್ಧಿ ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಈ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಭೇದವಿದೆ. ಗ್ರಂಥಗಳ
ಅಭ್ಯಾಸಬಲದಿಂದ ಮನುಷ್ಯನು ಎಷ್ಟೇ ವಿದ್ಯಾವಂತನಾಗಿದ್ದರೂ ಅವನ
ದೃಷ್ಟಿಕೋನವು ಕ್ಷೀಣವಾಗಿದ್ದರೆ. ಅದು ಅವನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ
ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅವನ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಎಂದರೆ ಮನೆತನದ ಷರಂಪರೆ,
ಪರಿಸರದ ಪ್ರಭಾವ ಹಾಗೂ ಸಮಾಜದೊಂದಿಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಸಂಬಂಧ—
ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ ತನ್ನವೇ ಆದ ಜೀವನಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು
ಅದರಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ವಿದ್ಯಾವಂತರೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಅದೆಷ್ಟೋ ಪುರುಷಸರರು, ಡಾಕ್ಟರರು,
ಎಂಜಿನಿಯರುಗಳು. ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹಾಗೂ ಲಾಯರುಗಳು ತಮ್ಮ ವಿದ್ಯೆಗೆ

ತಕ್ಕಂತೆ ಉದಾತ್ತ ಧೈಯಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ನಡೆಯದೆ ಹೀನವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದೆಲ್ಲ ಅವರ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿರುವ ಕ್ಷುದ್ರತೆಯು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಮೀರಿ ತನ್ನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನೆಬಿಡುತ್ತದೆ.

೩೦೨. ಪಯಃ ಪಾನಮಪಿ ಭುಜಂಗಸ್ಯ ವಿಷವರ್ಧನಮ್ ನಾಮೃತಂ ಸ್ಯಾತ್

ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯ ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ದೃಷ್ಟಾಂತರೂಪದಲ್ಲಿ, ಹಾವಿಗೆ ಹಾಲೆರೆದರೂ ಅದು ಆಮೃತವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸದೆ ವಿಷವೇ ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿ, ನೀಚನ ವಿದ್ಯೆಯು ಕೂಡ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಪ್ರಚೋದನೆ ಕೊಡುವುದು, ಇದೇ ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

೩೦೩. ನ ಧಾನ್ಯಸಮೋಹ್ಯರ್ಥಃ

ಅನ್ನಧಾನ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಪತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಕೌಟಿಲ್ಯನ ದೂರದೃಷ್ಟಿಗೆ ಒಂದು ನಿದರ್ಶನ. ಕೇವಲ ಕೋಟ್ಯಾಪಧಿ ಹಣವನ್ನು ಗಳಿಸಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅನ್ನ ದೂರೆಯದಿದ್ದಾಗ, ಆ ಹಣವನ್ನು ತಿಂದು ಮನುಷ್ಯನು ಬದುಕಲಾರನು. ಹಣವು ಆಹಾರವಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ದೂರಕಿಸುವ ಸಾಧನ ಮಾತ್ರ. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅನ್ನಧಾನ್ಯದ ಕೊರತೆಯುಂಟಾದಾಗ ಅಮೇರಿಕಾ, ಕೆನಡಾ ಹಾಗೂ ಆಸ್ಟ್ರೇಲಿಯಾ ದೇಶಗಳಿಂದ ನೆಕ್ಕಪ್ಪ ದರ್ಜೆಯ ಗೋದಿಯನ್ನು ಆಮದು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ರೇಶನ್ ಅಂಗಡಿಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಹಂಚಿದ್ದು ಓದುಗರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿರಲು ಸಾಕು. ತಮ್ಮ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹಂದಿ-

ಗಳಿಗೆ ಹಾಕುವ ಧಾನ್ಯವನ್ನು ಪರವೇಶದವರು ನಮಗೆ ಕಳಿಸುತ್ತಾರೆಂದು ಆಗ ಜನ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದರೆ—ಬಂಗಾರ, ಹಣ ಇತ್ಯಾದಿ ಸುಪತ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಅನ್ನಧಾನ್ಯವು ಜೀವಧಾರಣಕ್ಕೆ ಅತ್ಯವಶ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅವನ್ನು ಬೆಳೆಯುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹಣದಾಸೆಯಿಂದ ಕೇವಲ Cash-Crops ಗಳನ್ನೇ ಬೆಳೆಯಬಾರದೆಂಬ ಉಪದೇಶವು ಇಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ. ಅನ್ನಧಾನ್ಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪರಾವಲಂಬಿಯಾದರೆ. ವಿದೇಶೀಯರಿಗೆ ಅವರು ಬೇಡಿದಷ್ಟು ಹಣ ತೆತ್ತು, ಕೊಟ್ಟಂತಹ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತದೆ.

೨೦೪. ನ ಕ್ಷುಧಾ ಸಮಃ ಶತ್ರುಃ

೨೦೫. ನಾಸ್ತ್ಯಭಿಕ್ಷಂ ಕ್ಷುಧಾರ್ತಸ್ಯ

ಹಸಿವಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಶತ್ರುವಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುವ ಈ ಸೂತ್ರಗಳು ಹಸಿವಿನಿಂದ ಕಂಗಾಲಾದ ಮನುಷ್ಯನು ಎಂಥ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಲೂ ಹಿಂಜರಿಯಲಾರ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕವು ಬೋಧಪ್ರದವಾಗಿದೆ :

ತೃಜೇತ್ಕುಧಾರ್ತಾ ಮಹಿಲಾ ಸ್ವಪ್ರತ್ನಂ ಖಾದೇತ್ಕುಧಾರ್ತಾ
ಭುಜಗೀಷ್ಟಮಂಡಮ್ |

ಕ್ರೇಣಾ ನರಾ ನಿಷ್ಕರುಣಾ ಭವಂತಿ ಭುಭುಕ್ಷಿತಃ

ಕಿಂ ನ ಕರೋತಿ ಪಾಪಮ್ ||

ಹಸಿದ ತಾಯಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಮಾರಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಹಸಿದ ಹಾವು ಕನ್ನ ತತ್ತಿಯನೇ ತಿನ್ನುವುದು. ಕಂಗಾಲಾದ ಮನುಷ್ಯನು ಯಾವ ಆಕಾರ್ಯವನ್ನೂ ಮಾಡಲು ಹೇಸಲಾರ. ಮಹರ್ಷಿ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನು ಹಸಿವಿನಿಂದ ಕಂಗಾಲಾಗಿ ನಾಯಿಯ ಪಾಂಸವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳುವ ಕತೆ-

ಯನ್ನು ನೆನೆದರೆ ಹಸಿವವನಿಗೆ ಏನೇನು ತಿನ್ನುವಂಥ ಕಾಲ ಬರುವುದೋ ಎಂಬುದನ್ನು ತರ್ಕಿಸುವುದು ಕೂಡ ಅಸಾಧ್ಯ.

೨೦೬. ಅಕೃತೇರ್ನಿಯತಾಕ್ಷುತ್

ದುಡಿಯದವನು ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ದಿನ ಹಸಿವಿನಿಂದ ಕಂಗೆಡಲಾಗಿ ಬಳಲುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನು ಉದ್ಯೋಗಶೀಲನಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.

೨೦೭. ನಾಸ್ಯಹಂಕಾರಸಮಃ ಶತ್ರುಃ

ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಹಸಿವು ಮನುಷ್ಯನ ಶತ್ರುವೆಂದು ತಿಳಿಯಪಡಿಸಿದ ಸೂತ್ರಕಾರನು ಇಲ್ಲಿ ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಸಮನಾದ ಶತ್ರುವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅಹಂಕಾರಿಯಾದ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವಿನಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ಹೀನಾಯವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು ಅಥವಾ ಅಪಮಾನಗೊಳಿಸುವುದು ಅಹಂಕಾರಿಯ ಸ್ವಭಾವ.

ಸ್ವಾಭಿಮಾನ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ನಮಗೆ ಮಾಡಬಹುದಾದ ಅಪಮಾನವನ್ನು ಸಹಿಸಬಾರದೆಂಬ ಬೋಧೆಯು ಅಡಕವಾಗಿದೆ. ತದ್ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಅಹಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ ಹೀಯಾಳಿಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಅವನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಶತ್ರುವಾಗಿಯೇ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಗೌರವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

೨೦೮. ಸಂಸದಿ ಶತ್ರುಂ ನ ಪರಿಕ್ರೋಶೇತ್

ಯಾವಾಗಲೂ ಅಹಂಕಾರವಿರಬಾರದೆಂಬುದನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಶತ್ರುವಿನ ಮೇಲೆ

ವಿಮೋಗಿ ಅಪಮಾನಗೊಳಿಸಬಾರದು. ಅದೂ ಒಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ನಮ್ಮ
ಪಂಚಾರವನ್ನೇ ಎತ್ತಿತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಶತ್ರುವಿನ ತಪ್ಪನ್ನು ವಿನಯದಿಂದ
ಪವನಿಗೆ ತೋರಿಸಿಕೊಡಬೇಕೇ ಹೊರತು ಅವಕ್ಕಾಗಿ ಆಕ್ರೋಶವು ತರವಲ್ಲ.

೩೦೯. ಶತ್ರುವ್ಯಸನಂ ಶ್ರವಣಸುಖಮ್

ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ವೈರಿಯನ್ನು ಅವಮಾನಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂಬುದು
ನಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯರ ಸ್ವಭಾವ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶತ್ರುವು ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು
ಕಿರಿದರಿ ಅಂಥವರಿಗೆ ತುಂಬಾ ಸಂತೋಷವಾಗದಿರಲಾರದು. ಆದರೆ ಶತ್ರುವು
ಇನ್ನೆ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪ್ರತಿಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯುವಾಗ, ಅದರಲ್ಲಿ ನಾವು
ಕೂಡಾ ಪಡೆದವ ಆವಶ್ಯಕ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಧ್ವನಿಯೂ ಇದರಲ್ಲಿದೆ.

೩೧೦. ಪುರುಷಸ್ಯ ಮೈಥುನಂ ಜರಾ

ಅತಿಯಾದ ಸ್ತ್ರೀಸಮಾಗಮದಿಂದ ಪುರುಷನಿಗೆ ಆಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮುಪ್ಪು
ರುತ್ತದೆ. 'ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವೇ ಜೀವನ, ವೀರ್ಯನಾಶವೇ ಮೃತ್ಯು'
ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಲೋಕೋಕ್ತಿಯನ್ನು ನೆನೆದಾಗ, ಲೈಂಗಿಕ ಸುಖಕ್ಕೆ ಮರು-
ಣಿ ಆದರೆ ಬಲೆಗೆ ಸಿಲುಕಿ ತಮ್ಮ ಜೀವನವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳ-
ಲಾರದು ಎಂದು ವಿವೇಕಿಗೆ ಅರಿವಾಗದಿರದು. ನಮ್ಮ ಭಾರತೀಯ ಪರಂಪರೆ-
ಯಲ್ಲಿ ವಿವಾಹದ ಪ್ರಯೋಜನವು ಪ್ರಜ್ಞೋತ್ಪಾದನೆಯೇ ಹೊರತು ಲೈಂಗಿಕ
ಸುಖವಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ರಘುವಂಶದ ರಾಜರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ
ಸರ್ವಸುವಾಗ ಅವರು ಕೇವಲ ಸಂತಾನಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ವಿವಾಹವಾಗುತ್ತಿದ್ದರು
ಎಂದು ಕಾಳಿದಾಸನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. (ಪ್ರಜಾಯೈಗ್ರಹಮೇಧಿನಾಮ್).

‘ಸದ್ಯಃ ಶುಕ್ರವರಾ ನಾರೀ ಸದ್ಯಃ ಶುಕ್ರಕರಂ ಪಯಃ’ ಎಂಬ ಸುಭಾಷಿತವು ಸ್ತ್ರೀಸಮಾಗಮದಿಂದಾಗಿ ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವೀರ್ಯನಾಶವಾದರೆ ಹಾಲು ಸೇವಿಸುವುದು ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶುಕ್ರವೃದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದೂ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಭರ್ತೃಹರಿಯು ಸ್ತ್ರೀಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ಮಾರ್ಮಿಕವಾದ ಶ್ಲೋಕವೊಂದನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ :

ಸ್ತ್ರೈತಾಭವತಿ ಪಾಪಯ ವೃಷ್ಟಾ ಚೋನ್ಮಾದಕಾರಿಣೀ ।

ಸ್ತ್ರೈಷ್ಟಾ ಭವತಿ ಮೋಹಾಯ ಸಾನಾಮವಯಿತಾ ಕಥಮ್ ॥

ಸ್ತ್ರೀಯ ಸ್ಮರಣವು ಪಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದರೆ, ದರ್ಶನವು ಚಿತ್ತೋನ್ಮಾದವನ್ನು ತರುತ್ತದೆ. ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಮೋಹಿತನಾದ ಪುರುಷನು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೇಲಿನ ಸಂಯಮವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ, ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಕಾರುಣ್ಯಮಯಿಯಾದ ಪ್ರಿಯತಮೆ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ಉಚಿತವೇ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಒಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಪುರುಷನು ಮಿತಿಯಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಸಂಗ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೩೧೧. ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಅಮೈಥುನಂ ಜರಾ

ಪುರುಷರಿಗೆ ಸ್ತ್ರೀಸಮಾಗಮವು ವೀರ್ಯನಾಶದ ಮುಖಾಂತರ ಮುಪ್ಪನ್ನು ತಂದರೆ, ತದ್ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಪುರುಷಸಮಾಗಮವಿಲ್ಲದ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಮುಪ್ಪುಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಪ್ರಕೃತ ಸೂತ್ರವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಪುರುಷಸಂಯೋಗದಿಂದಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀರರಿವು ಪುಷ್ಟಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂಬರ್ಥ. ಪ್ರಾಯಶಃ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಲಗ್ನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಉಳಿಯಬಾರದು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದೇ ಕಾರಣವಿರಬಹುದು. ಚಾರ್ಣ್ಯನು ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಾರದೊಂದುಕ್ಕೆ ಈ ಸೂತ್ರಗಳೇ ಸಾಕ್ಷಿ. ಅವನು ಹೇಳಿದ್ದು ತ್ರಿಕಾಲಾಬಾಧಿತ ಸತ್ಯವೆಂದೇ. He is the fountainhead of all knowledge’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

೩೧೧. ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಜರಾ ವಶಂ ಕುರ್ವಂತಿ

ಇಂದ್ರಿಯ ಸುಖಕ್ಕೆ ಮರುಳಾಗಿ, ಭೋಗವಿರಾಸಗಳ ಕಡೆಗೆ ಜೀವನವನ್ನು ಹೊರಳಿಸಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಮುಷ್ಟು ಬೇಗನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಸದ್ಯದ ಹರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಬಗ್ಗೆ, ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ನಾನಾ ದುರಭ್ಯಾಸಗಳಿಗೀಡಾದ ಮಕ್ಕಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಬಲ್ಲವರೊಬ್ಬರು, ಈಗಿನವರಿಗೆ ಯೌವನೋದಯವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ವೃದ್ಧಾಪ್ಯ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಅಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು. ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಇಂದ್ರಿಯ ವಶನಾದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ—

ಯೇ ಹಿ ಸಂಸ್ಪರ್ಶಜಾ ಭೋಗಾ ದುಃಖಯೋನಯ ಏವ ತೇ |

ಅದ್ಯಂತವಂತಃ ಕೌಂತೇಯ ನ ತೇಷು ರಮತೇ ಬುಧಃ ||

ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಭೋಗವು ದುಃಖಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾದ್ದರಿಂದ ವಿವೇಕಿಯು ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಹಾತೊರೆದು ಜೀವನವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಭೋಗಸುಖವು ಶಾರ್ವತವಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಆರಂಭ, ಅಂತ್ಯ ಎರಡೂ ಉಂಟು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

೩೧೨. ಅಗಮ್ಯಗಮನಾದಾಯುರ್ಯಶಃ

ಪುಣ್ಯಾನಿಕ್ಷೇಯತೇ

ಯಾವ ಸ್ತ್ರೀಯೊಂದಿಗೆ ಸಮಾಗಮ ಮಾಡುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಪ್ರತಿಷೇಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೋ ಅಂತಹ ಅಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾದವರ ಅಯುಷ್ಯ, ಶೀರ್ಷ, ಪುಣ್ಯ ಎಲ್ಲವೂ ಕ್ಷಯವಾಗಿಹೋಗುತ್ತದೆ—ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸುವ ಈ ಸೂತ್ರವು, ಶಾರ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನೇ ಸಾರುತ್ತದೆ. ಅಕಾಲಮುಪ್ಪಿನಿಂದಾಗಿ ಅಯುಷ್ಯ ಹಾನಿ, ಅಗಮ್ಯಗಮನವು ಅನೈತಿಕವಾದುದರಿಂದ ಅಪಕೀರ್ತಿ, ಪಾಪಕಾರ್ಯವೆನಿಸುವುದರಿಂದ ಪುಣ್ಯಕ್ಷಯ ತರುವುದು ನಿಸ್ಸಂದಿಗ್ಧವೇ.

ಅಗಮ್ಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹಿರಿಯರು ಶಾಸ್ತ್ರನಿಯಮಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರತಿಷಿದ್ಧರು. ರೋಗಗ್ರಸ್ತರು. ಪೂಜ್ಯವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು.

೩೧೪. ನ ನೀಚೋತ್ತಮಯೋಃ ವಿವಾಹಃ

ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯ ಉಪದೇಶಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥನೆಯೆಂದು ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನೀಚರು ಹಾಗು ಉತ್ತಮರಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ವಿವಾಹಸಂಬಂಧವಾಗಬಾರದು ಎಂದು ಬೋಧಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಶಾರೀರಿಕ ಹಾಗು ಮಾನಸಿಕವಾಗಿ ನೀಚರು ಹಾಗು ಉತ್ತಮರಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯಕ್ಕಿಂತ ವೈಷಮ್ಯವೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಪರಿಣಾಮವು ಅನಾರೋಗ್ಯ. ಮಾನಸಿಕ ಉದ್ವೇಗ, ಆಶಾಂಕಿ ಹೀಗೆಲ್ಲ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅಂತೆಯೇ—

ಯಯೋರೇವ ಸಮಂ ವಿತ್ತಂ ಯಯೋರೈವ ಸಮಂ ಬಲಮ್ |

ತಯೋರ್ವಿವಾಧೋ ಮೈತ್ರೀ ವಾ ಸೋತ್ತಮಾಧಮಯೋಃ

ಕ್ವಚಿತ್ ||

ಮಾವ ಎರಡು ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಂಪತ್ತಿಕ. ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ಬೌದ್ಧಿಕ ಹಾಗು ಶಾರೀರಿಕವಾಗಿ ಸಮಾನತೆ ಇರುತ್ತದೆಯೋ ಅಂಥವರಲ್ಲಿಯೇ ವಿವಾಹ ಅಥವಾ ಮೈತ್ರಿಯು ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಸುಭಾಷಿತವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು.

೩೧೫. ವಿಶೇಷಜ್ಞಂ ಸ್ವಾಮಿನಮಾಶ್ರಯೇತ್

ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ನಾವು ಪಡೆಯಬೇಕಾದಾಗ ಯಾವಾ-

ಗಲೂ ಬಲ್ಲವರಲ್ಲಿಯೆ ಅಂಥ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಮೊರಕಿಸಬೇಕು. ವ್ಯವಹಾರ-
ತಾರತಮ್ಯ ಹಾಗೂ ವಿವೇಕಜ್ಞಾನ ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ ಬಲ್ಲವರು ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ
ಮೂರವರಲಾ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂಥವರ ಆಶ್ರಯ ಪಡೆ-
ಯುವುದರಿಂದಾಗಿ ನಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ವಿಶ್ವಾಸಘಾತದ ಹೆದ-
ರಿಕೆಯೂ ಕಡಿಮೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಜಾಣಕ್ಯನು ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಲೌಕಿಕ-
ದಲ್ಲಾಗಲಿ ಆಶ್ರಯ ಕೊಡಬಹುದಾದ ಸ್ವಾಮಿಯು ವ್ಯವಹಾರಜ್ಞನಿದ್ದು
ವಿವೇಕಿಯಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಮೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.

೩೧೬. ಸಾನುಕ್ರೋಶಂ ಭರ್ತಾರಮಾಜೀವೇತ್

ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೆ ವಿಚಾರಗಳ ಮೇಲೆ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಶೇಷ-
ವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಬಲ್ಲವರಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯ ಪಡೆಯುವುದಂತೂ
ಸರಿಯೇ. ಆದರೆ ಅಂಥ ಆಶ್ರಯದಾತನು ದಯಾವಂತನಾಗಿರುವುದು ಅವಶ್ಯ-
ವೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಬಲ್ಲವನಲ್ಲಿ Qualities of
head ಮಾತ್ರ ಇರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ Qualities of heart (ದಯೆ)
ಕೊಡ ಅತ್ಯವಶ್ಯವೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ' ಸಾನುಕ್ರೋಶ ' ಎಂದರೆ ದಯಾವಂತ-
ನನ್ನೇ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನಾಗಿ ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಅತಿ ಸಮಂಜಸವಾದ ಸಲಹೆ-
ಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

೩೧೭. ಲುಬ್ಧಸೇವೀ ಪಾವಕೇಚ್ಛಯಾ ಖಿದ್ಯೋತಂ ಧಮತಿ

ಮೇಲಿನ ಎರಡೂ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ
ಮಾರಾದರೂ ಲೋಭಿಯ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆದರೆ. ಅವನಿಂದ ಕಲ್ಯಾಣ

ವನ್ನು ಬಯಸುವುದು ಮೂರ್ಖತನ. ದೀಪದ ಹುಳಿವು ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡರೂ, ಅವಕ್ಕೆ ಗಾಳಿ ಬೀಸಿದರೆ ಹೇಗೆ ಉರಿಯಲಾರದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಲೋಭಿಯಾದ ಜಿಪುಣನ ಸೇವೆಯನ್ನು ಪರಿಪರಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದರೂ, ಅವನಲ್ಲಿ ದಯೆ ಮೂಡಲಾರದು. ಅವನ ಕೃಪಿಗಳಲ್ಲಿ ಔದಾರ್ಯವು ಕಂಡುಬರಲಾರದು. ದೀಪದ ಹುಳಿವು ಗಾಳಿಹಾಗುವುದು ಹೇಗೆ ವ್ಯರ್ಥವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಅವನ ಸೇವೆಯೂ ನಿಷ್ಫಲವೇ.

೩೧೮. ಯಃ ಪರಾರ್ಥಮುಪಸರ್ಪತಿ ಸ ಸತ್ತುರುಷಃ

ಸತ್ತುರುಷನ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣವೆಂದರೆ, ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಬದಿಗಿಟ್ಟು ಪರಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಹೇಗಾಗುವುದು, ಈ ಮಾತನ್ನು ಭರ್ತ್ಯ. ಪರಿಯು ' ಏತೇ ಸತ್ತುರುಷಾಃ ಪರಾರ್ಥ ಘಟಕಾಃ ಸ್ವಾರ್ಥಾನ್ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯಯೇ ' ಎಂದು ಬಹು ಸುಂದರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಸ್ವಾರ್ಥಮಯವಾದ ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸತ್ತುರುಷರು ವಿರಳವೆಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಇಂತಹರಿಂದ ಪ್ರೀತಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕಲ್ಯಾಣವಲ್ಲದೆ, ಇವರು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಭಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾಗಲಾರರು.

೩೧೯. ಇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಪ್ರಶಮಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮ್

ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವುದೇ ಶಾಸ್ತ್ರವು. ಕೇವಲ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನವೇ ಆಗಲಿ ಅಥವಾ ಉದರಭರಣವೇ ಆಗಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನು ಪ್ರಪ್ರಥಮವಾಗಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ತಂದು, ದುಷ್ಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿಸಬೇಕು. ಇದು ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಈ ಸೂತ್ರವು ಇಂದ್ರಿಯ-

ನಿಗ್ರಹದತ್ತ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಹೊರಳಿಸುವುದೇ ತಾಸ್ಮತ್ಪ್ರ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

೨೨೦. ಅಶಾಸ್ತ್ರಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಂಕುಶಂ ನಿವಾರಯತಿ

ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯ ವಿಚಾರವನ್ನು ಇನ್ನುಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದ ಕಾರ್ಯಮಾಡಲಕ್ಕೆ ಮನೋವಿಕಾರಗಳು ಪುಷ್ಟಿಕೊಡುತ್ತಿರುವಾಗ. ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನರೂಪದ ಅಂಕುಶವು ಅಂಥ ಪ್ರವೃತ್ತಿ-ರೂಪಿಯಾದ ಅನಗೆ ಅಂಕುಶವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿ. ದುಷ್ಟವೃತ್ತಿಯನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

೨೨೧. ನೀಚಸ್ಯ ವಿದ್ಯಾ ನೋಪೇತವ್ಯಾ

ನೀಚ ಜನರಿಂದ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬಾರದು ಎಂದು ಬೋಧಿಸುವ ಈ ಸೂತ್ರವು 'ನೀಚೋದಪ್ಪತ್ತಮಾ ವಿದ್ಯಾ ಗ್ರಾಹ್ಯಾ' ಎಂಬ ಚೀರೊಂದು ಲೋಕೋತ್ತಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಕೇಂದರೆ. ಸದ್ವಿದ್ಯೆಯು ಯಾರಿಂದಲೇ ದೊರೆತರೂ ಅದಕ್ಕೆ ದೋಷವಿಲ್ಲ. ಪುರುಷಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಬಾಧೆ ಬರಲಾರದು. ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಪಿಗಳು ಸ್ನಾನಮಾಡಿದರೆ. ಗಂಗಾಪ್ರವಾಹದ ಪಾವಿತ್ರವು ಹೇಗೆ ನಾಶವಾಗಲಾರದೋ. ಹಾಗೆಯೇ ನೀಚನ ವಿದ್ಯೆಯು ದೂಷಿತವಾಗಲಾರದು ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯ ವಿಚಾರವು ಈ ಮಾತಿಗೆ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ನೀಚಸ್ಯ ವಿದ್ಯಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ನೀಚನಲ್ಲಿರುವ ನೀಚ

ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾದ ನಿಷಿದ್ಧ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಚಾತುರ್ಯ 'ವೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಜೇಬುಗಳ್ಳತನ, ಮೋಸ, ಕೊಲೆ, ಸುಲಿಗೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಕಲೆಗಳು ನೀಚರಲ್ಲಿ ಇರುವಾಗ, ಅವನ್ನು ನಾವು ಅನುಕರಿಸಲು ಹವಣಿಸಬಾರದು ಎಂಬುದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೩೨೨. ಮ್ಲೇಚ್ಛಭಾಷಣಂ ನ ಶಿಕ್ಷೇತ್

ಮ್ಲೇಚ್ಛರ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕಲಿಯಬಾರದೆಂದು ಬೋಧಿಸುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಈಗಿನ ಕಾಲಕ್ಕಂತೂ ವಿಚಿತ್ರವೆನಿಸದಿರಲಾರದು. ಮ್ಲೇಚ್ಛ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಸಂಸ್ಕೃತರು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಗ್ರೀಕರಿಗೆ ಯವನರೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ನಂತರ ಮುಸ್ಲಿಮರಿಗೆ ಯವನರೆಂದು ಸಂಬೋಧಿಸಹತ್ತಿದರು, ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್ನರಿಗೆ ಮೊದಮೊದಲು ಯವನರೆಂದು ಕರೆದರೂ, ನಂತರ ಮ್ಲೇಚ್ಛ ಎಂಬ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗವು ರೂಢವಾಯಿತು. ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದ ದೇಶವು ಮ್ಲೇಚ್ಛ ದೇಶವೆಂದು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಿತ್ತು. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸಲು ಅಸಮರ್ಥರು ಮ್ಲೇಚ್ಛರೆಂದು ಪಂಡಿತರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಭಾಷೆಗಳು (ಇಂಗ್ಲೀಷ್, ಫ್ರೆಂಚ್, ಜರ್ಮನ್, ಸ್ಪ್ಯಾನಿಶ್) ಮ್ಲೇಚ್ಛ ಭಾಷೆಗಳೇ. ಅವುಗಳನ್ನು ಕಲಿತರೆ ಅದರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಹಾಳಾಗುತ್ತದೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಮ್ಲೇಚ್ಛ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡುವುದನ್ನು ಕಲಿಯಬಾರದು ಎಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಯವನರ ಭಾಷೆಯ ವಿಷಯಕ್ಕೂ (ಉರ್ದು, ಪರ್ಶಿಯನ್, ಟರ್ಕಿಶ್) ' ನ ವದೇತ್ ಯಾವನೀಂ ಭಾಷಾಂ ಪ್ರಾಚ್ಯೈಃ ಕಂಠಗತ್ಯರಪಿ ' ಎಂದು ಬೇರೊಂದೆಡೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಪ್ರಾಣಹೋದರೂ ಯವನರ ಭಾಷೆಯನ್ನಾಡಬಾರದು ಎಂಬುದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಈಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ವಿಚಾರಸರಣಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಆಫ್ರಿಕ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ (Gulf countries) ನೌಕರಿ ಸಿಗಬೇಕೆಂದು ಅರಬ್ಬಿ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕಲಿಯುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಆಂಗ್ಲ ಮಾಧ್ಯಮ ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದು. ಇಂಗ್ಲೀಷ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುವುದೇ ಸಭ್ಯತೆಯ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ರೂಢಿಯಾಗಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜಾತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿದ್ದೆಂದು ಕ್ರಮೇಣ ಬಹಿಷ್ಕೃತ-ವಾಗಹತ್ತಿದೆ. ಇದೆಲ್ಲ ಕಾಲಮಹಿಮೆ.

ಭಾರತದ ಐಕ್ಯತೆ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅವಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೊಂದು ಸಾಧನವಿಲ್ಲ. ಹಿಮಾಲಯ-ದಿಂದ ಕನ್ಯಾಕುಮಾರಿ, ದ್ವಾರಕೆಯಿಂದ ಆಸಾಮ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅವರ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಅರಿವು ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಭಾಷೆಯೆಂದರೆ, ಸಂಸ್ಕೃತವೇ. ಆದರೆ ಮತಗಳೇ ಸರ್ವಸ್ವವೆಂದು ತಿಳಿದ ನಮ್ಮ ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಈ ಮಾತು ರುಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ. 'ವಿನಾ ಸಂಸ್ಕೃತಂ ನೈವ ಸಂಸ್ಕೃತಿಃ' ಎಂಬ ಮಾತು ಅಪ್ಪಟ ಸತ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ, ಅದನ್ನು ಮನ್ನಿಸಲು ಯಾರೂ ಸಿದ್ಧ-ರಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಸಂಕುಚಿತ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಸಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಮ್ಲೇಚ್ಛ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕಲಿಯಬಾರದು ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದ ಬಾಣಕೃನು ಇಷ್ಟು ಸಂಕುಚಿತ ಮನೋವೃತ್ತಿಯವನಿರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ—

೨೨೨. ಮ್ಲೇಚ್ಛಾನಾಂ ಅಪಿ ಸುವೃತ್ತಂ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್

ಮ್ಲೇಚ್ಛರ ಭಾಷೆಯು ನಿಷಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ, ಅವರಲ್ಲಿದ್ದ ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣಗಳನ್ನು ನಾವು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಹಿಂಜರಿಯಲಿಲ್ಲ. ಈಗ ನಾವು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರಲ್ಲಿರುವ ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣಗಳಾದ ಶಿಸ್ತು, ಸಮಯ ಪರಿಪಾಲನೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೇವಲ ವೇಷ-ಛೇದನಗಳನ್ನಷ್ಟೇ

ಅನುಸರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಚಾಣಕ್ಯನಲ್ಲಿದ್ದ ದೂರದೃಷ್ಟಿ, ಗುಣಗ್ರಹಣತೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಅಂಧಾನುಕರಣ ಮಾತ್ರವಿದೆ.

೩೨೪. ಗುಣೇ ನ ಮತ್ಸರಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ

ಸದ್ಗುಣಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಎಂದೂ ಮಾತ್ಸರ್ಯವಿರಬಾರದು. ಅವು ಯಾರಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಅನುಕರಣೆಯವಾದವು—ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಸಾಧಾರಣೀಕರಿಸುತ್ತದೆ (Generalize) ಇದನ್ನೇ ಇನ್ನಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ—

೩೨೫. ಶತ್ರೋರಪಿ ಸುಗುಣೋ ಗ್ರಾಹ್ಯಃ

ಶತ್ರುವಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಸದ್ಗುಣಗಳು ಕೂಡ ಅನುಕರಣೆಯವಾದವುಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಅವನ್ನು ಗೌರವಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪುನಃ ಇದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವೆಂದು ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ—

೩೨೬. ವಿಷಾದಪ್ರಮೃತಂ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್

ವಿಷದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಅಮೃತ ದೊರೆಯುವಂತಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆಯುರ್ವೇದ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅದಷ್ಟೋ ವಿಷಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧೀಕರಿಸಿ, ಔಷಧರೂಪದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ವಿಧಾನವು

ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಕುಚಲಾ ಹಾಗೂ ಪಾದರಸ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧೀಕರಿಸುವ ವಿಧಾನಗಳೇ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ. ಹೋಮಿಯೋಪಥಿ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಕಾರ ವಿಷ-ರೂಪಿಯಾದ ಕುಚಲಾದಿಂದಲೇ ಶುದ್ಧೀಕರಣ ಪದ್ಧತಿಯಿಂದ Nuxvomica ಎಂಬ ಅತಿ ಮಹತ್ವದ ಔಷಧವು ತಯಾರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

೩೨೨. ಅವಸ್ಥಯಾ ಪುರುಷಃ ಸಮ್ಪ್ರಾನ್ಯತೇ

ಮನುಷ್ಯನು ಯಾವ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವನೋ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅವನಿಗೆ ಗೌರವವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಈ ಸೂತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ವಿತ್ತಂ ಬಂಧುಃ ಐಯಃ ಕರ್ಮ ವಿದ್ಯಾ ಭವತಿ ಪಂಚಮಿಃ |

ವಿತಾನಿ ಮಾನ್ಯ ಸ್ಥಾನಾನಿ ಗೌರಿಯೋ ಯದ್ಯದುತ್ತರಮ್ ||

ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹಣ, ಬಾಂಧವ್ಯ, ವಯಸ್ಸು, ಕೃತಿ ಹಾಗೂ ವಿದ್ಯೆ ಈ ಐದು ಗೌರವಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳು. ಅವುಗಳ ತಾರತಮ್ಯ ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಸಂಪತ್ತಿಗಿಂತ ಬಾಂಧವ್ಯ, ಅದಕ್ಕಿಂತ ವಯಸ್ಸು ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲವಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗೌರವವು ವಿದ್ಯಾವಂತರಿಗೆ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ವಿದ್ಯಾವಂತನು ತನ್ನ ಜ್ಞಾನ-ಬಲದಿಂದ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾದರೆ, ಸಿರಿವಂತನಿಗೆ ಅವನ ಧನವೇ ಬಲ.

ಹಲವರಿಗೆ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅವರ ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನದಿಂದಾಗಿ ಗೌರವ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಸರಕಾರಿ ಅಮಲ್ದಾರರು, ಮಂತ್ರಿಗಳು, ರಾಷ್ಟ್ರಾಧ್ಯಕ್ಷ, ಪ್ರಧಾನಮಂತ್ರಿ—ಇವರೆಲ್ಲರಿಗೆ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅವರವರ ಅಧಿಕಾರ-ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಗೌರವ. ಅದಿಲ್ಲದಾಗ ನೀರಿನಿಂದ ಹೊರಗಳೆದ ಮೊಸಳೆಯಂತೆ ಅವರ ಗತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅಪವಾದಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಹಲವರು ತಾವಿರುವ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಚಾರಿತ್ರ್ಯ ಹಾಗೂ ಜ್ಞಾನಬಲದಿಂದ ಗೌರವವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಡಾ. ರಾಧಾಕೃಷ್ಣಣ್ಣರಂಥ ಅದ್ವಿತೀಯ ವಿದ್ವಾಂಸರು

ರಾಷ್ಟ್ರಾಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ಆ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತಮ್ಮಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಗೌರವವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟರು.

ಒಟ್ಟಿನಮೇಲೆ ಈ ಸೂತ್ರವು ಲೌಕಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅವನ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ (ಸಿರಿವಂತಿಕೆ, ದೊಡ್ಡವರ ಸಂಬಂಧ, ವಯಸ್ಸು, ಮಾಡಿದ ಸತ್ಕಾರ್ಯ, ವಿದ್ವತ್ತು,) ಮರ್ಯಾದೆ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಂಶವಿದೆ.

೩೨೮. ಸ್ಥಾನೇ ಏವ ನರಾಃ ಪೂಜ್ಯಂತೇ

ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಸೈದ್ಧಾಂತಿಕವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಜನರು ಸ್ಥಾನದಿಂದಾಗಿ ಗೌರವಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

೩೨೯. ಆರ್ಯವೃತ್ತಮನುತಿಷ್ಠೇತ್

ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತ, ಆರ್ಯಾದಿಂದ ದೂರವಿರುವುದು ಆರ್ಯನ ಲಕ್ಷಣ ಎಂದು ಈ ಹಿಂದೆ ವಿವರಿಸಲಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾರೇ ಆಗಲಿ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಬೇಕೆಂದು ಬಯಸಿದರೆ, ಆರ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೆ ಸಚ್ಚರಿತ್ರಿತ್ವವೇ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಾದದ್ದು. ವಿವೇಕಿಯಾದವನು ಮಾತ್ರ ಸುಸಂಸ್ಕೃತನೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಸಚ್ಚರಿತ್ರನಾಗಬಲ್ಲನು ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

೩೩೦. ಕದಾಪಿ ಮರ್ಯಾದಾಂ ನಾತಿಕ್ರಮೇತ್

ಎಂದಿಗೂ ಶಾಸ್ತ್ರ ಅಥವಾ ಧರ್ಮದ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಮೀರಿ

ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಇಡೀ ಆಯುಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಗಳಿಸಿದ ಕೀರ್ತಿಯೆಲ್ಲವೂ ಒಂದೇ 'ಒಂದು ದುಷ್ಕೃತ್ಯದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಅಳಿಸಿಹೋಗುತ್ತದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿ. ಮನುಷ್ಯನು ಯಾವಾಗಲೂ ಜಾಗೃತೆಯಿಂದ ಚಾರಿತ್ರರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿ. ಕೊಳ್ಳಲು ಈ ಸೂತ್ರವು ಆಗ್ರಹಿಸುತ್ತದೆ.

೩೩೦. ನಾಸ್ತ್ಯರ್ಥಃ ಪುರುಷರತ್ನಸ್ಯ

ಎವೇಕಿಯೋ. ಚಾರಿತ್ರ್ಯವಂತನ ಆದ ಮನುಷ್ಯನು ರತ್ನಪ್ರಾಯನು. 'ಜಾತೌ ಜಾತೇ ಯದುತ್ಕೃಷ್ಟಂ ತದ್ರತ್ನಮಿತಿ ಕಥ್ಯತೆ' ಎಂಬ ಸುಭಾಷಿತದಂತೆ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಉತ್ಕೃಷ್ಟತೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಪುರುಷ-ರತ್ನನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇಂಥವನ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಅಳಿಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅವನಿಗೆ ಏರೆಬಾಗುವುದೊಂದೇ ಸಾಮಾನ್ಯರ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

೩೩೧. ಸುದುರ್ಲಭಂ ರತ್ನಂ

ರತ್ನವು ಎಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ವಸ್ತುವಲ್ಲ. ಅದು ಅತಿ ದುರ್ಲಭವಾದದ್ದು. ಅಂತೆಯೇ ವೆಳ್ಳಿ, ಬಂಗಾರಗಳಿಗಿಂತಲೂ ರತ್ನವು ದೊರೆಯುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಕಠಿಣ. ಅದೇನೇ ಇರಲಿ. ಕೇವಲ ಮುತ್ತು-ರತ್ನಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಯಾವುದೇ ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ರತ್ನಪ್ರಾಯವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಸ್ತುವು ದೊರೆಯುವುದು ದುರ್ಲಭವೆಂಬುದನ್ನು ಖಚಿತ ಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಕೇವಲ ಪುರುಷರಿಗಷ್ಟೇ ರತ್ನತ್ವವು ಮೀಸಲಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲು ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ—

೩೩೩. ನ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನ ಸಮಂ ರತ್ನಮ್

ಎಲ್ಲ ರತ್ನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನವು ಅತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು. ಅರ್ಥಾತ್ ಅನ್ಯರತ್ನಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಹೋಲಿಸಿದಾಗ, ಸ್ತ್ರೀರತ್ನವು ಹೆಚ್ಚು ದುರ್ಮಿಳ. ವಾದದ್ದು ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಚಾಣಕ್ಯನು ಸ್ತ್ರೀಯರ ವಿಷಯವಾಗಿ ಅನೇಕ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಮೀಸಲಾಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವೊಂದು, ಸ್ತ್ರೀಜಾತಿಯ ನಿಂದಾಪರವಾಗಿದ್ದರೂ. ಉಳಿದವುಗಳು ಸ್ತ್ರೀಯ ಘನತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದೇ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಓದಿ ಚಾಣಕ್ಯನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಿದೆ. ಸಮಗ್ರವಾದ ಚರ್ಚೆಯನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವಶ್ಯ. ಚರ್ಚೆಯ ಆರಂಭವು ಮಾತ್ರ ಸ್ತ್ರೀವರ್ಗದಲ್ಲಿ ರತ್ನಪ್ರಾಯವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ದುರ್ಮಿಳವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಅನ್ಯರತ್ನಗಳು ಸ್ತ್ರೀ-ರತ್ನಕ್ಕೆ ಸಮಾನವೆನಿಸಲಾರವು ಎಂದು ಆಗುತ್ತದೆ.

೩೩೪. ನ ಸಮಾಧಿಃ ಸ್ತ್ರೀಷು ಲೋಕೇಷ್ಠತಾ ಚ

ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ ಬರಬಹುದಾದ ಸಮಾಧಾನಗುಣ ಹಾಗೂ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರಗಳ ಅಭಾವವಿರುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಗುಣ, ಕಾರ್ಯಗುಣ ಹಾಗೂ ಮನೋಗುಣ ಎಂದು ಮೂರುಪ್ರಕಾರದ ಗುಣಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಇವಕ್ಕೆ ಇಂಗ್ಲೀಷ್‌ನಲ್ಲಿ Qualities of head, heart & hands ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಗುಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮನೋಗುಣಗಳ ಪ್ರಭಾವ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅವರು ಹೆಚ್ಚು ಭಾವನಾ-ಪರವರರಾಗಿ, ತಿಳಿವಳಿಕೆ ಕಡಿಮೆ ಇದ್ದವರಂತೆ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರದ ಅಭಾವವಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಒಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ನಂಬಿಕೆಯುಂಟಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಅಪವಾದಗಳು ದೊರೆಯಬಹುದು.

೩೩೫. ಸ್ತ್ರೀನಾಮಸರ್ವ ಅಶುಭಾನಾಂ ಕ್ಷೇತ್ರಮ್

ಸ್ತ್ರೀಯು ಎಲ್ಲ ಅಶುಭಕ್ಕೂ ಆಗರವೆಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಪ್ರಾಯಶಃ—

ಸಂಭವೇ ಸ್ವಜನ ದುಃಖಕಾರಿಕಾ ಸುಪ್ರದಾನ

ಸಮಯೇರ್ಥಹಾರಿಕಾ ।

ಯಾವನೇನಿಬಿ ಬಹುದೋಷಕಾರಿಕಾ ದಾರಿಕಾ

ಹೃದಯದಾರಿಕಾ ಏತುಃ ॥

ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೆ ವಿಚಾರವನ್ನು ಆಧರಿಸಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಹೆಣ್ಣುಕೂಸು ಹುಟ್ಟಿದೊಡನೆ ಬಳಗಕ್ಕೆಲ್ಲ, ಗಂಡು ಹುಟ್ಟಿದಷ್ಟು ಆನಂದವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ವಿವಾಹದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದ-ಬಿದ್ದ ಹಣವನ್ನೆಲ್ಲ ಕಲೆಹಾಕಿ ಅಥವಾ ಸಾಲತಂದು, ಅವಳನ್ನು ಪತಿಗೈಪಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿ, ತಂದೆಯು ದಾರಿದ್ರ್ಯವನ್ನು ಅಪ್ಪುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದೊದಗುತ್ತದೆ. ಯಾವನಲ್ಲಿ ಅವಳಿಂದ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳು ಘಟಿಸಿದಲ್ಲಿ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಪಮಾನ, ಉಲಕ್ಕೆ ಆರ್. ಕೀರ್ತಿ ಹೀಗಿಲ್ಲ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ದಾರಿಕಾ' ಎಂದರೆ ಮಗಳು ತಂದೆಯ ಹೃದಯವನ್ನು ಸೀಳಿಹಾಕುತ್ತಾಳೆ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಸ್ತ್ರೀಯ ಒಂದು ಮುಖ ಮಾತ್ರವಾಗಿರಬಹುದು. ಇಂಥ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಅಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ಕಾರಣವಾಗಿರಬಹುದು. ಅಥವಾ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ರತ್ನಪ್ರಾಯರಾದವರು ಅಪರೂಪಕ್ಕಾಗಿ ದೊರೆಯುತ್ತಾರೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಬಹುಶಃ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಈ ಗುಣಗಳಿರುತ್ತವೆ ಎಂಬ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಸಮಾನೀಕರಣ ಮಾಡಿರಲು ಸಾಕು.

೩೩೬. ನ ಚ ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಪುರುಷ ಪರೀಕ್ಷಾ

ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಪುರುಷರ ನಿಜವಾದ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡುವಷ್ಟು ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿ

ಪ್ರಬಲವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಮಾನಸಿಕ ಉದ್ವೇಗಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಲಿಯಾಗುವವರು ಸ್ತ್ರೀಯರೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಬಂದ ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ಬಲಿಯಾಗಿ. ದೂರದೃಷ್ಟಿ ಇಲ್ಲದೆ ಅಪ್ರಿಯವಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸಿ. ಅತ್ಯಹತ್ಯೆಗೀಡಾಗುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲವೆ ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದ ವಾಕ್ಯಹಾರದಿಂದ ಮಾತಾವರಣವನ್ನು ಕಲುಷಿತಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸಹನೆಯ ಮೂರ್ತಿ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸ್ತ್ರೀಯರು ದೊರೆಯುವುದು ದುರ್ಲಭವೆಂದೇ ಈ ಸೂತ್ರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

೩೩೭. ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಮನಃ ಕ್ಷಣಿಕಮ್

ಮನೋಗುಣಗಳ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಉದ್ವೇಗದ ಭರದಲ್ಲಿ. ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ವಿಭಿನ್ನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದರಿಂದಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮನಸ್ಸು ಕ್ಷಣಿಕ ಎಂದರೆ ಚಂಚಲವಾದದ್ದೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ದೃಢನಿರ್ಧಾರದ ಅಭಾವವು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದರೆ ಝಾಂಸೀರಾಣಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬಾಯಿ, ಕಿತ್ತೂರ ಚೆನ್ನಮ್ಮ, ಇಂದಿರಾ ಗಾಧಿ—ಇತ್ಯಾದಿ ರಾಜಕಾರಣಿಗಳಲ್ಲಿ ದೃಢನಿರ್ಧಾರವಿದ್ದುದರ ಅನುಭವ ನಮಗಿಲ್ಲ ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರವು ಅಂಶತಃ ಸ್ತ್ರೀಜಾತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದೆಂದು ಅರ್ಥೈಸಬಹುದು.

೩೩೮. ಸ್ತ್ರೀಮು ಕಿಂಚಿದಪಿ ನ ವಿಶ್ವಸೇತ್

ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಎಂದಿಗೂ ಪೂರ್ಣ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನಡಬಾರದು. ಇದಕ್ಕೆ ಮೂಲಕಾರಣ, ಅವರ ಮನಃಶ್ಚಾಂಚಲ್ಯ, ಸ್ವಭಾವದ ಉದ್ವಿಗ್ನತೆ, ಯಾವುದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ರಹಸ್ಯವಾಗಿಡುವಲ್ಲಿ ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಎಂದು ಸೂತ್ರಕಾರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

೩೩೯. ಅಲೌಹಮಯಂ ನಿಗಡಂ ಕಲತ್ರಮ್

ಸ್ತ್ರೀಯೊ ಕಬ್ಬಿಣದ ಸಂಕೋಲೆಯಾಗಿರದಿದ್ದರೂ, ಅವಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಬಂಧನದಲ್ಲಿಡಲು ಸಮರ್ಥಳಾಗಿರುತ್ತಾಳೆ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಸ್ತ್ರೀಯರ ಬಲೆಗೆ ಬಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯನು ಪಾರಾಗುವುದು ಕಠಿಣವೆನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರ ಉದಾಹರಣೆಯೇ ಸಾಕ್ಷಿ. 'ಸಾವಿರ ಮಂದಿಯ ಸರದಾರ. ಮನೆಯ ಹೆಂಡತಿಯ ಪಿಂಚಾರ' ಎಂಬ ಲೋಕೋಕ್ತಿಯು ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆ.

೩೪೦. ದುಷ್ಕಲತ್ರಂ ಮನಸ್ವಿನಾಂ ಶರೀರಕರ್ಶನಮ್

ದುಷ್ಕ ಹೆಂಡತಿಯು ಒಳ್ಳೆಯ ಗಂಡದ ಪ್ರಾಣಹಿಂಸುತಾಳೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಂಡತಿಯು ದುರ್ಲಭವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಸೂಚ್ಯವಾಗಿದೆ— ಏನೋ ಎಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಚಾಣಕ್ಯನು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸಾಮಾನ್ಯ ಗುಣಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದರಿಂದ, ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಸಾಧ್ವೀ ಸ್ತ್ರೀ (ಸೀತಾ, ಸಾವಿತ್ರಿ, ದಮಯಂತಿಯಂಥವರು) ಅಪರೂಪಕ್ಕಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆನ್ನುವುದು ಅವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ, ಒಂದು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ' ಕಿಂ ಸೌಖ್ಯಮ್ ' ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ' ಸುಕಲತ್ರಮ್ ' ಎಂದು ಉತ್ತರ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ಪ್ರಕಾರ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ನಿಜವಾದ ಸುಖ ಮೊರೆಯುಂಟಾದರೆ, ಹೆಂಡತಿ ಒಳ್ಳೆಯಳಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಅದು ಸಾಧ್ಯ. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರವು ಕಹಿಯಾಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೊಂದೆಡೆಗೆ ಇದನ್ನೇ ಬಹು ಮಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ—

ಲೋಕೇಷು ನಿರ್ಧನೋ ದುಃಖಃ ಸುಣಗ್ರಸ್ತಸ್ತತೋಧಿಕಮ್ |

ತಾಭ್ಯಾಂ ರೋಗಯುತೋ ದುಃಖಃ ತತೋ ದುಃಖಃ

ಕುಘಾರ್ಯಕಃ ||

ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದುಃಖ ಎಂದರೆ ಹಣವಿಲ್ಲದವನಂತೆ. ಅವನಿಗಿಂತಲೂ ದುರ್ದೈವಿಯು ಋಣಗ್ರಸ್ತ. ಎಂದರೆ ಸಾಲಗಾರನು. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಾಹುಕಾರನ ಹಂಗಿನಲ್ಲಿರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇಬ್ಬರಿಗಿಂತಲೂ ದುಃಖಿಯು ರೋಗಗ್ರಸ್ತನು. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನಿಗೆ ಹಣವಿದ್ದರೂ, ಅದರ ಭೋಗದ ಭಾಗ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ದುಃಖಿಯಾದ ದುರ್ದೈವಿಯೆಂದರೆ, ದುಷ್ಟ ಹೆಂಡತಿಯಿದ್ದವನು. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನಿಗೆ ಮನೆಯು ನರಕಪ್ರಾಯವಾಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಏನೇ ಇರಲಿ, ಒಳ್ಳೆಯ ಹೆಂಡತಿ ದೊರೆಯುವುದು ಭಾಗ್ಯವಂತರ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಸೂಚಿಸುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಸ್ವೀವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಇರುತ್ತಾರೆಂದು ನಂಬುತ್ತದೆ.

ಒಂದು ಸೀರೆಯನ್ನು ಕೊಡಿಸಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಗಂಡನೊಂದಿಗೆ ಜಗಳವಾದುದು ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿವಾದವಾಗಿದ್ದರೂ, ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸಲಿಕ್ಕೆ ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಪರಮಹಂಸರಿಗೆ ಅನುಮತಿ ನೀಡಿದ ಶಾರದಾಮಣಿದೇವಿಯವರಂತಹ ಸಾಧ್ವಿಯರು ಜನ್ಮತುಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪವಿತ್ರ ಮಾತೆಯಲ್ಲಿದ್ದುದು ಅವಂತಹ ದಿವ್ಯಶಕ್ತಿ! ಇಡೀ ಸ್ತ್ರೀಜಾತಿಯೇ ನಿಂದ್ಯವೆಂದು ನಂಬಲಾಗದಿದ್ದರೂ, ಇಂತಹ ಪವಿತ್ರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಗಳೇ ಸಾಕ್ಷಿ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿದ್ದಿರಲು ಸಾಕು. ಆದರೆ ಅವರ ಹೆಸರು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬರಲು ಅವಕಾಶವಿರುವುದಿಲ್ಲ.

೩೪೧. ದುರ್ಲಭಃ ಸ್ತ್ರೀಬಂಧನಾತ್ ಮೋಕ್ಷಃ

ಈ ಹಿಂದೆ ೩೩೯ ನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯ ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಾಂತರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸ್ತ್ರೀಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವುದು ಕಠಿಣವೆಂಬುದೇ ಈ ಸೂತ್ರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

೩೪೨. ಅಪ್ರಮತ್ತೋ ದಾರಾನ್ನಿ ರೀಕ್ಷೇತ್

ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಜನ್ಮತಃ ಅವಜ್ಞೋ ದೋಷಗಳು ಬಂದಿದ್ದರೂ, ಪುರುಷನು ಯಾವಾಗಲೂ ಅವರನ್ನು ವಿವೇಕಬುದ್ಧಿಯಿಂದ, ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಅರಿತು ಹಾಗು ಪೂರ್ಣ ಎಚ್ಚರದಿಂದ ನಡೆಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯ ಅನಿವಾರ್ಯತೆಯನ್ನು ಹಾಗು ಇದ್ದುದರಲ್ಲಿಯೇ ಸುಖವನ್ನು ತಂದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತದೆ.

ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಕಾರನಾದ ಮನುಷ್ಯ ಆಗಲಿ ಅಥವಾ ಇನ್ನಿತರರೇ ಆಗಲಿ ಸ್ತ್ರೀವರ್ಗವನ್ನು ಹೀನಾಯವಾಗಿ ಕಂಡವರೆಂದು ದೂಷಣೆಗೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿ ದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಯಾರೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಿದ್ಧರಿದ್ದಂತಿಲ್ಲ. ಮನುಷ್ಯತೆಯಲ್ಲಿ—

‘ಯತ್ರ ನಾರ್ಯಸು ಪೂಜ್ಯಂತೇ ರಮಂತೇ ತತ್ರ ದೇವತಾಃ’—ಎಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಗೌರವವಿದೆಯೋ, ಅಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ದೇವತೆಗಳು ಸಂತೋಷದಿಂದ ವಾಸಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು, ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಅನಾದರದಿಂದ ಕಾಣಬಾರದು ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಸಿದಂತಲ್ಲವೇ ? ಹಾಗೆಯೇ—

ಪ್ರಜನಾರ್ಥಂ ಮಹಾಭಾಗಾಃ ಪೂಜಾರ್ಹಾ ಗೃಹದೀಪ್ತಯಃ |

ಸ್ತ್ರೀಯಃ ಶ್ರಿಯರ್ವ ಗೃಹೇಷು ನ ವಿಶೇಷೋಸ್ತಿ ಕಶ್ಚನ ||

ಅಪತ್ಯಂ ಧರ್ಮಶಾರ್ಯಾಣಿ ಶುಕ್ಲೋಪಾರತಿರುತ್ತಮಾ |

ದಾರಾಧೀನಃ ತಥಾ ಸ್ವರ್ಗಃ ಪಿತೃಣಾಂ ಆತ್ಮನರ್ವ ಹ ||

ಮಂಶಾಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಜನ್ಮವಿದೆ. ಅವರು ಪೂಜಾರ್ಹರು. ಮನೆಗೆ ಶೋಭೆಯನ್ನೂ ತರುವವರು. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಹಾಗು ಅವರಲ್ಲಿ ಎನೂ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಸಂತತಿ, ಧರ್ಮಶಾರ್ಯಗಳು, ಶುಕ್ಲೋಪ, ರತಿಸುಖ, ಪತಿ ಹಾಗು ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಸದ್ಗತಿ—ಇವೆಲ್ಲ (ಒಳ್ಳೆಯ) ಹೆಂಡತಿಯ ಅಧೀನವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು, ಅವರಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೇ ದೋಷ-
ಗಳಿದ್ದರೂ, ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಅವರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿ-
ಸುವುದು ಪುರುಷರ ಧರ್ಮವೆಂದೇ ಈ ಸೂತ್ರದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಸ್ತ್ರೀರಹಿತ-
ವಾದ ಲೌಕಿಕ ಜೀವನವು ನಿಷ್ಫಲವೇ. (ನಾನಾ ನಾರಿಂ ನಿಷ್ಠಲಾ ಲೋಕ-
ಯಾತ್ರಾ.)

೩೪೩. ಅಶುಭ ದ್ವೇಷಿಣಃ ಸ್ತ್ರೀಷು ನ ಪ್ರಸಕ್ತಃ

ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು
ವ್ಯವಹರಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು
ಬಯಸದವರು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಗುಲಾಮರಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂದು ಉಪ-
ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಆದರದಿಂದ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಬೇರೆ,
ಸ್ತ್ರೀವ್ಯಾಮೋಹದಿಂದ ಅವಳ ಗುಲಾಮನಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಬೇರೆ.
ಅಂಥವರಿಗೆ ಸ್ತ್ರೀಗುಣವು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿವೇಕಿಗಳು ಸ್ತ್ರೀಯ-
ರಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾಗಿ ಆಸಕ್ತರಾಗಿ, ವಿವೇಕಭ್ರಷ್ಟರಾದು ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂದು
ಇಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಿಸಲಾಗಿದೆ.

೩೪೪. ನ ಸ್ತ್ರೀಣಸ್ಯ ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಧರ್ಮಕೃತ್ಯಂ ಚ

ಸ್ತ್ರೀಯ ಆಧೀನನಾದವನು ವಿವೇಕವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು.
ರಿಂದ ಧರ್ಮಕೃತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗಿರುವುದು ಅವನಿಗೆ ಕಠಿಣ. ಕೇವಲ
ವಿಷಯಸುಖವೇ ಸರ್ವಸ್ವವಾದುದರಿಂದ, ಧರ್ಮಹೀನನಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗಸುಖ-
ದಿಂದ ವಂಚಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇದ-
ಲ್ಲದೆ—

೨೪೫. ಸ್ತ್ರೀಯೋಪಿ ಸ್ತ್ರೈಣಮವ ಮನ್ಯಂತೇ

ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾಗಿ ಆಸಕ್ತನಾದ ಸ್ತ್ರೈಣ ಪತಿಯನ್ನು ಅವನ ಹೆಂಡ-
ತಿಯು ಕೂಡ ಅವಮಾನಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಏಕೆಂದರೆ ತನ್ನ ಪತಿಯಲ್ಲಿಯ ಘನತೆ
ಹಾಗು ಉದಾತ್ತತೆಯ ಅಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಅವನು ಕ್ಷುದ್ರಪುರುಷನಾಗಿ ಅವ-
ಳಿಗೆ ಕಾಣುವುದು ಸಹಜ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನ್ಯ ಆದರ್ಶಪುರುಷರ ತುಲನೆಯಲ್ಲಿ
ಅವನು ಹೀನನೆನಿಸುವುದರಿಂದ ಅವಳು ಅವನನ್ನು ಗೌರವಿಸದಿರುವುದು
ಅಸಹಜವೇನಲ್ಲ.

೨೪೬. ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಭೂಷಣಂ ಸೌಭಾಗ್ಯಮ್

ಪತಿಯೊಂದಿಗೆ ಇದ್ದು, ಅವನಿಗೆ ಸರ್ವವಿಧದಲ್ಲಿ ಸಂತಸವನ್ನುಂಟು-
ಮಾಡಿ, ಅವನ ಪ್ರೇಮಾದರಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರವಾಗುವುದೇ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಭೂಷಣ.
ಇದೇ ಸೌಭಾಗ್ಯ.

೨೪೭. ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಭೂಷಣಂ ಲಜ್ಜಾ

ಸ್ತ್ರೀಯರು ನಿರ್ಲಜ್ಜರಾಗಿರಬಾರದು. ಆದು ಅವರಿಗೆ ಭೂಷಣವಲ್ಲ
ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಮರ್ಯಾದಸ್ತು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು
ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಸ್ತ್ರೀಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಲಜ್ಜೆಯ
ಅಭಾವವು ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದೆ.

೨೪೮. ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ನ ಭರ್ತುಃ ಪರಂ ದೈವತಮ್

ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಗಂಡನಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ದೇವರಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ
ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥವು ಈ ಹಿಂದೆ ೨೪ ನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿವೇಕ

ಹಾಗೂ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡುವ ಪತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ದೇವತ್ವವನ್ನು ಸತಿಯು ಕಾಣಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇದೇ ಜಾಣಕ್ಕನು ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿಭಾತಕನಾದ ಪತಿಯಿಂದ ವಿಚ್ಛೇದ ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಪುರುಷರು ಸತಿಯನ್ನು ಆದರದಿಂದ ಕಂಡರೆ, ಸತಿಯು ಪತಿಯನ್ನು ದೇವರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎನ್ನುವುದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಪತಿಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ, ದೇವರಿಗೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಸತಿಯನ್ನು ಮೂದಲಿಸಿದ ಈ ಜಾನಪದ ಹಾಡನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸುವುದು ಉಚಿತ—

ಪೂಜೆಮಾಡಿದರೇನು, ಪತ್ರಿ ಎರಿಸಿದರೇನು

ಪತಿಮ್ಮಾಲೆ ಭಕ್ತಿ ಇರದಿದ್ದರ,

ಪತಿಮ್ಮಾಲೆ ಭಕ್ತಿ ಇರದಿದ್ದ ಮೇಲವ್ವಾ

ಮಾದೇವ ಹ್ಯಾಂಗ ಒಲಿದಾನ

೩೪೯. ತದನುವರ್ತನಮುಭಯಸುಖಮ್

ಪತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವುದೇ ಇಬ್ಬರಿಗೂ—ಅಂದರೆ ಸತಿ-ಪತಿಯರಿಗೆ, ಉಭಯತ್ರವೆಂದರೆ ಇಹ-ಪರಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇಮಕಾರಕ ಎಂದು ಬೋಧಿಸುವ ಈ ಸೂತ್ರವು, ಸುಖಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಸಹಕಾರವೇ ಮೂಲವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಸತಿ-ಪತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು ಅಯೋಗ್ಯರಿದ್ದರೂ ಸಂಸಾರ ಹಾಳಾಗುತ್ತದೆ. ಸುಖಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಉಭಯತರೂ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವಶ್ಯ.

೩೫೦. ಭರ್ತೃವಶವರ್ತಿನೀ ಭಾರ್ಯಾ

ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯ ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ಸಿದ್ಧಾಂತರೂಪವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಭಾರ್ಯಾ ಎಂದರೆ ಭರ್ತೃವಿನ ವಶದಲ್ಲಿರುವವಳು ಮಾತ್ರ ಎಂದು ಹೇಳುವ

ಈ ಸೂತ್ರವು ಪತಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವುದೇ ಸತಿಯ ಲಕ್ಷಣ ಎಂದು ಪುನಃ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

೩೫೧. ಯಾ ಪ್ರಸೂತೇ ಸಾ ಭಾರ್ಯಾ

ಭಾರ್ಯಾ ಎಂದರೆ ಹೆಂಡತಿ. ಅವಳ ಜೀವನದ ಸಾರ್ಥಕವು ಸಂತಾನ-ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಅರ್ಥೈಸುತ್ತದೆ. ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಕೇವಲ ಲೈಂಗಿಕ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅಲ್ಲ, ಅದು ಅನು-ಷಂಗಿಕವಾಗಿ ದೊರೆಯತಕ್ಕದ್ದು. ಮೂಲೋದ್ದೇಶ ಮಾತ್ರ ವಂಶಾಭಿ-ವೃದ್ಧಿಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

೩೫೨. ಪುತ್ರಾರ್ಥಾ ಹಿ ಸ್ತ್ರಿಯಃ

ಭಾರತೀಯ ಪರಂಪರೆಗನುಗುಣವಾಗಿ ವಿವಾಹದ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಯೋ-ಜನವು ಪುತ್ರೋತ್ಪಾದನೆ. ಮಹಾಮಹಿಮರಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ತಮ್ಮ ವಿದ್ಯಾ-ಬುದ್ಧಿ ಹಾಗೂ ಕಾರ್ಯಶಕ್ತಿಗಳ ಮೂಲಕ ಚರಸ್ಮರಣೀಯರಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಸಮಾಜಕ್ಕಾಗಿ ಏನಾದರೂ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದರೆ ಅದು ಪುತ್ರೋತ್ಪಾದನೆಯೆಂದೇ. ಸಂತಾನವೃದ್ಧಿ-ಯಿಂದಲೇ ನಮ್ಮ ಪರಂಪರೆಯು ಚಿರಂತನವಾಗಿ ಉಳಿಯಬಲ್ಲದು. ಅದ-ರಲ್ಲಿಯೂ ಪುರುಷಸಂತತಿಯ ಮಹತ್ವ ಹೆಚ್ಚು. ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಬೇರೊಂದು ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಲಗ್ನಮಾಡಿಕೊಡುವುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಕುಲಾಚಾರ ಹಾಗೂ ಪರಂಪರೆಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯು ಅವರಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಪುತ್ರಸಂತಾನ-ದಿಂದಲೇ ಮಾತ್ರ ಅದು ಸಾಧ್ಯ. ಅದಕ್ಕೇಂದೇ ಅದಕ್ಕೋ ಋಷಿಗಳು,

ಮನಿಗಳು, ರಾಜ-ಮಹಾರಾಜರು ಪುತ್ರಸಂತಾನವೃಷ್ಟಿಗಾಗಿ ಕಠಿಣ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಚರಿಸಿದ್ದನ್ನು ನಾವು ಪುರಾಣೇತಿಹಾಸಗಳ ಆಧ್ಯಾಸದಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಇದೇ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದ ಚಾಣಕ್ಯನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ವಿವಾಹವೂ ಪುತ್ರಸಂತಾನಕ್ಕೆ ದಾರಿಮಾಡಿಕೊಡದಿದ್ದಾಗ, ಅದು ನಿಷ್ಪಲವೆನಿಸುವುದೆಂದು ಅನಿಸಿದ್ದರಲ್ಲಿ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಅತಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

“ ವರ್ಷಾಣ್ಯಪ್ಪಿ ಅಪ್ರಜಾಯಮಾನಾಂ ವಂಧ್ಯಾಂಚಾಕಾಂಕ್ಷೇತ, ದಶನಿಂದಂ ದ್ವಾದಶಕನ್ಯಾ ಪ್ರಸವೀಂ, ತತಃ ಪುತ್ರಾರ್ಥಿ ದ್ವಿತೀಯಾಂ ವಿಂದೇತ, ಪುತ್ರಾರ್ಥಾ ಹಿ ಸ್ತ್ರೀಯಃ ” ಗರ್ಭಾಧಾನದ ನಂತರ ಸ್ತ್ರೀಯು ಎಂಟು ವರ್ಷಗಳ ವರೆಗೆ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿದ್ದರೆ, ಅವಳನ್ನು ಬಂಜೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹುಟ್ಟಿದ ಕೂಳುಗಳೆಲ್ಲ ಸತ್ತುಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಹತ್ತುವರ್ಷ ದಾರಿನೋಡಿ, ಹಾಗೆಯೇ ಬರೀ ಹೆಣ್ಣುಕೂಸುಗಳನ್ನೇ ಹಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷ ದಾರಿಕಾಯ್ದು, ಪುತ್ರಸಂತಾನಕ್ಕಾಗಿ ಬೇರೊಂದು ಲಗ್ನಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಮಂಶಾಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಅವಶ್ಯವಾದ ಪುತ್ರಸಂತಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದೇ ವಿವಾಹದ ಮೂಲೋದ್ದೇಶವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

೩೫೩. ಪರದಾರಾನ್ನ ಗಚ್ಛೇತ್

ಪರಸ್ತ್ರೀ ಸಂಗವು ಸರ್ವಥಾ ನಿಷಿದ್ಧವೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ತ್ರೀ ಹಾಗು ಪರಧನಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದವನು ಮಹಾತ್ಮನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದುಂಟು. ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ಸಮ್ಯಗ್‌ಗಳು ಇವಕ್ಕೆ ಅಂಗವಾದವುಗಳೆಂಬುದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಕಾಮಿನಿ, ಕಾಂಚನ ಹಾಗು ಕೀರ್ತಿ ಈ ಮೂರಕ್ಕೆ ಮೋಹಗೊಳ್ಳದ ನೆರರು ಮೊರೆಯುವುದು ಅಪರೂಪ. ಈ ಮೂರು 'ಕ' ಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಕಾಮಿನೀ ಮೋಹದಿಂದ ದೂರ

ವಿರುವುದನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರವು ವಿಧಿಸಿದೆ. ಪರಸ್ಪ್ರೀಸಂಗದ ಮೊದಲನೇ ದುವೈರಿಣಾಮ ಬಾರಿತ್ಯನಾಶ, ಎರಡನೆಯದು ರೋಗಾದಿಗಳಿಗೆ ನಿಮಂತ್ರಣ ಕೊಟ್ಟಂತೆ, ಮೂರನೆಯದಾಗಿ ಸ್ವಂತ ಸಂಸಾರವು ಹದಗೆಟ್ಟುಹೋಗುವುದು. ಇದನ್ನರಿತು ವ್ಯವಹರಿಸುವುದೇ ಭೂಷಣ.

೩೫೪. ನ ಪರಕ್ಷೇತ್ರೇ ಬೀಜಂ ನಿಕ್ಷಿಪೇತ್

ಪರಸ್ಪ್ರೀ ಸಂಗದಿಂದಾಗಿ ಪರಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಬೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರ ದೂರಗಾಮೀ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಅತಿ ಭಯಾನಕವಾದ ಚಿತ್ರವು ಗೋಚರಿಸದಿರಲಾರದು. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ತಮ್ಮ ಬೀಜವು ಹೀನ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದರೆ, ಆ ಸಂತಾನವು ಹೀನವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿ, ಅದರಿಂದಾದ್ವೈವಿಜಯದಾದ ವಾಪಕ್ಕೆ ತಾವೇ ಕಾರಣರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಸ್ವ-ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಆ ಬೀಜವು ಶತ್ರುವಾಗಿಯೂ ಪರಿಣಮಿಸಬಹುದು: ವರ್ಣಸಂಕರ್ಯಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ದೊರೆಯುವುದು—ಇತ್ಯಾದಿ ದೋಷಗಳಿಂದಾಗಿ ಇಂಥ ಅರ್ಥವು ನಿಂದ್ಯವೆಂದು ಚಾಣಕ್ಯನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

೩೫೫. ಸತೀರ್ಥಾಗಮನಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ನಶ್ಯತಿ

ರಜಸ್ವಲೆಯಾದ ಸ್ತ್ರೀಯೊಂದಿಗೆ ಮೊದಲಿನ ಮೂರು ರಾತ್ರಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಭೋಗವು ನಡೆದ್ದವೆಂದು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವು ವಿಧಿಸುತ್ತದೆ. ಅಂಥ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಭೋಗ ಮಾಡಿದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವು ನಶ್ವವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಂತಾನಕ್ಕಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರವಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀಸಹವಾಸ ಮಾಡುವವನು ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯೆಂದೇ ಮನುಷ್ಯಸ್ತುತಿಯು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ

ಸ್ಥಿರಿಸಬಹುದು. ಇವಲ್ಲದೆ ರಜೋಮಾಲಿನ್ಯದಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳು ಉಂಟಾದಾಗ ಸ್ತ್ರೀಸಂಗವು ಅನಾರೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆನಿಸುವುದು. ಈ ಸೂತ್ರ-
ದಲ್ಲಿಯ ಉಪದೇಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿರಲು ಸಾಕು.

೩೫೬. ತೀರ್ಥಸಮವಾಯೇ ಪುತ್ರವತೀಮನುಗಚ್ಛೇತ್

ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಎರಡು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ ಮಾಡಬಹುದು. ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಅನೇಕ ಜನ ಪತ್ನಿಯರಿದ್ದು, ಅವರಲ್ಲಿ ಹಲವರಿಗೆ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಸಿಕ ರಜೋದರ್ಶನವಾದಾಗ, ಪುತ್ರವತಿಯೊಂದಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಂಯೋಗ ಮಾಡಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ವಂಧ್ಯಸಂಯೋಗವು ನಿಷ್ಫಲವೆಂಬುದು ಒಂದು ಅರ್ಥ. ಮಾಸಿಕ ರಜೋದರ್ಶನದ ನಂತರ ವಿಧಿಸಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಸಮಾ-
ಗಮವು ಅವಶ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯ ಅಥವಾ ಧರ್ಮ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೇಳುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಸಂತಾನನಿರೋಧದ ಈಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲ.

ಎರಡನೆಯದಾಗಿ, ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಕುಟುಂಬಸಮೇತ-
ವಾಗಿ ಹೋಗುವುದು ಧರ್ಮ. ಅಂಥ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪತ್ನಿಯರಿದ್ದಾಗ, ಪುತ್ರವತಿಯಾದವಳನ್ನೇ ಸಂಗಡ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕೆನ್ನುವುದು ಬೇರೊಂದರ್ಥ. ಒಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಸ್ತ್ರೀಜನ್ಮದ ಸಾರ್ಥಕವು ಸಂತಾನೋತ್ಪತ್ತಿ, ವಿಶೇಷತಃ ಪುತ್ರಸಂತಾನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿದೆ ಎಂದೇ ಈ ಸೂತ್ರವು ಪರ್ಯಾಯ-
ವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

೩೫೭. ಸ್ವದಾಸೀ ಪರಿಗ್ರಹೋ ದಾಸಭಾವಃ

ಸ್ವದಾಸಿಯೊಂದಿಗೆ ಲೈಂಗಿಕ ಸಂಬಂಧವನ್ನಿಟ್ಟಿರುವುದು ಅವಳ ದಾಸ್ಯತ್ವ-

ವನ್ನು ನಾವು ವಹಿಸಿದಂತೆಯೇ ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಅರ್ಥ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುವಾಗ, ಸ್ವದಾಸಿಯಲ್ಲಿ ಸಂತಾ-
ನೋತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ, ಅವಳು ಮನೆಯ ಯಜಮಾನಿಯಾಗುವ-
ಳಲ್ಲದೆ ಅಂಥ ಸಂತಾನವು ಕುಲಕ್ಕೆ ವಾರಸುದಾರನಾಗಿ ಮನೆತನದ ಹಿರಿಮೆ-
ಯನ್ನು ಹೀನಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಇಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅವರಿಂದ ಇಂಥ ಅಕಾರ್ಯವು
ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ನಿಂದ್ಯವೆನಿಸುವುದು.

೩೫೦. ಕುಲಂ ಪ್ರಖ್ಯಾಪಯತಿ ಪುತ್ರಃ

ಲೌಕಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಭಾರತೀಯ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಪುತ್ರಸಂತಾನ-
ಕ್ಕಿರುವಷ್ಟು ಮಹತ್ವವು ಬೇರೆ ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲ. ಅಂತೆಯೇ ' ಅಪುತ್ರಸ್ಯ
ಗತಿನಾಸ್ತಿ ' ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಮರಣಾನಂತರ ಓಡ
ದಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಸುತನು ಪಿತೃಗಳ ಸದ್ಗತಿಗೆ ಕಾರಣನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ
ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ವಚನವೇ ಇದಕ್ಕೆ ಮೂಲಾಧಾರ.

ಜೀವತೋ ವಾಕ್ಯ ಕರಣಾತ್ ಪ್ರತ್ಯುತ್ಪಂ ಪಾರ್ವಣೇನ ವೈ ।

ಗಯಾಯಾಂ ಓದದಾನಾಚ್ಚ ತಸ್ಮಾತ್ ಪುತ್ರಸ್ಯ ಪುತ್ರತಾ ॥

ಎಂಬ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ವಚನವು, ಮಗನು ತಂದೆ ಜೀವಿಸಿರುವಾಗ,
ಅವನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗುವಂತೆ ನಡೆದುಕೊಂಡು, ಮರಣಾನಂತರ ಪುತಿವರ್ಷ
ಶುದ್ಧ-ತಿಥಿಯಂದು ಓದದಾನೆ ಮಾಡಿ, ಕೊನೆಗೆ (ಬಿಹಾರ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ-
ರುವ) ಗಯಾ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಾದದ ಮೇಲೆ ಓದದಾನೆ ಮಾಡು-
ವುದರ ಮುಖಾಂತರ ಪುತ್ರತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಥಕವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಎಲ್ಲ ಸಂತೋಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪುತ್ರಜನ್ಮದಿಂದಂಟಾಗುವ ಸಂತೋಷವು
ಮಿಗಿಲಾದದ್ದು ಎಂಬ ಮಾತು ' ಅರ್ಥಮಾತ್ರಾ ಲಾಭವೇನ ಪುತ್ರೋತ್ಪವಂ
ಮನ್ಯಂತೇ ವೈಯಾಕರಣಾಃ ', ' ಪುತ್ರಸ್ಯೇ ಜಾತಃ ಇತ್ಯುಕ್ತೇ ಪರಮಾನಂದಂ
ಸೂಚಯತಿ ಮುಖಚರ್ಯಾ ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಪುತ್ರಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟು ಮಹತ್ವ ಉಳಿದಿಲ್ಲ. ಸ್ತ್ರೀ-ಪುರುಷ ಸಮಾನತೆಯ ತತ್ವಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಈಗ ಮಗ-ಮಗಳು ಸಮಾನರೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಪಿಂಡದಾನ, ಸದ್ಗತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರ-ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವು ಕ್ರಮೇಣ ಅಳಿಸಿಹೋಗಹತ್ತಿದೆ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪ-ಸ್ವಲ್ಪ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಅದು ಯಾಂತ್ರಿಕವಾಗಿದೆಯೇ ವಿನಃ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದಲ್ಲ, ಉಚ್ಚ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆದು ಪರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಹವ್ಯಾಸವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಮಕ್ಕಳು. ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳ ಮರಣಕಾಲಕ್ಕೆ ಕೂಡ ಅವರ ಹತ್ತಿರ ಇರುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುವಾಗ, ಸದ್ಗತಿಯ ಮಾತು ದೂರವೇ ಉಳಿಯಿತು.

೩೫೯. ನಾನಪತ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವರ್ಗಃ

ಪ್ರಾಚೀನ ಪರಂಪರೆಯ ವಿಷಯವು ಈಗಾಗಲೇ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು. ಅವಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗವಿಲ್ಲವೆಂದು (ಸದ್ಗತಿ) ಈ ಸೂತ್ರವು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

೩೬೦. ಅತಿಲಾಭಃ ಪುತ್ರಲಾಭಃ

ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಲಾಭವೆಂದರೆ ಪುತ್ರಲಾಭವೆಂದು ಪರಂಪರೆಗನುಗುಣವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ೩೫೯ ನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವು ವಿವರವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಬರೆಯುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ.

೨೬೧. ದುರ್ಗತೇ ಪಿತರೌ ರಕ್ಷತಿ ಸ ಪುತ್ರಃ

‘ಸುತನೇ ಸದ್ಗತಿವಾತನು’ ಎಂಬುದನ್ನೇ ಬೇರೆ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ದುರ್ಗತಿಯಿಂದ ಮಾತಾ-ಪಿತೃಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವನೇ ಪುತ್ರನು ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇವಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಣೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ.

೨೬೨. ಪುತ್ರೇ ಗುಣವತೀ ಕುಟುಂಬಿನಃ ಸ್ವರ್ಗಃ

ಸದ್ಗುಣಿಯಾದ ಮಗನಿದ್ದ ಕುಟುಂಬವು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗ-ಸುಖವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುತ್ತದೆ—ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು, ಪುತ್ರನು ಸದ್ಗುಣಿಯಾಗಿರಬೇಕಾದುದರ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಸುಭಾಷಿತವೊಂದರಲ್ಲಿ—

‘ವರಮೇಕೋ ಗುಣಃ ಪುತ್ರೋ ನ ಚ ಮೂರ್ಖ ಶತಾದಪಿ’ ಎಂದರೆ ಒಂದು ನೂರು ಮೂರ್ಖ ಮಕ್ಕಳಿಗಿಂತ ಒಬ್ಬ ಒಳ್ಳೆಯ ಮಗನಿದ್ದರೆ ಸಾಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು, ಹಾಗೆಯೇ—

ಅಪಾತ ಮೃತ ಮೂರ್ಖಾಣಾಂ ವರಮಾದ್ಯೌ ನ ಚಾಂತಿಮಃ |

ಸಕೃದುಃಖಿಕರಾ ವಾದ್ಯೌ ಅಂತಿಮಸ್ತು ಪದೇ ಪದೇ ||

ಎಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳು ಹುಟ್ಟಿದ್ದರೆ, ಅಥವಾ ಹುಟ್ಟಿ ಸತ್ತರೆ ಒಮ್ಮೆಯೇ ದುಃಖವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮೂರ್ಖ ಮಗನು ಕ್ಷಣ-ಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ದುಃಖವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು, ಪುತ್ರನು ಸದ್ಗುಣಿಯಾಗಿರಬೇಕಾದುದರ ಅನಿವಾರ್ಯತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

೨೬೩. ನ ಪುತ್ರ ಸಂಸ್ಪರ್ಶಾತ್ ಪರಂ ಸುಖಮ್

ಮಗನನ್ನೆತ್ತಿ ಮುದ್ದಾಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸುಖವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಪುತ್ರಜನ್ಮದ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಸಾರುತ್ತದೆ, ಐತರೇಯ

ಬ್ರಾಹ್ಮಣದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ಬರುವ ಒಂದೆರಡು ಗಾಥೆ (ಶ್ಲೋಕ) ಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು.

೧. ಯಾವಂತಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ಭೋಗಾ ಯಾವಂತೋ ಜಾತಮೇದಸಿ |
ಯಾವಂತೋ ಅಪ್ಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಭೂಯಾನ್ ಪತ್ತೇ ವಿತುಸ್ತತಃ
೨. ಅನ್ಯಂ ಹ ಪ್ರಾಣಃ ಶರಣಂ ಹ ವಾಸಃ ರೂಪಂ ಹಿರಣ್ಯಂ
ಪಶವೋ ವಿವಾಹಾ |
ಸಖಾ ಹ ಜಾಯಾ ಕೃಷಣಂ ಹಿ ದುಹಿತಾ ಜ್ಯೋತಿರ್ಹಿ ಪುತ್ರಃ
ಪರಮ ವೋಮಾನ್ ||

ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ (ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ) ಎಷ್ಟು ಭೋಗಗಳಿವೆಯೋ, ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಿಂದ ಯಾವ ಫಲವು ದೊರೆಯುವುದೋ, ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡುವುದರಿಂದ ಯಾವ ಪುಣ್ಯ ಲಭಿಸುವುದೋ-ಅವೆಲ್ಲ ಪುತ್ರಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಂದ ದೊರೆಯುವುದು.

ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಅನ್ನವೇ ಪ್ರಾಣ, ವಸ್ತ್ರವೇ ಶರಣ, ಹಿರಣ್ಯವೇ ರೂಪ, ಪರುಧನವೇ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಕಾರಣ, ಹಂಪಿಯೇ ಪರಮಮಿತ್ರಳು. ಮಗಳು ಹುಟ್ಟಿನಂತೆ. ಆದರೆ ಮಗನು ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿದ ದೀಪದಂತೆ ಎಂದು ಅಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಪುತ್ರಜನ್ಮದ ಮಹತ್ವ, ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಸತ್ಪುತ್ರ ಲಾಭ, ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಕಾಳಿದಾಸನು ರಘುವಂಶದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮಾತು ಕೇವಲ ಅಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿರದೆ ಸುವರ್ಣಾಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆದಿಡಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಲೋಕಾಂತರಸುಖಂ ಪುಣ್ಯಂ ತಪೋದಾನ ಸಮುದ್ಯವಂ |

ಸಂತತಿಃ ಶುದ್ಧವಂಶ್ಯಾ ಹಿ ಪರತ್ರೇಹ ಪ ಶರ್ಮಣೇ ||

ತಪಸ್ಸು, ದಾನ ಇವುಗಳಿಂದ ಲಭಿಸಿದ ಪುಣ್ಯವು ಜನ್ಮಾಂತದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಲೋಕಾಂತರದಲ್ಲಿ ಸುಖವನ್ನು ತರುವುದು. ಆದರೆ ಶುದ್ಧ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಿಸಿದ ಸಂತತಿಯು (ವಿದ್ಯಾ ಹಾಗೂ ಸದ್ಗುಣಸಂಪನ್ನವಾದದ್ದು) ಇಹ-ಪರ-

ಗಲರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಸುಖವನ್ನು ತರುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಇದೊಂದೇ ಶ್ಲೋಕವು ಸತ್ಪುತ್ರನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಹೇಳಬೇಕಾದದ್ದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹೇಳಿದೆ ಎಂದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು.

೩೬೪. ಪುತ್ರಾ ವಿದ್ಯಾನಾಂ ಪಾರಂ ಗಮಯಿತವ್ಯಾಃ

ಮಕ್ಕಳು ಸದ್ಗುಣಿಗಳಾಗಿರಬೇಕಾದರೆ ಅವರನ್ನು ಪೂರ್ಣ ವಿದ್ಯಾ-ವಂತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಸಾಕಷ್ಟು ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಗಳಿಸಿ, ಅವರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಹೋದರೆ, ದುಃಶ್ಚಟಗಳಿಗೆ ಈಡಾಗಿ ಹಾಳಾಗುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ವಿದ್ಯಾವಂತರು ಸುಸಂಸ್ಕೃತರಾಗಿ, ಕುಲಕ್ಕೆ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ತಂದು ತಮ್ಮ ಜೀವನವನ್ನು ಸಾರ್ಥಕಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸಿರಿವಂತರ ಮಕ್ಕಳು ಮಾಡುವ ದುಷ್ಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೆನಸಿದರೆ ಹಾಗೂ ಸುಸಂಸ್ಕೃತರ ಮಕ್ಕಳ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಅವರೊಂದಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ, ಈ ಸೂತ್ರದ ಮಹತ್ವವು ತಿಳಿಯುವುದು.

೩೬೫. ಪುತ್ರೋ ನ ಸ್ತೋತ್ರಂ

ಮಗನನ್ನು ಅವನ ಮುಂದೆ ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡಬಾರದು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಲೋಕವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಅತಿಯಾಗಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸಲಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಹೊಗಳುತ್ತ ಹೋದರೆ, ಅವರು ದುರ್ಮಾರ್ಗಗಾಮಿಗಳಾಗುವ ಭಯವಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರಲ್ಲಿಯ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಮನಸಾ ಗೌರವಿಸಿದರೂ, ಹದಿನಾರು ವರ್ಷದವರಾಗುವ ವರೆಗೆ ಅವರನ್ನು ದಂಡಿಸುತ್ತ, ವಿದ್ಯಾ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇವುಗಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಬೇಕು. ಎಂದರೆ ಅವರ ಭವಿಷ್ಯವು ಉಜ್ವಲವಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಸುಭಾಷಿತವೊಂದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು.

ಲಾಲಯೇತ್ ಪಂಚವರ್ಷಾಣಿ ದಶವರ್ಷಾಣಿ ತಾಡಯೇಶ್ |

ಪ್ರಾಪ್ತೇತು ಪೋಡಶೇ ವರ್ಷೇ ಭೃತ್ಯೇ ಮಿತ್ರವದಾಚರೇತ್ ||

ಐದು ವರ್ಷದವರಾಗುವ ವರೆಗೆ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಅಕ್ಕರೆಯಿಂದ ಬೆಳೆಸಿ, ಮಂದೆ ಹತ್ತು ವರ್ಷ ವಿದ್ಯಾವಂತರು ಹಾಗು ಸುಸಂಸ್ಕೃತರಾಗಬೇಕೆಂಬ ಘನ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಅವರನ್ನು ಆಗಾಗ ಪಿಡ್ಡಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ಅನಂತರ ಹದಿನಾರನೆಯ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಟ್ಟ ಮೇಲೆ ಮಿತ್ರರಂತೆ ಅವರೊಂದಿಗೆ ವ್ಯವಹರಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು ವಿವೇಕಪೂರ್ಣವಾದ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರ. ಆದರೆ ಕೇವಲ ಸಲಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮಕ್ಕಳು ದುಷ್ಟರಾಗಿ, ದುರ್ಯೋಧನನು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನೊಂದಿಗೆ ನಡೆದುಕೊಂಡದ್ದನ್ನು ಸ್ಮರಣೆಗೆ ತಂದುಕೊಡಬಹುದು.

೩೬೬. ನ ರಾಜಃ ಪರಂ ದೈವತಮ್

ರಾಜನಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ದೇವತೆಯಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ಚಾಣಕ್ಯನು ರಾಜ ಹಾಗು ದೇವರಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯದವನು ಎಂದು ಅನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೂ 'A is B,' 'A is equal to B' ಹಾಗು 'A is like B' ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಭೇದವಿದ್ದಂತೆ, ಚಾಣಕ್ಯನ ರಾಜನು ವಿದ್ಯಾ, ವಿನಯ, ಶೌರ್ಯ, ಧೈರ್ಯ, ತ್ಯಾಗ—ಇತ್ಯಾದಿ ಸದ್ಗುಣಗಳನ್ನು ಪಡೆದ ಒಬ್ಬ ಮಾನವೋತ್ತಮ ಅಥವಾ ಅತಿಮಾನವನಾಗಿ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಬೇಕಾದರೆ ದೇವಸದ್ಭರಣೆನ್ನಬಹುದು— ಎಂಬುದೇ ಅವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿರಲು ಸಾಕು.

ಭಾರತೀಯ ಪರಂಪರೆಗನುಗುಣವಾಗಿ 'ನಾ ವಿಷ್ಣುಃ ಪೃಥಿವೀ ಪತಿಃ' ಎಂದರೆ ಭೂಪತಿಯು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ವಿಷ್ಣುಸ್ವರೂಪನು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮನುವು ಕೂಡ ಇದೇ ಮಾತನ್ನು (ಮಹತಿಃ ದೇವತಾ ಹ್ಯೇಷಾ ನರರೂಪೇಣ ತಿಷ್ಠತಿ) ಮನುಷ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಮಹಾದೇವತೆಯೇ ರಾಜನು ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಚಾಣಕ್ಯನು ಮಾತ್ರ ರಾಜನು

ತನ್ನಿಂದ ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾದ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ತಿದ್ದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆಚಾರ್ಯರನ್ನು, ಅಮಾತ್ಯರನ್ನು ನಿಯಮಿಸಿ, ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಬಂಧನವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಅರ್ಥಾತ್ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಿರಬಾರದು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ರಾಜನನ್ನು ದೇವಸದ್ಭವನನ್ನಾಗಿ ಕಂಡರೂ ಅವನು ದೇವರಲ್ಲ ಎಂಬುದೇ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೆಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ತಪ್ಪು ಮಾಡುವುದು ಮನುಷ್ಯನ ಲಕ್ಷಣ. ರಾಜನಿಂದ ತಪ್ಪುಗಳು ಸಂಭವಿಸಬಹುದು ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡದ್ದು ಇದನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವನ್ನು ಉಳಿದ ಹಲವು ಸೂತ್ರಗಳು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತವೆ.

೩೬೭. ದುರ್ದರ್ಶನಾಹಿ ರಾಜಾನಃ ಪ್ರಜಾಃ ನಾಶಯಂತಿ

ರಾಜನ ನಿತ್ಯಕಾರ್ಯದ ವೇಳಾಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಪ್ರತಿದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಕಾಣಬೇಕು. ಅವರ ಸಂಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಂಡು, ಅವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಬೇಕು. ರಾಜದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಬಹಳಷ್ಟು ವೇಳೆ ರಾಜನಿಗಾಗಿ ಪ್ರಜೆಗಳು ಕಾಯುತ್ತ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡಬಾರದು. ಪ್ರಜೆಗಳು ರಾಜನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಸನ್ನರಾಗಿರದಿದ್ದರೆ, ಅದು ರಾಜನಿಗೆ ಭೂಷಣವಲ್ಲ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಮರ್ಲಭನಾದ ರಾಜನು ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಅವರ ನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

೩೬೮. ಸುದರ್ಶನಾಹಿ ರಾಜಾನಃ ಪ್ರಜಾಃ ರಂಜಯಂತಿ

ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಲಭ್ಯವಾದ ರಾಜನು ಪ್ರಚಾರಂಜನವೇ ತನ್ನ ಆದ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಆ ಪ್ರಜೆಗಳು ಅವನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಸನ್ನ-

ರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಅವನ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಭಯ ಕಡಿಮೆ. ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಅವನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಜಾಪವನ್ನು ನಡೆಸಲಿಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದ ದೊರೆಯಲಾರದು. ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು ಪ್ರಜಾರಂಜನಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಸರ್ವಸ್ವವೆಂದೇ ಬಗಿದ ಸೀತಾಮಾತೆಯನ್ನು ಕೂಡ ತೊರೆಯಲು ಸಿದ್ಧನಾದದ್ದು ಪ್ರಜಾಪಾಲನೆಗಿದ್ದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಸ್ನೇಹಂ ದಯಾಂ ಚ ಸೌಖ್ಯಂ ಚ ಯದಿ ವಾ ಜಾನಕೀಮಪಿ |

ಆರಾಧನಾಯ ಲೋಕಾನಾಂ ಮುಂಚಿತೋ ನಾಸ್ತಿ ಮೇ ವ್ಯಥಾ ||

(ಉತ್ತರಾಮಚರಿತ)

೨೬೯. ನ್ಯಾಯಯುಕ್ತಂ ರಾಜಾನಂ ಮಾತರಂ ಮನ್ಯಂತೇ ಪ್ರಜಾಃ

ನ್ಯಾಯದಿಂದ ರಾಜ್ಯವನ್ನಾಳುವ ರಾಜನನ್ನು ಪ್ರಜೆಗಳು ತಾಯಿಯೆಂದೇ ಬಗೆಯುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ. ಶಂಕರಭಗವತ್ತಾದರ ' ಕುಪ್ಪತ್ತೋ ಜಾಯೇತ ಕೃತಿದಪಿ ಕುಮಾತಾ ನ ಭವತಿ ' ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಬೇಕು. ಮಗನು ದುಷ್ಟನಿದ್ದರೂ ತಾಯಿಯು ದುಷ್ಟಳಾಗಲಾರಳೆಂಬಂತೆ, ಪ್ರಜೆಗಳು ದುಷ್ಟರಾಗಿದ್ದರೂ ರಾಜನು ಮಾತ್ರ ಅವರ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿಯೇ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಆಡಳಿತವನ್ನು ನಡೆಸಬೇಕು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ರಾಜನ ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತತನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಗೌರವವುಂಟಾಗಿ, ಅವನನ್ನು ತಾಯಿಯಂತೆ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಾರೆ.

೨೭೦. ಚೋರರಾಜಪುರುಷೇಭ್ಯೋ ವಿತ್ತಂ ರಕ್ಷೇತ್

ಕಳ್ಳರು ಹಾಗೂ ಸರಕಾರಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಇವರಿಂದ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಸರಕಾರಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಲಂಚ-

ಬಡಕತನ ಹಾಗೂ ಕಳ್ಳಕಾಕರ ಭಯ ಇವುಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ರಾಜನು ವಿರೇಷ ಕಾಳಜಿಯನ್ನು ವಹಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಕಳವಾದ ವಸ್ತುವು ಶೋಧವಾಗದಿದ್ದರೆ ರಾಜನು ಅವನ್ನು ತನ್ನ ಬೊಕ್ಕಸದಿಂದ ತುಂಬಿಕೊಡಬೇಕು ಎಂದು ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ನೀರಿನಲ್ಲಿಯ ಮೀನವು ನೀರು ಕುಡಿಯುವುದು ಯಾರಿಗೂ ಗೊತ್ತಾಗದಂತೆ, ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿರುವವರಿಂದ ಸರಕಾರೀ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಅಪಹರಣ ಹಾಗೂ ಲಂಚಗುಳಿತನ ಇವು ಪತ್ತೆಯಾಗುವುದು ಕಠಿಣ. ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಜನು ವಿರೇಷ ಜಾಗೃತೆ ವಹಿಸಿ, ಪ್ರಜಾಕ್ಷೇಮವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ.

೩೭೧. ತಾದ್ರಶಃ ಸ ರಾಜಾ ಇಹ ಸುಖಂ ತತಃ ಸ್ವರ್ಗಮಾಪ್ನೋತಿ

ಹೀಗೆ ಪ್ರಜಾರಂಜನತತ್ಪರನಾದ ರಾಜನು ಇಹಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಮುಂದೆ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು, ರಾಜನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ದೇವನಲ್ಲ, ಆದರೆ ಪ್ರಜಾರಂಜನಕ್ಕೆ ಕಟಿಬದ್ಧನಾದ, ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಪನ್ನನಾದ, ಅತಿಮಾನವನೆಂಬ ಸೂತ್ರಕಾರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

೩೭೨. ರಾಜದ್ವೇಷಂ ನ ವಕ್ತವ್ಯಂ

ರಾಜದ್ವೇಷವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಂತಹ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆದಚಾರವು. ನಮ್ಮ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅವನು ಇರುವುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ವಿಧೇಯರಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ನಮ್ಮ ಧರ್ಮ. ರಾಜದ್ವೇಷವೆಂದರೆ ವೇವತಾ-ದ್ವೇಷವೇ ಸೈ. ಅರ್ಥಾತ್ ನಮ್ಮ ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ದಾರಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಂತೆ.

೩೭೩. ರಾಜಾಜ್ಞಾಂ ನಾತಿಲಂಘಯೇತ್

ರಾಜಾಜ್ಞೆಯನ್ನು ಎಂದೂ ಮೀರಕೂಡದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅದರಿಂದ ರಾಜನೊಂದಿಗೆ ಔದ್ವತ್ಯದಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ರಾಜ-ದ್ರೋಹ. ಅಂತೆಯೇ ಸರ್ವನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣ.

೩೭೪. ಯಥಾಜ್ಞ ಪ್ರಃ ತಥಾ ಕುರ್ಯಾತ್

ಯಾವ ರೀತಿಯಾಗಿ ರಾಜಾಜ್ಞೆ ಇರುತ್ತದೆಯೋ, ಅದನ್ನು ಬಾಚೂ ತಪ್ಪದೆ ಅನುಸರಿಸಬೇಕು. ಇಂಥ ಒಂದು ಪರಂಪರೆಯು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೇ ಬೇರೂರಿರುವುದರಿಂದ ನಾವು, 'Indians are the most law abiding community' ಎಂದು ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ. ಕಾನೂನುಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸುವುದು ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲ.

೩೭೫. ರಾಜ್ಞೋ ಭೇತವ್ಯಂ ಸಾರ್ವಕಾಲಮ್

ರಾಜನಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಹೆದರಿಕೊಂಡೇ ಇರಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ರಾಜನ ಅನ್ಯಾಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಭಟನೆ ಮಾಡಬಾರದು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎಂದು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಒಳ್ಳೆಯ ರಾಜನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಭಯ-ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಇರಬೇಕೆನ್ನುವುದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಪ್ರಭಾವ, ಉತ್ಸಾಹ ಹಾಗೂ ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿಸಂಪನ್ನನಾಗಿ ಪ್ರಜಾಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಜೀವನವನ್ನು ತೊರೆಯಲು ಸಿದ್ಧನಾದ ರಾಜನಿಗೆ ಪ್ರಜೆಗಳು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕಾದ ಮರ್ಯಾದೆ ಇದು ಎಂಬುದು ಬಾಣಶ್ವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

೩೨೬. ಕುಟುಂಬಿನೋ ಸದಾ ಭೇತವ್ಯಮ್

ರಾಜನಂತೆಯೇ ರಾಜಕುಟುಂಬಕ್ಕೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಅಂಜಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ವರ್ತಿಸಿದರೆ, ' ಇಲಿಗೆ ಹೊಡೆದರೆ ಗಣಪತಿಗೆ ಪೆಟ್ಟು ' ಎಂಬಂತಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಜಕುಟುಂಬದವರ ಪ್ರಭಾವವು ರಾಜನ ಮೇಲಿರುವುದು ಸಹಜವಷ್ಟೇ ?

೩೨೭. ಗಂತವ್ಯಂ ಚ ಸದಾ ರಾಜಕುಲಮ್

ತಮ್ಮ ಸಂಕಟಗಳ ಪರಿಮಾರ್ಜನಗಾಗಿ ಆಗಾಗ ರಾಜದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿರಬೇಕು. ಇದು ಪುರುಷಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕಿರುವ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ರಾಜಕುಲ ಸಂಬಂಧವು ಅದೆಷ್ಟೋ ಅನುಕೂಲತೆಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಡುವುದೆಂಬುದೇ ಇದರ ಇಂಗಿತ.

೩೨೮. ರಾಜಪುರುಷೈಃ ಸಂಬಂಧಂ ಕುರ್ಯಾತ್

ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದಲ್ಲಿ ರಾಜಪುರುಷರು ಅರ್ಥಾತ್ ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವರೊಂದಿಗೆ ಸ್ನೇಹದಿಂದಿರಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಲೌಕಿಕದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಇದರಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ನಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಯಾಗುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನೇ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

೩೨೯. ರಿಕ್ತಹಸ್ತೋ ನ ರಾಜಾನಮಭಿಗಚ್ಛೇತ್ ಗುರುಂ ಚ ದೈವತಂ ಚ

ರಾಜ, ಗುರು ಹಾಗೂ ದೇವತಾ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಬರಿಗೈಯಿಂದ ಮೋಗಬಾರದು. ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತೆ ಹಾಗೂ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಅನುಕೂಲತೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ

ವಿನಾದರೂ ಕಾಣಿಕೆ, ಉಪಹಾರ, ಹೂವು, ಹಣ್ಣು ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು-
ಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸುಭಾಷಿತವು ಇದೆ.

‘ರಿಕ್ತ ಪಾಡು ನ ಪಶ್ಯೇತ ರಾಜಾಸಂ, ದೇವತಾಂ, ಗುರುಮ್ |’
ಹಾಗೆಯೇ ಹೆಂಡಿರು, ಮಕ್ಕಳು, ಮಿತ್ರ, ಬಂಧು-ಬಾಂಧವರೆಡಗೂ ಬರಿ-
ಗೈಯಿಂದ ಹೋಗಬಾರದೆಂಬ ರೂಢಿಯು ಇದೆ. ಇದು ಕೇವಲ ಒಂದು
ಸದ್ಭಾವನೆಯನ್ನು ಅಥವಾ ಆತ್ಮೀಯತೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವ ರೀತಿಯೇ
ಹೊರತು ಇದರಲ್ಲಿ ಅಮಿಷ ತೋರಿಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲವೆಂಬು-
ದನ್ನು ಮರೆಯಲಾಗದು.

೩೮೦, ನ ಚಕ್ಷುಷಾಪಿ ರಾಜಾಸಂ ನಿರೀಕ್ಷೇತ

ರಾಜನಿಗೆ ಗೌರವ ಪ್ರಕಟಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಅವನೆಡೆಗೆ ನೇರವಾಗಿ
ಕೂಡ ನೋಡಬಾರದೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ವಕ್ರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ
ಅಥವಾ ದುರಗುಟ್ಟಿ ನೋಡುವುದಂತೂ ದೂರವೇ ಉಳಿಯಿತು. ಚಾಣಕ್ಯನ
ಕಾಲವು ರಾಜಪ್ರಭುತ್ವದ ಕಾಲ. ಆಗ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವವಿರಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರಜಾ-
ರಕ್ಷಣೆ ಮಾತ್ರ ರಾಜನ ಆದ್ಯಕರ್ತವ್ಯವೆಂಬುದು ಇತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲರ
ಕ್ಷೇಮಕ್ಕೂ ಕಾರಣನಾದ ಈ ರಾಜನಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಗೌರವ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕಾದುದು
ಧರ್ಮ.

೩೮೧, ಸುದೂರಮಪಿ ದಹತಿ ರಾಜವನ್ಮಃ

ರಾಜನ ಕೋಪವು ಬೆಂಕಿಗಿಂತ ಘಾತುಕವಾದುದು. ಬೆಂಕಿಯು ಎರಿ:-
ರದ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಅಥವಾ ಅತಿ ಪ್ರವಿರವಾಗಿದ್ದಾಗ, ಸಂಪೂರ್ಣ
ಶರೀರವನ್ನು ಸುಡಬಹುದು. ರಾಜನ ಕ್ರೋಧರೂಪಿಯಾದ ಅಗ್ನಿಯು

ಮಾತ್ರ ಹೆಂಡಿರು-ಮಕ್ಕಳಿಂಮೊಡಗೂಡಿದ ಪರಿವಾರವನ್ನೇ ನಾಶಮಾಡಬಹುದು. ಇಂಥ ಸರ್ವನಾಶದಿಂದ ದೂರವಿರಬೇಕೆನ್ನುವವರು ರಾಜನನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕಾದ ಕಾರಣ, ಅವನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಭಯಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಇರಬೇಕೆಂಬುದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೩೮೨, ರಾಜದಾಸೀ ನ ಸೇವಿತವ್ಯಾ

ರಾಜದಾಸಿಯೊಂದಿಗೆ ಯಾರೂ ಅನೈತಿಕ ಸಂಬಂಧವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಅದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ರಾಜನಿಗೆ ಅಪಮಾನ ಮಾಡಿದಂತೆಯೇ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವಳು ಅವನ ಸೊತ್ತು. ರಾಜನ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಕೈಹಚ್ಚುವುದು, ಅದನ್ನು ಹರಣಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದಂತೆಯೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂಥವರು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅವನ ಕೋಪಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅತಿ ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಇರಬೇಕಾದುದು ಜಾಣತನ.

೩೮೩, ಅದ್ರವ್ಯ ಪ್ರಯತ್ನೋ ವಾಲುಕಾಕ್ಷಫನಾದನನ್ಯಃ

ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹಣ ಬೇಕು ಎಂದು ಲೌಕಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಸೂತ್ರಕಾರನು ಇಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಹಣವಿಲ್ಲದೆ ನಾರ್ಯಾರಂಭ ಮಾಡುವುದು ಕಠಿಣ. ಹಾಗೆಯೇ ಹೆರವರ ಸಹಾಯ ದೊರೆಯುವುದು ಸುಲಭಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ಮೊಂದಕ್ಕೊಂದ ಮೊಳ ಹಾಕುವವನಿಗೆ ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೊನೆಗೊಳಿಸುವುದೂ ಅಸಾಧ್ಯ. ಇದಕ್ಕೆ ಸೃಷ್ಟಾಂತವೆಂದು—

೩೮೪. ನ ಪುಷ್ಪಾರ್ಥಿ ಸಿಂಚತಿ ಶುಷ್ಕ ತರುಮ್

ಹೂವು ಬೇಕಾದವನು ಒಣಗಿದ ವೃಕ್ಷ ಅಥವಾ ಬಳ್ಳಿಗೆ ನೀರಿರ-

ಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ನಿಷ್ಫಲ ಪ್ರಯತ್ನ. ಹಾಗೆಯೇ ಹಣವಿಲ್ಲದವನ ಸಾಹಸವು ಯಾವುದನ್ನೂ ಕೊನೆಗೊಳಿಸಲಾರದು. ಅಂದಮೇಲೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತ ಫಲವು ಹೇಗೆ ದೊರಕಿತು ?

೨೦೫. ನ ಮಹಾಜನ ಹಾಸಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ

ದೊಡ್ಡ ವರ ಅಪಹಾಸ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. ಎಷ್ಟಾದರೂ ಅವರು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅವರ ಉಪಹಾಸವು ನಮ್ಮ ಕ್ಷುದ್ರತನವನ್ನೇ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

೨೦೬. ಕಾರ್ಯಸಂಪದಂ ನಿಮಿತ್ತಾನಿ ಸೂಚಯಂತಿ

ಕೈಕೊಂಡ ಕಾರ್ಯಗಳ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು (ಶಕುನಗಳು) ನಿಮಿತ್ತಗಳು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಶಕುನಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಾಣಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಇದ್ದ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. Coming events cast their shadows before. ಎನ್ನುವ ವಾಕ್ಯದ ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಇದೇ. ಬೆಕ್ಕು ಆಡ್ಡಹೋಗುವುದು, ಕಾಗೆ ಬಲಗಡೆಗೆ ಹಾರುವುದು, ಬಲಗಣ್ಣು, ಬಲಭುಜ ಹಾರುವುದು—ಇತ್ಯಾದಿ ಶಕುನಗಳಲ್ಲಿಯ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಇದು, ವುದು ಮೂಢತನವೆಂದು ಇಂದಿನ ವಿಜ್ಞಾನಯುಗದಲ್ಲಿ ಮೂದಲಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಬಾಣಕೃಷ್ಣನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಪಾರ ವಿಶ್ವಾಸವಿತ್ತು. ಇತಿಹಾಸ, ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಶಕುನಾದಿಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವು ಪದೇ-ಪದೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಮಹಾಭಾರತ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಮರ್ಯಾದಾಧನನ ರಥವು ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರದತ್ತ ತೆರಳಿದಾಗ, ಅಪಶಕುನಗಳಾವವು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು.

೩೮೭. ನಕ್ಷತ್ರಾದಪಿ ನಿಮಿತ್ತಾನಿ ವಿಶೇಷಯಂತಿ

ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕಿಂತ ಶಕುನಶಾಸ್ತ್ರವು ಮಿಗಿಲಾದದ್ದೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶುಭಾರುಭ ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಸುಳ್ಳು ಎನ್ನುವ ಒಂದು ವರ್ಗವಿದೆ. ದೈವೀ ಆಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಶಮನಮಾಡುವ ವಿಷಯ ಬಂದಾಗ ಈ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ವಿಷಯವು ಚರ್ಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ, ಇಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ವಿವೇಚಿಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ. ಚಾಣಕ್ಯನು ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಬರೆದದ್ದು ಸ್ವಾನುಭವದಿಂದ ಎಂಬುದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮರೆಯಲಾಗದು.

೩೮೮. ನ ತ್ವರಿತಸ್ಯ ನಕ್ಷತ್ರ ಪರೀಕ್ಷಾ

ಕಾರ್ಯ ಬೇಗನೆ ಸಿದ್ಧಿಸಬೇಕಾದಾಗ ಅಥವಾ ಸಿದ್ಧಿಸುವ ಲಕ್ಷಣಗಳು ತೋರುವಾಗ, ಅತಿಯಾಗಿ ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು (ಶುಭಮುಹೂರ್ತಗಳು ಇತ್ಯಾದಿ) ನೋಡುತ್ತ ಕಾಲಹರಣ ಮಾಡಬಾರದು ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವು--

ನಕ್ಷತ್ರಮತಿ ಪ್ರಜ್ಞಂತಂ ಬಾಲಮರ್ಥೋತಿವರ್ತತಃ ।

ಅರ್ಥೋದ್ಯುರ್ಧಸ್ಯ ನಕ್ಷತ್ರಂ ಕಿಂ ಕರಿಷ್ಯಂತಿ ಶಾರಣಾ ॥

ಅತಿಯಾಗಿ ನಕ್ಷತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ ಮೇಲೆ ನಂಬಿಕೆಯಿಟ್ಟವನಿಂದ ಸಂಪತ್ತು ದೂರಸರಿಯುತ್ತದೆ. ಅನುಕೂಲ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುವುದೇ ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾಲವೆಂದು ಸೂಚಿಸುವಾಗ, ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸುವುದು ಚಾಣಕ್ಯನವಲ್ಲ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕೌಟಿಲ್ಯನು ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯಿಲ್ಲದವನೆಂದು ಇದರ ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಎಂದಿಗೂ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಸಹಾಯವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಅತಿಯಾಗಿ ಇಲ್ಲವೆ ಅನವಶ್ಯಕವಾಗಿ ದೈವದ ಮೇಲೆ ಕೈಯೂರಿ ಕೂಡುವುದು ಪೌರುಷದ ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲವೆನ್ನುವುದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೩೮೯. ಪರಿಚಯೇ ದೋಷಾ ನ ಭಾದ್ಯಂತೇ

ಯಾರೊಂದಿಗೆ ಆಗಲಿ ವಿರೇಷ ಪರಿಚಯವಾದುದರ ಪರಿಣಾಮವೆಂದರೆ, ನಮ್ಮ ದೋಷಗಳು ಅವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗುವುದು. ಅರ್ಥಾತ್ ಅವನ್ನು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ. ಹೀಗಾಗಿ ಅವರೊಂದಿಗೆ ನಾವು ಹೆಚ್ಚು ದೊಡ್ಡಿ ಸ್ತಿಕೆಯಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದೂ ಹಾಸ್ಯಾಸ್ಪದ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಭಾವಿಯಾದ ಉದಾಹರಣೆಯೆಂದರೆ. ಗಂಡ-ಹೆಂಡಿರಲ್ಲಿ ಅತಿ ಹೆಚ್ಚು ಬಳಕೆ ಅಥವಾ ಪರಿಚಯವಿರುವುದರಿಂದ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಪತಿಗೆ ಎಷ್ಟೇ ದೊಡ್ಡ ಸ್ಥಾನವಿದ್ದರೂ, ಸತಿಯೊಂದಿಗೆ ವ್ಯವಹರಿಸುವಾಗ ಅದೇನೂ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ.

ಇದೇ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರು, ಮೇಲುರ್ದರ್ಜೆಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು (I. A. S. Officers) ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬೆರತುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ.

೩೯೦. ಸ್ವಭಾವೋ ದುರತಿಕ್ರಮಃ

ಮನುಷ್ಯಸ್ವಭಾವವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಂದೂ ಬದಲಾಗಲಾರದು. ಇದನ್ನೇ ಮೂರು ವರ್ಷದ ಬುದ್ಧಿ ಮೂರು ವರ್ಷದ ವರೆಗೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದುಂಟು. ಅವನಾದಕ್ಕೊಂದು ಸತ್ಪುರುಷರ ಸಮವಾಸ ಅಥವಾ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ದೈವವು ಕೂಡ ಬದಲಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುವುದುಂಟು. ಅದಕ್ಕೆ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುವುದು ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಕೊಡುವುದೂ ಉಂಟು. ಆದರೆ ಇವೆಲ್ಲ ಅವಶ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಮಾತ್ರ. ಮನುಷ್ಯಸ್ವಭಾವವು ಬದಲಾಗಲಾರದೆನ್ನುವುದು ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯ.

೩೯೧. ಸ್ವಯಂ ಅರುದ್ಧಃ ಪರಾನ್ ಆಶಂಕತೇ

ತಾನು ಎಷ್ಟೇ ಅಪರಿತ್ರಿವ್ಯರೂ ಎಂದರೆ ದೋಷ, ತಪ್ಪುಗಾರ.

ಹೊಲಸು ಸ್ವಭಾವದವನಾಗಿದ್ದರೂ, ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಶಂಕಿಸುವುದು ಅವನ ಸ್ವಭಾವ. ಅರ್ಥಾತ್ ಅವನಿಗೆ ತನ್ನ ತಪ್ಪಿನ ಅರಿವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೆರವರ ಚಿಕ್ಕ-ಪುಟ್ಟ ದೋಷಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಎತ್ತಿತೋರಿಸುವ 'ಭಿದ್ರಾ-ನೈಷಾ ಬುದ್ಧಿಯು' ಮಾತ್ರ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈಗಾಗಲೇ ಈ ವಿಷಯವು ಬೇರೆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ.

೨೯೨. ಆತ್ಮಭಿದ್ರಂ ನ ಪಶ್ಯತಿ.

ಪರಭಿದ್ರಮೇವ ಪಶ್ಯತಿ ಬಾಲಿಶಃ

ಇಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಚ್ಚು-ಕಡಿಮೆ ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಮೂರ್ಖನು ತನ್ನ ದೋಷಗಳನ್ನು ಎಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಹೆರವರ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ತತ್ಕಾಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ವಾದ ಮಾಡುವಾಗ, ಸಂಸತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೆ ಚರ್ಚೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ತಮ್ಮ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವಾಗ ಈ ಸ್ವಭಾವವು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಜನರಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

೨೯೩. ಕಥಾನುರೂಪಂ ಪ್ರತಿವಚನಮ್

ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಏನಯ್ಯಂದಿದ್ದ ಕೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರೆ, ಅತ್ತೀಯತೆಯಿಂದ ಉತ್ತರ ಕೊಡಬೇಕು. ತಿಳಿದು-ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಇದ್ದರೆ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಸಬೇಕು. ಸೂಕ್ತ-ನಿಂದ ಅಥವಾ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೆ, ಕೇಳಿದವರ ಬಾಯಿಮುಚ್ಚುವಂತೆ ಸ್ವಾಭಿಮಾನ ಹಾಗೂ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ

ಉತ್ತರ ಕೊಡಬೇಕು. ಒಟ್ಟಿನಮೇಲೆ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವು ಎಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಸಮರ್ಪಕವಾದ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವಾಗಿರಬೇಕು.

೩೯೪. ವಿಭವಾನುರೂಪಮಾಭರಣಮ್

ತಮ್ಮ ಸಾಂಪತ್ತಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಆಭರಣಗಳಿರಬೇಕು. ಎಷ್ಟು ಸಿರಿವಂತಿಕೆ ಇದ್ದರೂ ಜಿಪುಣ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ದರಿದ್ರನಂತಿರಬಾರದು. ಭೋಗವೇ ಜೀವನದ ಗುರಿಯಾಗಿರದಿದ್ದರೂ, ಅವಶ್ಯ ಹಾಗು ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದ ಧರ್ಮಾಚಾರವಲ್ಲದ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸದಿರುವುದು ಜೀವನಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಾಯ ಬಗ್ಗದಂತೆಯೇ. ಜಿಪುಣರು ತಮ್ಮ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗಾಗಿಯೇ ಗಳಿಸಿಟ್ಟಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಇವರಷ್ಟು ದುರ್ದೈವಿಗಳು ಇನ್ನಾರೂ ದೊರೆಯಲಾರರು. ಅವಕ್ಕೆಂದೇ 'ಕೃಪಣೇನ ಸಮೋ ವಾತಾ ನ ಭೂತೋ ನ ಭವಿಷ್ಯತಿ' ಎಂದು ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

೩೯೫. ಕುಲಾನುರೂಪಂ ವೃತ್ತಮ್

ತಮ್ಮ ಕುಲಮರ್ಯಾದೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ವರ್ತಿಸಬೇಕು. ದೊಡ್ಡ ಅಥವಾ ಉಚ್ಚ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವರು ಕ್ಷುಲ್ಲಕರಂತೆ ಅಥವಾ ಹೀನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸಬಾರದು. ಅದು ಕುಲದ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಕಳೆಯುತ್ತದೆ. ಆದುದು ಮಾತುಗಳು, ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿ. ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಸ್ವಚ್ಛತೆ, ಮನಸ್ಸಿನ ಮೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆ, ಪರೋಪಕಾರ ಬುದ್ಧಿ, ಅನ್ನದಾನಾದಿ ಸದ್ಗುಣಗಳು—ಇವೆಲ್ಲ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕುಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಇರುತ್ತವೆ. ಅದಕ್ಕೆ ತಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಕುಲದ ಮರ್ಯಾದೆಗೆ ಭಂಗ ಬರುತ್ತದೆ.

೩೯೬. ರೂಪಾನುವರ್ತಿ ಗುಣಃ

ಇಂಗ್ಲೀಷ್‌ನಲ್ಲಿ 'Face is the index of life' ಎಂದು ಹೇಳುವುದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನ ರೂಪ ಅಥವಾ ಆಕಾರವು ಅವನ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಮುಖ ನೋಡಿ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ಕಲೆಯು ಹಲವರಿಗೆ ಅವಗತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. Face reading ಎನ್ನುವುದು ಒಂದು ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ ಮನುಷ್ಯರ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ಹಲವರಿಗಾದರೂ ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದರೂ, ಕೆಲವರು ಗೋಮುಖದಲ್ಲಿಯೆ ವ್ಯಾಘ್ರವಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ.

೩೯೭. ಕಾರ್ಯಾನುರೂಪಃ ಪ್ರಯತ್ನಃ

ಕಾರ್ಯದ ಮಹತ್ವವನ್ನರಿತು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಬೇಕು. ಮಹತ್ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದಾಗ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಭಗೀರಥ ಪ್ರಯತ್ನವು ಅವಶ್ಯ. ಚಿಲ್ಲರೆ ಕೆಲಸಗಳಿಗಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ಪರಿಶ್ರಮ ಮಾಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಣ್ಣ ಕೆಲಸಕ್ಕಾಗಿ ಸಿಕ್ಕ ಸಿಕ್ಕವರಿಗೆ ಮೊರೆಹೋಗುವುದು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ನಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ಕುಂದುಕರುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಪ್ರಯತ್ನವಿರಬೇಕು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

೩೯೮. ಪಾತ್ರಾನುರೂಪಂ ದಾನಮ್

ದಾನ ಸ್ವೀಕರಿಸುವವನ ಪಾತ್ರತೆಯನ್ನರಿತು ದಾನಮಾಡಬೇಕಾದದ್ದು ಧರ್ಮ. ಬಡವನಿಗೆ ಆನೆಯನ್ನು ದಾನ ಕೊಟ್ಟರೆ ಅವನು ಅದನ್ನು ಸಾಕುವುದೆಂತು ?

ಹಾಗೆಯೇ ಮಹಾತ್ಮರಿಗೆ ಚಿಲ್ಲರೆ ದಾನವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಅವಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡಿದಂತೆ. ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ, ದಾನವನ್ನು ವಿಶಿಷ್ಟ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಕೊಡುವುದು ವಾಡಿಕೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನರಿಯದೆ ಕೊಟ್ಟ ದಾನವು ನಿಷ್ಪಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಚ್ಛಾನ ಹಾಗೂ ಸದ್ಗುಣಗಳ ನೆರೆಯಾಗಿರುವ ಅಚಾರ-ಸಂಪನ್ನರಿಗೆ, ಕುಟುಂಬವತ್ಸಲರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ದಾನವು ಅಪೇಕ್ಷಿತ ಫಲವನ್ನು ತರಬಲ್ಲದು. ಇದೆಲ್ಲವನ್ನರಿತು ದಾನಮಾಡಬೇಕಾದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಒತ್ತಿಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಸೂತ್ರಗಳ ಸರಪಳಿಯು ಲೋಕವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಬಹು ಮಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ಹಾಗೂ ಸುಲಭ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಂಬಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

೩೯೯. ವಯೋನುರೂಪೋ ವೇಷಃ

ವಯಸ್ಸಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ವೇಷವಿರಬೇಕು. ತರುಣರಂತೆ ಮುಚ್ಚಿನವರು ವೇಷ-ಭೂಷಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದರೆ ಅಪಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಈಡಾಗುತ್ತಾರೆ. ತಾರುಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಹುಮ್ಮಸ್ಸವಿದ್ದರೆ, ಮುಚ್ಚಿನವರಲ್ಲಿ ನಿರುತ್ಸಾಹವು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತಮ್ಮ ವಯಸ್ಸಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ, ಪ್ರಭಾವ ಬೀರುವಂತಹ ವೇಷವನ್ನು ಧರಿಸುವುದೇ ಭೂಷಣವು.

೪೦೦. ಸ್ವಾಮ್ಯನುಕೂಲೋ ಭೃತ್ಯಃ

ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಅನುಕೂಲವರ್ತಿಯಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನೇ ಸೇವಕ. 'ತೇರಾ ಏವಪರ ಮೇರಾ' ಎಂದು ಸ್ವಾಮಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತನ್ನ ಆಧ್ಯತೆಯನ್ನೇ ತೋರಿಸುವುದು ಸೇವಕನ ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ. ವೇಷ-ಭೂಷಣ ಹಾಗೂ ನಡೆ-ನುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿನಯಬೀರಿತೆ, ಸ್ವಾಮಿಯ ಬಗೆಗೆ ಗೌರವ, ಇವೆಲ್ಲ ಇದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಸೇವಕತ್ವವು ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಪಥ್ಯವಾದೀತು, ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ

ಸ್ವಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನೇ ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿದ್ದ ಸೇವಕನು ಸ್ವಾಮಿಯ ಅಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇದುವಿನ ಚರಿತಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಧಕ್ಕೆ ತರುತ್ತದೆ.

೪೦೦. ಗುರು ವಶವರ್ತಿ ಶಿಷ್ಯ:

ಗುರುವೇ ಸರ್ವಸ್ವವೆಂದು ತಿಳಿದು, ಅವನ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾದ ಶಿಷ್ಯನು ಗುರುವಿನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಾನೆ. 'ಗುರುಣಾ ಶೋಭತಃ ಶಿಷ್ಯಃ, ಶಿಷ್ಯೇಣಾಪಿ ಗುರುಸ್ತಥಾ' ಎಂಬ ಉಕ್ತಿಯಂತೆ ಗುರುವಿನ ಬಲದ ಮೇಲೆ ಶಿಷ್ಯನ ಏಳಿಗೆ. ಶಿಷ್ಯನ ವರ್ತನೆಯಿಂದಾಗಿ ಗುರುವಿಗೆ ಕೀರ್ತಿ—ಹೀಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಪೂರಕವಾಗಿ ಗುರು-ಶಿಷ್ಯರ ಸಂಬಂಧವಿರುತ್ತದೆ.

ಭಾರತೀಯ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಗುರುವಿಗಿದ್ದ ಸ್ಥಾನ ಅಪಾರವಾದುದು. ಈ ವಿಷಯ ಹಿಂದೂಮೈ ಬಂದಿದೆ. ಆಚಾರ್ಯ ಶಂಕರರಂತಹವರು ಕೂಡ ಗುರುವಿನ ಹೆಸರು ಹೇಳಿಯೇ ತಮ್ಮನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸುತ್ತಾರೆ. (ಇತಿ ಶ್ರೀ ಗೋವಿಂದ ಭಗವತ್ಕೃಷ್ಣಪಾದ ಶಿಷ್ಯ ಶ್ರೀಮಜ್ಜಂಕರ ಭಗವತ್ಪಾದ ಕೃತೌ ಪ್ರಥಮೋಧ್ಯಾಯಃ) ಗುರುವು ಕೂಡ 'ಶಿಷ್ಯಾದಿಚ್ಛೇತ್ ಪರಾಜಯಮ್' ಎಂಬಂತೆ, ತನಗಿಂತ ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯನು ಮೇಲಾದರೆ, ಅದರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಘನತೆಯನ್ನೇ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗಿದೆ ನಮ್ಮ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಗುರು-ಶಿಷ್ಯ ಸಂಬಂಧ.

೪೦೧. ಪಿತೃ ವಶಾನುವರ್ತಿ ಪುತ್ರ:

ತಂದೆಯ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವನೇ ಸುಪುತ್ರ. ಪುತ್ರ-ಪ್ರಪ್ತಿಯ ಮಹತ್ವವು ಈಗಾಗಲೇ ಸಾಕಷ್ಟು ಚರ್ಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಮಗನ

ರಕ್ತ, ಬುದ್ಧಿ, ವಿದ್ಯೆ, ಸ್ವಭಾವ—ಎಲ್ಲವೂ ತಂದೆಯಿಂದಲೇ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ 'ಪ್ರಕೃತಿ ಆತ್ಮಾ ಮನುಷ್ಯಸ್ಯ, ಭಾರ್ಯಾ ವೈವರ್ಯತಃ ಸಖಾ.' ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಮಗನು ತಂದೆಯ ಆತ್ಮನೇ ಇದ್ದಂತೆ. ಆರ್ಥಾತ್ ಅವನು ತಂದೆಯ ಸತ್ತ್ವ (Essence) ಎಂದೇ ಜೇಳಬಹುದು.

೪೦೩. ಸ್ವಾಮಿನಮೇವಾನುವರ್ತೇತ

ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯಿಂದಲೂ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ, ಅವನನ್ನು ಮಿಷಿಯಲ್ಲಿಡುವುದೇ ಸೇವಕನಿಗೆ ಭೂಷಣ. ಸ್ವಾಮಿಯ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸುವ ಸೇವಕನು ಯಾವಾಗಲೂ ಅವನ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗಿ ಸುಖಿಯಾಗಿರಬಲ್ಲ.

೪೦೪. ಮಾತೃತಾಡಿತೋ ವತ್ಸೋ ಮಾತರಮೇವಾನುರೋದಿತಿ

ತಾಯಿ ಹೊಡೆದರೂ ಮಗುವು ಮರಳಿ ಅವಳನ್ನೇ ಅಪ್ಪಲಿಕ್ಕಿಸುವಂತೆ, ಸೇವಕನು ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ನಂಬಿದರೆ, ಉಭಯತರಿಗೂ ಕಲ್ಪಾಣವೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ದೃಷ್ಟಾಂತದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

೪೦೫. ಸ್ನೇಹವತಃ ಸ್ವಲ್ಪೋ ಹಿ ರೋಷಃ

ಪ್ರೀತಿಯಿದ್ದಲ್ಲಿ ರೋಷ ಅಂದರೆ ಸಿಟ್ಟು ಬಹಳ ವೇಳೆ ಉಳಿಯಲಾರದು. ತಾಯಿ, ತಂದೆ, ಮಕ್ಕಳು, ಗಂಡ-ಹೆಂಡಿರು, ನಿಜವಾದ ಮಿತ್ರರು—

ಇವರೆಲ್ಲರಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿಯ ಭಾವನೆ ಇರುವುದರಿಂದ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ರೋಷವು ಬಹುಕಾಲ ಉಳಿಯಲಾರದು. ಪರಸ್ಪರ ಸ್ನೇಹ, ಸದ್ಭಾವನೆ, ಹಿತವಾಗಬೇಕೆಂಬ ಬುದ್ಧಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಇಂಥವರಲ್ಲಿ ಕೋಪಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಉಳಿಯಲಾರದು. ಕೋಪ ಬರುವುದು ಕೂಡ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳು, ಮಕ್ಕಳ ಮೇಲೆ ಕೋಪಗೊಂಡಾಗ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವ ವಿಷಯ.

೪೦೬. ಅತ್ಯುಪಚಾರ: ಶಂಕಿತವ್ಯ:

ಯಾರಾದರೂ ಅತಿಯಾದ ಆದರವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಆದರ ಹಿಂದೆ ಏನೋ ಒಂದು ಸ್ವಾರ್ಥವಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಏನೂ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಹೆರವಿಗೆ ಅತ್ಯಾದರವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು ಮಹಾತ್ಮರಾದವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನು ಸ್ವಾರ್ಥಪೂರಿತನಾಗಿರತಾನೆಂಬ ವಿಷಯವು ಅದೆಷ್ಟೋ ಸಲ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲೋಕಜ್ಞನಾದ ಚಾಣಕ್ಯನು, ನಿಮಗೆ ಯಾರಾದರೂ ಅತ್ಯಾದರವನ್ನು ತೋರಿಸಿದಾಗ, ಎಚ್ಚರದಿಂದಿರಬೇಕು: ಅದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸ್ವಾರ್ಥಪೂರಿತವಾದ ಹೇತುವಿರಲೇಬೇಕು ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಒಬ್ಬರಿಂದ ನಮಗೆ ನೌಕರಿ ಸಿಗುವಂತಿದ್ದರೆ, ಒಬ್ಬರ ಮನೆಗೆ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಸಂಕುಪ್ತನಾಗ, ಅಥವಾ ಒಂದು ಮಹತ್ತರವಾದ ಕಾರ್ಯವು ಇಂಥ ಮನುಷ್ಯನಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದೆಂದು ಗೊತ್ತಿದ್ದಾಗಲಿಲ್ಲ ಅತ್ಯಾದರವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವ ಮಾತು.

೪೦೭. ಸ್ವೋಪಚಾರ: ಕೈತವ:

ಒಬ್ಬರನ್ನು ಮೋಸಮಾಡುವುದಿದ್ದಾಗ, ಅತಿಯಾದ ಆದರವನ್ನು

ತೋರ್ಪಡಿಸಿ. ಅವರನ್ನು ಮರುಳುಮಾಡಿ. ತಮ್ಮ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಗ್ಗು-
ಕೊಳ್ಳುವುದು ಧೂರ್ತರ ಸ್ವಭಾವ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅತಿಯಾದ ಅದರವೆಂದರೆ,
ಒಂದು ಬಲೆ ಇದ್ದಂತೆ ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯ-
ವಾಗಿ ಒಬ್ಬರನ್ನು ತಮ್ಮ ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ, ಒರಬಾಗಿ ಇಲ್ಲವೆ
ಸೂಚಿಸಿರುವ ಮಾತನಾಡಿದರೆ ಯಾರೂ ಮರುಳಾಗಲಾರರು. ಆದ್ದರಿಂದ
'ಕೃತವ' ಎಂದರೆ ಮೋಸದ ಪಂಚಿಕೆ ಹಾಕಿದಾಗ ಅದರ ಕಾರ್ಯಾ-
ಚರಣೆಯು ಯಾವಾಗಲೂ ಅತ್ಯಾದರದ ಪಾಟಕದಿಂದಲೇ ಆರಂಭವಾಗು-
ತ್ತದೆ ಎಂದು ಬಹು ಮೂರ್ಖವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

೪೦೮. ಕಾಮೈರ್ವಿಶೇಷೇರುಪಚರಣಮುಪಚಾರಃ

ಉಪಚಾರ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ (ಪಾರಿ-
ಭಾಷಿಕ) ಅರ್ಥವಿದೆಯೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾವುದೇ
ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಅಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು ಪೂರ್ತಿಗೊಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ
ಸೇವೆಯು ಉಪಚಾರವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಮನೆಗೆ ಬಂದವರಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ,
ಮಾಡುವ ಆದರಾತಿಥ್ಯಕ್ಕೆ ಉಪಚಾರವೆಂದು ಕರೆಯುವುದು ರೂಢಿ. ಇಲ್ಲಿ
ಅಂಥ ಸಾಮಾನ್ಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದದ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರದೆ, ವಿಶೇ-
ಷಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದದ್ದು
ಅವಶ್ಯ. ಪತಿಯಿಂದ ತನಗೆ ಬೇಕಾದ ವಸ್ತುಭರಣಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವ-
ದಕ್ಕಾಗಿ, ಪತ್ನಿಯು ಇಂಥ ಉಪಚಾರ ಮಾಡುವ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು ದುರ್ಲಭ-
ವೇನಲ್ಲ.

೪೦೯. ಚಿರಪರಿಚಿತಾನಾಂ ಅತ್ಯುಪಚಾರಃ ಶಂಕಿತವ್ಯಃ

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅತಿಯಾದ ಅದರವ ಸಂಶಯಾಸ್ಪದವಾಗಿರುತ್ತದೆ

ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಸೂತ್ರಕಾರನು, ಚಿರಪರಿಚಿತರಲ್ಲಿ ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಅಂಥ ಅದರವು ಕಂಡುಬಂದರೆ, ಅದರ ಹಿಂದೆ ಖಚಿತವಾಗಿ ಗತ್ತುಗಾರಿಕೆ ಇದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಲೇಬೇಕೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯಪಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ, ಚಿರಪರಿಚಿತರ ಮನೆಯೊಂದರೆ ತಮ್ಮ ಮನೆ ಇದ್ದಂತೆಯೇ. ಅಂಥಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಾದರಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟೂ ಆಸ್ಪದವಿರಲಾರದು. ಹೀಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಅತ್ಯಾದರವು ಕಂಡುಬಂದರೆ, ಕಾರಣವಿದೇ ಕಾರ್ಯವಾಗಲಾರದು ಎಂಬ ತತ್ವಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ವಿನೋ ಸ್ವಾರ್ಥವಿದೆಯೆಂದು ಸಹಜವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಚಾಣಕ್ಯನ ಸೂಕ್ಷ್ಮದೃಷ್ಟಿಗೆ ಉದಾಹರಣೆಗಳು.

೪೧೦. ಅತಿಸಂಗೋ ದೋಷಮುತ್ಪಾದಯತಿ

ಹೆಚ್ಚು ಪರಿಚಯವಾದಲ್ಲಿ, ನಮ್ಮ ದೋಷಗಳು ಹೊರಬೀಳುತ್ತವೆ ಎಂದು ಈ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸೂತ್ರಕಾರನು, ಇಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾಗಿ ಒಬ್ಬರೊಂದಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕ ಬೆಳೆಸಿದರೆ, ಅಂಥ ಸ್ನೇಹವು ಒಮ್ಮಿಲ್ಲೊಮ್ಮೆ ವಿಕೃತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಬಗೆಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಯಾವುದೇ ವ್ಯವಹಾರವಾಗಲಿ ಅತಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆದಾಗ, ಕ್ರಮೇಣ ಅದರಿಂದಾಗುವ ಅಭಿಗಮನದಿಂದಲೂ ಅಪ್ರಿಯ ಸಂಗತಿಗಳು ಸಂಭವಿಸುವುದು ಸಹಜ. ಹೀಗಾಗಿ ಬೇಸರವಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ, ನಾವು ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಮನೆಗೆ ಅತಿಯಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಅವರಿಗೆ ಗುತ್ತಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವುದು ಅಥವಾ ಏಕಾಂತ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ತಿಂಡಿ-ತಿನಿಸುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಿದ್ದರೆ, ಅವಕ್ಕೂ ಕೂಡ ಅವಕಾಶ ದೊರೆಯದೆ ಸಂಬಂಧವು ಬೇಸರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ.

೪೧೧. ಗೌರ್ದೃಷ್ಟರಾಶ್ವಸಹಸ್ರಾದೇಕಾಕಿನೀ ಶ್ರೇಯಸೀ

ಅಲಭ್ಯವೆನಿಸಿದ ಒಂದು ಹಸುವು ಸಾವಿರ ನಾಯಿಗಳಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ-

ವಾದದ್ದು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಅದರ್ಶವಾದವನ್ನು ಎತ್ತಿ-
ಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ. ನಿತ್ಯವ್ಯವರ್ಜಿತವು ಎಷ್ಟೇ ವಸ್ತುಗಳಿದ್ದರೂ, ಅವೆಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ
ಉಚ್ಚಕೋಟಿಯ ಒಂದೇ ವಸ್ತುವು ಶ್ರೇಷ್ಠ. ನೂರು ಮೂರ್ತಿ ಮಕ್ಕಳಿ-
ಗಿಂತ ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಜಾಣ ಮಗನಿರುವುದು ಲೇಸು ಎಂದಂತಿದೆ ಈ ಮಾತು.
ಇದಕ್ಕೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ನಿದರ್ಶನಗಳು ದೊರೆಯಬಹುದು.
ಹತ್ತು ಎಕರೆ ನಿತ್ಯವ್ಯವರ್ಜಿತ ಭೂಮಿಗಿಂತ ಒಂದೇ ಎಕರೆ ಉತ್ತಮ ತೋಟ
ವಿದ್ದುದು ಲೇಸು. ಒಂದು ನೂರು ಮದಗುಣಿಕೆಯ ಹೂವಿಗಿಂತ ಒಂದೇ
ಒಂದು ಗುಲಾಬಿ, ಸಂಪಿಗೆ ಅಥವಾ ಕಮಲಪ್ರಭು ಶ್ರೇಷ್ಠ—ಇತ್ಯಾದಿ.

೪೧೨. ಶ್ಲೋ ಮಯೂರಾದದ್ಯ ಕಪೋತೋ ವರಃ

ನಾಳೆ ದೊರೆಯಬಹುದಾದ ನವಿಲಿಗಿಂತ ಇಂದೇ ದೊರೆತದ್ದು ಪಾರಿ-
ವಾಳವು ಲೇಸು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು, ' A bird in the hand is worth
more than two behind the bush ' ಎಂದು ಹೇಳುವ ಗಾದೆಯನ್ನು
ದೋಲುತ್ತದೆ. ಸಂಭಾವ್ಯವೆನಿಸುವ ಹೆಚ್ಚಿನ ಲಾಭಕ್ಕಿಂತ ಖಚಿತವಾದ ಅಲ್ಪ
ಲಾಭವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿರುವ ಈ ಸೂತ್ರವು. ಮನುಷ್ಯನು
ವಾಸ್ತವವಾದಿಯಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.

೪೧೩. ಸರ್ವಂ ಜಯತ್ಯಕ್ರೋಧಃ

ಸಿಟ್ಟಿಗೆ ಬಾರದಿರುವ ಶಾಂತ ಸ್ವಭಾವವು ಎನೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಜಯಿಸು-
ತ್ತದೆ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ' ಕಾಮಾತ್ ಕ್ರೋಧೋಭಿಜಾಯತೇ '
ಎಂಬ ಗೀತಾವಾಕ್ಯದಂತೆ ಕಾಮಜನ್ಮವಾದ ಕ್ರೋಧವು ಸ್ವಾರ್ಥಪ್ರೇರಿತವಾಗಿ,
ಸಹಜತೆಯ ಅಭಾವವನ್ನೇ ಪ್ರಕಟಿಸುವುದರಿಂದ ಜನರ ಅಪ್ರೀತಿಗೆ ಅಥವಾ

ತಿರಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಲು ಇದೊಂದು ಅತಿ ಸುಲಭವಾದ ಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಎಂತೆಂತಹ ಮಹಾತ್ಮರು ಸಿಟ್ಟಿನ ಭರದಲ್ಲಿ ಅವಿವೇಕಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾದುದನ್ನು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ದುರ್ವಾಸ, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಹಾಗೂ ಜಮದಗ್ನಿ ಋಷಿಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ. ಆದರೆ ಕ್ರೋಧಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವೆನಿಸುವ ಪ್ರೀತಿ ಅಥವಾ ಅತ್ತಿಯ ಭಾವನೆಯು ಎನೆಲ್ಲವನ್ನೂ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಒಮ್ಮೆ ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಪರಮಹಂಸರ ಧರ್ಮಪತ್ನಿ ಶಾರದಾಮಣಿದೇವಿಗೆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳರು ಹೆದರಿಸಿ, ನೀನಾರೆಂದು ಗದರಿಸಿದರಂತೆ. ಅವಕ್ಕೆ ಅವಳು "ನಾನು ನಿಮ್ಮ ಮಗಳಲ್ಲವೇ ?" ನನ್ನ ಗುರುತು ನಿಮಗೆ ಸಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲವೇ ?" ಎಂದು ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕೆ, ಅವರ ಮನಃಪರಿವರ್ತನೆಯಾಗಿ, ಪರಮಹಂಸರಡೆಗೆ ಅವಳನ್ನು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಮುಟ್ಟಿಸಿದ. ರೆಂಬ ವೃತ್ತಾಂತವು ಅಕ್ರೋಧದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಸಾರುತ್ತದೆ.

೪೧೪. ಯದ್ಯಪಕಾರಿಣಿ ಕೋಪಃ ಕೋಪೇ ಕೋಪ ಏವ ಕರ್ತವ್ಯಃ

ನಮಗೆ ಅಪಕಾರ ಮಾಡಿದವನ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಕೋಪಗೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದರೆ, ಮೊದಲು ಅವನು ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಕೋಪಿಸಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆಯೇ ನಾವು ಕೋಪವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೂ ಮೊದಲಿಗಲ್ಲ—ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು, ತಪ್ಪು ನಮ್ಮ ಕಡೆಯಿಂದ ಆಗಬಾರದು ಎಂಬ ಸೂಚನೆ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ನಮ್ಮ ಶತ್ರುವೇ ಸಮಾಜದ ನಂದೆಗೆ ಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆಲ್ಲದೆ, ನಾವು ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರಲಾರದು.

೪೧೫. ಮತಿಮತ್ಸು ಮೂರ್ಖ ಮಿತ್ರ ಗುರುವಲ್ಲಭೇಷು ವಿವಾದೋ ನ ಕರ್ತವ್ಯಃ

ತಿಳಿದವರು, ಮೂರ್ಖರು, ಮಿತ್ರರು. ಗುರುಗಳು, ನಮಗೆ ಪ್ರಿಯ-

ವಾದವರು—ಈ ಎಲ್ಲರೊಂದಿಗೆ ಜಗಳ ಮಾಡಬಾರದು. ಇವರೆಲ್ಲರೂ (ಮೂರ್ಖರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು) ನಮ್ಮ ಹಿತೈಷಿಗಳು, ನಮಗೆ ಆದರಣೀಯರು ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಜಗಳ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಲಾಭವಂತೂ ಏನೂ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ರೀತಿಯ ಕೇಡು ಮಾತ್ರ ಸಂಭವಿಸುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ. ಮೂರ್ಖರಿಂದ ಅಪಮಾನ, ಮಿತ್ರರಿಂದ ಅಸಹಕಾರ. ಗುರುಗಳಿಗೆ ಅಸಮಾಧಾನ, ಪ್ರಿಯರವರಿಗೆಲ್ಲ ಮನಸ್ತಾಪ—ಇತ್ಯಾದಿ ದುಷ್ಕರೀಣಾಮಗಳಾಗುವುವೇ ಹೆಚ್ಚು ಸುಧ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂಥ ಅವ್ಯವಹಾರದಿಂದ ದೂರವಿರಬೇಕೆಂಬುವೇ ಸೂತ್ರಕಾರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

೪೧೬. ನಾಸ್ತ್ಯಪಿಶಾಚಮೈಶ್ವರ್ಯಮ್

ವಿಶ್ವರ್ಯವು ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಪಿಶಾಚಿಯನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಬಾಣಭಟ್ಟನು ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಬಹುಸಿದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ದುರ್ಗುಣಗಳನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದುಕೊಡುತ್ತದೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಎಂದೂ, ಎಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಮರಳಲ್ಲ. ಅವಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಹೃದಯಕಾರಿಣ್ಯ, ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ನೈಷ್ಠುರ್ಯ, ನಡೆವಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮದ, ಸ್ವಭಾವ ವಕ್ರತೆ, ಔದ್ವಿಕ್ಯ-ಇತ್ಯಾದಿ ಗುಣಗಳು ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ—ಎಂದು ಬಾಣಭಟ್ಟನು ಶುಕನಾಸನ ಮುಖದಿಂದ ಚಂದ್ರಾಪೀಡನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ-ಮದಕ್ಕೆ ಯಾರೂ ಪುತ್ರಾಗಬಾರದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

೪೧೭. ನಾಸ್ತಿ ಧನವತಾಂ ಶುಭಕರ್ಮಸು ಶ್ರಮಃ

ಸಿರಿವಂತರಿಗೆ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಏನೂ ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲ. ದೇವರು ಸಂತೃಪ್ತನು ದಯಪಾಲಿಸಿದ್ದರಿಂದ, ಅದರ ಬಲದಿಂದ ಏನಲ್ಲ

ಮಾಡಬಹುದು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ವಿಷಯವೆಂದರೆ, ಸತ್ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವ ಸುಬುದ್ಧಿಯು ಕೃಷಿತ್ತಾಗಿ ಸಿರಿವಂತರಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಸಲವಂತೂ ಸತ್ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವ ಸೋಗಿನಲ್ಲಿ ಕಷ್ಟಹಣವನ್ನು ಬಿಳಿ ಹಣವನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸುವುದು, ಸರಕಾರಕ್ಕೆ ಕೊಡುವ ತೆರಿಗೆಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ ಹಂಚಿಕೆಗಳನ್ನು ಅವರು ಹಾಕಿರುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನು ಹಲವೆಡೆ ಕೋಟ್ಯಾಧಿ ಹಣವನ್ನು ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಎತ್ತಿಹಾಕಿ, ಚಳಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ತ್ರಿವೇಣಿ ಸಂಗಮದಲ್ಲಿ ಬದವರಿಗೆ ಕಂಬಳಿ ದಾನಮಾಡಿದಂತೆ ನಾಟಕವನ್ನು ಹೂಡಿ, ತಮ್ಮ ಅವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಐರ್ವರ್ಯವು ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಪಿಚಾಚಿಯನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಸತ್ಯವಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ಅವ್ಯವಹಾರಗಳೇ ಸಾಕ್ಷಿ. ದೇವರು ಸಿರಿವಂತರಿಗೆ ಔದಾರ್ಯವನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಲೆಂದು ಮಹಾಕವಿ ರನ್ನನ ಛಾಟೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳೋಣ. (ಶ್ರೀಯುತರೋಳ್ ಉದಾರತೆಯಂ, ವಾಕ್ಕ್ರಿಯುತರೋಳ್ ಅಮತ್ಸರತ್ವಮ್).

೪೧೮. ನಾಸ್ತಿ ಗತಿಶ್ರಮೋ ಯಾನವತಾಮ್

ವಾಹನ ಸೌಕರ್ಯವಿದ್ದವನಿಗೆ ಪ್ರವಾಸದಲ್ಲಿ ದಣವಾಗುವ ಭಯವಿಲ್ಲದಂತೆ, ಸಿರಿವಂತರಿಗೆ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಂಥ ಬುದ್ಧಿ ಅವರಿಗೆ ಬರುವುದು ಮಾತ್ರ ಕಷ್ಟ. ಆದರೂ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ದಾನಶೂರರಾದ ಸಿರಿವಂತರು ಎಲ್ಲಿಯೂ ದೊರೆಯಲಾರರು ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೂ ಈ ಪುಣ್ಯಭೂಮಿಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅಂಥ ಉದಾರಿಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಔದಾರ್ಯದ ಪ್ರದರ್ಶನ ಮಾಡಿ, ಸ್ವಾರ್ಥ ಸಂಭವಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೇ ಬಹಳವೆಂದು ಖೇದದಿಂದ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತರೊಬ್ಬರು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಭಾರತದ ಕೊಪುಗೆಯೆಂದರೆ ವೇದಾಂತಶಾಸ್ತ್ರ ಹಾಗೂ ಮೋಕ್ಷದ ವ್ಯವಹಾರ—ಎಂದು ಅರ್ಥ ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು ನೆನಪಾಗುತ್ತದೆ.

೪೧೯. ವೈದುಷ್ಯಮಲಂಕಾರೇಣಾಚ್ಛಾದ್ಯತೇ

ವೇಷ-ಭೂಷಣಗಳು ಮನುಷ್ಯನ ನಿಜವಾದ ವಿದ್ವತ್ತನ್ನು ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸವೆ, ಬಟ್ಟೆಡುವುದಕ್ಕೇ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದರ ಮರ್ಮವೆಂದರೆ, ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಅವರ ವಿದ್ಯೆಯೇ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮಿಗಿಲಾದ ಭೂಷಣವಾಗಿರುವಾಗ ಉಳಿದ ಭೂಷಣಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು. ಮರಾಠಿ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ, 'ವೇಷ ಅಸಾವಾ ಬಾವಳಾ, ಪರಿ ಅಂತರಿ ಅಸಾವ್ಯಾ ನಾನಾ ಕಳಾ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು. ವೇಷವು ಹುಚ್ಚಿನಂತಿದ್ದರೂ, ಒಳಗೆ ಹಾನಾ ಕಲೆಗಳಿರಬೇಕು—ಎಂದು ಬಹು ಸುಂದರವಾಗಿ ಬೋಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಿರಿವಂತರೇ ಆಗಲಿ, ದಡ್ಡರೇ ಆಗಲಿ ತಮ್ಮಲ್ಲಿಯ ನ್ಯೂನತೆಗಳನ್ನು ಬಟ್ಟೆಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಹೊರಗಣ್ಣಿಗೆ ಡೌಲು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವುದರಿಂದ ವಿದ್ವಾಂವಂತರ ವಿದ್ವತ್ತು ಡೌಲಿನ ವೇಷದಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸತ್ಯಾಂಶವೇ ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರದ ಆರಯ.

೪೨೦. ವಿಪ್ರಾಣಾಂ ಭೂಷಣಂ ವೇದಃ

ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಹಣ, ಅಧಿಕಾರ, ಅಸ್ತಿ, ವೇಷ—ಇವೆಲ್ಲ ಭೂಷಣಗಳಲ್ಲ. ವೇದಾಧ್ಯಯನವೇ ಭೂಷಣವೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ನಿರ್ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದರ ಅರಿವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಇರುವುದು ಅವಶ್ಯ. 'ವೇದಶ್ರವಃ ಶ್ರವಣಃ ವೇದಃ ವೇದಾಭ್ಯಾಸಃ ಸದಾಶಿವಃ' ಎಂದರೆ

ವೇದವೇ ಏವ, ಶಿವನೇ ವೇದ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದವನು ಸದಾಶಿವನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ವೇದಗಳನ್ನು ಜೀವಂತ ಇಡುವ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವಶ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಚರಿತಾರ್ಥ ಸಾಗದಿದ್ದಲ್ಲಿ, ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ-ಪುಟ್ಟ ಉದ್ಯೋಗವನ್ನು ಸಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಬದುಕಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ವೇದಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಪ್ರಧಾನವಾದದ್ದು. ಛಾರತದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಹೋದಂತೆ ಈ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ವಿರೇಷ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ವೇದಗಳನ್ನು ಕಲಿಯಲು ತಮಗೆ ಅಧಿಕಾರವೇಕೆಲ್ಲ ಎಂದು ಹುಯಿಲೆಬ್ಬಿಸಿದ ಅಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಈಗ ವೇದ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಇವೆಲ್ಲ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಜಾತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವುಗಳೆಂದು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಅವುಗಳ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಬಹಿಷ್ಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈಗ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಬೇಕಾದದ್ದು ಹಣ ಮಾತ್ರ, ಅದೂ ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ. ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ದೊರೆಯಬೇಕು—ಎಂಬುದು ಅವರ ಪಾರ್ಶ್ವಿಕೆ.

ಸೂಷ್ಮರೊಬ್ಬರು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ವಿಷಯಕ್ಕೆ, ಅಪ್ರಿಯವೆನಿಸಿದರೂ ಸತ್ಯವಾದ ಒಂದು ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ನೆನಪಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. " ಈಗಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೇಷ್ಠರೆಂಬ (ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯದ) ಗೌರವವೂ ಬೇಕು, ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಅಧಿಕಾರವೂ ಬೇಕು, ವೈಶ್ಯರ ಹಣವೂ ಬೇಕು, ಶೂದ್ರರ ಸ್ವಚ್ಛಂದತೆಯೂ ಬೇಕು. ಅರ್ಥಾತ್ ಎಲ್ಲ ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸೌಲಭ್ಯಗಳು ಬೇಕು, ಆದರೆ ಯಾವ ವರ್ಣದ್ದೂ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ಮಾತ್ರ ಬೇಡ " ಈ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಗೌರವವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು ?

೪೨೧. ಸರ್ವೇಷಾಂ ಭೂಷಣಂ ಧರ್ಮಃ

ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ವೇದಗಳು ಭೂಷಣವಾಗಿರುವಂತೆ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಭೂಷಣವಾಯುವಾದದ್ದು ಧರ್ಮ. ಅರ್ಥಾತ್ ಸದಾಚಾರ. ಅದಿಲ್ಲದ ಐಶ್ವರ್ಯ,

ಅಧಿಕಾರ ಎಲ್ಲವೂ ವ್ಯರ್ಥ. ಅರ್ಥಮಾನ್ವ ಇಂದಿಲ್ಲ ನಾಳೆ ದುರ್ಗತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೂ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಶರಣುಹೋಗುವುದು ಏಕಮಾತ್ರ ಉದ್ಧಾರದ ಉಪಾಯ ಎಂಬುದೇ ಈ ಸೂತ್ರದ ಆಶಯ.

೪೨೨. ಭೂಷಣಾನಾಂ ಸವಿನಯಾ ವಿದ್ಯಾ

ಎಲ್ಲ ಭೂಷಣಗಳಿಗೂ ಭೂಷಣಪ್ರಾಯವಾದುದು ವಿನಯದಿಂದೇದಾಗೂಡಿದ ವಿದ್ಯೆ. ವಿದ್ಯಾವಂತರು ವಿನಯಶೀಲರಾಗಿರದಿರುವ ಹಾಗೆಯೇ ವಿನಯಸಂಪನ್ನರು ಅವಿದ್ಯಾವಂತರಾಗಿರುವ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಗೆ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲ. ಆದರೆ, 'ವಿದ್ಯಾ ವಿನಯೇನ ಶೋಭತೇ' ಎಂಬ ಉಕ್ತಿಯಂತೆ, ವಿದ್ಯೆಗೆ ವಿನಯದ ಸಂಯೋಗವಾದಾಗ, ಬಂಗಾರದ ಉಂಗುರಕ್ಕೆ ವಜ್ರದ ಹರಳು ಕೂಡಿಸಿದಂತೆ ಹೆಚ್ಚು ಮೆರುಗು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರಕಾರನು ಎಲ್ಲ ವಿದ್ಯಾವಂತರಿಗೂ ವಿನಯಶೀಲರಾಗಿರಲು ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದಾನೆ.

೪೨೩. ಅನುಪದ್ರವಂ ದೇಶಮಾವಸೇತ್

ಮನುಷ್ಯನ ವಾಸಕ್ಕೆ ಎಂಥ ಪ್ರದೇಶವು ಒಳ್ಳೆಯದು ಎಂದು ಕೇಳಿದರೆ, ಉಪದ್ರವವಿಲ್ಲದ ದೇಶದಲ್ಲಿರಬೇಕು ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಉಪದ್ರವವಿಲ್ಲದ ದೇಶ ದೊರಕುವುದೆಂತು ? ಸ್ವಾರ್ಥಪ್ರೇರಿತವಾದ ಈ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ, ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಕೊನೆಯ ವರೆಗೂ ಬಿಡಬಾರದೆನ್ನುವವರು ಹಲವರಾದರೆ, ತಮ್ಮ ಕೋಪಿಸುವರ ರಕ್ತಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆನ್ನುವವರು ಇನ್ನೂ ಹಲವರು. ಎಲ್ಲರೂ ಸಮಾನರೆಂದು ಬಾಯಿಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತ, ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಚಾತಿಯವರನ್ನು ಹೇಗೆ ಕೆಳಕ್ಕೆ ನೂಕಬೇಕು

ಎಂದು ಹೊಂಚುಹಾಕುವವರು ನಮ್ಮ ನಾಯಕರು, ಬಹುಜನ ಸಮಾಜದ ಸಗಟು ಮತಗಳು ತಮಗೇ ದೊರೆಯಲೆಂದು, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಕಾನೂನುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರು ಬೇರೆಯವರು. ಏಕೆ, ಸಾಮ್ಯ ಎಂದು ಘೋಷಿಸುತ್ತ ಅನ್ಯಕ್ಕೆ ಹಾಗು ವಿಷಮತಗಳನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವವರು ಇನ್ನೂ ಹಲವರು. ವಿವ್ಯಾ, ಬುದ್ಧಿ, ಕಾರ್ಯಶಕ್ತಿ ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ, ಕೇವಲ ಮತಗಳ ಆಸೆಯಿಂದ, ಅಡಳಿತವು ಹದಗಟ್ಟರೂ ಪರಿವೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮುನ್ನುಗ್ಗುವವರು ದೇಶಭಕ್ತರು, ಹೀಗಿರುವಾಗ, ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ದೊರೆಯುವುದು ಕಠಿಣ.

ಸುಘಾತಿಸ್ತೇಂದರಲ್ಲಿ—

ತತ್ರ ಮಿತ್ರ ನ ವಸ್ತವ್ಯಂ ಯತ್ರ ನಾಸ್ತಿ ಚತುಷ್ಟಯಂ ।

ಸುಖದಾತಾ ಜ ವೈದ್ಯಶ್ಚ ಶ್ಲೋತ್ತಿಯಃ ಸಜಲಾನದಿಃ ॥

ವಾಸಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮೇಶವೆಂದರೆ, ಅಲ್ಲಿ ಆಡ್ಡತ್ಯಾಲದಲ್ಲಿ ಧನ ಸಹಾಯ ದೊರೆಯುವಂತಿರಬೇಕು, ಕುಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ನೀರನ್ನು ಪೂರೈಸುವ ಜಲಾಶಯವಿರಬೇಕು, ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ನಡೆಸಿಕೊಡಲು ಯೋಗ್ಯರಾದ ಶ್ಲೋತ್ತಿಯಿರಬೇಕು, ರೋಗಿಗಳ ಶುಶ್ರೂಷೆಗಾಗಿ ವೈದ್ಯರಿರಬೇಕು—ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತವು ನಡೆಯುತ್ತದೆಯೋ ಮನುಷ್ಯ ಜೀವನ ಹಾಗು ವಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಸೌಲಭ್ಯಗಳಿವೆಯೋ ಅಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೪೨೪. ಯತ್ರ ಸುಖೇನ ವರ್ತತೇ ತದೇವ ಸ್ಥಾನಮ್

ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯ ವಿಚಾರವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹರೂಪವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ 'ಮನುಷ್ಯನು ಎಲ್ಲಿ ಸುಖದಿಂದ ಬಾಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅದೇ ವಾಸಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನವೆಂದು ತಿಳಿಯಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಸೂತ್ರವು ಮಾತ್ರಭೂಮಿ, ಜನ್ಮಭೂಮಿ, ಸ್ವದೇಶ ಇವುಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನವಿರಬಾರದೆಂದು ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದೆಯೋ ಎಂಬ ಸಂಶಯವುಂಟಾಗಬಹುದು. ಚಾಣಕ್ಯನು ಅಂಥ ಮೂರ್ಖನಲ್ಲ. ಈ ಸೂತ್ರವ ನಿಜವಾದ ಆಶಯವೆಂದರೆ, ಮನುಷ್ಯನು ವಾಸ್ತವವಾದಿಯಾಗಿ ತನ್ನ ಚರಿತ್ರೆ-ರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ವಾಸಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ—

ಯಸ್ಮಿನ್ ದೇಶೇ ನ ಸಮ್ಯಗ್ನೋ ನ ಪ್ರೀತಿಃ ನ ಚ ಬಾಂಧವಃ ।

ನ ಚ ವಿದ್ಯಾಗಮಃ ಕಶ್ಚಿತ್ ನ ತತ್ರ ದಿವಸಂ ವಸೇತ್ ॥

ಎಲ್ಲಿ ತಮಗೆ ಸನ್ಮಾನ, ಪ್ರೀತಿ, ಬಾಂಧವ್ಯ, ವಿದ್ಯಾಪ್ರಾಪ್ತಿ, ಇತ್ಯಾದಿ-ಗಳ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿವಸದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕೂಡ ಇರಬಾರದು ಎಂಬ ಸುಘಾತವಿದೆ.

ಈ ನಾನಾ ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಜನರು ತಮ್ಮ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನೆರೆಯ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಅನಾನುಕೂಲತೆಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಿಯಾದರೂ ಅಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಸುತ್ತಾರೆ. ಹಲವರಂತೂ ವಿದೇಶಗಳಿಗೆ, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಆಮೇ-ರಿಕೆಗೆ ಹೋಗಿ ನೆಲೆಸುವ ವ್ಯಾಮೋಹವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

೪೨೫. ಸಾಧು ಜನ ಬಹುಲೋ ದೇಶಃ

ಚಾಣಕ್ಯನು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಜನರೂ ಅಧಿಕಾಂಶದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾರೋ, ಅದೇ ದೇಶವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇಂಥ ದೇಶವು ಇದ್ದೀತೇ? ಎಂಬ ಸಂಶಯವು ಬರುವುದು ಸಹಜ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೋಜಿನ ಶೋಕ-ವೊಂದು ನೆನಪಾಗುತ್ತದೆ—

ಎಪ್ರಾಸ್ಮಿನ್ ನಗರೇ ಮಹಾನ್ ಕಥಯ ಕಃ,

ತಾಲಮ್ರಮಾಣಾಂ ಗುಣಃ ।

ಕೋ ದಾತಾ, ರಜಕೋ ವದಾತಿ ವಸನಂ ಪ್ರಾತರ್ಗೃಹೀತ್ವಾ ನಿಶಿ ॥

ಕೋ ದಕ್ಷಃ. ಪರದಾರ ವಿತ್ತ ಹರಣೇ ಸರ್ವೋಽಪಿ ದಕ್ಷೋ ಜನಃ ।

ಕಸ್ಮಾಜ್ಜೀವಸಿ ಹೇ ಸರ್ವೇ ವಿಷಕ್ರಿಮಿ ನ್ಯಾಯೇನ

ಜೀವಾಮೃತಮ್ ॥

ದಾರಿಹೋಕರನೊಬ್ಬನು ಒಂದು ಊರಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಕೇಳಿದನಂತೆ. ' ಈ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಮಹೋನ್ನತ ವ್ಯಕ್ತಿ ಯಾರು ? ' ಅವಕ್ಕೆ ' ತಾಳೆಯ ಮರ ' ಎಂದು ಉತ್ತರ ಬಂದಿತಂತೆ. ' ಯಾರು ಕೊಡುಗೈ ದೊರೆಗಳು ? ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ' ಮಡಿವಾಳನು ಮುಂಜಾನೆ ಮಲಿನ ವಸ್ತ್ರ-ಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ, ಸಂಜೆಗೆ ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡಿ ತಂದುಕೊಡು-ತ್ತಾನೆ ' ಎಂದನಂತೆ. ' ಇಲ್ಲಿ ಯಾರು ದಕ್ಷರು ? ' ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ' ಪರಸ್ತ್ರೀ ಹಾಗೂ ಪರಧನ ಹರಣಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ದಕ್ಷರು ' ಎಂದು ಉತ್ತರ ಬಂದಿತಂತೆ. ' ಹಾಗಾದರೆ ಇಂಥ ಹೀನವಾದ ಊರಿನಲ್ಲಿ ನೀನು ಹೇಗೆ ಬದುಕಿರುವಿ ? ' ಎಂದು ಕೇಳಿದಾಗ, ' ವಿಷದಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವಿಸಿರುವ ಕ್ರಿಮಿಗಳಂತೆ, ಇಂಥ ವಿಷಮಯ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಬದುಕಿದ್ದೇನೆ ' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದನಂತೆ.

ಈಗ ನಮ್ಮ ದೇಶದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯು ಇದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಭಿನ್ನವಾಗಿಲ್ಲ-ವೆಂದು ಅದಷ್ಟೋ ನಿರ್ಭೀತ ಪತ್ರಕಾರರು ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಯಾವಾಗ ಈ ದೇಶಕ್ಕೆ ಚಾಣಕ್ಯನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ, ವಾಸ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದೆಂದು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬರುವುದೋ ಅವಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಯಬೇಕಾಗಿದೆ.

೪೨೬. ಜನಪದಾರ್ಥಂ ಗ್ರಾಮಂ ತ್ಯಜೇತ್

೪೨೭. ಗ್ರಾಮಾರ್ಥಂ ಕುಟುಂಬಃ ತ್ಯಜ್ಯತೇ

ಮಗನಾದರೂ ದುಷ್ಪನಾದ ದುರ್ಯೋಧನನನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕೆಂದು ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರನಿಗೆ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆ ಸಂದರ್ಭ-ದಲ್ಲಿ—

ತೃಜೇದೇಕಂ ಕುಲಸ್ಯಾರ್ಥೇ ಗ್ರಾಮಸ್ಯಾರ್ಥೇ ಕುಲಂ ತೃಜೇತ್ |
ಗ್ರಾಮಂ ಜನಪದಸ್ಯಾರ್ಥೇ ಆತ್ಮಾರ್ಥೇ ಪೃಥ್ವೀಂ ತೃಜೇತ್ ||

ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಾಧಾರವನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಒಬ್ಬ ದುಷ್ಟನಿಂದ ಕುಲವೇ ಹಾಳಾಗುವ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ, ಆ ಕುಲ-
ವನ್ನು ಉಳಿಸಲು ದುಷ್ಟನನ್ನು ತೃಜಿಸಬೇಕು ಅಥವಾ ಕುಲದ ಕಲ್ಯಾಣ-
ಕ್ಕಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗತ ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡಿದುಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ ಒಂದು ಊರಿನ
ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಕುಲದ ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನೂ, ದೇಶದ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಊರಿನ
ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನೂ, ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಭವಲೋಕದ ಭೋಗಾಪೇಕ್ಷೆ-
ಗಳನ್ನೂ ತೃಜಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸುವ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಒಂದು
ಉವಾಚ್ಛ ತತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಪತ್ಯಾಗದಿಂದಲೂ ಕೂಡ ಮಹ-
ತ್ಯಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೆನ್ನುವುದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ದೇಶದ ಸಮ-
ಗೃತ, ಐಕ್ಯ ಹಾಗೂ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಭಾರತದಲ್ಲಿಯೆ ವಿವಿಧ ರಾಜ್ಯಗಳು ನೀರು,
ನೆಲಗಳಿಗಾಗಿ ಪರಸ್ಪರರಲ್ಲಿಯೆ ಶತ್ರುತ್ವವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವು-
ದನ್ನು ಬಿಡಬೇಕೆಂಬ ಬೋಧೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ.

೪೨೮, ಉಪಸ್ಥಿತ ವಿನಾಶಃ ಪಥ್ಯ ವಾಕ್ಯಂ
ನ ಶೃಣೋತಿ

‘ವಿನಾಶಕಾಲೇ ವಿಪರೀತಋದ್ಧಿಃ’ ಎಂಬ ಸುಭಾಷಿತವೇ ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ
ಏಬ್ಬಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಮರಣ ಸಮೀಪಿಸಿದ ರೋಗಿಗೆ ಔಷಧವು
ಸೇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ವಿನಾಶವು ಸನ್ನಿಹಿತವಾದಾಗ, ಸದುಪದೇಶವು
ಪ್ರಯೋಜನಕಾರಿಯಾಗಲಾರದು. ಸೀತಾಪದರಣದ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ರಾವಣ-
ನಿಗೆ ಮಾರೀಚನ ಉಪದೇಶವು ಸೇರಲಿಲ್ಲ. ಸೀತಾಮಾತೆಯು ಕಾಂಚನಮೃಗದ
ಮೇಲೆ ಮೋಹ ಬೀಡವೆಂದರೂ ಅದನ್ನು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಕಾಲವು ಎಷ್ಟು ಪ್ರಬಲ-
ವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇವೆಲ್ಲ ಸಾಕ್ಷಿ.

೪೨೯. ನಾಸ್ತಿ ದೇಹಿನಾಂ ಸುಖದುಃಖಾಭಾವಃ

ಮನುಷ್ಯರು ದೇಹಧಾರಿಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳಿಂದ ಪಾರಾಗುವುದು ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರವು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತದೆ. 'ಆತ್ಮೋವೈ ಸರೀರಃ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಾಭ್ಯಾಂ. ನ ವೈ ಸರೀರಸ್ಯ ಸತಃ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಯೋಃ ಅಪಹತಿರಸ್ತಿ. ಅರೀರಂ ವಾ ವಸಂತಂ ನ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯೇ ಸ್ಪೃಶತಃ' ಎಂದು ಪ್ರಜಾಪತಿಯು ಛಾಂದೋಗ್ಯ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು. ಶರೀರವುಳ್ಳವನು ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಗ್ರಸ್ತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆರ್ಥಾತ್ ಶರೀರದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ತನ್ನದೆಂಬ ಅಭಿಮಾನವಿರುವ ವರೆಗೆ ಪ್ರಿಯ ಅಪ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಿಲ್ಲ. ದೇಹಭಾವನೆ ಅಳಿಸಿ ಆತ್ಮಭಾವನೆಯು ಜಾಗೃತವಾದಾಗ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಗಳ ಸೋಂಕು ಉಳಿಯಲಾರದು. ಇಲ್ಲಿ ಸುಖ-ದುಃಖ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಪ್ರಿಯ ಅಪ್ರಿಯ ಶಬ್ದಗಳು ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಬಾಣ್ಯನ ದಾರ್ಶನಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಬಂದಿದೆ. ಇನ್ನೂ ಹಲವು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಇದೇ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ.

೪೩೦. ಜನ್ಮಮರಣಾದಿಷು ದುಃಖಮೇವ

ಜನ್ಮ-ಮರಣಗಳೇ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಮೂಲಕಾರಣ. ಏಕೆಂದರೆ, ಜನ್ಮವೆಂದರೆ ದೇಹಪ್ರಾಪ್ತಿ. ಆ ದೇಹದಿಂದಲೇ ಪುಣ್ಯ-ಪಾಪ ಕರ್ಮಗಳು ಘಟಿಸುತ್ತವೆ. ಪುಣ್ಯದಿಂದಲೂ ಶಾರ್ವತ ಸುಖವಿಲ್ಲ. ಪಾಪವೆಂತೂ ದುಃಖವನ್ನೇ ತರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಜನ್ಮ-ಮರಣಗಳೆಂದರೆ. ದುಃಖಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಜನ್ಮ-ಮರಣಗಳೆಂದರೆ. ದುಃಖಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಜನ್ಮ-ಮರಣಗಳೆಂದರೆ. ದುಃಖಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಚಕ್ರವು ಸದಾ ತಿರುಗುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತದೆ.

೪೩೦. ತೇಭ್ಯಃ ತರ್ತುಂ ಪ್ರಯತೇತ

ವಿವೇಕಿಯಾದವನು ಪುಣ್ಯ-ಪಾಪಗಳ ಬೆನ್ನುಹತ್ತದೆ ಜನ್ಮ-ಮರಣ-ಗಳಿಗೆ ತುತ್ತಾಗಿರುವ ಈ ಮೃತ್ಯುಲೋಕದಲ್ಲಿಯ ಜೀವನದಿಂದ ಪಾರಾಗುವ ದಾರಿಯನ್ನು ಕೋಧಿಸುವುದೇ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.

೪೩೧. ಸರ್ವಮನಿತ್ಯಂ ಭವತಿ

ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ಅನಿತ್ಯಮಸುಖಂ ಲೋಕಂ' ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನೇ ಬಾಣಕೃಷ್ಣನು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ, ಜಗತ್ತು ಅಶಾಶ್ವತವಾದದ್ದು. ಇಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತ ಸುಖವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆಯುಷ್ಯ, ಆರೋಗ್ಯ, ಸೌಖ್ಯ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಕಾಲಮಾರ್ಯಾದಿಗೆ ಸೀದಿತವಾದವುಗಳು. ಮನುಷ್ಯರೂಪದಿಂದ ಅವತರಿಸಿದ ಸಂಕ್ಷಾತ್ ಭಗವಂತನು ಕೂಡ ಈ ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ಬದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಂದಮೇಲೆ ಸಾಮಾನ್ಯರ ಪ್ರಶ್ನೆಯೇ ಇಲ್ಲ.

೪೩೨. ಸ್ವಯಮೇವ ದುಃಖಮಧಿಗಚ್ಛತಿ

ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳಿಗೆ ಬಾಹ್ಯಕಾರಣಗಳೇನೂ ಇರದೆ, ಸ್ವತಃ ಅವನೇ ಅವಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಏಕೆಂದರೆ, ದೇಹಸಂಬಂಧದಿಂದ ಘಟಿಸಿದ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲವನ್ನೇ ಅವನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಸುಖ-ದುಃಖಗಳಿಗಾಗಿ ಯಾರಾಗಲಿ ಬೇರೊಬ್ಬರನ್ನು ದೂಷಿಸದೆ, ಸಜ್ಜರಿತದಿಂದ ಇದ್ದು, ಜೀವನವನ್ನು ಸಾರ್ಥಕಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಸಂದೇಶವು ಇಲ್ಲಿ ಇದೆ.

೪೩೪. ಕ್ರಿಮಿಶಕ್ಯತ್ ಮೂತ್ರಭಾಜನಂ ಶರೀರಂ ಪುಣ್ಯಪಾಪ ಹೇತುಃ

ಪುಣ್ಯ-ಪಾಪಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಭೂತವಾದದ್ದು ಒರೀರ. ಇದು ಕ್ರಿಮಿ, ಮಲ, ಮೂತ್ರಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು. ಜಿಗುಪ್ಸೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದು. ಅದರ ಜನರು ಇದರ ಮೋವಗಳನ್ನು ಮರೆತು. ಇದು ಕ್ಷುಣ್ಣತವೆಂಬ ಭ್ರಮೆಯಲ್ಲಿ ಮೆರೆಯುತ್ತಾರೆ. ತರತರದಿಂದ ಸಿಂಗರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮುಪ್ಪು ಅಪರಿಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಅವರ ನಿಜವಾದ ಸ್ವರೂಪವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. 'ಜರಾ' ಎಂದರೆ ಮುಪ್ಪು. ರೂಪ ಹಾಗೂ ವರ್ಣ (ಬಣ್ಣ) ಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ, ಶರೀರವನ್ನು ಕ್ಷೀಣಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಅನುಭವವೇದ್ಯವಾದ ಮಾತು. ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ದೇಹದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಜಿಗುಪ್ಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಭೋಕ್ತೆಗಳೊಂದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿದರೆ ಒಳ್ಳೆಯದು.

ಯದಿನ್ಯಮಾಸ್ಯ ಕಾಯಸ್ಯ ಯವಂತಸ್ತದ್ಭಿರ್ಭವೇತ್ |

ನಂದಮಾದಾಯ ಲೋಕೋಯಿಂ ಶುನಃ ಕಃಕಂಠ್ಯ ವಾರಯೇತ್||

ಒಂದು ವೇಳೆ ದೇಹದ ಒಳಭಾಗವು ಹೊರಗೆ ಇದ್ದು, ಹೊರಗಿನದು ಒಳಗೆ ಇದ್ದರೆ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮೊಣ್ಣೆ ಹಿಡಿದು ನಾಯಿ ಹಾಗೂ ಕಾಗೆಗಳನ್ನು ಹೊಡೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ ಹೊರಗಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣುವ ನಮ್ಮ ದೇಹದ ಮಾಂಸವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸಲು ಅವು ಹಾತೊರೆಯುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ದೇಹಕ್ಕೆ ಅತಿಯಾಗಿ ಅಪರೂಪ ಮಾವಬಾರದೊಂಬುದೇ ತತ್ಪರ್ಯ.

೪೩೫. ಮಾತರಮಿವ ವತ್ಸಃ ಸುಖಿದುಃಖಾನಿ ಕರ್ತಾರಮೇವಾನುಗಚ್ಛಂತಿ

ಕರ್ಮಗಳು ಎಂತಹ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮನುಷ್ಯನ ಬೆನ್ನು ಬಿಡಲಾರವು ಎಂದು ಬಿಂಬಿಸುವ ಈ ಸೂತ್ರವು—

ಯಥಾ ಧೇನು ಸಹಸ್ರೇಷು ವತ್ಸೋ ವಿಂದತಿ ಮಾತರಮ್ |
ವಿವಂ ಪೂರ್ವಕೃತಂ ಕರ್ಮ ಕರ್ತಾರಮನುಗಚ್ಛತಿ ||

ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶ್ಲೋಕದ ಮರ್ಮವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ ಸಹಸ್ರಾರು ಹಸುಗಳಲ್ಲಿ ಕರುವು ತನ್ನ ತಾಯಿಯನ್ನು ತಪ್ಪದೇ ಗುರುತಿಸುವಂತೆ, ಇವು ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಗಳು ಎಂಥೂ ನಮ್ಮ ಬೆನ್ನು ಬಿಡಲಾರವು ಎಂಬ ಶಾರ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.

೪೩೬. ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥಾನಂ ನ ಶಾಶ್ವತಂ ಯಾವತ್ಪುಣ್ಯಫಲಮ್

ಸ್ವರ್ಗಸುವಿವು ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯವೆನಿಸಿದರೂ ಅದು ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲ. ಪುಣ್ಯ ತೀರುವ ವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲಿ ವಾಸ. ಬ್ಯಾಂಕಿನಲ್ಲಿ ಠೇವು ಇಟ್ಟ ಹಣವು ಒಂದೊಂದೆ ಮೇಲೆ ಹೇಗೆ ನಮಗೆ ಅಲ್ಲಿಂದ ಏನೂ ಮೊರೆಯಲಾರದೋ, ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪುಣ್ಯ ತೀರಿದ ಮೇಲೆ ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಮನುಷ್ಯರು ಪುನಃ ದುರ್ತ್ಯಲೋಕಕ್ಕೆ ನೂಕಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಮಾತನ್ನು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ 'ಕ್ರೀಣೇ ಪುಣ್ಯೇ ಮರ್ತ್ಯಾಲೋಕಂ ವಿಶಂತಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸಲಾಗಿದೆ.

೪೩೭. ನ ಸಂಸಾರಭಯಂ ಜ್ಞಾನವತಾಮ್

ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಸಂಸಾರದ ಭಯವಿಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ಸುಖ, ಮಃಖ, ಪುಣ್ಯ, ವಾಪ, ಅಶರೀರತ್ವ, ಸರೀರತ್ವ—ಇತ್ಯಾದಿ ದ್ವಂದ್ವಗಳನ್ನು ದಾಟುವುದು ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ. ಇಷ್ಟೆ ಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ. ಅರ್ಥಾತ್ ಆತ್ಮನಿಷ್ಠತ್ವ ಹಾಗೂ ಸಂಸಾರದ ಅನಿತ್ಯತ್ವಗಳನ್ನು ವಿಚಿತವಾಗಿ ತಿಳಿದು-

ಕೊಂಡು, ಆ ರೀತಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವವನೇ ಜ್ಞಾನಿ. ಇಂಥವನಿಗೆ ಅತಾರ್ಹತೆ-
ವಾದ ಸ್ವರ್ಗದ ಅಸೆ ಇರಲಾರದು. ಅವನಿಗಾಗಿ ಕಾದಿಟ್ಟಿದ್ದು ಮೋಕ್ಷ ಅಥವಾ
ನಿರ್ವಾಣ. ಇದನ್ನೇ 'ಜ್ಞಾನಾದೇವತು ಕೃವಲ್ಯಂ' ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿ-
ಲಾಗುತ್ತದೆ.

೪೩೮. ವಿಜ್ಞಾನ ದೀಪೇನ ಸಂಸಾರಭಯಂ ನಿವರ್ತತೇ

ಜ್ಞಾನದ ಮಹತ್ವವು ದೃಷ್ಟಾಂತರೂಪದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.
ಅಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ಕತ್ತಲೆ ಇದ್ದಂತೆ. ಅದು ದೀಪದಿಂದ ಹೊಡೆದೋಡಿಸಿ-
ಲ್ಪಡುವಂತೆ, ವಿಜ್ಞಾನವೆಂಬ ದೀಪದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಸಂಸಾರಭಯರೂಪಿ-
ಯಾದ ಅಜ್ಞಾನವು ನಿವಾರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಸಂಸಾರಭಯಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಜ್ಞಾನದ
ಅಭಾವವೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಈಗಾಗಲೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ವಿಜ್ಞಾನ'
ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರಾಸ್ಟ್ರೀಯವಾದ, ತರ್ಕಬದ್ಧವಾದ ಸಮ್ಮುಕ್ತಜ್ಞಾನವೆಂದು ಅರ್ಥ-
ವಾಗುವುದು. ಭೌತಿಕ ಅಥವಾ ರಸಾಯನಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬ ಅರ್ಥಮಾಡಿದರೆ
ಧಾಷ್ಠ್ಯವಾದೀತು.

೪೩೯. ದುಃಖಾನಾಂ ಔಷಧಂ ನಿರ್ವಾಣಮ್

ನಿರ್ವಾಣವೇ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಔಷಧವೆಂದರೆ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದಾಗ
ಮಾತ್ರ ದುಃಖನಿವೃತ್ತಿಯೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೆ ವಿಚಾರ-
ವನ್ನೇ ಬೇರೆ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸಂಸಾರದ ಫಲವಿದ್ದಲ್ಲಿ ದುಃಖ,
ಜ್ಞಾನದ ಫಲವೇ ನಿರ್ವಾಣ. ಅದರಿಂದಲೇ ದುಃಖನಿವೃತ್ತಿ.

ನಿರ್ವಾಣವನ್ನು ಗಂಗಾಪ್ರವಾಹದಷ್ಟು ಪವಿತ್ರ, ಹಿಮಾಲಯದಷ್ಟು
ಉನ್ನತ, ಜೇನುಸದಿರಂತೆ ಲಭಿಸುವ ಅನಂದಾನುಭವ—ಎಂದು ಬಣ್ಣಿಸಿ-

ಲಾಗಿದೆ. ನಿರ್ವಾಣ ಶಬ್ದವು ಬೌದ್ಧಮತಕ್ಕೆ ಮೀಸಲಾದದ್ದಲ್ಲ. ಬೌದ್ಧರು ಅವನ್ನು ವೈದಿಕ ಧರ್ಮದಿಂದ ಎತ್ತಿಕೊಂಡಂತಿದೆ. ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ 'ಲಭಂತೇ ಬ್ರಹ್ಮ ನಿರ್ವಾಣಮ್' , 'ಬ್ರಹ್ಮನಿರ್ವಾಣಮೃಚೈತಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯ.

೪೪೦. ತಿಲಮಾತ್ರಮಪ್ಯಪಕಾರಂ ಶೈಲವತ್ ಮನ್ಯತೇ ಸಾಧುಃ

ಸಜ್ಜನರು ತಮಗೆ ಬೇರೆಯವರು ಮಾಡಿದ ಅತ್ಕಲ್ಪ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಅತಿ ದೊಡ್ಡದು (ಪರ್ವತಪ್ರಾಯವಾದದ್ದು) ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಸಜ್ಜನರಲ್ಲಿ ಕೃತಜ್ಞತಾಭಾವವು ಪರಮಾವಧಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದೇ ಸಾಕ್ಷಿ. ಇದೇ ಮಾತನ್ನೇ ಭರ್ತ್ಯಹರಿಯು ' ಪರಗುಣ ಪರಮಾಣಾನ್ ಪರ್ವತೀಕೃತ್ಯ ಸಂತಃ ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಬೇರೆಯವರಿಂದಾದ ಪರಮಾಣುವಿನಷ್ಟು ನಗಣ್ಯ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಪರ್ವತಪ್ರಾಯವಾದದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಸಾಧುಜನರ ಸ್ವಭಾವ.

೪೪೧. ಸ್ವಲ್ಪಮಪ್ಯಪಕಾರ ಕೃತೇ ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರಂ ಕರ್ತುಂ ಆರ್ಯಃ ನ ಸ್ವಪಿತಿ

ಸಜ್ಜನರು ತಮಗೆ ಹೆರವರಿಂದಾದ ಅತ್ಕಲ್ಪ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಎಂದು ತಿಳಿಸುವವೋ ಎಂಬ ಚಿಂತೆಯಿಂದ ನಿದ್ರೆಯನ್ನು ಕೂಡ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅರ್ಥಾತ್ ಕೃತಜ್ಞರೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವ್ಯಾಹತವಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಎರಡನೆಯವರ ಮುಣ ತಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವುದು ಬೇರ

ಎನ್ನುವ ಸದ್ಭಾವನೆಯೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಸಾಕ್ರೆಟಿಸ್‌ನು (ಗ್ರೀಕ್ ದೇಶದ ಮಹಾ ತತ್ವಜ್ಞಾನಿ) ತನಗೆ ನೀಡಿದ ಮರಣದಂಡನೆಯ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಮೊದಲು, ತನ್ನ ಸ್ನೇಹಿತನಿಗೆ, ' ನಾನು ಇಂಥ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಒಂದು ಕೋಳಿಯನ್ನು ಕೊಂಡುಕೊಂಡಿದ್ದು, ಅದರ ಹಣವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಎರಿಸಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಈ ಹಣವನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಕೊಡು ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ವಿಜ್ಞಾಪನ ಮಾಡಿದನಂತೆ.

ಕೇವಲ ಮೋಜಿಗಾಗಿ ಹೇಳುವುದೆಂದರೆ, ಕೆಲವೊಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ತರಗತಿಯ ಜನರು ಜೀವಿಯವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಪ್ಪು ಚಪ್ಪ ಕೂಡಿದರೆ, ಇಪ್ಪತ್ತಾಲ್ಪ ಗಂಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಮಾಡಿ ಅದನ್ನು ತಿರುಗಿಸಿಯೇ ಬಿಡುತ್ತಾರೆ.

೪೪೨. ಉಪಕಾರೋ ಅನಾರ್ಯಪ್ಪ ಕರ್ತವ್ಯ:

ಅನಾರ್ಯ ಅರ್ಥಾತ್ ನೀಚರಿಗೆ ಉಪಕಾರ ಮಾಡಬಾರದು. ಅವರು ಕೃತಘ್ನರು. ಹಾವಿಗೆ ಹಾಲೆರೆದಂತೆ ಅದರ ಪರಿಣಾಮವು ವಿಪರೀತವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಕೃತಘ್ನರಿಗೆ ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿದ ಮೂರ್ಖತನದಿಂದಾಗಿ ಅವೆಷ್ಟೋ ರಾಜರು ಹಾಳಾಗಿಮೋದದ್ದನ್ನು ಇತಿಹಾಸದ ಅಭ್ಯಾಸಗಳು ಬಿನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲರು.

೪೪೩. ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರ ಭಯಾತ್ ಅನಾರ್ಯಃ ಶತ್ರುಭವತಿ

ಮರಳಿ ಉಪಕಾರ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಅರ್ಥಾತ್ ಉಪಕಾರ ತಿರುಗಿಸುವುದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೀಚರು ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿದವ-

ರೊಂದಿಗೆ ಶತ್ರುಭಾವದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ. ' ಬೇರೆ. ಯವರು ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರದಲ್ಲಿ ಏನೂ ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆಯಿಲ್ಲ. ಅವರು ತಮ್ಮ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ನನ್ನೊಂದಿಗೆ ಹಾಗೆ ನಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರಿಂದ ನನಗೇನೂ ಲಾಭವಾಗಿಲ್ಲ. ' ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತ ತಾವೇ ಒಳ್ಳೆಯವರೆಂದು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಕೃತಜ್ಞತೆಯ ಅಭಾವವು ಒಂದು ರೀತಿಯ ಪಾಪವೆನಿಸಿದರೆ, ಕೃತಘ್ನತಾಭಾವವು ಆ ಪಾಪವನ್ನು ದ್ವಿಗುಣೀಕರಿಸುತ್ತದೆ.

೪೪೪. ದುಷ್ಕರಂ ಕರ್ಮಕಾರಯಿತ್ವಾ ಕರ್ತಾರಮವಮನ್ಯತೇ ನೀಚಃ

ಅತಿ ಕಠಿಣವಾದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಅರ್ಥಾತ್ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆದು, ನೀಚನು ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿದವನ ಅಪಮಾನವನ್ನು ಮಾಡಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಕೃತಘ್ನನ ಮನೋವೃತ್ತಿ ಹಾಗೂ ಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಸುಂದರವಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತದೆ.. ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು ಶಾಂತಿಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಕೃತಘ್ನನ ಹೆಣ್ಣವನ್ನು ಕೂಡ ಮುಟ್ಟಬಾರದೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದನ್ನು ನೆನದರೆ, ಇವನಿಗಿಂತ ನೀಚನು ಎಲ್ಲಿಯೂ ದೊರೆಯಲಾರನೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

೪೪೫. ವಿಶ್ವಾಸಘಾತಿನೋ ನ ನಿಷ್ಕೃತಿಃ

ನಂಬಿದವರ ವಿಶ್ವಾಸಘಾತ ಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವಿಲ್ಲ. ದೇಹಾಂತ ಅಥವಾ ಮರಣವೇ ಅವನಿಗೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ವಿಳಯಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಏನೂ ಸ್ವಾರ್ಥಸಾಧನೆಯಾಗದಿದ್ದಾಗ ಕೂಡ, ಕೇವಲ

ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಪೀಡೆಯಾಗಲಿ ಎಂಬ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ ಪರರನ್ನು ಪೀಡಿಸುವವನು ಪರಮನೀಚನೆಂದು ಭರ್ತ್ಯಹರಿಯು ಹೇಳಿದರೆ, (ಯೇತುಘ್ನಂತಿ ನಿರರ್ಥಕಂ ಪರಹಿತಂ ತೇ ಕೇ ನ ಜಾನೀಮಹೇ) ಕೃತಘ್ನನು ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿದವನನ್ನು ಕೂಡ ಪೀಡಿಸಿ, ಪರಾತ್ಪರ ನೀಚನೆಂದೆ-
ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಸಮಾಜವು ಇಂಥವರನ್ನು ಬಹಿಷ್ಕರಿಸುವುದೇ ಅವರಿಗೆ ಪಾಠ ಕಲಿಸಲು ಏಕಮಾತ್ರ ಉಪಾಯ.

೪೪೬. ನ ಕೃತಘ್ನಸ್ಯ (ನಾ ಕೃತಜ್ಞಸ್ಯ) ನರಕಾನ್ವಿವರ್ತನಮ್

ಸಿದ್ಧಾಂತರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಚರ್ಚೆಯ ನಂತರ, ಕೃತಘ್ನನಿಗೆ ನರಕ ತಪ್ಪಿದ್ರಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಪುನಃ ಎಂದೂ ಮೇಲಕ್ಕೇ-
ಳುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಶಾರ್ವತ ನರಕವೇ ಅವನಿಗೆ ಏಕಮಾತ್ರ ಗತಿ.

೪೪೭. ನ ಕದಾಪಿ ದೇವತಾ ಅವಮಂತವ್ಯಾ

ಭಗವದಸ್ತಿತ್ವ ಹಾಗೂ ಪರಮೇಶ್ವರನ ಸರ್ವಶಕ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ-
ವಿದ್ದ ಚಾಣಕ್ಯನು ದೇವತಾ ಅವಹೇಳನೆಯನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಮಾಡಿಕೂಡ-
ವೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕೃತಘ್ನತೆಗೆ ಇದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ
ಷೇರಿ ಉದಾಹರಣೆ ಇರಲಾರದೆಂಬುದೇ ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ನಮ್ಮದೇ ಆದ
ಕರವಸ್ತುವು ಕೈಜಾರಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಾಗ, ಅದನ್ನು ಎತ್ತಿ ನಮಗೆ ಕೊಟ್ಟರೆ,
' Thanks ' ಎಂದು ಹೇಳುವ ನಾವು, ' ಸುಜಲಾಂ ಸುಫಲಾಂ ' ಎಂದೆನಿ-
ಸುವ ಸಂಪದ್ಪರಿತವಾದ ಈ ಭೂಮಿಯನ್ನೇ ನಮಗಾಗಿ ಭಗವಂತನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ-

ದಾಗ. ಅವನನ್ನು ಅವಮಾನಿಸುವುದು ಎಷ್ಟು ಹೇಯವಾದದ್ದು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅವಶ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಉಪಾಸನೆಗಳಿಂದ ಭಗವದನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾಗುವುದೇ ಜೀವನದ ಸಾರ್ಥಕವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಏಕಮಾತ್ರ ಉಪಾಯವೆಂಬುದು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿತವಾಗಿದೆ.

೪೪೪. ಸ್ತುತಾ ಅಪಿ ದೇವತಾಃ ತುಷ್ಯಂತಿ

ಸ್ತುತಿಯಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ಸಂತುಷ್ಟರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಇಡೀ ಋಗ್ವೇದವೆಲ್ಲ ದೇವತಾಸ್ತುತಿರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ. ಸ್ತುತ್ಯಾಯವೆಂದು ಅದನ್ನು ನಿತ್ಯದಲ್ಲ ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದಷ್ಟು ಪಠಿಸುವುದು ಕರ್ತವ್ಯ. ಇದು (ಋಷಿ) ಬ್ರಹ್ಮಯಜ್ಞವೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಋಣತ್ರಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ವೇದವೃಷ್ಟಾರಾಧನಾಪಿಗಳ ಋಣವನ್ನು ತೀರಿಸಲು ಸಹಾಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕೇವಲ ನೌಕರಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನಾಂತರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಮೇಲಧಿಕಾರಿಗಳ ಮುಖಸ್ತುತಿ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆಮುಂದೆ ನೋಡದವರು, ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯೂ, ಸರ್ವಶಕ್ತನೂ ಆದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಲು ಹಿಂಜರಿದರೆ, ಅವರಂಥ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹಾಗೂ ದುರ್ಭಾಗ್ಯರು ಬೇರೊಬ್ಬರಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕಾದೀತು. ಒಂದು ಕಾಸಿನ ಬೆಲೆಯ ಉಪಕಾರ ಮಾಡಿದ ಮನುಷ್ಯನು ಕೋಟಿ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸಿದಷ್ಟು ತನ್ನ ದೊಡ್ಡ ಸ್ವಿಕೆಯ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಏನೆಲ್ಲವನ್ನೂ ದಯಪಾಲಿಸಿದ ಭಗವಂತನು ಎಷ್ಟೂ ಪ್ರಚಾರಪ್ರಿಯನಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ನಂಬಿ, ಭಜಿಸುವುದೇ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವೆಂಬುದನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಮರೆಯಲಾಗದು.

೪೪೫. ಸ್ವರ್ಗಂ ನಯತಿ ಸೂನ್ಯತಮ್

ಸೂನ್ಯತೆ ಅಂದರೆ, ಸತ್ಯ ಹಾಗೂ ಪ್ರಿಯವಾದ ಮಾತು. ಕೇವಲ

ಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಿಯತೆ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯ. ಕೇವಲ ಪ್ರಿಯವಾದದ್ದರಲ್ಲಿ ಅಸತ್ಯದ ಛಾಯೆ ಇರಬಹುದು. ಆದರೆ ಸೂನ್ಯತೆಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ ಹಾಗೂ ಪ್ರಿಯ ಎರಡೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಇದು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಾಧನೆ. ಯಾವಾಗಲೂ ಎಲ್ಲರೂ ಪ್ರಿಯವಾದ ಸತ್ಯ ಮಾತುಗಳನ್ನೇ ಆಡಬೇಕೆಂದು ಬೋಧಿಸುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಕೆಳಗೆ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಶ್ಲೋಕವನ್ನೇ ಹೋಲುತ್ತದೆ.

ಸತ್ಯಂ ಬ್ರೂಯಾತ್ ಪ್ರಿಯಂ ಬ್ರೂಯಾತ್ ನ ಬ್ರೂಯಾತ್

ಸತ್ಯಮಪ್ರಿಯಮ್ |

ಪ್ರಿಯಂ ಚ ನಾನ್ಯತಂ ಬ್ರೂಯಾತ್ ಏಷ ಧರ್ಮಃ ಸನಾತನಃ ||

ಸತ್ಯವನ್ನೇ ಆಡಬೇಕು. ಪ್ರಿಯವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಅಪ್ರಿಯವಾದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಉಸುರಬಾರದು. ಪ್ರಿಯವೆನಿಸಿದರೂ ಅಸತ್ಯವನ್ನು ಆಡಬಾರದು. ಇದೇ ಸನಾತನ ಧರ್ಮ ಎಂದು ಮೇಲಿನ ಶ್ಲೋಕವು ಸಾರುತ್ತದೆ. ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ—

೪೫೦. ಪ್ರಿಯಮಪ್ಯಹಿತಂ ನ ವಕ್ತವ್ಯಮ್

ಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಹಿತಕರವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಬಾರದು ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟ ಬದಲಾಯಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅಪ್ರಿಯ ಹಾಗೂ ಅಹಿತ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಭೇದವಿದೆ. ' ನೀನು ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಘೇಲಾಗಿದ್ದೀ ' ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಅಪ್ರಿಯವಾದದ್ದು. ಆದರೆ ಮದ್ಯಪಾನ ಮಾಡುವವನಿಗೆ ' ನೀನು ಮದ್ಯಪಾನವನ್ನು ಬಿಡಬೇಡ. ಸಮುದ್ರಮಂಥನ ಮಾಡಿದಾಗ ಕೊರೆಯಿಂದ ಹದಿನಾಲ್ಕು ರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ' ಸುರಾ ' ಎಂದರೆ ಮದ್ಯವೂ ಒಂದು ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅವನ ಅಹಿತಕ್ಕೆ ಕಾರಣರಾಗಬಾರದು.

೪೫೧. ಸತ್ಯೇನ ಧಾರ್ಯತೇ ಲೋಕಃ

ಈ ಲೋಕವು ಸತ್ಯದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆಯೇ ನಿಂತಿದೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಎಷ್ಟೇ

ಅಧರ್ಮಮಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಎಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ಒಪ್ಪಿನಾದರೂ ಸತ್ಯವನ್ನೇ ಈ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಇರುತ್ತಾನೋ, ಅಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ಅವನ ಪೂಜ್ಯಪೂಜ್ಯವಾದ ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ನಮ್ಮದಿ ದೊರೆಯುವುದೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇವನ್ನು ಶಬ್ದ ಶಃ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಿಂತ, ಸತ್ಯವು ಬದುಕಿರುವ ವರೆಗೆ ಈ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಧಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ತೆಗೆಯಬಹುದು.

೪೫೨. ಸತ್ಯಾತ್ ದೇವೋ ವರ್ಷತಿ

ಸತ್ಯದಿಂದ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕಲ್ಯಾಣವೆಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಳೆ, ಬೆಳೆ ಎಲ್ಲವೂ ಸರಿಯಾಗಿ ಭಗವಂತನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ದೊರೆಯಬೇಕಾದರೆ, ಅದು ಮನುಷ್ಯರು ಸತ್ಯವನ್ನು ನಂಬಿ ನಡೆದರೇನೇ ಸಾಧ್ಯ. ಈ ಮಾತನ್ನು ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ತನ್ನ ಕೊನೆಯ ಉಪದೇಶವೆಂದು ಶಾಂತಿಪರ್ವದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ' ಸತ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿರಿ. ಅದೇ ಪರಮ ಬಲ ' (ಸಂತ್ಯೇಷಯತಿತನ್ಮಂ ದಂ ಸತ್ಯಂ ಹಿ ಪರಮಂ ಬಲಮ್).

೪೫೩. ಸತ್ಯಂ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಯ ಸಾಧನಮ್

ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯ ಸುವಿವಕ್ಷಣೆ ಅಲ್ಲ. ಸ್ವರ್ಗಸುವಿವಾ ಕೊಡ ಸತ್ಯಮಾರ್ಗದಿಂದ ನಡೆಯುವವರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಎಂದೂ ಬಿಡಬಾರದು. ಹಿಂದೆ ಧರ್ಮವು ಎವರಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ, ಧರ್ಮವು ಸತ್ಯದ ಕಾರ್ಯಾಚರಣೆ ಎಂದು ಹೇಳಿ. ' ಸತ್ಯಮೂಲಾನ್ ಧರ್ಮಾಃ ' ಎಂದು ಎವರಿಸಿದವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯ. ಇಹ-ಪರಗಳೆರಡೂ ಸತ್ಯದಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯ. ಅಂತೆಯೇ ಸತ್ಯದ ಮಹತಿ,

೪೫೪. ನಾನ್ಯತಾತ್ ಪಾತಕಂ ಪರಮ್

ಅನ್ಯತವೆಂದರೆ—ಸುಳ್ಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪಾಪವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿ. ಸತ್ಯವನ್ನು ಅಶ್ವಯಸವೇಕಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅಸತ್ಯದಿಂದ ತ್ರಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೂರವಿರುವುದು ಅವಶ್ಯವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಸತ್ಯವನ್ನು ಅಶ್ವಯಸದವರನ್ನು ಮೃತ್ರಿ. ಬಾಂಧವ್ಯ, ಪರಿಚಯ, ಸಂಬಂಧ—ಇತ್ಯಾದಿ ಯಾವ ತರದಿಂದಲೂ ಹತ್ತಿರ ಬರಗೊಡಬಾರದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿತವಾಗಿದೆ.

೪೫೫. ತಪಸ್ಸಾರಃ ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹಃ

ತಪಸ್ಸೆಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹ—ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ. ಇದೂ ಕೂಡ ಸತ್ಯವಂತನಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ. ಇಂದ್ರಿಯ ವಿಕಾರಗಳಿಗೆ ವರನಾದವನು ಸತ್ಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದೆಂತು ? ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹ. ಸತ್ಯ, ತಪಸ್ಸು ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೂಲಭೂತವಾದದ್ದು ತ್ಯಾಗ. ಘೋಷಿಗಿ ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹವಾಗುವುದೆಂತು ? ಆದ್ದರಿಂದ ಶರೀರವನ್ನು ವಂಚಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರ, ವಚನಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಆಚರಿಸುವ ವ್ರತ, ನಿಯಮ, ಉಪವಾಸಾದಿಗಳೆಲ್ಲ ತಪಸ್ಸೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ನಿಷ್ಕೆಯಿಂದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದು, ಶಿಕ್ಷಕನು ಪಾಠವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡುವುದು ಕೂಡ ತಪಸ್ಸೇ. ಇವೆಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತಪಸ್ಸಿನ ಸಾರವೇ ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಯಥಾರ್ಥವೇ.

೪೫೬. ನಾಸ್ತಿ ಸತ್ಯಾತ್ ಪರಂ ತಪಃ

ಸತ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತಪಸ್ಸಿಲ್ಲ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ದೇಳಿದ್ದು ಅದನ್ನು ಮಹತ್ವದ್ದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ, ಸತ್ಯವನ್ನು ಜಾಚೂ ತಪ್ಪನೆ

ಪಾಲಿಸುವುದು ಅದೆಷ್ಟು ಕಠಿಣವೆಂಬುದರ ಅರಿವಾದಾಗ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ. ಧರ್ಮರಾಜನಿಗೆ ಕೂಡ ಸುಳ್ಳು ಹೇಳಬೇಕಾದ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮರೆಯಲಾಗದು. ಹಾಗೆಯೇ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು ಅದೆಷ್ಟು ಕಷ್ಟ-ನಷ್ಟಗಳಿಗೆ ಈಡಾಗಬೇಕಾಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ತಪಸ್ಸು ಒಂದು ಕರ್ಮ. ಅದರಿಂದ ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿಯಾಗಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಯಾದ ಮನುಷ್ಯನು ಕೊನೆಗೆ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಕೈವಲ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವನು.

೪೫೭. ತಪಸಾ ಸ್ವರ್ಗಮಾಪ್ನೋತಿ

ಸತ್ಯ ಹಾಗೂ ತಪಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಲತಃ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ಸೂತ್ರಕಾರನು, ಸತ್ಯದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗವೆಂದ ಮೇಲೆ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಅದು ದೊರೆಯುತ್ತದೆಂಬ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ.

ಸ್ವರ್ಗವು ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲ, ಮೋಕ್ಷರೂಪಿಯಾದ ಸುಖವೇ ಶಾಶ್ವತವೆಂಬ ಮಾತು ಬೇರೆ. ಆದರೆ ಮಂತ್ರಿಪದಕ್ಕಾಗಿ ಹವಣಿಸುವ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗಾರೋಕ್ಷಿಗೇನೂ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲ. ಅವರಿಗಾಗಿ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯ ಉಪದೇಶವಿದೆ.

೪೫೮. ಕ್ಷಮಾಯುಕ್ತಸ್ಯ ತಪೋ ವರ್ಧತೇ

ತಪಸ್ಸು, ಸತ್ಯ, ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಿದ ಸೂತ್ರಕಾರನು ಇಲ್ಲಿ ಕ್ಷಮಾಗುಣವಿದ್ದಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಅತಿ ಸಮರ್ಪಕವಾದದ್ದು. ಕ್ರೋಧವಿಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕ್ಷಮಾಗುಣದಿರುವುದು ಸಾಧ್ಯ. ಅದರಿಂದ ಕ್ಷಮಾವಂತನೆಂದರೆ, ಸಹನೆಯ ಮೂರ್ತಿ. ಅವನು

ಸತ್ಯವಂತನಾದುದರಿಂದ ಯಾವುದು ಅಸಾಧ್ಯವಾದೀತು ? ಹೀಗಾಗಿ ಅವನ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ವಿಘ್ನಗಳೇ ಇಲ್ಲವಾಗಿ. ದಿನದಿನಕ್ಕೆ ಅದು ಬೆಳೆಯುತ್ತಲೇ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ, ದುರ್ಮಾಸಾದಿಗಳು ಕ್ರೋಧಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾಗಿ. ತಮ್ಮ ತಪಃಫಲವನ್ನು ಹೆಳುಮಾಡಿಕೊಂಡದ್ದನ್ನು ಪ್ರರಾಣಗಳು ಛಾರಿಹೇಳುತ್ತವೆ.

೪೫೯. ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ ಭವತಿ

ಇಲ್ಲಿಯ ವರೆಗಿನ ಚರ್ಚೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲಿಂದ ಚಾಣಕ್ಯನು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲರ ಕಾರ್ಯಗಳು ಸಿದ್ಧಿಸಬಲ್ಲವು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಯಥಾರ್ಥವಾದ ನಿರ್ಣಯ. ಸತ್ಯ, ತ್ಯಾಗ, ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಇದ್ದ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಅಸಾಧ್ಯವೆಂಬುದು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಇರಬಾರದು.

೪೬೦. ತಪಸ್ವಿನಃ ಪೂಜನೀಯಾಃ

ಕೊನೆಗೆ ಸೂತ್ರಕಾರನು ಇಂಥ ತಪಸ್ವಿಗಳು ಪೂಜ್ಯರಾದುದರಿಂದ ನಾವೆಲ್ಲ ಅವರನ್ನು ಗೌರವಿಸಿ ಕೃತಾರ್ಥರಾಗಬೇಕೆಂದು ಆಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸ್ವತಃ ನಿಸ್ವಾರ್ಥಿಯಾದ ಅವನಂತಹ ಮಹಾತಪಸ್ವಿಯು ಧರ್ಮಾಧಿಷ್ಠಿತ ರಾಜ್ಯಸ್ಥಾಪನೆ ಹಾಗೂ ಪ್ರಜಾಹಿತ ಇವೇ ಜೀವನದ ಗುರಿಯೆಂದು ತನ್ನ ತಪೋಬಲದಿಂದ ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಸಾಧಿಸಿ ಚಿರಸ್ಮರಣೀಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

೪೬೧. ನ ಚಕ್ಷುಷಃ ಸಮಂ ಜ್ಯೋತಿರಸ್ತಿ

ಎಲ್ಲ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು ಎಂದು ಹೇಳುವ-

ದಕ್ಕಾಗಿ. ' ಕಣ್ಣಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಬೆಳಕಿಲ್ಲ ' ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ದೃಷ್ಟಿಯೇ ಇಲ್ಲದವನಿಗೆ ಹೊರಗಿನ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದೇನು ಪ್ರಯೋಜನ ? ' ಲೋಚನಾಭ್ಯಾಂ ವಿಹೀನಸ್ಯ ಪ್ರಕಾಶಃ ಕಿಂ ಕರಿಷ್ಯತಿ ? '

೪೬೨. ಚಕ್ಷುರ್ಹಿ ಶರೀರಿಣಾಂ ನೇತಾ

ವೇದಧಾರಿಗಳಿಗೆ ಕಣ್ಣೇ ದಾರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವವನಿದ್ದಂತೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಉಳಿದ ಅವಯವಗಳು ಅದರ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಕಣ್ಣುಗಳು ' ಈ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಮುನ್ನಡೆ ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ, ಕಾಲುಗಳು ಅತ್ತ ಸಾಗುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ' ಅಂಧಪಂಗುಣ್ಯಾಯ ' ಅಂದರೆ ಕುರುಡನ ಹಗಲ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಕುಂಟನು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡಿದಂತೆ, ಕುರುಡನು ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಿದ ಕತೆಯನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು.

೪೬೩. ಅಪಚಕ್ಷುಷಃ ಕಿಂ ಶರೀರೇಣ

ಕಣ್ಣು (ದೃಷ್ಟಿ) ಇಲ್ಲದವನಿಗೆ ಶರೀರದಿಂದೇನು ಪ್ರಯೋಜನ ? ಉಳಿದ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ಊನವಾಗಿದ್ದರೆ, ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದವನು ಮಾತ್ರ ಪೂರ್ಣ ಪರತಂತ್ರನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕುರುಡನ ಶರೀರವು ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜಕ ಅಂದರೆ ಪೂರ್ಣ ಪರತಂತ್ರವೆಂಬ ಅರ್ಥವು ಇಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿತವಾಗಿದೆ.

೪೬೪. ದೂರಸ್ಥ ಮಪಿ ಚಾರಚಕ್ಷುಃ ಪಶ್ಯತಿ ರಾಜಾ

ನಮಗೆ ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣುಗಳೇ ಸಹಾಯವೆಂದು ಹೇಳಿ, ರಾಜನಿಗೆ ಮಾತ್ರ

ಕೇವಲ ಅವನ ಚರ್ಮಚಕ್ಷುಗಳಷ್ಟೇ ಸಹಾಯಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಗುಪ್ತ-
ಚಾರರೂ ಕೂಡ ಅವನ ಕಣ್ಣುಗಳೇ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಗುಪ್ತ-
ಚಾರ ಪದ್ಧತಿಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೌಟಿಲ್ಯನು ತುಂಬಾ ನೀಳವಾದ ಚರ್ಚೆಯನ್ನು
ಗುಪ್ತಚಾರ ಪದ್ಧತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ್ದು ಮಹಾಕವಿ ವಿಶಾಖದತ್ತನ
'ಮುದ್ರಾರಾಕ್ಷಸ' ನಾಟಕವನ್ನು ಓದಿದರೆ. ಆ ಪದ್ಧತಿಯ ಸರಿಯಾದ
ಕಲ್ಪನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಅವನ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತಚಾರರಿಂದ ಸ್ಥಳವೇ ಇಲ್ಲ.
ಅಧಿಕಾರಿ ಹಾಗೂ ಮಂತ್ರಿಗಳ ಮೇಲೆ ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಚಾರರ ಮೇಲೆಯೂ
ಕೂಡ ಪುನಃ ಚಾರರನ್ನು ನೇಮಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಅದಕವಾಗಿದೆ. ಇಷ್ಟೇ
ಅಲ್ಲ. ಒಬ್ಬ ಗುಪ್ತಚಾರನಿಗೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಸುಳಿವು ಕೂಡ ತಾಕದಷ್ಟು
ಗೌಪ್ಯವನ್ನು ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ
ವಿವರಗಳು ಬೇಕಾಗಿದ್ದರೆ. ಇದೇ ಲೇಖಕರ 'ಕೌಟಿಲ್ಯನ ರಾಜ್ಯಪದ್ಧತಿಯ
ಸಮೀಕ್ಷೆ' ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಓದಬಹುದು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಚಮತ್ಕಾರಿಕವಾದ
ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು—

ಗಂಧೇನ ಗಾವಃ ಪಶ್ಯಂತಿ ವೇದ್ಯಃ ಪಶ್ಯಂತಿ ಪ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ |

ಚಾರೈಃ ಪಶ್ಯಂತಿ ರಾಜಾನ್ ಚಕ್ಷುಃಪ್ರಾಂ ಇತರೇ ಜನಾಃ ||

ಪಶುಗಳು ವಾಸನೆಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಜನರನ್ನು ಗುರುತಿಸುತ್ತವೆ.
ತಪಸ್ವಿಗಳಾದ ಪ್ರಾಹ್ಮಣರು (ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳು) ತಮ್ಮ ಅಂತರ್ದೃಷ್ಟಿ-
ಯಿಂದ ಭೂತ. ಭವಿಷ್ಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಮರ್ಥರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಸಾಮಾ-
ನ್ಯರು ತಮ್ಮ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ವಿನೆಲ್ಲವನ್ನು ನೋಡಿದರೆ. ರಾಜರು ಗುಪ್ತಚಾರರ
ಮುಖಾಂತರ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಗುಪ್ತಚಾರ ಪದ್ಧತಿಯು ಅಮೇರಿಕಿಯ C. I. A. ಅಥವಾ
ರಶಿಯಾದ K. G. B. ಯನ್ನು ಮೀರಿಸುವಂತಹದಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಮಂಡಿತರ
ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

೪೬೫. ನಾಪು ಮೂತ್ರಂ ಕುರ್ಯಾತ್

ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅರ್ಘ್ಯಾತ್ ನದಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಜಲಾಶಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಲ-ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು, ತೀರ್ಥವು ಪುಣ್ಯ-ಜಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ದೇವತಾಸಾನ್ನಿಧ್ಯವಿರುತ್ತದೆ. ಗಂಗಾದಿ ಮಹಾ-ನದಿಗಳಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಜಲಾಶಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜಲದೇವತೆಯ ಸನ್ನಿಧಾನ-ವಿದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಸಮ್ಮ ಪರಂಪರೆಯು ಹೇಳುವ ಮಾತು. ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ 'ಯಾಸಾಂ ರಾಜಾ ವರುಣೋ ಯಾತಿ ಮಧ್ಯ ಸತ್ಯಾನ್ಯತಃ ಅವಪ್ರ್ಯನ್ ಜನಾನಾಮ್' ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅರ್ಘ್ಯಾತ್ ನ್ಯಾಯ-ವನ್ನು ನೀಡುವ ದೇವತೆಯಾದ ವರುಣನು ಜನರ ಪುಣ್ಯ-ಪಾಪ ಕರ್ಮ-ಗಳನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತ ಜಲಾಶಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದು ಈ ಮಂತ್ರದ ಅರ್ಥ. ಹಾಗೆಯೇ ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ 'ಅಪ್' ಎಂದರೆ ಜಲ ಅದರ ಅಧಿಷ್ಠಾಪ್ತಿ ದೇವತೆಯ ಕುರಿತು ಅನೇಕ ಸೂಕ್ತಗಳಿವೆ. ವ್ರತಿಯೊಂದು ಪಂಚಮಹಾಭೂತದ ಮೇಲೆಯೂ ಒಂದು ದೇವತೆಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಭಾರತೀಯರ ನಂಬಿಕೆ.

೪೬೬. ನ ನಗ್ನೋ ಜಲಂ ಪ್ರವಿಶೇತ್

ವಿವಸ್ತ್ರರಾಗಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ (ಸ್ನಾನಾರ್ಥವಾಗಿ) ಪ್ರವೇಶಿಸಬಾರದು. ಅದು ಜಲವೇವತೆಗೆ ಅಪಮಾನ ಮಾಡಿದಂತೆ—ಎಂಬುದು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿತವಾಗಿದೆ. ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದರೂ ಬಟ್ಟಲೆ ಸ್ನಾನ-ಮಾಡುವುದು ಅನಾಗರಿಕತೆಯೆಂದು ಲಕ್ಷಣ. ಏಕತ್ರವೆಂದರೆ, ಇಂದಿನ ಪಾಶ್ಚಾ-ತ್ಯರ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೊಳಗಾದ ನಾಗರಿಕತೆಯಲ್ಲಿ ನಗ್ನಸ್ನಾನ ಮಾಡುವುದು ಎಂದೂ ಫ್ಯಾಷನ್ ಎಂದು ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಿದೆ.

೪೬೭. ಯಥಾ ಶರೀರಂ ತಥಾ ಜ್ಞಾನಮ್

ಮನುಷ್ಯನ ಶರೀರಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಅವನ ಜ್ಞಾನವಿರುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವ ಈ ಸೂತ್ರದ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ. ಸಾತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ ಹಾಗೂ ತಾಮಸವೆಂಬ ತ್ರಿಗುಣಗಳ ಮೇಲೆ ಆಧಾರಿತವಾದ ಈ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಆಯಾ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಅನುರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನವೇ ಸ್ವಭಾವಿಸಿದವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸಾತ್ವಿಕ ಶರೀರವಿದ್ದವನ ಆಹಾರವು ಸಾತ್ವಿಕವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅವನಲ್ಲಿ ಪರಿಶುದ್ಧ ಜ್ಞಾನವಿರುವುದು ಸಹಜ. ತಾಮಸ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅಧಮ ವೃತ್ತಿಯಿರುವುದರಿಂದ ಕ್ರಿಯೆ, ದುಷ್ಕೃತನ ತತ್ಕಾರಿಗಳ ಪ್ರಭಾವವೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ, ಸಮ್ಯಕ್ ಜ್ಞಾನವು ಅವನನ್ನು ಸೋಂಕಲಾರದು.

೪೬೮. ಯಥಾ ಬುದ್ಧಿಃ ತಥಾ ವಿಭವಃ

ಮನುಷ್ಯರ ಬುದ್ಧಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅವರಿಗೆ ಭಾಗ್ಯವು ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾತ್ವಿಕರಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತಿಯಿರುವುದರಿಂದ, ತಮಗೆ ದೊರಕಿದ್ದೇ ಮಹದ್ಭಾಗ್ಯವೆಂದು ಅನಂದದಿಂದ ಇರುತ್ತಾರೆ. ರಾಜಸೀ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮಹತ್ಕಾರಾಂಕ್ಷೆಯು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರವರ್ತನೆಯೆ ಹಾಗೂ ದರ್ಪದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವೈಭವವು ಎದ್ದುಕಾಣುತ್ತದೆ. ತಾಮಸಿಗಳ ವೈಭವವು ಮಾತ್ರ ಪರಲೋಕಗಾಯೀ ಎನಿಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

೪೬೯. ಅಗ್ನಾವಗ್ನಿಂ ನ ನಿಕ್ಷಿಪೇತ್

ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಎಸೆಯಬಾರದು. ಅರ್ಥಾತ್ ತೇಜಸ್ವಿದಾದ (ಪ್ರಭಾವಿಯಾದ) ಮನುಷ್ಯನ ಮೇಲೆ ಕ್ರೋಧ ಮಾಡಬಾರದು.

ಎಕೆಂದರೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಕ್ರೋಧವನ್ನು ಸಹಿಸದಿರುವುದೇ ತೇಜಸ್ವಿಯ ಸ್ವಭಾವ. 'ನ ತೇಜಃ ತೇಜಸ್ವೀ ಪ್ರಸೃತಮಪರೇಷಾಂ ವಿಷಹತೇ' ಹೀಗಾಗಿ ಇಬ್ಬರ ಘರ್ಷಣದ ಪರಿಣಾಮವು ಒಬ್ಬರ ನಾಲಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಸಂಭವ ಹೆಚ್ಚು. ಕದಾಚಿತ್ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಹಾನಿ ತಗಲಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂಥ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ಈ ಸೂತ್ರದ ಅರಿಯ.

೪೭೦. ಅನ್ನದಾನಂ ಭೂಣಹತ್ಯಾಮಪಿ ಮಾರ್ಪ್ತಿ

ಅನ್ನದಾನವು ಭೂಣ (ಗರ್ಭಸ್ಥ ಒಂಪ) ಹತ್ಯೆಯಂಥ ಪಾಪವನ್ನು ಕಳೆಯುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಎಂಥ ದಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೂ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವುದು ಕಠಿಣ. ಒಂದು ಸಹಸ್ರ ರೂಪಾಯಿ ದಾನಮಾಡಿದಾಗ, ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಸಹಸ್ರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದು ಎನಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಅನ್ನದಾನದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿದ ಮೇಲೆ ತೃಪ್ತಿಯಾಗಲಿಲ್ಲವೆನ್ನುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ತರುವಂತಹ ದಾನವನ್ನು ಕೊಡುವುದಾದರೆ, ಅನ್ನದಾನಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದದ್ದು ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಅದರ ಹಿರಿವು. ಈಗ ಭೂಣಹತ್ಯೆಯನ್ನು ಕುಟುಂಬನಿಯೋಜನವೆಂದು ಸರಕಾರವೇ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುತ್ತಿದೆ.

೪೭೧. ನ ಮೀಮಾಂಸ್ಯಾ ಗುರವಃ

ಗುರುಗಳಲ್ಲಿಯ ಮೋಷಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿತೋರಿಸಿ, ಅವರ ನಿಂದಗೆ ಕಾರಣವಾಗಬಾರದು. ಮನುಷ್ಯರೆಂದ ಮೇಲೆ ನಿದೋಷಾವಸ್ಥೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಪರಾತ್ಪರ ವಸ್ತುವೊಂದೇ ಮೋಷರಹಿತವಾದದ್ದು. 'ನಿದೋಷಂ ವಿ ಸಮಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಗುರುಗಳ ನಿಸ್ವಾರ್ಥ ಪ್ರೇಮ ಹಾಗೂ ಪರಿಶ್ರಮದಿಂದಲೇ

ನಾವು ವಿದ್ಯಾಸಂಪನ್ನರು, ಕೀರ್ತಿಮಂತರು ಆಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅವರ ಉಪಕಾರವನ್ನು ತೀರಿಸುವುದು ಸುಲಭಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆಜನ್ಮ ಅವರಿಗೆ ವಿಧೇಯರಾಗಿರಬೇಕೇ ಹೊರತು ಮನುಷ್ಯಸಹಜವಾದ ಅವರಲ್ಲಿಯ ಒಂದೆರಡು ದೋಷಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿ, ಪಾಪಕ್ಕೆ ಗುರಿಯಾಗಬಾರದು. ಗುರುವಿನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಸೂತ್ರವು ಈಗಾಗಲೇ ಪರ್ಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

೪೭೨. ಗುರು ದೇವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಷು ಭಕ್ತಿಭೂಷಣಮ್

ಗುರು, ದೇವತೆ ಹಾಗೂ ವಿದ್ಯೆ ಮತ್ತು ಸದಾಚಾರದಿಂದ ಭೂಷಿತರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೊಂದಿಗೆ ಭಕ್ತಿ ಆರ್ಥಾತ್ ಪರಮಗೌರವದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಗುರುಗಳು ಹಾಗೂ ದೇವತೆಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಭಕ್ತಿಯನ್ನಿಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಈಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಪ್ರತಿಭಟನೆಯಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಗೌರವಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು, ಆ ವರ್ಗವು ಶೋಷಕ ವರ್ಗವೆಂದು ತಿಳಿದ ದಲಿತರು ಹಾಗೂ ಹಿಂದುಳಿದವರಿಗೆ ಅಪಘ್ನವೆನಿಸದಿರಲಾರದು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಶೋಷಕರೆಂದು ಬಗೆದದ್ದೇ ಎಂದು ಭ್ರಮೆ. ಶೋಷಕರಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಅವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಾಧಿಕಾರವಿರಲಿಲ್ಲ. ವಿದ್ಯಾಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಆ ವರ್ಗವು ಗೌರವಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದುದು ಮಾತ್ರ ಸತ್ಯ. ವೇದಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಭೂಮಿಗಳನ್ನು ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೂ, ಸಾಗುವಳಿದಾರರು ಕೊಟ್ಟಷ್ಟು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಚರಿತಾರ್ಥವನ್ನು ಅವರು ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಜ್ಞಾನಿನ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯರಿಗಿಂತ ಅವರು ಸುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲ ಇದ್ದುದರ ಉಲ್ಲೇಖವಿಲ್ಲ. ಮುಸಲ್ಮಾನರು ರಾಜ್ಯವಾಳುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ವತನದಾರರಾಗಿದ್ದರೂ, ಟಾಟಾ, ಐರ್ಲಾಂಡ್‌ಗಳಂತ ಸಿರಿವಂತಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮೆರೆದ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಸಾಲದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜಮೀನುದಾರರ

ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಮಾತ್ರ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಏನೇ ಇರಲಿ. ಇಂ ಗೊರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾದದ್ದು ಅವರ ಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಆಚಾರಸಂಪನ್ನತೆಯೇ ಹೊರತು ಜಾತಿಯಲ್ಲ. ಸಗಟು ಮತಗಳನ್ನು ಸುಂಗುವ ಗುರಿಯನ್ನಿಟ್ಟು ಕೊಂಡ ರಾಜಕಾರಣಿಗಳು ಭೇದನೀತಿಯನ್ನನುಸರಿಸಿ. ಹಿಂದೂಧರ್ಮವನ್ನು ಮೇಲಿಕ್ಕಿತ್ತುವ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿದವರನ್ನು ಪಾತಾಳಕ್ಕೆ ನೂಕುವ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಂತಿದೆ.

ಎಂದಿಗೂ ತ್ಯಾಗದಿಂದಲೇ ಜೀವಿಸಿ ಆ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ಹೇತು ಉಟಮಾಡಿದರೂ ತೃಪ್ತಿಯಿಂದಿರುವ ಸಂಯಮ ಹಾಗೂ ಮನಸ್ಸನ್ನು ದೇವರು ದಯಪಾಲಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಒಂದು ವರ್ಗವನ್ನು ನಿರ್ಗತಿಕರಾಗಿ ಮಾಡ- ಜೇಕೆನ್ನುವ ಭರದಲ್ಲಿ ದೇವರ ಬುದ್ಧಿಬಲಕ್ಕೆ ಬೆಟ್ಟಹಾಕುವ ಕಲ್ಪನೆ ಮಾತ್ರ ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ ಎಂದು ದೂಷಿದಿಂದ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

೪೭೩. ಖಿಲತ್ ನೋಪೇಯಾತ್

ಯಾವಾಗಲೂ ದುಷ್ಪ್ರಶನವನ್ನು ಹತ್ತಿರ ಬರಗೊಡಬಾರದು. ಹಲವು ಸಲ ದುಷ್ಪರು ಎಷ್ಟೇ ದುಷ್ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅವರು ಮೆರೆಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು, ಹಾಗೆಯೇ ಒಳ್ಳೆಯವರಿಗೆ ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ ಬರು- ತ್ತಿರುವ ಸಂಕಟಗಳನ್ನು ನೋಡಿ. ನಾವೂ ದುಷ್ಕರಾಗುವುದೇ ಲೇಸು ಎಂದು ಹಲವರಿಗೆ ಅನಿಸಬಹುದು. ಅಂತಹ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ಸೋತು ಮನುಷ್ಯರ ದುಷ್ಕ- ರಾಗಬಾರದು. ಹಿಂದಿನ ಕರ್ಮದ ಫಲವಾಗಿ ಹಲವರು ದುಷ್ಪ್ರಶನ ಮಾಡಿ- ದರೂ ಹುಳಿಗವೇ ಇರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದು ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ಸನ್ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬಿಡಕೂಡದು. ಚಾಣಕ್ಯನೇ ಒಂದು ಪ್ರಸಂಗ- ದಲ್ಲಿ ಮಿತಿಮೀರಿದ ದುಷ್ಪ್ರಶನವು ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

ತ್ರಿಭಿರ್ಮಾಸೈಃ ತ್ರಿಭಿಃಪಕ್ಷೈಃ ತ್ರಿಭಿರ್ಮಾಸೈಃ ತ್ರಿಭಿರ್ದಿನ್ಯೈಃ |

ಅಕ್ಕುತ್ಯುಚ್ಛಿಃ ಪ್ರಣಿಪಾಪೈಃ ಇಹೇವ ಫಲಮುಚ್ಯತೇ ||

ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟವೆನಿಸಬಹುದಾದ ದುಷ್ಕೃತ್ಯಗಳಿಂದಾಗಿ ಮನುಷ್ಯರು ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅತಿ ಹೆಚ್ಚಿನವರೆ ಮೂರು ವರ್ಷ. ಅತಿ ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ ಮೂರು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ. ಇದೇ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಫಲವನ್ನು ಉಣ್ಣುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡ ಇಷ್ಟೇ ಔಫ್ತುವಾಗಿ ಫಲವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ.

೪೭೪. ನಾಸ್ತಿ ಖಿಲಸ್ಯ ಮಿತ್ರಮ್

ನೀಚರಿಗೆ ಮಿತ್ರರಿಲ್ಲ. ಹಲವರು ಅವರೊಂದಿಗೆ ಮೈಪ್ರಿಯದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಕಂಡರೂ ಅವೆಲ್ಲ ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ. ಅದು ನಿಜವಾದ ಸ್ನೇಹವಲ್ಲ. ದುಷ್ಕೃತನವು ಅವರ ಕುಲದೈವತವಿದ್ದಂತೆ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅವರ ಕೃತಿಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಅವೇ ಪ್ರೇರಣೆ. ಇದು ಅವರ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಮಿತ್ರತ್ವವನ್ನು ಬಯಸಿ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಲಾರದು.

೪೭೫. ಆಚಾರಾದಾಯುರ್ವರ್ಧತೇ ಕೀರ್ತಿಶ್ಚ

ಸದಾಚಾರದಿಂದ ಆಯುಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಕೀರ್ತಿ ಎರಡೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ಮಾತನ್ನು ಭೀಷ್ಮವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರರು ಶಾಂತಿಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಬಿಂಬಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. 'ಆಚಾರಾತ್ ಲಭತೇ ಹ್ಯಾಯುಃ, ದುರಾಚಾರಾ ಗತಾಯುಷಾಃ' ದುರಾಚಾರಿಗಳು ಬೇಗನೇ ಸಾವಿಗೆ ತುತ್ತಾಗುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಆಚಾರವಂತರಿಗೆ ಉಪಮೃತ್ಯುವಿನ ಭಯವಿಲ್ಲ. 'ಆಚಾರಹೀನಂ ನ ಪುನಂತಿ ವೇದಾಃ' ಆಚಾರಹೀನರನ್ನು ವೇದಗಳು ಉದ್ಧರಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೪೭೬. ಅಕುಲೀನೋಪಿ ವಿನೀತಃ ಕುಲೀನಾತ್ ವಿಶಿಷ್ಟಃ

ವಿನಯಸಂಪನ್ನನಾದ ಕೆಳಜಾತಿಯವನು. ವಿನಯವಿಲ್ಲದ ಮೇಲ್ಜಾತಿಯವನಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಗುಣಕ್ಕೆ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಕುಲಕ್ಕಲ್ಲ. ಇದು ಜಾಣಕ್ಕನ ದೊಡ್ಡ ಮನಸ್ಸು ಅರ್ಥಾತ್ ಔದಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಒಂದು ನಿರ್ದರ್ಶನ. ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಕೊಡುವ ಜಾಣಕ್ಕನು ಜಾರಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಅದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಈ ಸೂತ್ರವೇ ಸಾಕ್ಷಿ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ದೃಢೀಕರಿಸಲು—

೪೭೭. ಸರ್ವಸ್ಯ ಭೂಷಣಂ ವಿನಯಃ

ಆಯಾ ವರ್ಣಗಳಿಗಾಗಿ ವಿಧಿಸಿದ ಕರ್ಮಗಳು ಅವುಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಭೂಷಣಪ್ರಾಯವಾಗಿದ್ದರೆ. ವಿನಯವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ (ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ) ಭೂಷಣಪ್ರಾಯವಾದದ್ದು. ಅದಿಲ್ಲದ ಮನುಷ್ಯನು ಮನುಷ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗಲಾರನೆಂಬುದೇ ಇಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿತವಾಗಿದೆ. ಐದನೆಯ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿನಯವೇ ಎಲ್ಲ ಸುಖಕ್ಕೂ ಆಧಾರವೆಂಬ ಆಶಯವನ್ನು ಸೂತ್ರಕಾರನು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಮರೆಯಕೂಡದು.

೪೭೮. ಲೋಕಯಾತ್ರಾ ದರಿದ್ರಂ ಬಾಧತೇ

ಬಡವನಿಗೆ ನಿತ್ಯ ಎರಡುಹೊತ್ತು ಊಟ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಕೂಡ ಕಠಿಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಬಡತನದ ಭೀಕರತೆಯನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರು ಉದ್ಯೋಗಶೀಲರಾದರೆ. ಚರಿತಾರ್ಥಕ್ಕೆ

ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲ. ತೃಪ್ತಿಯೊಂದಿದ್ದರೆ ಸಾಕು. ಅದು ಸುಖವನ್ನು ತರಬಲ್ಲದು. ಆದರೆ ಮನುಷ್ಯರು ಬಡತನದಿಂದ ಪಾರಾಗಲು ತಮ್ಮ ಪಾಲಿನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕಾದಂತೆಯೇ, ಸರಕಾರವು ಆ ದಿಸೆಯಲ್ಲಿ ಯತ್ನಿಸುವುದು ಧರ್ಮ. ಕೇವಲ 'ಗರೀಬಿ ಹಟಾಪೋ' ಎಂದು ಘೋಷಣೆಯನ್ನು ಕೂಗುವುದರಿಂದ ಕಾರ್ಯವಾಗಲಾರದು. ಲೋಕಯೋತ್ರಾ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂಬರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

೪೭೯. ಬಹುಜನ ವಿರುದ್ಧಂ ಏಕಂ ನಾನುವರ್ತೇತ

ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಹುಜನರಿಗೆ ವಿರುದ್ಧ ಹೋಗಿ ಒಬ್ಬನನ್ನು ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿಬಾರದು ಎಂದು ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಚಾತುರ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಯಾವಾಗಲೂ ಪ್ರವಾಹದೊಂದಿಗೆ ಈಸಬೇಕೆಂದು ಹೊರತು, ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಈಸುವವರಿಗೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಪ್ರತಿರೋಧವನ್ನು ಎದುರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಬಹುಜನರೊಂದಿಗೆ ಇರುವುದೂ, ಪ್ರವಾಹದಗುಂಟ ಈಸುವುದೂ ಒಂದೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬೇಕೆಂತಲೇ ಬಹುಜನರ ವಿರೋಧವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ತೊಂದರೆಗೀಡಾಗುವುದು ಜಾಣತನವೇನಲ್ಲ. 'ಬಹುಜನ ಹಿತಾಯ, ಬಹುಜನ ಸುಖಾಯ' ಎಂದು ಸಾರುವ ಲೋಕಸಂಗ್ರಹ ತತ್ವವನ್ನು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಟ್ಟಿದ್ದು ಯೋಗ್ಯ.

೪೮೦. ನ ದುರ್ಜನೇಷು ಭಾಗಧೇಯಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ

ದುಷ್ಟರ ಜೊತೆಗೆ ನಮ್ಮ ದೈವವನ್ನು ಮೋಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು ಎಂದು ಬೋಧಿಸುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಅತಿ ಮಹತ್ವದ ಉಪದೇಶವನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. ಪಾಂಡಿಯ ಸಹವಾಸದಿಂದ ಸಂಗಡಿಗರಿಗೆಲ್ಲ ಕಷ್ಟವನ್ನನುಭವಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ಎಂಬ

ಒಂದು ಸತ್ಯವು ಇಲ್ಲಿ ಗೊಳವಾಗಿದೆ. ಒಂದು ವಾದನದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಾಸ ಮಾಡುವಾಗ, ಪಾಲುಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವಾಗ, ಸಂಘ-ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆರೆತು ಕಾರ್ಯಮಾಡುವಾಗ ದುಷ್ಕರ ಸಹವಾಸವು ಕೇವಲ ಅವರ ಕುಖ್ಯಾತಿಯ ಜರಿಕಾಮವಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕೆಟ್ಟ ವೆಸವನ್ನು ತರುತ್ತದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಅವರ ಉತ್ಕಟ ಪಾದದಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ವಿಚಾರದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಎಳೆಯುತ್ತವೆ. ಒಬ್ಬರ ಪಾಪದ ಫಲ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಲಭಿಸುತ್ತದೆಯೆ ? ಎಂದು ಕೇಳಬಹುದು. ಆದರೈಬಾಪಿಗಳ ಸಹವಾಸ ಮಾಡುವುದೂ ಪಾಪವೇ ಎಂಬುದೇ ಅನಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ. ವಿವೇಕಿಗಳು ಇವನ್ನರಿತು ಜಾಗೃತರಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಸೂತ್ರಕಾರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

ಛಲಂ. ನ ಕೃತಾರ್ಥಮು ನೀಚೇಷು ಸಂಬಂಧಃ

ಮೇಲಿನ ಸೂತ್ರದ ವಿವಾರವನ್ನು ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ, ಇಲ್ಲಿ ಕೃತಾರ್ಥರು ಎಂದರೆ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ಸಾಧಿಸುವವರು. ನೀಚರೊಂದಿಗೆ ಒಂದು ಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಂಥ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಆಗದಿದ್ದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಾಮ್ಯಗಳೂ ಇರಲಾರವು. 'ಸಮಾನೋಲ ವ್ಯಸನೇಷು ಸದ್ವಿಮ್' ಎಂಬ ತತ್ವದಂತೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಸದ್ವಿವಿವೇಚನೆಯು ಮಾರ್ಗವೇ ಇಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಆ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರೆ ಅದು ಪೃಥಗವಾಗುತ್ತದೆ.

ಛಲಂ. ಋಣ, ಶತ್ರು, ವ್ಯಾಧಿಷು ಅಶೇಷಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ

ಸಾಲದ ಹಣ, ಶತ್ರು ಹಾಗೂ ರೋಗ ಇವುಗಳನ್ನು ಬೇರೂರಿಸಬೇಕಾಗಿ ಕಿತ್ತಸೆಯಬೇಕು ಎನ್ನುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಸಮಂಜಸವಾದ ಒತ್ತೋಪ-

ದೇಶ ಸಾಹಕಾರನು ಸಾಲದಲ್ಲಿಯೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಣವನ್ನು ಮರಳಿಕೊಟ್ಟರೆ. ಅದು ಬಡ್ಡಿ ಮಾತ್ರ ಆಯಿತೆಂದು. ಅಸಲನ್ನು ಕೊನೆಯ ವರೆಗೂ ಉಳಿಸುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಸಾಲಗಾರನ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು ಹರಣ ಮಾಡುವುದೇ ಅವನ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಶತ್ರುವು ನಮ್ಮನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದೇ ತನ್ನ ಗುರಿ ಎಂದು ತಿಳಿದಂತೆ. ನಮ್ಮ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡ ವ್ಯಾಧಿಯು ನಮ್ಮನ್ನು ಹಣ್ಣು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಯತ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಅವರ ಶೇಷವು ಅತ್ಯಲ್ಪವಾಗಿದ್ದರೂ, ಪುನಃ ಬೆಳೆಯುತ್ತ ಹೋಗುವುದೇ ಅವರ ಸ್ವಭಾವವಾದ್ದರಿಂದ. ಅದನ್ನು ಸಮೂಲವಾಗಿ ನಾಶಮಾಡದೇ ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ.

೪೮೩. ಭೂತ್ಯಾನುವರ್ತನಂ ಪುರುಷಸ್ಯ ರಸಾಯನಮ್

ಆಯುರ್ವೇದ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ 'ರಸಾಯನ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೆ ಸಪ್ತಧಾತುಗಳನ್ನು ಬಲಪಡಿಸಿ. ನವಜೈತನ್ಯವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವ ಔಷಧವೆಂಬ ಅರ್ಥವಿದೆ. 'ಭೂತ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಕಲ್ಯಾಣಪ್ರದವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯ' ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಸನ್ಮಾರ್ಗದಿಂದ ನಡೆದು ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವುದು. ಅದರಿಂದ ಮೂರನೆಯ ರಸ್ತೆಯು ತೃಪ್ತಿಯಿಂದ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸುವುದು ಮಾನವಜೀವನಕ್ಕೆ ರಸಾಯನವಿದಂತೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಎಲ್ಲ ವಿಧದಿಂದಲೂ ಶುಭವಾದವಾಗಿ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದವು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ತತ್ಪರ್ಯವೆಂದರೆ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕಾಗಿ ಯತ್ನಿಸುವುದು ಕರ್ತವ್ಯವಾದರೂ ಅವರಲ್ಲಿ ಕುಟಿಲತನ ಮಾತ್ರ ಇರತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ.

೪೮೪. ಸಾರ್ಥಿಷು ಅವಜ್ಞಾ ಕಾರ್ಯಾ

ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಯಾರೇ. ಅಗಲಿ. ಏನಾದರೂ ಮಾಡಿದರೆ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಸಂಸಾರದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ನಮಗೆ ಕೊಡುವ ಮನಸ್ಸು, ಅವ-

ಕಾಶ. ಯೋಗ್ಯತೆ ಇರಲಿಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಆ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಬಗೆಹರಿಸಬೇಕು. ಬಿರುಸು ಮಾತುಗಳು ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ವಿಷ-ರೀತ ಪರಿಣಾಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಭಿಕ್ಷುಕರೊಂದಿಗೂ ಕೂಡ ಇದೇ ರೀತಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದ್ದು, ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಸೌಜನ್ಯವಿರಬೇಕೆಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

೪೮೫. ಜಿಹ್ವಾಯತ್ತೌ ವೃದ್ಧಿ ವಿನಾಶೌ

ಮನುಷ್ಯನ ಅಭ್ಯುದಯ ಹಾಗೂ ವಿನಾಶಗಳು ನಾಲಗೆಯನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು ಅಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿ ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಮನುಷ್ಯನು ಅಪ್ರಿಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡಬಾರದು: ಕೇವಲ ಕೆಟ್ಟಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಆಗಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮೂರ್ಖರು ಕೆಡಿಸಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಇಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಿತವಾಗಿದೆ. ಸವಿ ಮಾತುಗಳಿಂದ ವಿನಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯನು ನಾಲಗೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಯಂತ್ರಣವನ್ನಿಟ್ಟು ಪ್ರಿಯವಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸಬೇಕು.

ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಹೇಳಿದರೂ, ಈ ಒಂದೆ ಸತ್ಯದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಪ್ರಿಯವೆನಿಸಿದರೂ, ಅಸತ್ಯವನ್ನಾಡಬಾರದು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಮರೆಯಲಾಗದು. ಒಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಮಾತು ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಭೂಷಣ. 'ವಾಗ್ಬೂಷಣಂ ಭೂಷಣಮ್' ವಾದ್ದರಿಂದ, ಅಪ್ರಿಯ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಬಾರದೆಂಬುದು ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೪೮೬. ವಿಷಾಮೃತಯೋರಾಕರೀ ಜಿಹ್ವಾ

ನಾಲಗೆಯು ವಿಷ ಹಾಗೂ ಅಮೃತ ಎರಡಕ್ಕೂ ಉಗಮಸ್ಥಾನವಿದ್ದಂತೆ. ಪ್ರಿಯ ವಚನಗಳನ್ನಾಡಿದರೆ ಅದು ಅಮೃತಕ್ಕೆ ಉಗಮವಾದರೆ, ಅಪ್ರಿಯ

ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುವುದು ವಿಷದ ಉಗಮಸ್ಥಾನವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಎಷ್ಟೋ ಜನ ಸರಳಹೃದಯದವರು ತಮ್ಮ ಒರಟು ಮಾತಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಅಪ್ರಿಯರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೇ 'ಬಾಯಿಪ್ರಸಾದ' ಎಂದು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ಕರೆಯುವುದುಂಟು.

೪೨೭. ಪ್ರಿಯವಾದಿನೋ ನ ಶತ್ರುಃ

ಇಲ್ಲಿಯ ವರೆಗಿನ ಚರ್ಚೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯವಾದಿಗೆ ಶತ್ರುಗಳೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ ಕೇವಲ ಅಪಶಬ್ದಗಳ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಮೃತ್ತಿಯನ್ನು ಕೆಡಿಸಿಕೊಂಡ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಗೆ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಮಾತನ್ನು ನಾವು ಮರೆಮರೆಯಬಾರದು. ಕೇವಲ ಸವಿಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿ, ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ವಿಷವನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಪರಮನೀಚರ ಲಕ್ಷಣ. 'ಮಧು ತಿಷ್ಠತಿ ಜಿಹ್ವಾಗ್ರೇ. ಹೃದಯೇ ತು ಹಲಾಹಲಮ್' ಅದ್ದರಿಂದ, ಇಂಥ ಸವಿಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಚಾರ್ವಕನು ಇಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸಿಲ್ಲ.

ಹೃದಯ ಪರಿಶುದ್ಧತೆ, ಸತ್ಯದ ಪಾಲನೆ, ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಸೌಜನ್ಯ, ನಾಲಗೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಯಂತ್ರಣ—ಇವೆಲ್ಲವೂ ಅವಶ್ಯವೆಂಬುದು ನಿಜವಾದ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೪೨೮. ಅನ್ಯತಮಪಿ ದುರ್ವಚನಂ ಜಿರಂ ತಿಷ್ಠತಿ

ಸುಮ್ಮನೆ ತಮಾಷೆಗಾಗಿ ಅಥವಾ ಇನ್ನಾವ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಆಗಲಿ, ಸತ್ಯವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅಪ್ರಿಯ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿದ್ದು ಅಳಿಸಿಹೋಗಲಾರದು.

ಅದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಅಪ್ರಿಯ ಅಥವಾ ದುರ್ವಚನಗಳನ್ನಾಡಬಾರದು.

೪೮೯. ಶ್ರುತಿ ಸುಖಾತ್ ಕೋಕಿಲಾಲಾಪಾತ್ ತುಷ್ಯತಿ

ಪ್ರಿಯವಚನದಿಂದ ಸುತೋಷವಾಗುತ್ತದೆಂಬುವಕ್ಕೆ ವೃಷ್ಟಾಂತರೂಪವಾಗಿ, ಕೋಗಿಲೆಯ ಮಧುರಾಲಾಪವು ಸಂತಸವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

೪೯೦. ಸ್ವಧರ್ಮ ಹೇತುಃ ಸತ್ಪುರುಷಃ

ಸ್ವಧರ್ಮವನ್ನಾಚರಿಸುವುದು ಸತ್ಪುರುಷರ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣ. ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯೆಂದರೆ, ಅವರಲ್ಲಿ ಅಧರ್ಮದ ಪರಿತ್ಯಾಗವೂ ಅಡಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಲಾಗದು. ಜಾವುದೇ ಧರ್ಮದ ಗುರಿಯಾಗಲಿ ಮನುಷ್ಯನ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ದೇಶ, ಕಾಲ ಭೇದದಿಂದಾಗಿ ಕೆಲವೊಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದ ತೋರಬಹುದು. ಆದರೆ ಸದಾಚಾರವೇ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ತಳಹದಿ. ಯಾವ ಧರ್ಮವೂ ಪರಜೀಡೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಅಸತ್ಯವನ್ನೂ ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಸಾಧನೆ, ಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ವೈವಿಧ್ಯವು ಕಂಡುಬರಬಹುದು. ಅತಿಯಾದ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ (ದುರಭಿಮಾನ) ಪರಧರ್ಮಸಹಿಷ್ಣುತೆ ಉಪ್ಪಪ್ರಾಯವಾಗುವ ಸಂಭವ ಹೆಚ್ಚು. ಅವಕ್ಕೆ ವೃಷ್ಟಾಂತಗಳು ಅಲ್ಲಿಲ್ಲ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಇದು ಆಯಾ ಧರ್ಮದ ಮೋಷವಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ದುರಭಿಮಾನದಿಂದ ನೋಡುವ ಧರ್ಮಾಂಧರ ಮೋಷ. ಆದರೆ ಧರ್ಮವು ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವರ ಅಚರಣೆಯು ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಸತ್ಪುರುಷನನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಅಪ್ರಾಧಿತವಾದ ಸತ್ಯ.

೪೯೦. ನಾಸ್ತ್ಯರ್ಥಿನೋ ಗೌರವಮ್

ಯಾಚಕನಿಗೆ ಅಥವಾ ಬೇರೊಬ್ಬರಿಂದ ಸಹಾಯ ಅಥವಾ ಉದ-
ಕಾರವನ್ನು ಬಯಸುವವನಿಗೆ ಗೌರವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.
'ಯಾಚನೆ' ಎಂಬ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಡುವವನ ಕಡಿಮೆತನ ಹಾಗೂ ಕೊಡು-
ವವನ ದೊಡ್ಡಸ್ಸಿಗೆ ಅಡಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಂತೆಯೇ ಯಾಚನೆ ಮಾಡು-
ವವನ ಬಾಯಿಯಿಂದ 'ದೇಹಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಹೊರಬಂದೊಡನೆ. ಅದನ್ನು
ಹಿಂಬಾಲಿಸಿಯೇ ಅವನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಲಜ್ಜೆ, ಫೈರ್, ಬುದ್ಧಿ,
ಕೀರ್ತಿ ಹಾಗೂ ಸ್ವಪತ್ತುಗಳ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ರಿ ದೇವತೆಗಳು ಹೊರಬರುತ್ತವೆ
ಎಂದು ಅಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಆಯಾಚಿತ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಜೀವಿ-
ಸುವುದೇ ಮನುಷ್ಯನ ಘನತೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಬಲ್ಲದು.

೪೯೧. ಶತ್ರೋರಪಿ ನ ಪಾತನೀಯಾ ವೃತ್ತಿಃ

ಶತ್ರುವಿನ ಜೀವನೋಪಾಯವನ್ನು ಕೂಡ ನಾಶಮಾಡದಿರುವುದೇ
ಒಳ್ಳೆಯತನದ ಲಕ್ಷಣ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ.
'ಲೋಕಾ ಸಮಸ್ತಾಃ ಸುಖಿನೋ ಭವಂತು' ಎಂಬ ಉದಾತ್ತ ತತ್ವದ
ಪ್ರಕಾರ ನಮ್ಮ ಶತ್ರುವಿಗೆ ಕೂಡ 'ಉಂಟುಟ್ಟು ಸುವಿದಿದಿರುವ' ಅಧಿಕಾರ-
ವಿದೆ. ಅದಕ್ಕಿಂತೇ ನಾವು ಮನುಷ್ಯರೆಂದೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅರ್ಹರಾಗಬೇಕಾದರೆ,
ಶತ್ರುವಿನ ವೃತ್ತಿಚ್ಛೇದನೆಯನ್ನು (ಹೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಕಾಲು ಕೊಡುವು-
ದನ್ನು) ಮಾಡಬಾರದು. ಇದರಿಂದ ಭಗವಂತನು ಪ್ರೀತನಾಗುತ್ತಾನೆ.
ಗೀತೆಯ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಕೊನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ. 'ನಿವೃತ್ತಿಃ
ಸರ್ವಭೂತೇಷು' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಇದೇ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ. ಇದು ಧಾರ್ಮಿ-
ಕತೆಯ ಪರಾಕಾಷ್ಠತೆ. ರಾಜಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

೪೯೩. ಅಪ್ರಯತ್ನೋದಕಂ ಕ್ಷೇತ್ರಮ್

ಸರ್ವಜ್ಞಪ್ರಾಯನಾದ ಬಾಣಕೃನು ಪ್ರಸಂಗಾನುಸಾರವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳ ಮೇಲೂ ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಅನುಕೂಲತೆಯಿದ್ದ ಭೂಮಿಯೇ ಸಾಗುವಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ನೀರಿಲ್ಲದೆ ಹುಲುಸಾಗಿ ಬೆಳೆ ಬರಲಾರದು. ಪ್ರತಿವರ್ಷವೂ ಮಳೆಗಾಲವು ಸರಿಯಾಗಿ ಆಗುವುದೆಂಬ ಭರವಸೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೆರೆ, ಬಾವಿ, ಆಣೆಕಟ್ಟು ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ಬೆಳೆಗಳಿಗೆ ನೀರಿನ ಅನುಕೂಲತೆಯಿದ್ದರೇನೇ ಅದು ಸುಕ್ಷೇತ್ರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಕೃಷಿಪ್ರಧಾನವಾದ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮಳೆಯಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ರೈತರು ಕಂಗಾರಾಗುವ ಸಂಗತಿ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ್ದೇನಲ್ಲ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸರಕಾರವು ನೀರಾವರಿ ಯೋಜನೆಗಳ ಕಡೆಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯಕೊಡಬೇಕು ಎಂಬ ಧ್ವನಿ ಇಲ್ಲದಿಲ್ಲ.

೪೯೪. ನ ಪ್ರವೃದ್ಧತ್ವಂ ಹೇತುಃ

ಸುಮ್ಮನೆ ಬೆಳೆವಣಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಅಥವಾ ಯೋಗ್ಯತೆ ಬರುತ್ತದೆಂಬ ಅರ್ಥವಲ್ಲ ಎನ್ನುವ ಧಾಟಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಸೂತ್ರವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆಹಾರಕ್ಕೂ, ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೂ ಅನೋನ್ಯ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದ ಚಿಕ್ಕವಯಸ್ಸಿನವನು ಬೆಳೆವಣಿಗೆಯಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಗಟ್ಟಿಮುಟ್ಟಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಾಯದವನೊಂದಿಗೆ ಮಲ್ತಯುದ್ದಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಲಾರ. ಹಾಗೆಯೇ ಬಹಳಷ್ಟು ಉಪಾಧಿ * (ದಿಗ್ವಿ) ಗಳನ್ನು ಪಡೆದವನು ಉಪಾಧಿಗಳಿಲ್ಲದ ನಿಜವಾದ ಬುದ್ಧಿವಂತನಿಗೆ ಸಮಾನವೆನಿಸಲಾರ. ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ವಸ್ತುವಿನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನವಲಂಬಿಸಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

೪೯೫. ಏರಂಡಮವಲಂಬ್ಯ ಕುಂಜರಂ ನ ಕೋಪಯೇತ್

ಅತಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆದ ಔಷಲಗಿಡದ ಅಶ್ವಯದ ಬಲದ ಮೇಲೆ ಅನೆಯ ದ್ಯೋಹವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಔಷಲಕ್ಕಿಂತ ಬಲಹೀನ ಗಿಡವಿಲ್ಲ. ಅನಿಗಿಂತ ಶಕ್ತಿವಂತ ಪ್ರಾಣಿಯಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಅತಿ ಶಕ್ತಿಶಾಲಿಯಾದ ಅನೆಯನ್ನು ಸಿಟ್ಟಿಗೆಬ್ಬಿಸಿದರೆ. ಔಷಲಗಿಡವು ಎಂತಹ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿತು ? ಅವರಿಂದ ಕೇವಲ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಭರವಸೆಯಿಟ್ಟು, ಔಷಲಗಿಡಕ್ಕೆ ಶರಣುಹೋಗುವುದು ಮೂರ್ಖರ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಹಾಗೂ ಅತಿ ಕ್ಷುಲ್ಲಕ ಅಶ್ವಯ ಅಥವಾ ಭರವಸೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಬಲಿಷ್ಠರೊಂದಿಗೆ ಕದನಕ್ಕಿಳಿಯಬಾರದೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

೪೯೬. ಅತಿ ಪ್ರವೃದ್ಧಾ ಶಾಲ್ಮಲೀ ವಾರಣಸ್ತಂಭೋ ನ ಭವತಿ

ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಬೆಳೆದಿದ್ದರೂ. ಬೂರಲಗಿಡಕ್ಕೆ ಅನೆಯನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ. ಕಟ್ಟಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಪೂಜ್ಯ ಬೂರಲಗಿಡದ ಶಕ್ತಿಯು ಅನೆಯನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಬಾರದು. ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದರೆ, ಸಣ್ಣ ವಾಯಿಯಿಂದ ಮೊದಲ ತುತ್ತನ್ನು ನುಂಗಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಬಾರದು. ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನರಿತು ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಣೆಯ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

೪೯೭. ಅತಿ ದೀರ್ಘೋಪಿ ಕರ್ಣಕಾರೋ ನ ಮುಸಲೀ

ಕರ್ಣಕಾರವೆಂದರೆ. ಒಂದು ಜಾತಿಯ ಹೂವಿನ ಗಿಡ. ಇದರ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಒನಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯವಿದ್ದ ಗಟ್ಟಿ-

ತನ ಈ ಹೂವಿನ ಗಿಡದಲ್ಲಿ ಇರಲಾರದು. ಮೇಲಿನ ಎರಡು ಸೂತ್ರಗಳಂತೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅಲ್ಪ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಅಥವಾ ಸಹಾಯದ ಬಲದಿಂದ ದೊಡ್ಡ ಸಾಹಸಕ್ಕಿಳಿಯಬಾರದೆನ್ನುವ ಧ್ವನಿಯೇ ಇದೆ.

೪೯೮. ಅತಿ ದೀಪ್ತೋಪಿ ಖದ್ಯೋತೋ ನ ಪಾವಕಃ

ಎಷ್ಟೇ ಮಿನುಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ದೀಪದಹುಳವು ಬೆಂಕಿಯೆನಿಸಲಾರದು—
ಎಂಬ ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಕೂಡ ಈ ಹಿಂದಿನ ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆ.

**೪೯೯. ಸುಜೀರ್ಣೋಪಿ ಪಿಚುಮಂದೋ
ನ ಶಂಕುಲಾಯತೇ**

ಎಷ್ಟೇ ಹಳೆಯದಾಗಿದ್ದರೂ, ಬೇವಿನ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಕತ್ತರಿಯನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಬ್ಬಿಣದ ತುಂಡುಗಳೇ ಬೇಕು ಹಳೆಯದಿದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಗುಣ ಬದಲಾಗದು. ಅತಿ ವೃದ್ಧನಾದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ, ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಅಸಾಧಾರಣ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಗಳಿಸಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಅವನು ಸರಿಯೆನಿಸಲಾರ.

೫೦೦. ಯಥಾ ಬೀಜಃ ತಥಾ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಃ

ಬೀಜಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಫಲ. ಗೋಡಿಯನ್ನು ಬಿತ್ತಿ ಕಡಲೆಯ ಬೆಳೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದರೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಾರದು. ಬಿತ್ತಿದ್ದನ್ನೇ ಬೆಳೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಲ್ಲವೇ ? ಇದರ ಗರ್ಭಿತಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ನಮ್ಮ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಫಲ

ದೋರೆಯುವುದು. ಅಥವಾ ತಂದೆಯಂತೆ ಮಕ್ಕಳು, ಕಾರಣದಂತೆ ಕಾರ್ಯ. ಈ ತತ್ವದ ಮೇಲಿಂದೇ ವೇದಾಂತವರ್ತನವು ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿದೆ.

೫೦೧. ಯಥಾ ಶ್ರುತಂ ತಥಾ ಬುದ್ಧಿಃ

ನಮ್ಮ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಬುದ್ಧಿ ಇರುವುದು ಸಹಜ. ವೇದಾಂತ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದವನ ವಿಚಾರಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪಾರಲೌಕಿಕವೆನಿಸಿದರೆ, ರಾಜಕಾರಣದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯು ದೃಷ್ಟಿಕೋನವು ಲೌಕಿಕವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆದೇ ಆಯುರ್ವೇದ, ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ, ಕರ್ಮಮೀಮಾಂಸಾ— ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಭಿನ್ನ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದವರ ವಿಚಾರಗಳು ಆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯ ಮರ್ಮಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ. ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳ ಬುದ್ಧಿಯು ಯಾವಾಗಲೂ ಲಾಭವನ್ನೇ ಗುರಿಯಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ.

೫೦೨. ಯಥಾ ಕುಲಂ ತಥಾಚಾರಃ

ಕುಲಕ್ಕೆನುಗುಣವಾಗಿ ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಆಚಾರವಿರುತ್ತದೆ. ಒಳ್ಳೆಯ ಕುಲದವರಲ್ಲಿ ಶುಚಿತ್ವ, ಸಾಜನ್ಯ, ಸರಳತೆ—ಇವೆಲ್ಲ ಇದ್ದರೆ, ದುಷ್ಟುಲರಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವರಿಗೆ ದೃಢತೆವಾಗಿ ಕ್ರೌರ್ಯ: ಅವಾಚ್ಯ ಶಬ್ದಗಳನ್ನಾಡುವುದು, ಸುಳ್ಳು, ಮೋಸ—ಇವೆಲ್ಲ ಬರುವವು. ಇಲ್ಲಿ 'ಕುಲ' ಶಬ್ದವು ಪಾತಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಲಾಗದು. ನಮ್ಮ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು ಮೊರೆಯಬಹುದು.

೫೦೩. ಸಂಸ್ಕೃತಃ ಪಿಚುಮಂದಃ ಸಹಕಾರೋ ನ ಭವತಿ

ಎಷ್ಟೇ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದರೂ ಬೇವಿನಗಿಡವು ಮಾವಿನಮರವಾಗಲಾರದು. ಸಂಸ್ಕಾರವೆಂದರೆ ದೋಷಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕಿ. ಗುಣಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು. ಅನ್ಯಸಂಸ್ಕಾರವೆಂದರೆ, ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡಿ (ದೋಷವನ್ನು ತೆಗೆದು) ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕುದಿಸುವುದು. (ಗುಣಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದು). ಅಂದರೆ ಲೂಟಕ್ಕೆ ಅದು ಯೋಗ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದ ಮೂಲಕ ಹುಟ್ಟುಗುಣಗಳು ಎಷ್ಟೇ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದರೂ ಬದಲಾಗುವುದು ಸುಲಭವಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ.

೫೦೪. ನ ಚ ಆಗತಂ ಸುಖಂ ತ್ಯಜೇತ್

ತಾನಾಗಿ ಬಂದ ಸುಖವನ್ನು ಎಂದೂ ತ್ಯಜಿಸಬಾರದು. ಇವೆಲ್ಲ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಘಟನೆಗಳು. ದೈವಾನುಗ್ರಹದಿಂದ ಒದಗಿಬಂದಂಥವುಗಳು. ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಬರುವುದು ಇವುಗಳ ಸ್ವಭಾವವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದರೆ ಜನ್ಮವಿರುವ ವರೆಗೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಪಡಬೇಕಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಮಹತ್ವದ ವಿಷಯವೆಂದರೆ, ಇಂಥ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಘಟನೆಗಳ ಹಿಂದೆ ಅಥವಾ ಮುಂದೆ ಅಧರ್ಮದ ತೊಡಕಿರಬಾರದು. ಅರ್ಥಾತ್ ಪರಸ್ತ್ರೀ ಅಥವಾ ಪರಧನವು ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಲಭ್ಯವಾದರೆ, ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ಅನ್ಯಾಯವೆಂಬುದು ಶತಸ್ತಿದ್ಧ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅವಿರೋಧವಾಗಿ ಒದಗಿಬಂದ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಸುಖವನ್ನು ಉಪಭೋಗಿಸಬಹುದು.

೫೦೫. ರಾತ್ರಿ ಚರಣಂ ನ ಕುರ್ಯಾತ್

ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ತಿರುಗಾಡಬಾರದು. ಅದು ರಾಕ್ಷಸರ ಲಕ್ಷಣ. ಅದಕ್ಕಿಂದೇ ಅವರಿಗೆ ನಿಶಾಚರರೆಂದು ಕರೆಯುವುದು. ಇನ್ನೊಂದು

ಕಾರಣವೆಂದರೆ, ಚೌರ್ಯ. ವೈಭವಾರ ಇತ್ಯಾದಿ ದುಷ್ಕರ್ಮಗಳು ರಾತ್ರಿ-ಯಲ್ಲಿಯ ಕಾರ್ಯಗಳೆಂದೇ ಅವನ್ನು ' ರಜನೀಕರಿತ ' ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿಯ ತಿರುಗಾಟವು ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಚರಿತ್ರಹೀನನನ್ನಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತದೆಂದು ಅವು ತ್ಯಾಜ್ಯ.

೫೦೧. ನ ಚ ಅರ್ಧರಾತ್ರಂ ಸ್ವಪೇತ್

ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕೂ ತಡವಾಗಿ ಮಲಗಬಾರದು. ರಾತ್ರಿಗೆ ' ತ್ರಿಯಾಮಾ ' (ಒಂಬತ್ತು ಗಂಟೆಗಳ ಅವಧಿ) ಎಂದು ಹೆಸರು. ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ನಂತರ ಮೂರು ಗಂಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಮಲಗಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಬೆಳಗಾಗುವ ವರೆಗೆ ಮೂರು ಯಾಮಗಳು ಕಳೆದು, ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಪ್ರಾತಃವಿಧಿಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತದೆ. ನಿವ್ರೇಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯಿಲ್ಲ. ತಿರುಗಾಟಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ವ್ಯಾಯಾಮವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ. ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ನಿವ್ರೇಯ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಕಡಿಮೆಮಾಡುತ್ತ ಹೋದರೆ, ಆರೋಗ್ಯವು ಕೆಟ್ಟು, ಮನಃಸ್ಥಿತಿ ಶಾಂತವಾಗಿ ಉಳಿಯಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬೇಗನೆ ಮಲಗಿ, ಬೇಗನೆ ಎಳೆವುದು ಒಳ್ಳೆಯ ಲಕ್ಷಣ.

೫೦೨. ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಧಾನಾ ಲೋಕವೃತ್ತಿಃ

ಲೋಕವ್ಯವಹಾರವು ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ನಡೆಯಬೇಕಾದದ್ದು ಅವಶ್ಯ. ತದ್ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅಶಾಸ್ತ್ರ ವ್ಯವಹಾರವು ಕಲ್ಯಾಣವೃದ್ಧವಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಈ ಸೂತ್ರವು ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಹದಿನಾರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಕೊನೆಗೆ, ಭಗವಂತನು—

ತಸ್ಮಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ತೇ ಕಾರ್ಯಾಕಾರ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಾ ।

ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಾನೋಕ್ತಂ ಕರ್ಮಕರ್ತುಮಿಹಾರ್ಹಸಿ ॥

ಯಾವುದು ಕಾರ್ಯ, ಯಾವುದು ಅಕಾರ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಬೇಕಾದಾಗ, ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣವೇ ಅದಕ್ಕೆ ಪರಮಾಧಾರ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ನೀನು ನಡೆದಕೊಳ್ಳತಕ್ಕದ್ದು ಎಂದು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದನ್ನೇ ಈ ಸೂತ್ರವು ಪುನರುಚ್ಚರಿಸುತ್ತದೆ.

೫೦೮. ತದ್ವಿದ್ವದ್ಭಿಃ ಪರೀಕ್ಷೇತ

ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದೆಲ್ಲ ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಮಗೆ ಕಾರ್ಯಾಕಾರ್ಯಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯ ಬಂದಾಗ, ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರಿಂದ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ, ಅವರ ಆದೇಶದಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ನಾವೇನು ಕಡಿಮೆಯವರಲ್ಲ ಎಂಬ ದುರಭಿಮಾನದಿಂದ ಗ್ರಂಥದ ಪಾಸುಗಳನ್ನು ತಿರುತಿರುವ ಅರ್ಥೈಸಲು ಮುನ್ನುಗ್ಗಬಾರದು. ಶಾಸ್ತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾದರ್ಶನದ ಒಂದು ಭಾಗವು ಮೀಸಲಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಅಭ್ಯಸಿಸಿದವರಿಂದ ನಿರ್ಣಯ ಪಡೆದು, ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗದಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೫೦೯. ಶಾಸ್ತ್ರಾಭಾವೇ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರಮನುಗಚ್ಛೇತ್

ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಕಾಲಮಾನದರಿಸ್ಥಿತಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಮೊಸ-ಮೊಸ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಉದ್ಭವಿಸಿದಾಗ, ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಂಥ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಇಲ್ಲಿದ್ದರಿಂದಾಗಿ ಋಷಿಗಳು ಅವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸದೆ ಇದ್ದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕತೆಯು ಇದೇ. ಅಂಥ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಮದರ್ಶಿಗಳು, ಸಮನ್ವಯ ಭಾವನೆ ತಳೆದವರು,

ಮತಾಂಧತೆ ಇಲ್ಲದವರು ಅವ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಆಚಾರವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ, ಅವರ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ—

೫೧೦. ನಾ ಚರಿತಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಗರೀಯಃ

ಪುತ್ರಕ್ಷ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿರುವಂಥ, ರೀತಿ-ರಿವಾಜಗಳಿಗಿಂತ ಎಂದೋ ಬರೆದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಕಾಲಬಾಹ್ಯವೆಂದೆನಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮದರ್ಶಿಗಳ ಆಚಾರ ಹಾಗು ಉಪದೇಶಗಳು ಇಂಥ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರ-ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಬಲವಾದ ಆಧಾರಗಳೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಮನುಷ್ಯತೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮಾಂಸದ ಅಡಿಗೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೂ, ಕೆಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಅದು ನಿಷಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಒಪ್ಪರ ಆಚಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜಲಿತ-ವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಿಷ್ಯಾಚಾರವೇ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಬಲವಾದ ಪ್ರಮಾಣ ಎಂಬುದು ಈ ಸೂತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಇದನ್ನೇ 'ಶಾಸ್ತ್ರಾದ್ ರೂಢಿರ್ಬ-ಲಿಯಸೀ' ಎಂದು ಹೇಳುವುದುಂಟು.

ಮೇಲಿನ ನಾಲ್ಕು ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯ ತತ್ತ್ವೋಪದೇಶವು ತೈತ್ತರೀಯೋ-ಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ, 'ಅಥ ಯದಿ ತೇ ಕರ್ಮವಿಚಿಕಿತ್ಸಾ ವಾ ವೃತ್ತಿವಿಚಿಕಿತ್ಸಾ ವಾ-ಸ್ತುತೋಯೇ ತತ್ರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಸಮೃರ್ಶಿನಃ ಯುಕ್ತಾ ಆಯುಕ್ತಾಃ ಆಲೂಕ್ಷಾ ಧರ್ಮಕಾಮಾಸ್ತುಃ, ಯಥಾ ತೇ ವರ್ತೇರನ್ ತಥಾ ತತ್ರ ವರ್ತೇಥಾಃ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದರೆ— "ಇನ್ನು ಕರ್ಮದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ (ಕರ್ಮಾಕರ್ಮಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ) ಅಥವಾ ಆಚಾರದ ವಿಷಯಕ್ಕೆ (ಆಚಾರ, ಆಚಾರಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ) ನಿನ್ನ ಮನ-ದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವು ತಲೆದೋರಿದರೆ, ಆಯಾ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೇ ವಿಚಾರ ಮಾಡುವ, ವಿಶಾಗ್ರಚಿತ್ತವುಳ್ಳ, ವಿಚಾರಕ್ಷಮರಾದ, ದಯಾಶೀಲರಾದ, ಧರ್ಮೇಚ್ಛೆಯುಳ್ಳ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಆ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ವರ್ತಿಸು-ವರೋ ಹಾಗೆಯೇ ನೀನಾದರೂ ವರ್ತಿಸು" ಎಂಬುದು.

೫೦೧. ಗತಾನುಗತಿಕೋ ಲೋಕಃ

ಬಹುಜನರು ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿಯನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸುವುದು ಲೋಕದ ಸ್ವಭಾವ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಪರಮಾರ್ಥ ಚಿಂತನೆಯನ್ನು, ತಾವೇ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಓದಿ ಮಾಡುವುದು ಸುಲಭಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ಅಂತೆಯೇ, 'ಗತಾನುಗತಿಕೋ ಲೋಕಃ ನ ಲೋಕಃ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಃ' ಎಂಬ ಉಕ್ತಿಯು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತಮ್ಮ ಆಚಾರ-ವಿಚಾರಗಳ ಮೂಲಕ ಒಳ್ಳೆಯ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಡುವುದು ಶಿಷ್ಯರ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ. ಇದನ್ನೇ 'ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ, 'ಯಧ್ಯದಾಚರತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಃ ತತ್ತದೇವೇತರೋ ಜನಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

೫೦೨. ಜ್ಞಾತ್ವಾಪಿ ದೋಷಮೇವ ಕರೋತಿ ಲೋಕಃ

ತಿಳಿದೂ ತಿಳಿದೂ ತಪ್ಪು ಮಾಡುವುದು ಲೋಕದ ಸ್ವಭಾವ. ಸತ್ಯ ಮಾತನ್ನಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿದ್ದರೂ, ಪ್ರಸಂಗವಶಾತ್ ಸುಳ್ಳಾಡುವುದನ್ನು ಯಾರೂ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಶಿಷ್ಯರು ತಮ್ಮ ವ್ಯವಹಾರದ ಮೂಲಕ ಆದರ್ಶವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟು, ರಾಜರು ತಮ್ಮ ಶಾಸನದ ಮುಖಾಂತರ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸುವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕೆಂಬ ಧ್ವನಿಯು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿದೆ.

೫೦೩. ಪರಗೃಹಮಕಾರಣತೋ ನ ಪ್ರವಿಶೇತ್

ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ ಬೇರೊಬ್ಬರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅವರಿಗೆ ಸಮಸ್ಯೆಯಾಗಬಾರದು. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನಿವೃತ್ತಿ ಜೀವನವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವವರು ಈ

ವಿಚಾರವನ್ನು ನೆನಪಿಡಬೇಕು. ವೇಳೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಕಾರಣವಾಗಿ ಅವರು ಬೇರೊಬ್ಬರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು ಪರಪೀಡೆಯಾಗುವ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ದುರ್ಲಭವೇನಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ನಿರುದ್ಯೋಗಿಗಳು ಪರಪೀಡಕರೆನಿಸುತ್ತಾರೆ. ತಾವೂ ಕೆಟ್ಟು, ಕೊನೆಗೆ ಸಂಗಡಿಗರನ್ನೂ ಕೆಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದೆ ಜೀವನವರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಬಾರದೆಂಬ ಒಂದು ಒಳ್ಳೆಯ ತತ್ವವನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರವು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತದೆ.

೫೧೪. ಯಮನುಜೇವೇ ತ್ತಂ ನಾಪವದೇತ್

ನಮ್ಮ ಚರಿತಾರ್ಥವು ಯಾರಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆಯೋ ಅರ್ಥಾತ್ ಯಾರಲ್ಲಿ ನಾವು ನೌಕರಿಗಾಗಿ ಇರುವೆವೋ ಅಂಥ ಧನಿಯನ್ನು ಎಂದೂ ನಿಂದಿಸಬಾರದು. ಅವನು ಅಯೋಗ್ಯನೆನಿಸಿದರೆ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಅವನ ಅನ್ನವನ್ನೇ ಉಂಡು. ಅವನನ್ನೇ ನಿಂದಿಸುವುದು ನೀಚತನದ ಪರಮಾವಧಿ. ಹಿಂದಿ ಛಾಡೆಯಲ್ಲಿ ಇಂಥವರನ್ನು 'ಜೇಕಾಮಾನ್' ಅಥವಾ 'ನಮಕ್ ಹರಾಮ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಕೃತಘ್ನತೆಯ ಒಂದು ಮುಖವೇ ಸರಿ. ಕೃತಘ್ನನ ಮೃತದೇಹವನ್ನು ಮುಟ್ಟಬಾರದೆಂಬ ವಿಷಯ ಈಗಾಗಲೇ ಬಂದಿದೆ.

೫೧೫. ಸ್ವಾಮೀ ಸ್ತೋತವ್ಯೋ ಅನುಜೇವಿಭಿಃ

ನಮ್ಮ ಆಶ್ರಯದಾತನಾದ ಸ್ವಾಮಿ ಅರ್ಥಾತ್ ನಾವು ಯಾರಲ್ಲಿ ನೌಕರಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವೆವೋ ಅಂಥವನನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಗೌರವದಿಂದ ಕಾಣತಕ್ಕದ್ದು ಎಂದೂ ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಒತ್ತಡದಿಂದಾಗಿ ಮಾನಸಿಕ

ಉದ್ದೇಗದಿಂದ ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಅವನು ಒಂದೆರಡು ಅಪಶಬ್ದಗಳನ್ನಾಡಿದರೂ ಸಹನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸ್ವಾಮಿನಿಷ್ಠೆಯಿಂದಲೇ ಇರಬೇಕು. ಅವನು ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಬೇಕೆ; ಹೊರತು, ಘಟಿಸಿದ ಒಂದೆರಡು ತಪ್ಪುಗಳನ್ನೇ ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯಬಾರದು.

೫೧೬. ಧರ್ಮಕೃತ್ಯೇಷ್ಟಪಿ ಸ್ವಾಮಿನ ವಿವ ಘೋಷಯೇತ್

ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದಾಗ ಕೂಡ ಇದು ಸ್ವಾಮಿಯ ಸಹಾಯ ಹಾಗು ಔದಾರ್ಯದಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು ಎಂದು ಅವನಿಗೆ ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಆತ್ಮಪೌರುಷವನ್ನೇ ತೋಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು.

೫೧೭. ಯಜ್ಞಫಲಜ್ಞಾಃ ತ್ರಿವೇದವಿದಃ

ಋಕ್. ಯಜುಃ, ಸಾಮವೇದಗಳಿಗೆ 'ತ್ರಯೀ' ಎನ್ನುವುದು ಽರಿ-ಪಾಠ. ಅವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದವರೇ 'ತ್ರಿವೇದವಿದಃ' ಎಂದು ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಇಂಥವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಯಜ್ಞಗಳ ಫಲವೇನು ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಜ್ಞಾನವಿರಲು ಸಾಕು. ಇದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಅರ್ಥ-ವೆಂದರೆ. ವೇದಾಂಗ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯದಲ್ಲಿ, 'ವೇದಾ ಹಿ ಯಜ್ಞಾರ್ಥಃ ಅಭಿ-ಪ್ರವೃತ್ತಾಃ' ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. ವೇದಗಳು ಯಜ್ಞಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಇವೆ. ಕೇವಲ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ. ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸದಿದ್ದರೆ, ಅವುಗಳ ಉದ್ದೇಶ ಸಫಲವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೇದಾ-ಧ್ಯಾಯಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಯಜ್ಞಫಲದ ಜ್ಞಾನ. ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡು-ವವನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶಿವನಿಗೆ ಸಮಾನನೆಂಬ ಮಾತು ಈಗಾಗಲೇ ಬಂದಿದ,

ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿರುವ ಮುಖ್ಯ ತತ್ವವೆಂದರೆ, ದೇವತೆಗಳ ಉದ್ವಿರ್ಮಾ-
ವಾಗಿ ಮಾಡುವ ತ್ಯಾಗ. ಇಂಥ ತ್ಯಾಗದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಮೃದ್ಧಿ ಹಾಗು
ಭೋಗಗಳು ದೇವತಾನುಗ್ರಹರೂಪವಾಗಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.

೫೧೮. ನ ಚ ಸ್ವರ್ಗಪತನಾತ್ ಪರಂ ದುಃಖಮ್

ಅಶಾಶ್ವತವಾದ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕಿಂತ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಮೋಕ್ಷವೇ ಪ್ರೇಮಸ್ವರ-
ವೆಂಬ ಮಾತು ಈಗಾಗಲೇ ಬಂದುಹೋಗಿದೆ. ಆದರೆ ಸುಖಾಪೇಕ್ಷಿಗಳಾದ
ಹಲವರು ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಬಯಸುವ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಗೇನೂ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲ.
ಅಂಥವರು ಪ್ರಣ ತೀರಿದ ಮೇಲೆ ಮೃತ್ಯುಲೋಕಕ್ಕೆ ಮರಳಲೇಬೇಕು.
ಇನ್ನೇ ಸ್ವರ್ಗಪತನ. ಸಿರಿವಂತನಿಗೆ ಬಡತನ ಬಂದರೆ ಹೇಗೆ ಅಪಾರವಾದ
ದುಃಖವಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಸ್ವರ್ಗಸುಖವನ್ನನುಭವಿಸಿರುವರಿಗೆ ಪ್ರಣ
ಕ್ಷಯವಾದ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ನೂಕಲ್ಪಡುವುದು ಅತ್ಯಂತ ದುಃಖ-
ದಾಯಕವಾಗುವುದು.

ಇದರ ಅಂಶತಃ ಅನುಭವವು ಮಂತ್ರಿಪದವಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವ-
ರಿಗೆ, ರೆವೆನ್ಯೂ (ಕಂದಾಯ) ಹಾಗು ಪೋಲೀಸ ಇಲಾಖೆಯಿಂದ ದೊಡ್ಡ
ಹುದ್ದೆಯಿಂದ ನಿವೃತ್ತರಾದವರಿಗೆ ಬರುವುದು ಎಲ್ಲರ ಅನುಭವಕ್ಕೂ ಗಮ್ಯ-
ವಾದದ್ದು.

೫೧೯. ದೇಹೀ ದೇಹಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಐಂದ್ರಂ ಪದಂ

ನ ವಾಂಛತಿ

ದ್ರೂತಿಯೊಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನು ದೇಹಪಾತವಾದ ನಂತರ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ
ಏರುವಾನೆನಿಸುವೆನೆಂದ (ಐಂದ್ರಪದ) ಬಯಸುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವ ಈ

ಸೂತ್ರವು ಮನುಷ್ಯಸ್ವಭಾವದ ವೈಚಿತ್ರ್ಯಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಹಲವರಿಗೆ ಕೇವಲ ಸ್ವರ್ಗವು ಸಾಕಾದರೆ, ಮಹತ್ವಾಕಾಂಕ್ಷಿಗಳಾದ ನಮಜ, ಬಲಿಯಂಥವರು ಇಂದ್ರಪದವಿಯನ್ನೇ ಬೇಡಬಹುದು. ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ವಿಮುಖರಾಗಿ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಯತ್ನಿಸಬಹುದು. ಇನ್ನು ರಂತಿದೇವನಂತಹ ಕೆಲ ಪರೋಪಕಾರ ಬುದ್ಧಿಯವರು ಪುನರ್ಜನ್ಮವನ್ನು ಪಡೆದು, ದುಃಖಿಗಳ ದುಃಖನಿವಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ತ್ಯಾಗಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಸಮಾಜಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿ ಬೇಕೆಂದು ಬಯಸಬಹುದು.

ನತ್ವಹಂಕಾರಿಮಯೇ ರಾಜ್ಯಂ ನ ಸ್ವರ್ಗಂ ನಾ ಪುನರ್ಭವಮ್ ।

ಕಾಮಯೇ ದುಃಖತಪ್ತಾನಾಂ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಆರ್ತನಾಶನಮ್ ॥

ನನಗೆ ರಾಜ್ಯ, ಸ್ವರ್ಗ, ಮೋಕ್ಷ ಏನೂ ಬೇಡ. ದೀನದಲಿತರ ಸೇವೆಯ ಅವಕಾಶವಿದ್ದರೆ ಸಾಕು—ಎನ್ನುವ ಈ ಲೋಕವು ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ. ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಸ್ವಮತಃಭಿಮಾನಿಗಳು, 'ಆಚಾರ್ಯಾಃ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯಾಃ ಸಂಸಾರಮೇ ಜನ್ಮ ಜನ್ಮನಿ', 'ಆಚಾರ್ಯಾಃ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯಾಃ ಸಂತು ಮೇ ಜನ್ಮ ಜನ್ಮನಿ' ಎಂದು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಮಂತ್ರಿಪದದ ಸವಿಯುಂಡವರು ಜನ್ಮ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಿಯಾಗಬೇಕೆಂದು ಬಯಸಬಹುದು. ಹೀಗೆ ವಿಚಿತ್ರ ಸ್ವಭಾವದ 'ಬಹುರಂಗಿ, ಬಹುರೂಪಿ' ಜನರು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತಾರೆ.

೫೨೦. ಅನಾರ್ಯ ಸಂಬಂಧಾತ್ ವರಂ

ಆರ್ಯಶತ್ರುತಾ

ಅಂಗ್ಲ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ 'It is better to have a good enemy than a bad friend' ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮಾತನ್ನೇ ಈ ಸೂತ್ರವು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಅನಾರ್ಯರ ಪಾಂಥದ್ವೈಕಾಂತ ಆರ್ಯರ ಶತ್ರುತ್ವವೇ ಲೇಸೆಂದು

ಹೇಳಿದ್ದು ಉದಾತ್ತತೆಯ ದ್ಯೋತಕ. ಆರ್ಯ ಹಾಗೂ ಅನಾರ್ಯ ಶಬ್ದಗಳ ವಿಚಾರ ಈ ಮೊದಲೇ ಬಂದಿದೆ. ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ದುಷ್ಟರ ಸಹವಾಸದಲ್ಲಿ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಲಾಭ ಎನಿಸಿದರೂ ಅದು ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವಲ್ಲ. ಅದ್ವರಿಂದ ಸಜ್ಜನರ ಶತ್ರುತ್ವವು ಕೂಡ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಲೇಸು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸತ್ಸಂಗರ ಮಹಿಮೆಯನ್ನೇ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

೫೨೦. ಸತ್ಸಂಗಃ ಸ್ವರ್ಗವಾಸಃ

ಸತ್ಸಂಗವು ಸ್ವರ್ಗವಾಸದಂತೆ ಅಪರಿಮಿತವಾದ ಅನಂದವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವುದೇ ಈ ಸೂತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಈ ಮಾತನ್ನು ಕನ್ನದದ ಖ್ಯಾತ ಕವಿ ಸರ್ವಜ್ಞನು ' ಸಜ್ಜನರ ಸಂಗವದು ಹೆಜ್ಜೆನು ಸವಿದಂತೆ ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸುಭಾಷಿತರೊಂದರಲ್ಲಿ—

ಗಂಗಾವಾಹಂ ಶಶಿತಾಪಂ ದೈನ್ಯಂ ಕಲ್ಪತರುಸ್ಸಥಾ |

ಪಾಪಂ ತಾಪಂ ಚ ದೈನ್ಯಂ ಚ ಘ್ನಂತಿ ಸಂತೋ ಮಹಾಶಯಾಃ ||

ಗಂಗೆಯು ಪಾಪವನ್ನು, ಚಂದ್ರನು ತಾಪವನ್ನು, ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷವು ದಾರಿದ್ರ್ಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದರೆ, ಸತ್ಸಂಗವು ಪಾಪ, ತಾಪ ಹಾಗೂ ದೈನ್ಯಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನಿವಾರಿಸುತ್ತದೆ. ಅವರ ಸಹವಾಸದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಆಚಾರ-ವಿಚಾರಗಳು ಸುಧಾರಿಸಿ, ಪಾಪನಿವಾರಣೆಯಾಗಿ ಮನಶ್ಶಾಂತಿ ದೊರೆಯುತ್ತವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ತೃಪ್ತಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಪೂಜ್ಯತನವೆ ಮೊರೆತು, ದೈನ್ಯಭಾವವು ಅಳಿಸಿಹೋಗುತ್ತದೆ.

೫೨೧. ನಿಹಂತಿ ದುರ್ವಚನಂ ಕುಲಮ್

ಒಳ್ಳೆಯ ಮನುಷ್ಯನಿಂದ ವಿನೈಲವನ್ನೂ ಜಯಿಸಬಹುದು. ನಾಲ-

ಗಯೇ ಮನುಷ್ಯನ ಮಿತ್ರ ಹಾಗೂ ಶತ್ರು ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಈಗಾಗಲೇ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಿಯ ಹಾಗೂ ದುರ್ವಚನಗಳು ಮನುಷ್ಯನ ಸರ್ವನಾಶಕ್ಕೆಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅವನ ಕುಲವನ್ನೇ ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತವೆ. ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ ತನ್ನ ನಾಶಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಕಾರಣನಾಗಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುವ ಮೂರ್ಖನಿಗೆ ಇದು ಒಳ್ಳೆಯ ಉಪಾಯವೆಂದು ವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಹೊಡೆತದ ಪೆಟ್ಟು ಕೆಲ ಕಾಲದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮಾತಿನ ಪೆಟ್ಟು ಮಾತ್ರ ಕೊನೆಯ ವರೆಗೂ ಮರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ನಾಲಗೆಯ ಮೇಲಿನ ನಿಯಂತ್ರಣವೆಂದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಮದ್ದು.

ಗ್ರಂಥಿ. ನಿಶಾಂತೇ ಕಾರ್ಯಂ ಚಿಂತಯೇತ್

ರಾತ್ರಿಯು ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ಅಂದರೆ ಬೆಳಗುಮುಂಜಾವಿನಲ್ಲಿ ಅಂದು ಮಾಡತಕ್ಕ ಅಥವಾ ಅನ್ಯ ಮಹತ್ವದ ಕಾರ್ಯಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದು ಅತಿ ಪ್ರಶಾಂತ ಹಾಗೂ ಪವಿತ್ರವಾದ ಕಾಲ. ರಾಜ-ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಲೌಕಿಕ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಚಿಂತನಕ್ಕೆ ಈ ಕಾಲವು ಒಳ್ಳೆಯ ಮಹತ್ವದ್ದು. ನಿದ್ರೆ ಮುಗಿದದ್ದರಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಪ್ರಸನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ದೇವತೆ ಆರಿರುತ್ತದೆ. ಮೆದುಳು ಚುರುಕಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರು ಈ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಬಹಳೇ ದುಹತ್ತವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮೀ ಮುಹೂರ್ತವೆಂದೂ ಇದಕ್ಕೆ ಹೆಸರು.

ಈಗ ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿಯ ವರೆಗೆ ದೂರದರ್ಶನದ ಅಶ್ಲೀಲ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ನೋಡಿ, ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಬೇಗ ಎಳುವ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಸರಕಾರವು ಜನರು ಚಿಂತನಶೀಲರಾಗಬಾರದು, ರಮ್ಯ ಹಕ್ಕು-ಬಾಧ್ಯತೆಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ವಿಚಾರವನ್ನು ಕೂಡ ಮಾಡಬೇಡಿ, ಟಿ. ವಿ. ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿಯುವಂತೆ ಹಂಚಿಕೆ ಹಾಕಿವೆಯೇನೋ ಎಂದು ಸಂಶಯ-

ಪಡುವಂತಾಗಿದೆ ಈಗಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ. ಹಗಲಿರುಳೂ ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿಯವರ ಹೆಸರು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೂ, ಅವರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವಾದ ಮದ್ಯಪಾನ-ನಿರೋಧವನ್ನು ಮರೆತು, ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಸರಾಯಿ ಅಂಗಡಿಗಳೇ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಭಾರತೀಯ ಪರಂಪರೆ, ಧರ್ಮ ಎಂದು ಮಾತನಾಡಿದರೆ—ಇದೆಲ್ಲ ಜಾತೀಯತೆ (Anti-Secular) ಎಂದು ಮೂದಲಿಸುವ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮುಟ್ಟಿದೆ. ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಚಲಾಯಿಸುವವರ ಕುತಂತ್ರ.

೫೨೪. ಪ್ರದೋಷೇ ನ ಸಂಯೋಗಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ

ಪ್ರದೋಷವೆಂದರೆ ಸೂರ್ಯಾಸ್ತದ ನಂತರದ ಆರು ಭಳಿಗಳು. ಅರ್ಥಾತ್ ಎರಡು ಗಂಟೆ ಇಪ್ಪತ್ನಾಲ್ಕು ನಿಮಿಷಗಳು. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಗ ಅರ್ಥಾತ್ ಸ್ತ್ರೀಸಂಯೋಗ ನಿಷಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು ಈ ಸೂತ್ರವು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ, ಸಾಯಂಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಯೋಗ್ಯ. ಈ ರಾತ್ರಿಯ ಪ್ರಥಮ ಯಾಮದಲ್ಲಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಇದರ ಸಮಾಪ್ತಿಯ ನಂತರವೇ ಮಲಗುವುದು ಯೋಗ್ಯವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಿತವಾಗಿದೆ.

ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಪ್ರದೋಷವು ಶಿವಾರ್ಚನೆಗೆ ಅತಿ ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಕಾಲ. 'ಭಾನೋರಸ್ತಮಯೇ ಪ್ರದೋಷ ಸಮಯಃ ಪಂಚಾಕ್ಷರಾರಾಧನಮ್' ಎಂದು ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾಮುಕರಿಗೆ ಸೂರ್ಯಾಸ್ತವಾದ ನಂತರ ಸ್ತ್ರೀಸಮಾಗಮವನ್ನೇ ಚಿಂತಿಸಬಾರದೆಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿದೆ.

೫೨೫. ಉಪಸ್ಥಿತ ವಿನಾಶೋ ದುರ್ನಯಂ ಮನ್ಯತೇ

ವಿನಾಶ ಸನ್ನಿಹಿತವಾದವರು ಅನ್ಯಾಯದ ಕೃತಿಗೆ ಇಳಿಯುತ್ತಾರೆ

ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಈ ಹಿಂದೆ ಬಂದ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ, ಅಲ್ಪ-
ಸ್ವಲ್ಪ ಬದಲಾವಣೆ ಮಾಡಿ ಪುನಃ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಏನೇ ಆಗಲಿ, ದುಷ್ಕೃತ್ಯ-
ಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಬುದ್ಧಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದು ಮುಂಬರುವ ವಿನಾಶ-
ವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆಂಬುದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಮನುಷ್ಯನು ಹಾಳಾಗಬೇಕಾದರೆ
ಮೊದಲು ಅವನ ಬುದ್ಧಿ ಕೆಡುತ್ತದೆ, ಆಮೇಲೆ ಸಂಪತ್ತು ಹೋಗುತ್ತದೆ ಎಂದು
ಬಲ್ಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನೇ ಬೇರೆ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ—

ನ ದೇವಾ ಯಷ್ಟಿಮಾದಾಯ ರಕ್ಷಂತಿ ಪಶುಪಾಲವತ್ |

ಯಂ ರಕ್ಷತುಮಿಚ್ಛಂತಿ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಸಂಯೋಜಯತಿ ತಮ್ ||

ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ, ದೇವರು ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಾನೆಂಬು-
ದರ ಅರ್ಥ. ದನಗಾಳಿವಂತೆ ಕೈಯಲ್ಲಿ ದೊಣ್ಣೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು, ನಮ್ಮನ್ನು
ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆಂದೇನಲ್ಲ. ನಮಗೆ ಸಮೃದ್ಧಿಯನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸುತ್ತಾನೆಂಬುದೇ
ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ದುಷ್ಟಬುದ್ಧಿ ಉಂಟಾಗುವುದು ದೇವರ ಅವಕೃಪೆಗೆ
ಪಾತ್ರರಾದವರ ಲಕ್ಷಣ.

೫೨೩. ಪರಾಯತ್ತೇಷು ಉತ್ಕಂಠಾಂ ನ ಕುರ್ಯಾತ್

ನಮ್ಮದಲ್ಲದ (ಅರ್ಥಾತ್ ಬೇರೆಯವರ) ವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲೆ ನಾವು
ಕಣ್ಣೆಡಬಾರದು—ಅಂದರೆ ಆಸೆಪಡಬಾರದು. ನಮಗೆ ದೇವರು ದಯಪಾಲಿ-
ಸಿದ್ದರಲ್ಲಿಯೇ ಸಂತೋಷದಿಂದಿರಬೇಕು. ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ನೌಕರಿ,
ವರದಕ್ಷಿಣೆ, ಸುಲಕ್ಷಣವಾದ ಕನ್ಯೆ, ಆಸ್ತಿ—ಹೀಗೆಲ್ಲ ದೊರೆತಾಗ ಹೊಟ್ಟೆಕಿಚ್ಚು
ಪಡುವುದು ಕೆಲವರ ಸ್ವಭಾವ. ಹಾಗೆಯೇ ಎರಡನೆಯವರಲ್ಲಿ ಇರುವ
ಒಳ್ಳೆಯ ವಸ್ತುಗಳು ನಮಗಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ಲೋಭವು ಅಲ್ಲಿ ಕಂಡು-
ಬರುತ್ತದೆ. ಇದೆಲ್ಲ ಹೀನ ಸ್ವಾರ್ಥ ಹಾಗು ಕ್ಷುದ್ರ ಮನಃಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು
ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ವಶರಾಗದೆ ತ್ಯಜಿ. ಸಂತೋಷ-

ಗಳಂದಿರುವುದೇ ಸಜ್ಜನರ ಲಕ್ಷಣವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯನಿತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೆರವರ ವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣೆಡುವುದು ಅಧರ್ಮ.

೫೨೩. ಕ್ಷೀರಾರ್ಥಿನಃ ಕಿಂ ಕರಿಣ್ಯೌ

ಹಾಲು ಬೇಕಾದವನಿಗೆ ಅನೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನವೆನ್ನುವ ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಿತವಾದ ವಿಚಾರವೆಂದರೆ, ಸಹಾಯಮಾಡುವ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ. ದಾನವನ್ನು ಕೊಡುವಾಗಲಾಗಲಿ ಯಾವುದರಿಂದ ಜನರಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅದನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಕೊಡಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ನಾವು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೋ ನಿಜ. ಆದರೆ ಅದರ ಉಪಯೋಗವಾಗದಿದ್ದರೆ ಕರ್ಮ ನಿಷ್ಫಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವ ಮೊದಲು ಪೂರ್ಣ ವಿಚಾರವು ಅಗತ್ಯ ಎಂಬುದು ಸೂತ್ರಕಾರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

೫೨೪. ಅಸತ್ ಸಮೃದ್ಧಿಃ ಅಸದ್ಭಿರೇವ ಭುಜ್ಯತೇ

ದುಷ್ಟರ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ದುಷ್ಟರೇ ಉಪಭೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದರರ್ಥ ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಒಳ್ಳೆಯವರು ಎಂದೂ ಹಣವನ್ನು ಗಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಒಳ್ಳೆಯವರೊಂದಿಗೂ ಒಳ್ಳೆಯವರಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಾಯದ ಸಂಪತ್ತು ಇದ್ದುದು ಕಂಡುಬಂದರೆ ಅವರು ನಿಜಕ್ಕೂ ಒಳ್ಳೆಯವರಲ್ಲವೆಂದೇ ಅರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಪಾಪಿಃ ಕಾ ಮಾಲ ಜಾಂತಾಲ ಖಾಯಾ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ಸೂತ್ರವು ನೀಚರ ಹಣವು ನೀಚರಿಂದಲೇ ದುಷ್ಕರ್ಮಗಳಿಗಾಗಿಯಾಗಲಿ, ಧರ್ಮವಾಹಿರವಾದ ಭೋಗಕ್ಕಾಗಲಿ ಹಣವಾಗಿಹೋಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮ-ಕಾರ್ಯ ಅಥವಾ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಇಂಥ ಹಣವು ತಪ್ಪು ಕೂಡ ವ್ಯಯ-

ವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಹಣವನ್ನು ಧರ್ಮಸಂಸ್ಥೆಗಳೇ ಆಗಲಿ. ಧಾರ್ಮಿಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಜನರೇ ಆಗಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ಕೂಡ ಅಷ್ಟು ಯೋಗ್ಯವೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

೫೨೯. ನಿಂಬಫಲಂ ಕಾಕೈರೇವ ಭುಜ್ಯತೇ

ಬೇವಿನ ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕಾಗೆಗಳು ಮಾತ್ರ ತಿನ್ನುತ್ತವೆ ಎಂದು ಉದಾಹರಿಸುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದ ಆಶಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆ. ಮುಂದಿನ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೂಡ....

೫೩೦. ನಾಂಬೋಧಿಃ ತೃಷ್ಣಾಂ ಅಪೋಹತಿ

ಸಮುದ್ರದ ಉಪ್ಪುನೀರು ನೀರಡಿಕೆಯನ್ನು ಕಳೆಯಲಾರದು ಎಂದು ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಹೇಳಿ. ನೀಚರ ಹಣವು ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗಿ ಸಾರ್ಥಕವಾಗಲಾರದೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬಡಿಸಲಾಗಿದೆ.

೫೩೧. ವಾಲುಕಾ ಅಪಿ ಸ್ವಗುಣಮಾಶ್ರಯತೇ

ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಅಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ. ಉಸುಕು ತನ್ನ ಗುಣವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ. ಅದರಲ್ಲಿ ನೀರು ಇಂಗಿಹೋಗುವ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಎತ್ತಿತೋರಿಸಿ. ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಕೃತಿ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವುದು ಸೂತ್ರಕಾರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿರಬಹುದು.

ಶಿಷ್ಯಿ. ಸಂತೋ ಅಸತ್ಸು ನ ರಮಂತೇ

ಸಜ್ಜನರು ದುಷ್ಟರ ಸಹವಾಸವನ್ನೆಂದೂ ಬಯಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಯಾವ ಸಂತಸವೂ ದೊರೆಯಲಾರದು. ದುಷ್ಟರ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಸಜ್ಜನರ ನಡೆವಳಿಕೆಯು ಸಂಪೂರ್ಣ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವಾಗ, ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅವರಲ್ಲಿ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಾಗಲಾರದು. ಹೀಗಾಗಿ ಅವರೆಂದೂ ಕೂಡಿ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಕತ್ತಲೆ ಹಾಗು ಬೆಳಕು ಹೇಗೆ ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ಒಂದೆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇರಲಾರವೋ, ಅವರಂತೆ ಇವರ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ. ಇವಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವೆಂದು—

ಶಿಷ್ಯಿ. ಹಂಸಃ ಪ್ರೇತವನ್ನೇ ನ ರಮತೇ

ಹಂಸಪಕ್ಷಿಯು ಸ್ಮಶಾನದಲ್ಲಿ ಕ್ಷೀಡಿಸಿ ಅನಂದಪಡಲಾರದು. ಅದು ಕಮಲಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ರೋಭಿಸುವ ಸರೋವರವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು ಎಂದು ಉದಾಹರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಶಿಷ್ಯಿ. ಮಾಂಸಭಕ್ಷಣಂ ಅಯುಕ್ತಂ ಸರ್ವೇಷಾಮ್

ಮಾಂಸಭಕ್ಷಣವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಯಾರಿಗೂ ಒಳ್ಳೆಯದಲ್ಲ ಎಂಬ ಸೂಕ್ತಕಾರನು ಇಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇವರ ಗರ್ಭಿತಾರ್ಥವೆಂದರೆ, ಪಶುವಿನ ಮಾಂಸವು ಸಮೃದ್ಧವಾದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ, ಪಾಶವೀವೃತ್ತಿಯನ್ನೇ ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾತ್ವಿಕ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆನ್ನುವವರು ಎಂದೂ ಮಾಂಸವನ್ನು ಸೇವಿಸಬಾರದು. ಅದು ತಾಮಸೀ ಆಹಾರ. ಭಿಕ್ಷು-ವಿತಾಮಹನು ಶಂತಿಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಮಾಂಸಭಕ್ಷಣದ ದುಷ್ಟರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಹೇಳಿ—

ಧನ್ಯಂ ಯಶಸ್ಕಮಾಯುಷ್ಯಂ ಸ್ವರ್ಗ್ಯಂ ಸ್ವಸ್ತ್ಯಯನಂ ಮಹತ್ |
ಮಾಂಸಸ್ಯಾ ಭಕ್ಷಣಂ ಪ್ರಾಹುಃ ನಿಯತಾಃ ಪರಮಾರ್ಜಯಃ ||

ಮಾಂಸವನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸದಿರುವುದು ಆಯುಷ್ಯ, ಕೀರ್ತಿ, ಸುಖ ಹಾಗೂ
ಧನ್ಯತೆಗಳನ್ನು ತಂದುಕೊಡುತ್ತದೆಯೆಂದು ಬೋಧಿಸಿದ್ದಾನೆ.

೫೩೫. ನ ಮಾತ್ರಾಸಹವಾಸಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ

ಇಲ್ಲಿ ಯಾವನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮನುಷ್ಯನು ತಾಯಿಯೊಂದಿಗೆ ಕೂಡ
ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿರಬಾರದು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಮನಸ್ಸಿನ ಚಂಚಲತೆಯನ್ನು
ಹಾಗೂ ಯಾವನಾವಸ್ಥೆಯು ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಹೇಗೆ ಹುಚ್ಚು-ಹುಚ್ಚಾಗಿ ಕೂಡಿ-
ಸುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ತಿಳಿಯಪಡಿಸಿ-
ಲಾಗಿದೆ. ಇದರರ್ಥ ಜಾಗರೂಕತೆಯನ್ನು ವಹಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ಮಾತ್ರ.
ಎಷ್ಟೇ ಕಾಮಕನಗಿದ್ದರೂ ತಾಯಿಯ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಕೂಡ ಒಳ್ಳೆಯ ಭಾವನೆ-
ಯಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದಷ್ಟು ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಪಾಶವೀವೃತ್ತಿಯದಾಗಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು
ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಹೇಳಬಹುದು.

೫೩೬. ಅರ್ಥಾರ್ಥಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ ಲೋಕಃ

ಹಣಕ್ಕಾಗಿ ಹವಣಿಸುವುದು ಅಥವಾ ಆಸೆಪಡುವುದು ಲೋಕದ
ಸ್ವಭಾವ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಚ್ಚು-ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಹರಣಗಳಿಂದಲೇ ಅದರ ಮಜ್ಜೆ
ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಲೇ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ತೃಪ್ತಿಯು ಪರಮೇಶ್ವರನಿಗೆ ಮೀಸಲಾಗಿದ್ದ
ಆರು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಾನವರು ಅದನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿ-
ಕೊಳ್ಳುವುದು ಸುಲಭವಲ್ಲ. ಆದರೂ ದೇವತೃಪ್ತವನ್ನೇ ಗುರಿಯಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು
ತೃಪ್ತಿಯಿಂದಿರುವುದು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ತರು-

ತ್ತದೆ, ಈ ಹಿಂದೆ ಅತ್ಯವಶ್ಯವಿದ್ದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಹಣ ದೊರೆಯದಿದ್ದರೆ, ಜೀವನ ಸುಗುಪ್ತವೇ ಕಷ್ಟವಾಗಿ, ಧರ್ಮಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಕೂಡ ಬೆಳೆಯಲಾರದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಅತ್ಯಾಸೆಯಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಬಾರದೆಂಬುದನ್ನು ಬೋಧಿಸಲು ಅವಶ್ಯವಾದ ಭೂಮಿಕೆಯನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಚಾರ್ಣ್ಯನು ಮಂಡಿಸಿದ್ದಾನೆ.

೫೩೭. ಆಶಯಾ ಬಧ್ಯತೇ ಲೋಕಃ

ಆಸೆಯು ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಬಂಧನದಲ್ಲಿ ಇಡುತ್ತದೆ. ಆಸೆಬುರುಕನು ನಿಸ್ಸೃಹ ಮನುಷ್ಯನಂತೆ ಸ್ವಾಭಿಮಾನದಿಂದ ಇರಲಾರನು. ನಿಸ್ಸೃಹಿಯಾದವನಿಗೆ ಈ ಜಗತ್ತು ಒಂದು ಹುಲ್ಲುಕಡ್ಡಿಯೆನಿಸುತ್ತದೆ—ಎಂದು ಸುಭಾಷಿತವೊಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. 'ನಿಸ್ಸೃಹಸ್ಯ ತೃಣಂ ಜಗತ್' ಆಸೆಯುಳ್ಳವನಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಆಶಾಪೂರ್ತಿಗಾಗಿ ಸ್ವಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಅಡವಿಟ್ಟು, ದೈನ್ಯ ಹಾಗೂ ದಾಸಭಾವದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಮನುಷ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಧಃಖಿದಾಯಕವೇ ವಿನಃ ಭೂಷಣಪ್ರಾಯವಲ್ಲ. 'ಆಶಾಯಾಃ ಪರಮಂ ದುಃಖಂ, ನಿರಾಶಾಯಾಃ ಪರಮಂ ಸುಖಮ್'.

೫೩೮. ನ ಚ ಆಶಾಪರೈಃ ಸಹ ಶ್ರೀಃ ತಿಷ್ಠತಿ

ಲಕ್ಷ್ಮಿಯು ಆಸೆಬುರುಕನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಸೂತ್ರಕಾರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಜಿಪ್ಪಣರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೇಳೆ ಅವಳು ವಾಸಿಸಿದರೂ, ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವೇ ಕೆಳಕ್ಕೆಳೆಯಲು ಹೇಸದ ಆಶಾಪರರಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವುದನ್ನು ಅವಳು ಮೆಚ್ಚುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಅಪವಾದಗಳು ದೊರೆಯಬಹುದು.

೫೩೯. ಆಶಾಪರೇ ನ ಧೈರ್ಯಮ್

ಸ್ವಾಭಿಮಾನವನ್ನೇ ಅಡವಿಟ್ಟು ಆಶಾಪರನಿಗೆ ಧೈರ್ಯವೆಂದಿರಬಂದಿತು ? ಅತ್ಮವಿಶ್ವಾಸವಿದ್ದವನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಧೈರ್ಯ, ಸಾಹಸಗಳು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಬರುತ್ತವೆ. ಕೇವಲ ಕೈ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಚಾಚಿ ಅಥವಾ ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿಯೆ ತಿಂಡಿ-ತಿನಿಸುಗಳಿಗಾಗಿ ಹಾತೂರೆಯುವವರ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಧೈರ್ಯವು ಸುಳಿಯಲಾರದು.

೫೪೦. ಆಶಾ ಲಜ್ಜಾಂ ವ್ಯಪೋಹತಿ

ಅತ್ಯಾಸೆಯುಳ್ಳವನ ಮೊದಲನೆಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದರೆ, ಅವನು ನಿರ್ಲಜ್ಜನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಅವನ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಪೂರೈಸುವುದೆಂದು ? ಯಾರು ಎಷ್ಟೇ ತೆಗಳಲಿ. ಮಾನ-ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಬದಿಗಿಟ್ಟು ತನ್ನ ಆಸೆಯನ್ನು ಪೂರ್ತಿಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಶತಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುವುದೇ ಅವನ ಸ್ವಭಾವ. ಹೀಗಾಗಿ ನಿರ್ಲಜ್ಜತೆಯು ಅವನ ಕುಲದೈವತವಿದ್ದಂತೆ.

೫೪೧. ದೈನ್ಯಾತ್ ಮರಣಂ ಉತ್ತಮಮ್

ಅತ್ಯಾಸೆಯುಳ್ಳವನಿಗಿಂತ ಹೀನರಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ, ದೈನ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮರಣವೇ ಲೇಸು ಎಂದು ಸೂತ್ರಕಾರನು ಇಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ದೈನ್ಯದಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಮುಂದೆ ತಲೆಬಾಗಿ ಜೀವನವನ್ನು ಸಾಗಿಸುವುದು ಮರಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ತುಚ್ಛವಾದುದು. ಸ್ವಾಭಿಮಾನಿಯಾದವನು ಅತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ ಹಾಗೂ ತೃಪ್ತಿಯಿಂದ ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುವುದು ಭೂಷಣ. ದೈನ್ಯವು ತುಣುಕು ರೊಟ್ಟಿಗಾಗಿ ನಾಲಗೆಯನ್ನು ಚಾಚಿ, ಹಾಲವನ್ನು ಅಲ್ಲಾಡಿಸುವ ನಾಯಿಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

೫೪೨. ಆತ್ಮಾ ನ ಸ್ತೋತವ್ಯಃ

ತನ್ನ ಪ್ರಶಂಸೆಯನ್ನು ತಾನೇ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯತೆ ಇದ್ದರೆ, ಅವನ ಶತ್ರುವೂ ಕೂಡ. ಮುಂದೆ ಶತ್ರುತ್ವವನ್ನು ತೋರಿದರೂ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅವನ ಒಳ್ಳೆಯತನವನ್ನು ಮನ್ನಿಸಲೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ತಾನೇ ತನ್ನ ಪ್ರಶಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಮೂರ್ಖನ ಲಕ್ಷಣ. ಅವರಿಂದಾಗಿ ಅಪಹಾಸಕ್ಕೆ ಈಡಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ತನ್ನನ್ನು ದೊಡ್ಡವನೆಂದು ಕರೆಯಲಿ ಎಂದು ಆತ್ಮಪೂಜೆವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ, ಇವನನ್ನು ಯಾರೂ ಲೆಕ್ಕಿಸಿಲ್ಲವೆಂದೇ ತಾನೇ ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅನ್ನಲಿಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ವಿದ್ವಾಂಸರೇ ಆಗಲಿ, ಶೂರರೇ ಆಗಲಿ ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವೇ ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದೇ ಭೂಷಣ.

೫೪೩. ನ ದಿವಾ ಸ್ವಪ್ನಂ ಕುರ್ಯಾತ್

ಹಗಲು ಮಲಗಿಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದು ಆರೋಗ್ಯ-ಶಾಸ್ತ್ರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಿಹಿತವಾದದ್ದು. ಹಗಲು ನಿದ್ರೆ ಮಾಡಿದರೆ ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ದೋಷವುಂಟಾಗಿ, ಚಿತ್ತಮಾಲಿನ್ಯ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ರಾತ್ರಿ ಸರಿಯಾಗಿ ನಿದ್ರೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಉಪನಯನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗೆ ಹಗಲು ಮಲಗಬಾರದೆಂದು 'ದಿವಾಮಾ ಸ್ವಾಪ್ನಿಃ' -ಉಪದೇಶ ಮಾಡುವ ಹಿನ್ನೆಲೆಯು ಇದೆ.

'ದಿವಾಸ್ವಪ್ನ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹಗಲುಗನಸುಗಳನ್ನು ಕಾಣುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥಮಾಡುವುದೂ ಉಂಟು. ಇದರ ಪ್ರಕಾರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಗೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು ವಾಸ್ತವವಾದದ ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲವೆಂಬುದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೫೪೪. ನ ಚ ಅಸನ್ನಮಪಿ ಪಶ್ಯತಿ ಐಶ್ವರ್ಯಾಽಧೋ ನ ಶೃಣೋತೀಷ್ಟಂ ವಾಕ್ಯಮ್

ಐಶ್ವರ್ಯದ ಮದದಿಂದ ಕುರುಡಾದವನು ಹತ್ತಿರವಿದ್ದವನನ್ನು ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹಿತವಚನಗಳನ್ನು ಆಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮದದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಐಶ್ವರ್ಯವು ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಪಿಶಾಚಿಯನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಈ ಹಿಂದೆ ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು. ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ ಐಶ್ವರ್ಯವು ಹೀಗೆಲ್ಲ ಮಾಡಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ—

ವಿದ್ಯಾಮದೋ ಧನಮದೋ ಅಭಿಜಾತ್ಯಮದಸ್ತಥಾ |

ಮದಾಽಮೋ ವಲಿಪ್ರಾಣಾಂ ತ ವಿವ ಮಹತಾಂ ದಮಃ ||

ಎಂಬ ಸುಂದರವಾದ ಸುಭಾಷಿತವೊಂದಿದೆ. ವಿದ್ಯೆ, ಐಶ್ವರ್ಯ ಹಾಗೂ ದೊಡ್ಡಸ್ತಿಕೆಯುಳ್ಳ ಮನತನದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ—ಇವು ಅವಿವೇಕಿಗಳಲ್ಲಿ ಮದಕ್ಕೆ (ಸೂಕ್ತಿಗೆ) ಕಾರಣವಾದರೆ, ವಿವೇಕಿಗಳಿಗೆ ತದ್ವಿಜೀತವಾಗಿ ದಮಕ್ಕೆ ಎಂದರೆ ನಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತೆಯೇ ಅವರು ಸತ್ಪುರುಷ. ರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಅವಿವೇಕಿಯಾದ ಸಿರಿವಂತನು ಬಳಗದವರು, ಹಿರಿಯರು ಯಾರನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರ ಮಾತಿಗೆ ಬೆಲೆ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದೇ ಈ ಸೂತ್ರದ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

೫೪೫. ಅತಿಥಿ ಅಭ್ಯಾಗತಂ ಪೂಜಯೇತ್ ಯಥಾ ವಿಧಿ

ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ತಾಯಿ, ತಂದೆ, ಗುರು, ಅತಿಥಿ—ಇವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ದೇವರಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿ ಕಾಣಬೇಕು ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ' ಅತಿಥಿ ದೇವೋ ಭವ'—ಅತಿಥಿ ಸತ್ಕಾರದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಆಖ್ಯಾನಗಳು ಇತಿಹಾಸ, ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಕಠೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ

ನಚಿಕೇತನು ಯಮನ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಮೂರು ರಾತ್ರಿ ಸತ್ಕಾರವಿಲ್ಲದ ಕುಳಿತಿದ್ದರಿಂದ, ಯಮನಿಗೂ ಕೂಡ ಭಯವಾಗಿ, ನಚಿಕೇತನಿಗೆ ಮೂರು ವರಗಳನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅತಿಥಿಯನ್ನು ಅವಮರ್ಯಾದೆ ಮಾಡಕೂಡದು. ಅವನ ಸತ್ಕಾರದಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ಸುಪ್ರೀತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಅತಿಥಿಗಳನ್ನು ದೇವರೆಂದೇ ಸತ್ಕರಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ರೂಢಿಯು ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಆನಂದವನ ಅಗಡಿ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರಚಲಿತವಿದೆ.

ಅತಿಥಿಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ, ' ಏಕರಾತ್ರಸ್ತು ನಿವಸನ್ ಅತಿಥಿಃ ಸ್ಮೃತಃ ' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಯಥೇಚ್ಛವಾದ ಸತ್ಕಾರ ದೊರೆಯುವುದೆಂದು ಬಹಳ ದಿವಸಗಳ ವರೆಗೆ ತಳವೂರಿವರೆ. ಅವನು ಅತಿಥಿಯಾಗಿ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ರಾತ್ರಿಯ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಮಾತ್ರ ವಾಸ್ತವ್ಯ ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಅತಿಥಿ ಸತ್ಕಾರವು ಅವಶ್ಯವಾದದ್ದು. ಇಲ್ಲವಾದಲ್ಲಿ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಮರುಪಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಅತಿಥಿ ಸತ್ಕಾರವು ಪಂಚಮಹಾಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯಯಜ್ಞವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

೫೫೬. ನಾಸ್ತಿ ಹವ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಘಾತಃ

ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸಲ್ಪಡುವುದೇ ಹವಿಸ್ಸು. ಆದರೆ ಪಿತ್ತಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮವು ಕವ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರವು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ' ವಿಹಿತ ಕರ್ಮ ' (ಹವ್ಯ) ಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಹವಿಸ್ಸು ವ್ಯರ್ಥಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಯಾವ ವಿಧ್ಯಾಕ್ತ ಕರ್ಮವೂ ನಿಷ್ಫಲವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಸರಿಯಾಗಿ ನರವೇರದಿದ್ದರೆ ಆ ಮಾತು ಬೇರೆ. ಆದರೆ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಫಲ ಬರಲೇಬೇಕು.

ಇನ್ನೊಂದು ಬಗೆಯಾಗಿ ಈ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ' ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಗಳು ಲೋಪವಾಗಬಾರದು ' ಎಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಧಿಸಿದಂತೆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮ.

೫೪೭. ಶತ್ರುರ್ಮಿತ್ರವದ್ಭಾತಿ

ಶತ್ರುವು ಮಿತ್ರನಂತೆ ತೋರುತ್ತಾನೆ. ಬಹಿರಂಗವಾಗಿ ಶತ್ರುತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿ, ದ್ವೇಷಮಾಡುವ ಜನ ದುರ್ಲಭ. ಆದರೆ ಮಿತ್ರರಂತೆಯೇ ನಟಿಸಿ, ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುತ್ವವನ್ನು ಬಚ್ಚಿಡುವವರೇ ಬಹಳ. ಇಂಥವರಿಂದ ಅಪಾಯ ಹೆಚ್ಚು. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾವನು ನಿಜವಾದ ಶತ್ರು ಎಂಬುದನ್ನು ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ವ್ಯವಹರಿಸಬೇಕು. ಮೋಸಹೋದ ಮೇಲೆ ಬುದ್ಧಿಬಂದರೆ ಏನೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ.

೫೪೮. ಮೃಗತೃಷ್ಣಾ ಜಲವದ್ ಭಾತಿ

ಬಿಸಿಲ್ಲ ದುರೆಯು ನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹದಂತೆಯೇ ಕಾಣುವಂತೆ ಶತ್ರುಗಳು ತೋರಿಕೆಗೆ ಮಿತ್ರರಂತೆ ಅನಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಬಿಸಿಲ್ಲ ದುರೆಯು ಬೆನ್ನುಹತ್ತಿ ಕೊನೆಗೆ ನಿರಾಸೆಯಿಂದ ಪ್ರಾಣ ತೆರಬೇಕಾಗುವುದು. ಮಿತ್ರನಂತೆ ತೋರುವ ಶತ್ರುವಿನ ಸಹವಾಸದ ಫಲವೂ ಹೀಗೆಯೇ ಆಗುವುದು.

೫೪೯. ದುರ್ಮೋಧಸಾಂ ಅಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಂ ಮೋಹಯತಿ

ವಿಪರೀತ ಬುದ್ಧಿ ಅಂದರೆ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅಪಾರ್ಥ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ನಾಸ್ತಿಕ ಮತವು ಒಳ್ಳೆಯದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಇವರು ತಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಒಳ್ಳೆಯದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವಾಗಲೂ ಲೋಕವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದು. ಒಳ್ಳೆಯವರ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ತಪ್ಪುಹುಡುಕುವುದು ಇವರ ಸ್ವಭಾವ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ದೇವರು, ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಇವರು ಅದೆಲ್ಲ ಸುಳ್ಳು ಎಂದು ವಾದಿಸಿ, ನಾಸ್ತಿಕ ದರ್ಶನ-

ಗಳಿಗೆ ವೋಹಗೊಂಡು ತಾವು ಹಾಳಾಗುತ್ತಾರೆ: ಹೆರವರನ್ನೂ ದುರ್ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಎಳೆಯುತ್ತಾರೆ.

೫೫೦. ದೈವಾಯತ್ತಂ ನ ಶೋಚೇತ್

ಯಾವುದು ದೈವದ ಆಧೀನವಾಗಿರುವುದೋ ಅಂಥದರ ವಿಷಯವಾಗಿ ದುಃಖಿಸಬಾರದು. ತನ್ನ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ಮೀರಿದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯನು ಹೊಣೆಗಾರನಾಗಲಾರ. ತಾನು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಅವನ ಕರ್ತವ್ಯ ತೀರಿತು. ಕಾರ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಸದಿರುವುದು ಅವನ ದೋಷವಲ್ಲ. 'ಯತ್ನೇ ಕೃತೇ ಯದಿ ನ ಸಿದ್ಧೃತಿ ಕೋತ್ರ ದೋಷಃ' ಈ ಹಿಂದೆ ದೈವ ಹಾಗೂ ಪುರುಷಪ್ರಯತ್ನಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಚರ್ಚೆಯಾಗಿದೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಚಾಣಕ್ಯನಿಗೆ ಪುರುಷಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ ವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಚಿಂತೆ ಅಥವಾ ದುಃಖ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಇಷ್ಟೆ.

೫೫೧. ಹೃದ್ರ ತಮಾಚ್ಛಾ ದ್ಯಾನ್ಯದ್ವದತ್ಯನಾಯಃ

ಅನಾಯಕರು ಅರ್ಥಾತ್ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವರು ತಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿದ್ದುದನ್ನು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟು, ಬೇರೆ ಎಂಥದೋ ಸುಳ್ಳುಹೇಳಿ, ತಮ್ಮ ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಮಾತು, ಕೃತಿ ಹಾಗೂ ಮನಸ್ಸು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಏಕಮತವಿಲ್ಲದ ತತ್ಪರೂಢರಾದ ಇವರನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ನಂಬಲಾಗದು. 'ಮನಸ್ಯನ್ಯತ್ ವಚಸ್ಯನ್ಯತ್ ಕರ್ಮಣ್ಯನ್ಯತ್ ದುರಾತ್ಮನಾಮ್' ಎಂದು ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿರುವುದುಂಟು.

ಶಿಶಿ೨. ಬುದ್ಧಿ ಹೀನಃ ಪಿಶಾಚತುಲ್ಯಃ

ಬುದ್ಧಿಹೀನನಾದವನು ಪಿಶಾಚಿಗೆ ಸಮಾನನು. ಅರ್ಥಾತ್ ಮನುಷ್ಯ-
ನನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಯೋಗ್ಯತೆ ಅವನಿಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಬುದ್ಧಿ-ಎಂದರೆ ಸದ-
ಸದ್ವಿವೇಕಬುದ್ಧಿಯು—ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಅವನು ಅವಿವೇಕಿಯೇ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಪಶುಗಳಂತೆ ಅಜ್ಞಾನಿಯೂ ಅಲ್ಲ, ಮನುಷ್ಯನ ವಿವೇಕವೂ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ
ಪಿಶಾಚಿಯೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿದವನೆಂದನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಹಿಂದೆ ಐಶ್ವರ್ಯವು
ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಪಿಶಾಚಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈಗ
ವಿವೇಕರೂಢತೆಯೂ ಅದೇ ಪರಿಣಾಮವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದೆಂದು ಇಲ್ಲಿ
ಹೇಳಿದೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಐಶ್ವರ್ಯದಿಂದ ವಿವೇಕವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು,
ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಪಿಶಾಚಿಯಂತೆ ವರ್ತಿಸುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ.

ಶಿಶಿ೩. ಅಸಹಾಯಃ ಪಥಿ ನ ಗಚ್ಛೇತ್

ಒಬ್ಬೊಂಟಿಗನಾಗಿ ಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೋಗಬಾರದು ಅಥವಾ ಸಂಗಡಿಗ-
ರಿಲ್ಲದೆ ದೀರ್ಘಪ್ರವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು
ವ್ಯವಹಾರ ಜಾಣ್ಮೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ
ಪ್ರವಾಸವು ದುಷ್ಕರವಾಗಿತ್ತು. ಈಗಿನಂತೆ ವಾಹನಸೌಕರ್ಯಗಳು ಇರಲಿಲ್ಲ,
ಕಳ್ಳಕಾಕರ ಭಯವೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಏಕಾಕಿಯಾಗಿ ಪ್ರವಾಸ
ಮಾಡುವುದು ಗಂಡಾಂತರಕಾರಿ. ನೋವು, ಅಪತ್ತುಗಳು ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ
ಉಂಟಾದರೆ, ಸಹಾಯಕ್ಕಿಂದು ಯಾರಾದರೂ ಜೊತೆಗೆ ಬೇಕೇಬೇಕು.
ಹೀಗಾಗಿ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಏಕಾಕಿಯಾಗಿ ಪ್ರವಾಸ ಮಾಡಕೂಡದು ಎಂದು
ಬೋಧಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಶಿಶಿ೪. ನಾಸ್ತಿ ಬುದ್ಧಿಮತಾಂ ಶತ್ರುಃ

ವಿವೇಕದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವನಿಗೆ ಶತ್ರುಗಳಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು

ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಈ ಮೊದಲೇ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿವೆ. ಒಟ್ಟಿನ ಮೇಲೆ ಮಾತು-
ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೌಜನ್ಯವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಸ್ವಚ್ಛ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ನಡೆದು.
ಕೊಳ್ಳುವ ಬುದ್ಧಿವಂತನಿಗೆ ಶತ್ರುಗಳಿಲ್ಲವೆಂಬುದೇ ತತ್ಪರ್ಯ.

೫೫೫. ಆತ್ಮಚಿದ್ರಂ ನ ಪ್ರಕಾಶಯೇತ್

ಇಲ್ಲಿ ಭಿದ್ರ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ತಪ್ಪುಗಳು, ಸ್ಥಾನತೆಗಳು, ಸಾಮಾನ್ಯ ದೋಷ-
ಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬಾರದು. ಗುಪ್ತ ವ್ಯವಹಾರಗಳು ಅಥವಾ
ಯಾವುದನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಮೂರ್ಖತನವೇ ಹೊರಬೀಳು-
ತ್ತದೆಯೋ, ಅಂಥ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಹೊರಗೆಡಹಬಾರದು ಎಂದು ಮಾತ್ರ
ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕು.

ತಪ್ಪೊಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಮಹಾತ್ಮರ ಲಕ್ಷಣ. ಗಾಂಧೀಜಿಯವರ
ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕಷ್ಟು ನಿದರ್ಶನಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ಸೂತ್ರದ
ನಿಜವಾದ ತತ್ಪರ್ಯವು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕವೇ ಸಾಕು—

ಆಯುರ್ವಿತ್ತಂ ಗೃಹಚಿದ್ರಂ ಮಂತ್ರಮೈಥುನ ಭೇಷಜಮ್ |

ದಾನ ಮಾನಾಪಮಾನ್ ಚ ನವಗೋಪ್ಯಾನಿ ಕಾರಯೇತ್ ||

ನಮ್ಮ ವಯಸ್ಸು, ಆಸ್ತಿ, ಮನೆಯಲ್ಲಿಯ ಜಗಳ, ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿ
(Occult powers), ಸ್ತ್ರೀಸಮಾಗಮ, ದಿವ್ಯೋದಧಿ, ಜ್ಞಾನ, ದಾನ
ಮಾಡಿದ್ದು ಅಥವಾ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದು, ಮಾನಾಪಮಾನದ ಪ್ರಸಂಗಗಳು—
ಇವನ್ನು ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದು ಜ್ಞಾನತನ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಲೇಖಕ ವ್ಯವ-
ಹಾರ. ಇದರಲ್ಲಿ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಲ್ಲ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿ
ಮೊರೆಯಬೇಕಾದರೆ ಇಪ್ಪು ವ್ಯವಹಾರಚಾತುರ್ಯ (Intellectual
Shrewdness or enlightened self interest) ಅವಶ್ಯ.

೫೫೬. ಕ್ಷಮಾವಾನೇವ ಸರ್ವಂ ಸಾಧಯತಿ

ಕ್ಷಮಾಗುಣವುಳ್ಳವನೇ ಎನೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಬಲ್ಲ. ಇವನಿಗೆ ಶತ್ರುಗಳು ಕೂಡ ಮಿತ್ರರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಕ್ಷಮೆಗೆ ದೊಡ್ಡಮನಸ್ಸು ಬೇಕು. ಸ್ವಾರ್ಥದಷ್ಟೇ ಪರಾರ್ಥಕ್ಕೂ ಮಹತ್ವ ಕೊಡುವ ಮಾನವೀಯತೆ ಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯವು ಈ ಹಿಂದೆ ಅಂಶತಃ ಚರ್ಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

೫೫೭. ಅಪದರ್ಥಂ ಧನಂ ರಕ್ಷೇತ್

ಗಳಿಸಿದ ಹಣದಲ್ಲಿ ಮುಂಬರುವ ಅಪತ್ತುಗಳಿಗಿಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ಭಾಗವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಇದಬೇಕೆಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಒಂದದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ತಿಂದು ಹಾಕುವುದಾದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲವೆ ಸಿಕ್ಕಾಪಟ್ಟಿದುಂದುಗಾರಿಕೆ ಮಾಡಿ. ಯಾವಾಗಲೂ ಬರಿಗೈಯಿಂದ ಇರುವುದು ಜಾಣತನವಲ್ಲ. ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡಕೂಡದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಚೀನರಿಗೆ ಅಪದ್ಧನವು ಬೇಕೇಬೇಕು. ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ—

ಅಪದರ್ಥಂ ಧನಂ ರಕ್ಷೇತ್ ದಾರಾನ್ಯಕ್ಷೇತ್ ಧನೈರಪಿ |

ಆತ್ಮಾನಂ ಸತತಂ ರಕ್ಷೇತ್ ವಾರೈರಪಿ ಧನೈರಪಿ ||

ವಿಪತ್ತುಗಳನ್ನು ದಾಟಬೇಕಾದರೆ ಹಣವು ಬೇಕು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಧನಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡಬೇಕು. ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮರ್ಯಾದೆಯು ಪೂರೈಕೆಯಾಗದಿದ್ದರೆ ದಾದುದರಿಂದ ಹಣ ಹೋದರೂ ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಆತ್ಮಹಿತ ಅರ್ಥಾತ್ ಆತ್ಮೋದ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಸ್ತ್ರೀ ಅಥವಾ ಧನದಿಂದ ಬಾಧೆಯಾಗುವಂಥವರೇ, ಅದನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಿಯಾದರೂ ಖರಿದಾರ್ಥ ಸಾಧಿಸುವುದು ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ.

೫೫೮. ಸಾಹಸವತಾಂ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಪ್ರಿಯಮ್

ಸಾಹಸಿ ಜನರಿಗೆ ಕರ್ತವ್ಯವು ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳುವುದು ಮುಗಿಯುವ ವರೆಗೆ ಬೆನ್ನುಬಿಡದೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿ, ಅವುಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸುವುದು. ಈ ಗುಣದಿಂದಾಗಿಯೇ ಜನರಿಗೆ ಸಾಹಸಿಗಳೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತೆಯೇ ಅವರು ಕರ್ತವ್ಯಪ್ರಿಯರು. ಸೋಮಾರಿಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವಿರುದ್ಧ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯವರು.

೫೫೯. ಶ್ವಃ ಕಾರ್ಯಂ ಅದ್ಯ ಕುರ್ವೀತ

ನಾಳಿನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಇಂದೇ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಾಫಲ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆನ್ನುವ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ಮಾರ್ಗ. ಕಾರ್ಯವಿಲಂಬವು ಅದನ್ನು ಅಸಾಧ್ಯ ಇಲ್ಲವೆ ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸುವುದರಿಂದ ತತ್ಕಾಲ ಮಾಡದ್ದಕ್ಕೆ ನಂತರ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸೂತ್ರಕಾರನು ನಾಳಿನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಇಂದೇ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಕೆಲಸ ಮುಗಿಸಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೇ ಹೊರತು ಮಧ್ಯದಲ್ಲೇ ವಿರಮಿಸಬಾರದು ಎಂಬ ಉಪದೇಶವು ಇದರಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ.

೫೬೦. ಆಪರಾಣ್ಣಿಕಂ ಪೂರ್ವಾಣ್ಣ ಏವ ಕುರ್ವೀತ

ಆಪರಾಣ್ಣ ಎಂದರೆ ಇಳಿಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಧ್ಯಾಹ್ನಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ಮಾಡಿ ತಿರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಸೂತ್ರವು ಹಿಂದಿನ ಸೂತ್ರದ ವಿಚಾರವನ್ನೇ ಬೇರೆ ಒಬ್ಬರಲ್ಲಿ ದೃಢಪಡಿಸಿದೆ.

೫೬೦. ನ ಸ್ಥಾತ್ ಕೂಟಸಾಕ್ಷೀ

ನ್ಯಾಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಸುಳ್ಳುಸಾಕ್ಷಿ ಹೇಳಿದಾರರು. ಸಾಕ್ಷಿಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆಯೇ ನ್ಯಾಯನಿರ್ಣಯವು ಆಧರಿಸಿದ್ದು, ಅಪರಾಧಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಚಾಣಕ್ಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಈಗಿನ ಕಾನೂನುಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಕೂಡ ಸಾಕ್ಷಿಗಳ ಜಬಾನಿಯೇ ಮುಖ್ಯ. ಅವರ ಸುಳ್ಳು ಜಬಾನಿಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ನಿರಪರಾಧಿಗೆ ಮರಣದಂಡನೆಯು ದೊರೆಯಬಹುದು. ಅಪರಾಧಿಯು ಪಾರಾಗಿ ಹೋಗಬಹುದು.

ಯಾವನಾದರೂ ತಾನು ಕೊಲೆ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ಪೊಲೀಸ್ ಕಚೇರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಹೇಳಿದರೂ ಅವಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯ ಆಧಾರ ಬೇಕು. ಅವನ ಹೇಳಿಕೆಯ ಮೇಲೆಯೇ ನಿರ್ಣಯವಾಗಲಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ನಿಜವಾದ ಆರೋಪಿಯನ್ನು ಪಾರುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನಿಂದ ಸಾಕಷ್ಟು ಹಣ ಪಡೆದು, ಬೇರೆಯವನು ತಾನೇ ಅಪರಾಧಿ ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಭವವೂ ಇರುತ್ತದೆ.

೫೬೧. ಕೂಟ ಸಾಕ್ಷಿಣೋ ನರಕೇ ಪತಂತಿ

ಮೊಟ್ಟಸಾಕ್ಷಿ ಹೇಳುವವರು ನರಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದು ಸೂತ್ರಕಾರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ನರಕದ ಭಯದಿಂದಲಾದರೂ ಸತ್ಯವನ್ನು ದೇಳಲಿ ಎಂಬ ಉದ್ದೇಶವು ಇಲ್ಲಿ ಇದ್ದಿರಬಹುದು. ಏನೇ ಆದರೂ ಸುಳ್ಳು ಸಾಕ್ಷಿ ಹೇಳುವವು ಅಧರ್ಮವಾದ್ದರಿಂದ ಅದು ಪಾಪ. ಅವಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪ್ರತಿಫಲವು ಭಗವಂತನ ಕೋಟಿನಲ್ಲಿ ಇಂದಿಲ್ಲ ನಾಳೆ ದೊರಕಿರಬೇಕು ತೀರುತ್ತದೆ.

೫೬೨. ಪ್ರಚ್ಛನ್ನ ಪಾಪಾನಾಂ ಸಾಕ್ಷಿಣೋ

ಮಹಾಭೂತಾನಿ

ಯಾರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲವಂತೆ ಪಾಪಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ, ಶಾಸನ-

ವಾಗುವುದು ಹೇಗೆ? ಅವರ ಕೃತಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಗಳೇ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂದು 'ಯಾರಾದರೂ ಕೇಳಬಹುದೆಂದು ಸೂತ್ರಕಾರನು ಗುಪ್ತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಪಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಪೃಥ್ವಿ, ಜಲ, ವಾಯು, ಸೂರ್ಯ-ಚಂದ್ರಾದಿ ತೇಜೋಮಂಡಲ ಹಾಗೂ ಆಕಾಶ—ಈ ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳೇ ಸಾಕ್ಷಿ. ಅರ್ಥಾತ್ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮಹಾಭೂತದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ದೇವತೆಯ ಅಧಿಪತ್ಯವಿರುತ್ತದೆ. ಅವಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತ್ಯಾತ್ಮೀ ದೇವತೆಯೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೆಸರು. ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿಯಾದ ಈ ದೇವತೆಗಳು ಗುಪ್ತಪಾಪಗಳನ್ನು ನೋಡಿರುವುದರಿಂದ ಮಾನವರ ಕೋಟಿನಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷೆಯಿಂದ ಪಾರಾದರೂ, ದೈವಿಕೋಟಿನಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಗಲೇಬೇಕು. ಇದನ್ನೇ ಕರ್ಮಫಲದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಭೋಗಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

೫೬೪. ಆತ್ಮನಃ ಪಾಪಂ ಆತ್ಮೈವ ಪ್ರಕಾಶಯತಿ

ಈ ಸೂತ್ರ ಹಾಗೂ ಮುಂದಿನ ಎರಡರಲ್ಲಿ ಮಾನಸಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಚಾಣಕ್ಯನು ಚರ್ಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪಾಪಿಯು ತನ್ನ ಪಾಪವನ್ನು ತಾನೇ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ವಿಚಿತ್ರವೆನಿಸಬಹುದು. ಕೋರ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ ದೇವರಾಣಿ ಮಾಡಿಸಿದರೂ ಸುಳ್ಳುಮೇಳುವ ಅಥವಾ ತಮ್ಮ ತಪ್ಪನ್ನು ಎಂದೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದ ಅಪರಾಧಿಗಳು ತಮ್ಮ ಪಾಪವನ್ನು ತಾವೇ ಪ್ರಕಟಿಸುವುದು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಎಂದು ಎನಿಸುವುದು ಸಹಜ. ಆದರೆ ಪಾಪ ಮಾಡಿದವನು ಎಷ್ಟೇ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದಾಗ ಅವನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮಾತು, ಕೃತಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿತಸ್ಥರ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ ಎಂಬುದೇ ಇಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಕಾರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಹಲವು ಸಲ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಬಡಬಡಿಸುತ್ತ, ಹಾಗೆಯೇ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಪಾಪದ ಪ್ರತಿಫಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತ ಕಂಗಾಲಾದಾಗ ತನ್ನ ಪಾಪದಿಂದಲೇ ಹೀಗಾಯಿತೆಂದು ಅಸಹಾಯನಾಗಿ ತಪ್ಪೊಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಹಲವು ದೊರೆಯಬಹುದು. ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ—

೫೬೫. ವ್ಯವಹಾರೇ ಅಂತರ್ಗತಂ ಆಚಾರಃ ಸೂಚಯತಿ

ಪಾಪಿಯ ನಿತ್ಯವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಅವನ ಆಚಾರವು ಅಂತರ್ಗತ ಭಾವನೆ ಹಾಗೂ ಗುಪ್ತ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತದೆ. ತಪ್ಪನ್ನು ಬಚ್ಚಿಟ್ಟು-ಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಯತ್ನವು ಹೆಜ್ಜೆ ಹೆಜ್ಜೆಗೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪಾಪ-ಗಳು ಹೊರಬೀಳುತ್ತವೆಯೋ ಎಂಬ ಭಯದಿಂದ ಎಷ್ಟು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡರೂ ಚತುರಮತಿಗಳಿಗೆ ಅವು ತಿಳಿಯದೇ ಉಳಿಯಲಾರವು. ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಹೃದ್ಯ ಸಭಾವವು ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತದೆ.

೫೬೬. ಆಕಾರ ಸಂವರಣಂ ದೇವಾನಾಮಪ್ಯಶಕ್ಯಂ

ಆಕಾರವನ್ನು ಬಚ್ಚಿಡುವುದು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಕೂಡ ಅಸಾಧ್ಯ. ಕೊಲೆ ಮಾಡಿದವನ ಆಕಾರ ಹಾಗೂ ಚೇಷ್ಟೆಗಳು ಬದಲಾಗಲೇಬೇಕು. ಅಂತೆಯೇ ಪೋಲೀಸ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಮನುಷ್ಯರ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ, ಅವರು ತಪ್ಪಿತಸ್ತರೆಂದು ಕಂಡುಹಿಡಿಯುತ್ತಾರೆ. ಆರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಆಕಾರ. ಇಂಗಿತ. ಕೃತಿ ಹಾಗೂ ಜೀವನಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಬದಲಾವಣೆ—ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ತಪ್ಪಿತಸ್ತರನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. (ಇದೇ ಲೇಖಕರ ಈಗಾಗಲೇ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ಗ್ರಂಥದ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ.) ಜಾಣಕ್ಕನ ಈ ವಿಷಯದ ವಿವರಣೆಯು ಅವನ ಬುದ್ಧಿಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು, ಮನುಷ್ಯರ ಸ್ವಭಾವ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಅವನಿಗಿದ್ದ ನೈಪುಣ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತದೆ.

೫೬೭. ಆರ್ಯಃ ಸ್ವಮಿವ ಪರಂ ಮನ್ಯತೇ

ಆರ್ಯ ಶಬ್ದದ ವಿವರಣೆಯು ಅನೇಕ ಸಲ ಬಂದಿದೆ. ವಿವೇಕದಿಂದ ಸಮ್ಯಾಗ್‌ದಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವ ಆರ್ಯನು ತನ್ನಂತೆಯೇ ಪರರನ್ನು ಬಗೆಯು-

ತ್ತಾನೆ.' ತನ್ನಂತೆ ಪರರ ಬಗೆದೊಡೆ ಕೈಲಾಸ ಬಿನ್ನಣವಕ್ಕು' ಎಂದು ಸರ್ವಜ್ಞನು ದೇಳಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ನೆನಪಾಗುತ್ತದೆ. ತನಗೆ ಪ್ರತಿಕೂಲವೆನಿಸಿದ್ದನ್ನು ಬೇರೊಬ್ಬರ ಮೇಲೆ ಹೇರದಿರುವುದೇ ಧರ್ಮ ಎಂಬ ವಿಷಯವು ಈ ಸೂತ್ರಗಳ ಆದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದಿದೆ. ನಮಗೆ ಯಾರಾದರೂ ಸೂಜಿಯಿಂದ ಚುಚ್ಚಿದರೆ ಪಿಡೆಯೆನಿಸುವಾಗ, ನಾವೂ ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಸೂಜಿಯಿಂದ ಚುಚ್ಚದಿರುವುದೇ ಧರ್ಮ ಎಂದು ಬಹು ಸುಂದರವಾಗಿ. ಸುಲಭವಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಶರೀರ, ಆಸ್ತಿ, ಮಾನಾಪಮಾನ, ಸುಖ-ದುಃಖ—ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಗೂ ಎಷ್ಟು ಮಹತ್ವವಿದೆಯೋ ಅಷ್ಟೇ ಹೆರವರ ವಿಷಯಕ್ಕೂ ಭಾವನೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಮಾನವೋತ್ತಮರ ಲಕ್ಷಣ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ—

೫೬೮. ಅಶ್ರಿತ ದುಃಖಂ ಆತ್ಮನಃ ಇವ ಮನ್ಯತೇ ಸಾಧುಃ

ಸಾಧುಜನರು ತಮ್ಮನ್ನು ಅಶ್ರಯಿಸಿ ಬಂದ ಜನರ ದುಃಖವು ತಮ್ಮದೇ ದುಃಖವೆಂದು ಬಗೆದು. ಸಹಕಾರ ಹಾಗೂ ಪರೋಪಕಾರ ಭಾವನೆಯಿಂದ, ಸ್ವಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವಂತೆಯೇ ಪರಹಿತಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಯತ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಈ ಸೂತ್ರವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಪರರ ದುಃಖವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ಶತಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಸ್ವಾರ್ಥ, ಪರಾರ್ಥ ಘಾಗು ಪರಮಾರ್ಥ ಎಂಬ ಮೂರು ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿಯ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಬೇಕು ಹಾಗೂ ಆತ್ಮೋದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಬೇಕೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರವಜನವಿದೆ. ಹೆರವರನ್ನು ಶಕ್ತಿಸವೆ, ಕೇವಲ ತಮ್ಮ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಮಾಡುವುದು ಸ್ವಾರ್ಥ. ಪರರ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಮುಡುಪಾಗಿಟ್ಟು ಆ ದಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದು ಪರಾರ್ಥ. ಪುನರ್ಜನ್ಮ ಬೇಡವೆಂದು ಅನಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕರ್ಮ ಮಾಡಿ, ಭಗವದಾಪಾನೆ ಹಾಗೂ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು

ಪಡೆಯುವುದು ಪರಮಾರ್ಥ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಸೂತ್ರವು ಪರಾರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.

೫೬೯. ಸ್ವಶರೀರಮಪಿ ಪರಶರೀರಂ ಮನ್ಯತೇ ಸಾಧುಃ

ಪರೋಪಕಾರವೇ ತಮ್ಮ ಜೀವನದ ಗುರಿ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡ ಸಾಧುಗಳಲ್ಲಿ, ತಮ್ಮ ಶರೀರವು ಕೂಡ ಪರಹಿತಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಇದೆ ಎಂದು ಬಗೆಯುವ ಅಪೂರ್ವ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಈ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಣ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೆಂಡಿರು, ಮಕ್ಕಳು, ಅಸ್ತಿ-ಪಾಸ್ತಿಗಳ ಮೇಲಿನ ಮಮತ್ವ ಭಾವನೆಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವವರೇ ದುರ್ಲಭವಿದ್ದಾಗ, ಈ ಮಹಾಪುರುಷನು ತನ್ನ ಶರೀರದ ಮೇಲಿನ ಮೋಹವನ್ನು ಕೂಡ ತ್ಯಜಿಸಿ, ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಪರಿಶ್ರಮಿಸುವುದು ಆದರ್ಶಪ್ರಾಯವಾದದ್ದು. ಇಂಥ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವು ಅಪರೂಪಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತ್ರ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಇತಿಹಾಸ, ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಂತಹರ ಅಖ್ಯಾತಗಳು ಪರೋಪಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು (ಶರೀರವನ್ನು ಕೂಡ) ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಾಂತರೂಪವಾಗಿ ನಿಂತಿವೆ.

ಸ್ವಾರ್ಥವಿಲ್ಲದವನಲ್ಲಿ ದುಷ್ಟವಿಚಾರಗಳು ಸ್ವಪ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಇರಲಾರವು. ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣವೇ ಅವನ ಧ್ಯೇಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಕಲ್ಯಾಣವೂ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ' ಲೋಕಾಃ ಸಮಸ್ತಾಃ ಸುಖಿನೋ ಭವಂತು ' ಎಂಬ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಲ್ಲಿ ' ಸಮಸ್ತಾ ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವವನ ಹಿತವೂ ಅಡಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ತತ್ವವನ್ನರಿತು ಮನುಷ್ಯರು ಯಾವಾಗಲೂ ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನೇ ಚಿಂತಿಸಿ, ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಆಚರಿಸಿದರೆ, ಅವರ ಕಲ್ಯಾಣವು ಕಟ್ಟಿಟ್ಟದ್ದು. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಾಶ್ಮೀರದ ವಿಶ್ವವಿಖ್ಯಾತನೂ, ವಿದ್ವದ್ವರೇಣ್ಯನೂ, ಪರಮ ಐವಭಕ್ತನೂ ಆದ ಆಚಾರ್ಯ ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಆನಂದವರ್ಧನನ ' ಧ್ವನ್ಯಾಲೋಕ 'ಕ್ಕೆ ಬರೆದ ' ಲೋಚನ ' ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಕೊನೆಗೆ ಉದೇಶಿಸಿದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸುವುದು ಔಚಿತ್ಯಪೂರ್ಣವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ವಸ್ತುತಃ ಶಿವಮಯೇ ಹೃದಿ ಸ್ಫುಟಿಂ ಸರ್ವತಃ

ಶಿವಮಯಂ ವಿರಾಜತೇ |

ನಾ ಶಿವಂ ಕ್ವಚನ ಕಸ್ಯಚಿದ್ವಚಃ ತೇನ ವಃ ಶಿವಮಯೀ

ದಶಾಭವೇತ್ ||

ನಿಜವಾಗಿಯೂ ನಮ್ಮ ಹೃದಯವು ಶಿವಮಯವಾಗಿದ್ದರೆ, ಅರ್ಥಾತ್ ಒಳ್ಳೆಯ ವಿಚಾರಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ, ಶರವಸ್ತುವಿನ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ತತ್ಪರವಾಗಿದ್ದರೆ, ನಮ್ಮ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿಲ್ಲ ಕಲ್ಯಾಣಮಯವಾದ ವಾತಾವರಣವೇ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತಮ್ಮ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಬಯಸುವವರು, ಮೂತು ಹಾಗು ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ದುಷ್ಟ (ಅಶಿವ) ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ತೊರೆದು, ಶಿವಮಯವಾದ ಆನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು, ಪ್ರಣಾದಿಂದ ಲಭಿಸಿದ ಈ ಮನುಷ್ಯದೇಹವು ನಾರವಾಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮುನ್ನ, ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿ ಕೃತಾರ್ಥರಾಗಬೇಕು. ಈ ಅದರ್ಶವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಪಾಲಿಸಬೇಕೆಂಬುದೇ ಸೂತ್ರಕಾರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದ್ದಿರಲು ಸಾಕು.

— ಸಂಪೂರ್ಣ —

ಚಾಣಕ್ಯಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ
ಅಕಾರಾದಿ ಸೂಚಿ

ಬಾಣಕೃನೀತಿ : ಅಕಾರಾದಿ ಸೂಚಿ

ಅ

೧. ಅರ್ಥಸ್ಯ ಮೂಲಂ ರಾಜ್ಯಮ್	೫
೨. ಅಹಿಂಸಾಲಕ್ಷಣೋ ಧರ್ಮಃ	೧೦
೩. ಅರ್ಥಮೂಲೌ ಧರ್ಮಕಾಮಃ	೨೪
೪. ಅರ್ಥಮೂಲಂ ಕಾರ್ಯಂ	೨೫
೫. ಅರ್ಥಸಂಪತ್ ಪ್ರಕೃತಿಸಂಪದಂ ಕರೋತಿ	೨೬
೬. ಅವಿನೀತ ಸ್ವಾಮಿ ರಾಭಾತ್ ಅಸ್ವಾಮಿ ರಾಭಃ ಶ್ರೇಯಾನ್	೨೯
೭. ಅರ್ಥವಾನ್ ಸರ್ವಲೋಕಸ್ಯ ಬಹುಮತಃ ಅರ್ಥಾರ್ಥಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ ಲೋಕಃ	೨೯ ೨೮೦
೮. ಅಮರವತ್ ಅರ್ಥಜಾತಂ ವರ್ಧಯೇತ್	೩೦
೯. ಅಕುಲೀನೋಪಿ ಧನೀ ಕುಲೀನಾತ್ ವಿಶಿಷ್ಟಃ	೩೨
೧೦. ಅದಾತಾರಮಪ್ಯರ್ಥವಂತಂ ಅರ್ಥಿನೋ ನ ತ್ಯಜಂತಿ	೩೩
೧೧. ಅಧನಸ್ಯ ಬುದ್ಧಿರ್ನ ವಿದ್ಯತೇ	೩೩
೧೨. ಅಧನಃ ಸ್ವಭಾರ್ಯಯಾ ಅಪ್ಯವಮನ್ಯತೇ	೩೪
೧೩. ಅವಿನೀತಂ ಸ್ನೇಹಮಾತ್ರೇಣ ನ ಮಂತ್ರೇ ಕುರ್ವೀತ್	೪೧
೧೪. ಅಲಬ್ಧ ಲಾಭೋನಾಲಸಸ್ಯ	೫೧
೧೫. ಅಲಸಸ್ಯ ಲಬ್ಧಮಪಿ ರಕ್ಷಿತುಂ ನ ಶಕ್ಯತೇ	೫೧
೧೬. ಅಲಬ್ಧರಾಭಾದಿ ಚತುಷ್ಟಯಂ ರಾಜ್ಯತಂತ್ರಮ್	೫೪

೧೭.	ಅನಂತರ ಪೃಕ್ಯತಿಃ ಶತ್ರುಃ	೫೯
೧೮.	ಅರಿಪ್ರಯತ್ನಮಭಿಸಮೀಕ್ಷೇತ್	೫೪
೧೯.	ಅಮಿತ್ರವಿರೋಧಾತ್ ಆತ್ಮರಕ್ಷಾಮಾವಸೇತ್	೬೭
೨೦.	ಅಗ್ನಿವದ್ ರಾಜಾನಮಾಶ್ರಯೇತ್	೬೭
೨೧.	ಅರ್ಥೇಷಣಾ ನ ವ್ಯಸನೇಷು ಗಣ್ಯತೇ	೭೨
೨೨.	ಅಗ್ನಿದಾಹಾದಪಿ ವಿಶಿಷ್ಟಂ ವಾಕ್ಪಾರುಷ್ಯಮ್	೭೩
೨೩.	ಅರ್ಥತೋಷಿಣಂ ಶ್ರೀಃ ಪರಿತ್ಯಜತಿ	೭೪
೨೪.	ಅಮಿತ್ರೋ ದಂಡನೀತ್ಯಾಂ ಆಯತ್ನಃ	೭೫
೨೫.	ಅಪರಾಧಾನು ರೂಪೋ ದಂಡಃ	೭೭
೨೬.	ಅನುಪಾಯಪೂರ್ವಂ ಕಾರ್ಯಂ ಕೃತಮಪಿ ವಿನಶ್ಯತಿ	೮೩
೨೭.	ಅಸಮಾಹಿತಸ್ಯ ವೈಶ್ವಿನ್ಯವಿದ್ಯತೇ	೮೭
೨೮.	ಅಜ್ಞಾನಿನಾ ಕೃತಮಪಿ ನ ಬಹುಮಂತವ್ಯಮ್	೯೭
೨೯.	ಅಪ್ರಯತ್ನಾತ್ ಕಾರ್ಯವಿಪತ್ತಿರ್ಭವೇತ್.	೧೦೩
೩೦.	ಅಪರೀಕ್ಷ್ಯಕಾರಿಣಂ ಶ್ರೀಃ ಪರಿತ್ಯಜತಿ	೧೦೫
೩೧.	ಅಲ್ಪಸಾರಂ ಶ್ರುತವಂತಮಪಿ ನ ಬಹುಮನ್ಯತೇ ಲೋಕಃ	೧೧೦
೩೨.	ಆತಿಭಾರಃ ಪುರುಷಮವಸಾದಯತಿ	೧೧೦
೩೩.	ಅಸಂಶಯ ವಿನಾಶಾತ್ ಸಂಶಯಃ ಶ್ರೇಯಾನ್	೧೧೫
೩೪.	ಅಪರ ಧನಾನಿ ನಿಕ್ಷೇಪ್ತಃ ಕೇವಲಂ ಸ್ವಾರ್ಥಮ್	೧೧೬
೩೫.	ಆತಿ ಶೂರೋ ದಾನಶೂರಃ	೧೧೮
	ಆತಿಥಿ ಅಭ್ಯಾಗತಂ ಪೂಜಯೇತ್ ಯಥಾವಿಧಿ	೨೮೪
೩೬.	ಅವಮಾನೇನಾಗತಮೈಶ್ವರ್ಯಂ ಅವಮನ್ಯತೇ ಸಾಧುಃ	೧೨೦
೩೭.	ಅಪ್ರಿಯಕೃತಂ ಪ್ರಿಯಮಪಿ ದ್ವೇಷಂ ಭವತಿ	೧೨೭
೩೮.	ಅವಿಶ್ವಸ್ಯೇಷು ವಿಶ್ವಾಸೋ ನ ಕರ್ತವ್ಯಃ	೧೩೧
೩೯.	ಅರ್ಥಸಮಾದಾನೇ ವೈರಿಣಾಂ ಸಂಗ ವಿವ ನ ಕರ್ತವ್ಯಃ	೧೩೧
೪೦.	ಅರ್ಥಸಿದ್ಧೌ ವೈರಿಣಂ ನ ವಿಶ್ವಸೇತ್	೧೩೨
೪೧.	ಅರ್ಥಾಧೀನ ವಿವ ನಿಯತಸಂಬಂಧಃ	೧೩೨
೪೨.	ಅನುರಾಗಸ್ತು ಫಲೇನ ಸೂಚ್ಯತೇ	೧೪೦

೪೩.	ಅಜೀರ್ಣ ಭೋಜನಂ ದುಃಖಮ್	೧೪೬
೪೪.	ಅಪ್ರತಿಹಾರೇಷ್ಟನಾದರೋ ನ ಕರ್ತವ್ಯಃ	೧೪೭
೪೫.	ಅಯಶೋ ಭಯಂ ಭಯೇಷು	೧೪೮
೪೬.	ಅಕೃತೇರ್ನಿಯತಾಕ್ಷುತ್	೧೬೬
೪೭.	ಅಗಮ್ಯಗಮನಾದಾಯುರ್ಯಶಃ ಪುಣ್ಯಾನಿ ಕ್ಷೀಯಂತೇ	೧೬೯
೪೮.	ಅಶಾಸ್ತ್ರಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತೌ ಶಾಸ್ತ್ರಾಂಕುಶಂ ನಿವಾರಯತಿ	೧೭೩
೪೯.	ಅವಸ್ಥಯಾ ಪುರುಷಃ ಸಮ್ಮಾನ್ಯತೇ	೧೭೭
೫೦.	ಅಲೌಹಮಯಂ ನಿಗದಂ ಕಲತ್ರಂ	೧೮೩
೫೧.	ಅಪ್ರಮತ್ತೋ ದಾರಾನ್ನಿರೀಕ್ಷೇತ್	೧೮೫
೫೨.	ಅಶುಭ ದ್ವೇಷಿಣಃ ಸ್ತ್ರೀಷು ನ ಪ್ರಸಕ್ತಃ	೧೮೬
೫೩.	ಅತಿರಾಭಃ ಪುತ್ರರಾಭಃ	೧೯೪
೫೪.	ಅದ್ವೈತ್ಯಪ್ರಯತ್ನೋ ವಾಲುಕಾಕೃಢನಾಪನಸ್ಯಃ	೨೦೫
೫೫.	ಅತ್ಯುಪಚಾರಃ ಶಂಕಿತವ್ಯಃ	೨೧೫
೫೬.	ಅತಿಸಂಗೋ ದೋಷಮುತ್ಪಾದಯತಿ	೨೧೭
೫೭.	ಅನುಷ್ಠದ್ರವಂ ದೇಶಮಾವಸೇತ್	೨೨೪
೫೮.	ಅಪಜಪ್ತುಷಃ ಕಿಂ ಶರೀರೇಣ	೨೪೪
೫೯.	ಅಗ್ನಾವಗ್ನಿಂ ನ ನಿಕ್ಷಿಪೇತ್	೨೪೭
೬೦.	ಅನ್ನದಾನಂ ಭ್ರೂಣಹತ್ಯಾವಾಪಿ ಮಾರ್ಘ್ವ	೨೪೮
೬೧.	ಅಕುಲೀನೋಪಿ ವಿನೀತಃ ಕುಲೀನಾತ್ ವಿಶಿಷ್ಟಃ	೨೫೨
೬೨.	ಅನ್ಯತಮಪಿ ದುರ್ವಾಚನಂ ಚಿರಂ ತಿಷ್ಠತಿ	೨೫೭
೬೩.	ಅಪ್ರಯತ್ನೋದಕಂ ಕ್ಷೇತ್ರಮ್	೨೬೦
೬೪.	ಅತಿಪ್ರವೃದ್ಧಾ ಶಾಲ್ಮಲೀ ವಾರಣಸ್ತಂಭೋ ನ ಭವತಿ	೨೬೧
೬೫.	ಅತಿ ದೀರ್ಘೋಪಿ ಕರ್ಣಕಾರೋ ನ ಮುಸಲಃ	೨೬೧
೬೬.	ಅತಿ ದೀರ್ಘೋಪಿ ಖದ್ಯೋತೋ ನ ಪಾವಕಃ	೨೬೨
೬೭.	ಅನಾರ್ಯ ಸಂಬಂಧಾತ್ ವರಂ ಆರ್ಯಶತ್ರುತಾ	೨೭೨
೬೮.	ಅಸತ್ ಸಮೃದ್ಧಿಃ ಅಸದ್ವಿರೇವ ಭುಷ್ಯತೇ	೨೭೭
೬೯.	ಅಸಹಾಯಃ ಪಥಿ ನ ಗರ್ವೇತ್	೨೮೮

ಆ

೭೦.	ಆಯುಃ ಸ್ವಮಿವ ಪರಂ ಮನ್ಯತೇ	೨೪೪
೭೧.	ಆಕಾರ ಸುವರಣಂ ದೇವಃ ನಾಮಾಪ್ಯಶಕ್ಯಂ	೨೪೪
೭೨.	ಆತ್ಮವಿನಾಶಂ ಸೂಚಯತ್ಕಥಮ್ ಬುದ್ಧಿಃ	೧೮
೭೩.	ಆತ್ಮಾ ನ ಸ್ತೋತವ್ಯಃ	೨೮೩
೭೪.	ಆತ್ಮಾ ಹಿ ಸರ್ವ ವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ ಸಾಕ್ಷೀ	೨೩
೭೫.	ಆಪಸ್ವಿ ಸ್ನೇಹಸಂಯುಕ್ತಂ ಮಿತ್ರಮ್	೪೯
೭೬.	ಆವಾಪ್ತೋ ಮಂಡಲನಿಷ್ಠಃ	೫೭
೭೭.	ಆಮಾತ್ರಮಾಮೇನ ಸಹ ವಿನಶ್ಯತಿ	೬೪
೭೮.	ಆತ್ಮನಿ ರಕ್ಷಿತೇ ಸರ್ವಂ ರಕ್ಷಿತಂ ಭವತಿ	೮೦
೭೯.	ಆತ್ಮಾಯತೌ ವೃದ್ಧಿವಿನಾಶೌ	೮೦
೮೦.	ಆಶ್ರಿತ್ಯಃ ಅಪಿ ಅವಮನ್ಯತೇ ಮೃದಾಸ್ವಭಾವಃ	೧೦೯
೮೧.	ಆತ್ಮಾನಮೇವ ನಾರಯತ್ಯನಾತ್ಮವತಾಂ ಕೋಪಃ	೧೧೨
೮೨.	ಆತ್ಮಭಿದ್ರಂ ನ ಪ್ರಕಾರಯೇತ್	೧೩೪
೮೩.	ಆಯಸ್ಯ ರಾಯಸಂ ವೇದ್ಯಮ್	೧೫೦
	ಆತ್ಮನಃ ಪಾಪಂ ಆತ್ಮೈವ ಪ್ರಕಾರಯತಿ	೨೯೩
೮೪.	ಆರ್ಯವೃತ್ತಮನುತಿಷ್ಠೇತ್	೧೭೮
೮೫.	ಆತ್ಮಚೈದ್ರಂ ನ ಪ್ರಕಾರಯೇತ್	೨೯೯
೮೬.	ಆತ್ಮಭಿದ್ರಂ ನ ಶಶ್ಯತಿ, ಪರಭಿದ್ರಮೇವ ಪಶ್ಯತಿ ಬಾಹಿಃ	೨೯೯
೮೭.	ಆಚಾರಾದಾಯುರ್ವರ್ಧನೇ ಕೀರ್ತಿಶ್ಚ	೨೫೧
೮೮.	ಆಶಯಾ ಬಧ್ಯತೇ ಲೋಕಃ	೨೬೧
೮೯.	ಆಶಾಪರೇ ನ ಧೈರ್ಯಂ	೨೬೨
೯೦.	ಆಶಾ ಲಜ್ಜಾಂ ವ್ಯಪೋಹತಿ	೨೬೨
೯೧.	ಆಪದರ್ಥಂ ಧನಂ ರಕ್ಷೇತ್	೨೯೦
೯೨.	ಆಪರಾಹ್ಣಿಕಂ ಪೂರ್ವಾಣ್ಣ ಏವ ಕುರ್ವೀತ	೨೯೧
೯೩.	ಆಶ್ರಿತ ದುಃಖಿ ಆತ್ಮನಃ ಇವ ಮನ್ಯತೇ ಸಾಧುಃ	೨೯೫

ಇ

೯೪.	ಇಂದ್ರಿಯ ಜಯಸ್ಯ ಮೂಲಂ ವಿನಯಃ	....	೬
೯೫.	ಇಂದ್ರಿಯ ದಶವರ್ತಿ ಚತುರಂಗಪಾನಪಿ ವಿನಶ್ಯತಿ	....	೭೦
೯೬.	ಇಂದ್ರಿಯೋಽ ಜರಾ ವಶಂ ಕುರ್ವಂತಿ		೧೬೯
೯೭.	ಇಂದ್ರಿಯೋಽನಾಂ ಪ್ರಶಮಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮ್		೧೭೨

ಉ

೯೮.	ಉಪಸ್ಥಿತ ವಿನಾಶೋ ದುರ್ನಯಂ ಮನ್ಯತೇ	....	೨೭೫
೯೯.	ಉಪಸ್ಥಿತ ವಿನಾಶಾನಾಂ ಪ್ರಶ್ನತ್ಯಾ ಕಾರ್ಯೇಣ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ		೧೮
೧೦೦.	ಉತ್ಸಾಹವತಾಂ ಶತ್ರುವೋಪಿ ವಶಿಃಭವಂತಿ		೫೨
೧೦೧.	ಉದ್ಧೃತ ವೇಷಧರೋ ನ ಭವೇತ್		೬೮
೧೦೨.	ಉಪಾಯಪೂರ್ವಂ ನ ದುಷ್ಕರಂ ಸ್ಯಾತ್		೮೨
೧೦೩.	ಉಪಕರ್ತುರ್ಯಪಕರ್ತಮಿಚ್ಛತ್ಯಬುದ್ಧಃ		೧೩೦
೧೦೪.	ಉಪಸ್ಥಿತ ವಿನಾಶಃ ಪಥ್ಯ ವಾಕ್ಯಂ ನ ಶ್ಯೋತಿ	....	೨೨೮
೧೦೫.	ಉಪಶಾರೋ ಅನಾರ್ಯೇಷ್ವಕರ್ತವ್ಯಃ	....	೨೩೫

ಋ

೧೦೬.	ಋಜುಸ್ಯಭಾವ ಪರೋ ಜನೇಷು ದುರ್ಲಭಃ		೧೨೦
೧೦೭.	ಋಣ ಶತ್ರು, ವ್ಯಾಧಿಷು ಅಶೇಷಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ		೨೫೪

ಋ

೧೦೮.	ಋಣಾಂತರಿತಂ ಮಿತ್ರಮಿಷ್ಯತೇ		೬೦
೧೦೯.	ಋಣಾಗ ದೋಷಃ ಪುರುಷಮವಸಾದಯಂತಿ	....	೧೩೬
೧೧೦.	ಋಣವಮವಲಂಬ್ಯ ಕುಂಜರಂ ನ ಕೋಪಯೇತ್	....	೨೬೧

೧೧೧.	ಕಕ್ಷಾದಷ್ಯಾಷಫಂ ಗೃಹ್ಯತೇ	೧೫೫
೧೧೨.	ಕದಾಪಿ ಪುರುಷಂ ನಾವಮನ್ಯೇತ	೧೫೯
೧೧೩.	ಕದಾಚಿದಪಿ ಚರಿತ್ರುಂ ನ ಲಂಘಯೇತ್	೧೨೨
೧೧೪.	ಕದಾಚಿದಪಿ ಧರ್ಮಂ ನಿಷೇವೇತ	೧೨೨
೧೧೫.	ಕಾರ್ಯಾಂಧಸ್ಯ ಪ್ರದೀಪೋ ಮಂತ್ರಃ	೪೬
೧೧೬.	ಕಾರ್ಯಾಕಾರ್ಯ ತತ್ಪಾರ್ಥದರ್ಶಿನೋ ಮಂತ್ರಿಣಃ	೪೮
೧೧೭.	ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಿನಾಂ ಉಪಾಯ ಏವ ಸಹಾಯಃ	೮೩
೧೧೮.	ಕಾರ್ಯಂ ಪುರುಷಕಾರ್ಯೇಣ ಲಕ್ಷ್ಯಂ ಸಂಪದ್ಯತೇ...	೮೪
೧೧೯.	ಕಾರ್ಯಾಂತರೇ ದೀರ್ಘಸೂತ್ರತಾ ನ ಕರ್ತವ್ಯಾ	೮೮
೧೨೦.	ಕಾಲವಿತ್ ಕಾರ್ಯಂ ಸಾಧಯೇತ್	೯೦
೧೨೧.	ಕಾಲಾತಿಕ್ರಮಾತ್ ಕಾಲ ಏವ ಫಲಂ ಪಿಬತಿ	೯೧
೧೨೨.	ಕಾರ್ಯವಿಪತ್ತೌ ದೋಷಾನ್ ವರ್ಣಯಂತಿ ಬಾಲಶಾಃ	೧೦೧
೧೨೩.	ಕಾರ್ಯಾರ್ಥಿನಾ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಂ ನ ಕರ್ತವ್ಯಮ್	೧೦೨
೧೨೪.	ಕಾರ್ಯಬಾಹ್ಯೋ ನ ಪೋಷಯತ್ಕಾಶ್ರಿತಾನ್	೧೦೩
೧೨೫.	ಕಾರ್ಯಸಂಕಟೇಷ್ಟಾರ್ಥ ವ್ಯವಸಾಯಿನಃ ಬುದ್ಧಿಃ	೧೪೩
೧೨೬.	ಕಾರ್ಯಬಹುತ್ವೇ ಬಹುಫಲಂ ಆಯತಿಕಂ ಕಾರ್ಯಾತ್	೧೪೮
೧೨೭.	ಕಾರ್ಯಸಂಪದಂ ನಿಮಿತ್ತಾನಿ ಸೂಚಯಂತಿ	೨೦೬
೧೨೮.	ಕಸ್ಯಚಿದರ್ಥಂ ಸ್ವಮಿವಮನ್ಯತೇ ಸಾಧುಃ	೧೬೦
೧೨೯.	ಕದಾಪಿ ಮರ್ಯಾದಾಂ ನಾತಿಕ್ರಮೇತ್	೧೭೮
೧೩೦.	ಕಥಾನುರೂಪಂ ಪ್ರತಿವಚನಮ್	೨೦೯
೧೩೧.	ಕಾರ್ಯಾನುರೂಪಃ ಪ್ರಯತ್ನಃ	೨೧೧
೧೩೨.	ಕಾಮೈರ್ವಿಶೇಷೇದುವಚರಣಮುಪಚಾರಃ	೨೧೬
೧೩೪.	ಕ್ರಮಿಕಶಕ್ತ್ಯತ್ ಮೂತ್ರಭಾಷನಂ ಶರೀರಂ ಪೂಜಾಪ ಹೇತುಃ	೨೩೧
೧೩೫.	ಕುಲಂ ಪ್ರಖ್ಯಾಪಯತಿ ಪುತ್ರಃ	೧೯೩
೧೩೬.	ಕುಟುಂಬಿನೋ ಸದಾ ಭೇತವ್ಯಮ್	೨೦೩
೧೩೭.	ಕುಲಾನುರೂಪಂ ವೃತ್ತಮ್	೨೧೦
೧೩೮.	ಕೂಟಸಾಕ್ಷೀನೋ ನರಕೇ ಪತಂತಿ	೨೯೨

೩೩

೧೩೬. ಖಿಲತ್ವಂ ನೋವೇಯಾತ್

೨೫೦

೩೪

೧೪೦.	ಗಜಪಾದ ಯುದ್ಧಮಿವ ಬಲವದ್ ವಿಗ್ರಹಃ	೭೪
೧೪೧.	ಗತಾನುಗತಿಕೋ ಲೋಕಃ	೨೬೮
೧೪೨.	ಗ್ರಾಮಾರ್ಥಂ ಕುಟುಂಬಃ ತ್ಯಜ್ಯತೇ	೨೨೭
೧೪೩.	ಗುಣವದಾಶ್ರಯಾತ್ ನಿರ್ಗುಣೋಽಪಿ ಗುಣೇಭವತಿ....	೧೨೯
೧೪೪.	ಗುಣೇ ನ ಮತ್ಸರಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ	೧೭೭
೧೪೫.	ಗುರು ವಶವರ್ತಿತಿಷ್ಯಃ	೨೧೩
೧೪೬.	ಗುರುದೇವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಷು ಭಕ್ತಿಭೂಷಣಮ್	೨೪೯
೧೪೭.	ಗುರುಣಾಂ ಮಾತಾ ಗರಿಯಸೀ	೧೫೪
೧೪೮.	ಗೌರ್ದಾಪ್ಯುರಾಶ್ವಸಹಸ್ತಾದೇಕಾಕಿನಿ ಶ್ರೇಯಸೀ	೨೧೭
೧೪೯.	ಗಂತವ್ಯಂ ಚ ಸದಾ ರಾಜಕುಲಮ್	೨೦೩

೩೫

೧೫೦.	ಚಕ್ಷುರ್ಹಿ ಶರೀರಿಣಾಂ ನೇತಾ	೨೪೪
೧೫೧.	ಚಿರಪರಿಚಿತಾನಾಂ ಅತ್ಯುಪಚಾರಃ ಶಂಕಿತವ್ಯಃ	೨೧೭
೧೫೨.	ಜಂದನಾದಿನಮಿ ದಾಪೋಗ್ನಿದ್ವಹತ್ಯೇವ	೧೩೯
೧೫೩.	ಜೋರರಾಜ ಪುರುಷೇಭ್ಯೋ ವಿತ್ತಂ ರಕ್ಷೇತ್	೨೦೦

೩೬

೧೫೪.	ಭಿದ್ರಪ್ರಹಾರಿಣಃ ಶತ್ರುವಃ	೧೪೫
------	------------------------	-----

೩೭

೧೫೫.	ಜನಪದಾರ್ಥಂ ಗ್ರಾಮಂ ತ್ಯಜೇತ್	೨೨೭
------	--------------------------	-----

೧೫೬.	ಜನ್ಮಮರಣಾದಿಮು ದುಃಖಮೇವ	....	೨೨೯
೧೫೭.	ಜಾತಾತ್ಮಾ ಸರ್ವಾರ್ಥೈಃ ಸಂಯುಜ್ಯೇತ	....	೯
೧೫೮.	ಜಿಹ್ವಾಯುಕ್ತಾ ವೃದ್ಧಿ ವಿನಾಶೌ	....	೨೫೬
೧೫೯.	ಜೀರ್ಣಭೋಜನಂ ವ್ಯಾಧಿನೋಪಸರ್ಪತಿ	....	೧೪೫
೧೬೦.	ಜೀರ್ಣಶರೀರೇ ವರ್ಷಮಾನಂ ವ್ಯಾಧಿ ನೋಪೇಕ್ಷೀತ್	....	೧೪೫

ತ

೧೬೧.	ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಂ ಕಾರ್ಯಮೇವ ಪ್ರಕಾಶಯತಿ	....	೨೨
೧೬೨.	ತ್ರಯಾಣಾಂ ಏಕವಾಕ್ಯೇ ಸಂಪ್ರತ್ಯಯಃ	....	೪೭
೧೬೩.	ತ್ಯಕ್ತ್ವಯಾ ಮತಿಃ ಭಾದ್ಯತೇ	....	೧೪೭
೧೬೪.	ತದ್ವಿರುದ್ಧೋ ಅನರ್ಥಸೇವಾ	....	೧೧೯
೧೬೫.	ತದನುವರ್ತನಮುಭಯಸುಖಮ್	....	೧೮೮
೧೬೬.	ತಪಸ್ಸುರಃ ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹಃ	....	೨೪೧
೧೬೭.	ತಪಸಾ ಸ್ವರ್ಗಮಾಪ್ನೋತಿ	....	೨೪೨
೧೬೮.	ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ ಭವತಿ	....	೨೪೩
೧೬೯.	ತಪ್ಸಿನಃ ಪೂಜನೀಯಾಃ	....	೨೪೩
೧೭೦.	ತದ್ವಿದ್ವದ್ಭಿಃ ಪರೀಕ್ಷೇತ	....	೨೬೭
೧೭೧.	ತಾದ್ಯಶಃ ಸ ರಾಜಾ ಇಹ ಸುಖಂ ತತಃ ಸ್ವರ್ಗಮಾಪ್ನೋತಿ	....	೨೦೧
೧೭೨.	ತಿಲಮಾತ್ರಮಪ್ಯಪಕಾರಂ ಶೈಲವತ್ ಮನ್ಯತೇ ಸಾಧುಃ	....	೨೩೪
೧೭೩.	ತೀಕ್ಷ್ಣದಂಡಃ ಸರ್ವೈಃ ಉದ್ದೇಜನೀಯೋ ಭವತಿ	....	೭೭
೧೭೪.	ತೀರ್ಥಸಮವಾಯೇ ಪುತ್ರವತೀಮನುಗಚ್ಛೇತ್	....	೧೯೨
೧೭೫.	ತೇಷು ವಿಶ್ವಾಸೋ ನ ಕರ್ತವ್ಯಃ	....	೧೩೮
೧೭೬.	ತೇಜೋ ಹಿ ಸಂಧಾನ ಯೇತುಃ ತದರ್ಥಾನಾಮ್	....	೭೨
೧೭೭.	ತೇಭ್ಯಃ ತರ್ಕಂ ಪ್ರಯತೇತ	....	೨೩೦
೧೭೮.	ತಂತ್ರಂ ಸ್ವವಿಷಯ ಕೃತ್ಯೇಷು ಆಯತ್ನಮ್	....	೫೭

ದ

೧೭೯.	ದಯಾ ಧರ್ಮಸ್ಯ ಜನ್ಮಭೂಮಿಃ	....	೧೫
೧೮೦.	ದ್ವಯೋರಪಿ ಈರ್ಷ್ಯತೋ ದ್ವೈಧೀಭಾವಂ ಕುರ್ವೀತ್		೨೬
೧೮೧.	ದಾರಿದ್ರ್ಯಂ ಖಲು ಪುರುಷಸ್ಯ ಜೀವಿತಂ ಮರಣಮ್		೩೧
೧೮೨.	ದಾನಂ ಧರ್ಮಃ		೧೧೬
೧೮೩.	ದಾತವ್ಯಮಿತಿ ಬಾಲಶಃ ಪರಿಕ್ಷೇಶೇನ ದಾಸ್ಯತಿ		೧೪೧
೧೮೪.	ದಾನಂ ನಿಧಾನಮನುಗಾಮಿಃ		೧೧೭
೧೮೫.	ದುರಾನುಬಂಧಂ ಕಾರ್ಯಂ ನಾರಭೇತ್		೯೦
೧೮೬.	ದುರ್ಬಲೋಪಿ ನಾವಮಂತವ್ಯಃ	....	೮೧
೧೮೭.	ದುಃಸಾಧ್ಯಮಪಿ ಸುಸಾಧ್ಯಂ ಕರೋತ್ಯುವಾಯಿಷ್ಠಃ	....	೯೫
೧೮೮.	ದುಷ್ಕಲತ್ರಂ ಮನಸ್ವಿನಾಂ ಶರೀರಕರ್ತನಮ್	....	೧೮೩
೧೮೯.	ದುರ್ಲಭಃ ಸ್ತ್ರೀಬಂಧನಾತ್ ಮೋಕ್ಷಃ		೧೮೪
೧೯೦.	ದುರ್ಗತೇ ಒತರೌ ರಕ್ಷತಿ ಸ ಪುತ್ರಃ		೧೯೫
೧೯೧.	ದುರ್ದರ್ಶನಾಹಿ ರಾಜಾನಃ ಪ್ರಜಾಃ ನಾಶಯಂತಿ	....	೧೯೯
೧೯೨.	ದುಃಖಾನಾಂ ಔಷಧಂ ನಿರ್ವಾಣಮ್		೨೩೩
೧೯೩.	ದುರ್ಬಲಾಶ್ರಯೋದುಃಖಮಾವಹತಿ	....	೨೬
೧೯೪.	ದುಷ್ಕರಂ ಕರ್ಮಕಾರಯಿತ್ವಾ ಕರ್ತಾರಮವಮನ್ಯತೇ ನೀಚಃ		೨೩೬
೧೯೫.	ದುರಸ್ತಮಪಿ ಚಾರಚಕ್ಷುಃ ಪಶ್ಯತಿ ರಾಜಾ	....	೨೪೪
೧೯೬.	ದೇಶ ಕಾಲ ವಿಭಾಗೌ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಕಾರ್ಯಮಾರಭೇತ್		೯೨
೧೯೭.	ದೇಹೀ ದೇಹಂ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಪಂದ್ರಂ ಪದಂ ನ ವಾಂಛತಿ		೨೭೧
೧೯೮.	ದೈವಹೀನಂ ಕಾರ್ಯಂ ಸುಸಾಧ್ಯಮಪಿ ದುಃಸಾಧ್ಯಂ ಭವತಿ		೮೬
೧೯೯.	ದೈವಂ ವಿನಾ ಅತಿಪ್ರಯತ್ನಂ ಕರೋತಿ ಯತ್ತದ್ವಿಫಲಮ್		೮೫
೨೦೦.	ದೈವಂ ಶಾಂತಿಕರ್ಮಣಾ ಪ್ರತಿಷೇದ್ಯವ್ಯಮ್		೯೮
೨೦೧.	ದೋಷವರ್ಜಿತಾನಿ ಕಾರ್ಯಾನಿ ದುರ್ಲಭಾನಿ		೮೯
೨೦೨.	ದಂಡೇ ಪ್ರತೀಯತೇ ವೃತ್ತಿಃ		೮೨
೨೦೩.	ದಂಡೋಹಿ ವಿಜ್ಞಾನೇ ಪ್ರಣೀಯತೇ		೮೧

೨೦೪.	ದಂಡನೀತ್ಯಾಮಾಯತ್ರಮಾತ್ಮ ರಕ್ಷಣಮ್	೭೯
೨೦೫.	ದಂಡಪಾರುಷ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಜನದ್ವೇಷೋ ಭವತಿ	೮೩
೨೦೬.	ದಂಡಃ ಸಂಪದಾ ಯೋಜಯತಿ	೭೬
೨೦೭.	ದಂಡಾಭಾವೇ ಮಂತ್ರಿವರ್ಗಾ ಭಾವಃ	೭೮
೨೦೮.	ದಂಡನೀತಿಮಧಿಕಿಷ್ಣುನ್ ಪ್ರಜಾಃ ಸಂರಕ್ಷತಿ	೭೭
೨೦೯.	ದೈನ್ಯಾತ್ ಮರಣಂ ಉತ್ತಮಮ್	೨೮೨
೨೧೦.	ದುರ್ಮೇಧಸಂ ಅಸಚ್ಚಿಷ್ಟಂ ಮೋಹಯತಿ	೨೮೬

ಢ

೨೧೧.	ಧರ್ಮಸ್ಯ ಮೂಲಮರ್ಥಃ	೨
೨೧೨.	ಧರ್ಮೇಣ ಧಾರ್ಯತೇ ಲೋಕಃ	೧೩
೨೧೩.	ಧರ್ಮಮೂಲೇ ಸತ್ಯದಾನೇ	೧೬
೨೧೪.	ಧರ್ಮೇಣ ಜಯತೇ ಲೋಕಾನ್	೧೬
೨೧೫.	ಧರ್ಮಾತ್ ವಿಜರೀತಂ ಪಾಪಂ ಯತ್ರ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ ತತ್ರ ಧರ್ಮಾವಮತಿರ್ಮಹತಿ ಪ್ರಸಜ್ಯತೇ	೧೭
೨೧೬.	ಧರ್ಮಾದಪಿ ವ್ಯವಹಾರೋ ಗರೀಯಾನ್	೨೧
೨೧೭.	ಧರ್ಮಕೃತ್ಯೇಷ್ಟಪಿ ಸ್ವಾಮಿನ ಏವ ಘೋಷಯೇತ್....	೨೭೦
೨೧೮.	ಧೇನೋಃ ಶಿಲಜ್ಞ ಕ್ಷೀರಂ ಭುಂಕ್ತೇ	೧೦೮
೨೧೯.	ದೈವಾಯತ್ತಂ ನ ಶೋಚೇತ್	೨೮೭

ಢ

೨೨೦.	ನ ದಿವಾ ಶ್ವಪ್ನಂ ಕುರ್ಯಾತ್	೨೮೩
೨೨೧.	ನ ವೇದಬಾಹ್ಯೋ ಧರ್ಮಃ	೧೧
೨೨೨.	ನ ಅಸಹಾಯಸ್ಯ ಮಂತ್ರ ನಿಶ್ಚಯಃ	೪೦
೨೨೩.	ನ ಅಲಸಸ್ಯ ರಕ್ಷಿತಂ ವಿವರ್ಧತೇ	೫೧
೨೨೪.	ನ ಭೃತ್ಯಾನ್ ಪೋಷಯತಿ	೫೨

೨೨೫.	ನ ಜಾಯಸಾ ಸಮೇನ ವಾ	೭೩
೨೨೬.	ನ ದೇವಚರಿತಂ ಚರೀತ್	೭೪
೨೨೭.	ನ ವ್ಯಸನಪರಸ್ಯ ಕಾರ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಃ	೭೫
೨೨೮.	ನ ಕಾಮಾಸಕ್ತಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಾನುಷ್ಠಾನಮ್	೭೬
೨೨೯.	ನ ಚ ಅಶಾಪರೈಃ ಸಹ ಶ್ರೀಃ ತಿಷ್ಠತಿ	೭೭
೨೩೦.	ನ ಚ ಅಸನ್ನಮಪಿ ಪಶ್ಯತಿ	೭೮
೨೩೧.	ನ ಸ್ಯಾತ್ ಕೂಟಸಾಕ್ಷೀ	೭೯
೨೩೨.	ನ ದಂಡಾದಿಕಾರ್ಯಾಣಿ ಕುರ್ವಂತಿ	೮೦
೨೩೩.	ನ ಚಲಿಷ್ಠತ್ವಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಾವಾಚ್ಯಃ	೮೧
೨೩೪.	ನ ದೈವಪ್ರಮಾಣಾನಾಂ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ	೮೨
೨೩೫.	ನ ದಾನ ಸಮಂ ವಶ್ಯಮ್	೮೩
೨೩೬.	ನಮಂತ್ಯಪಿ ತುಲಾಕೋಟಿಃ ಕೂಪೋದಕ ಕ್ಷಯಂ ಕರೋತಿ	೮೪
೨೩೭.	ನ ಪಾಪಕರ್ಮಣಾಂ ಆಕ್ರೋಶ ಭಯಮ್	೮೫
೨೩೮.	ನ ದುರ್ಜನೈಃ ಸಹ ಸುಸರ್ಗಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ	೮೬
೨೩೯.	ನ ಚೇತನವತಾಂ ವೃತ್ತಿಭಯಮ್	೮೭
೨೪೦.	ನ ಚೇತಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ವಿಷಯಭಯಮ್	೮೮
೨೪೧.	ನ ಕೃತಾರ್ಥಾನಾಂ ಮರಣಭಯಮ್	೮೯
೨೪೨.	ನ ಚಾರ್ಯಾತ್ಪರಂ ಮೃತ್ಯುಪಾರಃ	೯೦
೨೪೩.	ನ ಮೃತಸ್ಯ ಔಷಧಂ ಪ್ರಯೋಜನಮ್	೯೧
೨೪೪.	ನ ಧಾನ್ಯಸಮೋಹ್ಯರ್ಥಃ	೯೨
೨೪೫.	ನ ಕ್ಷುಧಾ ಸಮಃ ಶತ್ರುಃ	೯೩
೨೪೬.	ನ ನೀಚೋತ್ತಮಯೋಃ ವಿವಾಹಃ	೯೪
೨೪೭.	ನ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನ ಸಮಂ ರತ್ನಮ್	೯೫
೨೪೮.	ನ ಸಮಾಧಿಃ ಸ್ತ್ರೀಯ ಲೋಕಜ್ಞತಾ ಚ	೯೬
೨೪೯.	ನ ಚ ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಪುರುಷ ಪರಿಕ್ಷಾ	೯೭
೨೫೦.	ನ ಸ್ವೈರಸ್ಯ ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಃ ಧರ್ಮಕೃತ್ಯಂ ಚ	೯೮
೨೫೧.	ನ ವರಕ್ಷಃಶ್ವೇ ಬೀಜಂ ನಿಕ್ಷೇಪೇತ್	೯೯

೨೫೨.	ನ ಪುತ್ರ ಸಂಸ್ಕರಣಾತ್ ಪರಂ ಸುಖಮ್	೧೯೫
೨೫೩.	ನ ರಾಜ್ಞಃ ಪರಂ ದೈವತಮ್	೧೯೮
೨೫೪.	ನ ಚಕ್ಷುಷಾಪಿ ರಾಜಾನಂ ನಿರೀಕ್ಷೇತ್	೨೦೪
೨೫೫.	ನ ಪುಷ್ಪಾರ್ಥಿ ಸಿಂಚತಿ ಶುಷ್ಕ ತರುಮ್	೨೦೫
೨೫೬.	ನ ಮಹಾಜನ ಹಾಸಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ	.... ೨೦೬
೨೫೭.	ನ ಕೃತ್ಯಾದಪಿ ನಿಮಿತ್ತಾನಿ ವಿಶೇಷಯಂತಿ	.... ೨೦೭
೨೫೮.	ನ ತ್ವರಿತಸ್ಯ ನ ಕೃತ್ಯ ಪರೀಕ್ಷಾ	.... ೨೦೮
೨೫೯.	ನ ಸಂಸಾರಭಯಂ ಜ್ಞಾತವತಾಮ್	.... ೨೩೨
೨೬೦.	ನ ಕೃತಘ್ನಸ್ಯ (ನಾ ಕೃತಜ್ಞಸ್ಯ) ನರಕಾನ್ನಿವರ್ತನಮ್	೨೩೭
೨೬೧.	ನ ಕದಾಪಿ ದೇವತಾ ಅವಮಂತವ್ಯಾ	.... ೨೩೮
೨೬೨.	ನ ಚಕ್ಷುಷಃ ಸಮಂ ಜ್ಯೋತಿರಸ್ತಿ	.... ೨೪೩
೨೬೩.	ನ ನಗ್ನೋ ಜಲಂ ಪ್ರವಿಶೇತ್	೨೪೬
೨೬೪.	ನ ಮೀಮಾಂಸಾ ಗುರವಃ	೨೪೮
೨೬೫.	ನ ದುರ್ಜನೇಷು ಭಾಗಧೇಯಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ	೨೫೨
೨೬೬.	ನ ಕೃತಾರ್ಥೇಷು ನೀಚೇಷು ಸಂಬಂಧಃ	೨೫೪
೨೬೭.	ನ ಪ್ರವೃದ್ಧತ್ವಂ ಹೇತುಃ	೨೬೦
೨೬೮.	ನ ಚ ಅಗತಂ ಸುಖಂ ತ್ಯಜೇತ್	೨೬೪
೨೬೯.	ನ ಮಾತ್ರಾಸಹವಾಸಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ	೨೮೦
೨೭೦.	ನ ಚ ಅರ್ಧರಾತ್ನಂ ಸ್ವಪೇತ್	೨೮೫
೨೭೧.	ನ ಚ ಸ್ವರ್ಗಾಪನಾತ್ ಪರಂ ದುಃಖಮ್	೨೮೮
೨೭೨.	ನಾಸ್ತ್ಯಲಸಸ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಾಗಮಃ	೨೯೨
೨೭೩.	ನಾಸ್ತಿ ಅಲಸಸ್ಯ ಐಹಿಕಾಮುಖ್ಯಕಮ್	೨೯೨
೨೭೪.	ನಾತಪ್ತಲೋಹೋ ಲೋಹೇನ ಸಂಧೀಯತೇ	೨೯೬
೨೭೫.	ನಾಸ್ತಿ ಕಾರ್ಯಂ ದ್ಯೂತಪ್ರವರ್ತಸ್ಯ	೨೯೮
೨೭೬.	ನಾಸ್ತ್ಯಗ್ನೇದಾರ್ಬಲಮ್	೩೦೧
೨೭೭.	ನಾಸ್ತಿ ಭೀರೋ ಕಾರ್ಯ ಚಿಂತಾ	೩೦೭
೨೭೮.	ನಾಸ್ತ್ಯಪ್ರಾಪ್ಯ ಸತ್ಯವತಾಮ್	೩೦೮

೨೭೯.	ನಾಸ್ಯ ನಂತರಾಯಃ ಕಾಲವಿಕ್ಷೇಪೇ	೧೧೫
೨೮೦.	ನಾರ್ಥಾಗತಃ ಅರ್ಥವದ್ ವಿಪರೀತೋ ವಾ ಅನರ್ಥಭಾವಃ	೧೧೮
೨೮೧.	ನಾಲ್ಪದೋಷಾತ್ ಬಹುಗುಣಾಃ ತ್ಯಜ್ಯಂತೇ	೧೨೫
೨೮೨.	ನಾಸ್ತಿ ರತ್ನಮಖಂಡಿತಮ್	೧೨೬
೨೮೩.	ನಾಂಭೋಧಿಃ ತೃಷ್ಣಾಂ ಅಪೋಹಃ	೨೨೮
೨೮೪.	ನಾಸ್ತಿ ಅಧ್ಯತಃ ಐಹಿಕಾಮುಷ್ಮಿಕಮ್	೧೪೨
೨೮೫.	ನಾಸ್ತ್ಯಧೀಮತಃ ಸಖಾ	೧೫೧
೨೮೬.	ನಾಸ್ತಿ ಚೋರೇಷು ವಿರಾಸಃ	೧೫೫
೨೮೭.	ನಾಸ್ತ್ಯವಮಾನಭಯಂ ಅನಾಯಸ್ಸ್ಯ	೧೫೭
೨೮೮.	ನಾಸ್ತ್ಯಭಿಕ್ಷುಂ ಕ್ಷುಧಾರ್ತಸ್ಯ	೧೬೫
೨೮೯.	ನಾಸ್ತ್ಯಹಂಕಾರಸಮಃ ಶತ್ರುಃ	೧೬೬
೨೯೦.	ನಾಸ್ತ್ಯರ್ಥಃ ಪುರುಷರತ್ನಸ್ಯ	೧೭೯
೨೯೧.	ನಾನಪತ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವರ್ಗಃ	೧೯೪
೨೯೨.	ನ್ಯಾಯಯುಕ್ತಂ ರಾಜಾನಂ ಮಾತರಂ ಮನ್ಯಂತೇ ಪ್ರಜಾಃ	೨೦೦
೨೯೩.	ನಾಸ್ತ್ಯಪಿಶಾಚಮೃತ್ಯುರ್ಮಮ್	೨೨೦
೨೯೪.	ನಾಸ್ತಿ ಧನವತಾಂ ಶುಭಕರ್ಮಸು ಶ್ರಮಃ	೨೨೦
೨೯೫.	ನಾಸ್ತಿ ಗತಿಶ್ರಮೋ ಯಾನವತಾಮ್	೨೨೧
೨೯೬.	ನಾಸ್ತಿ ದೇಹಿನಾಂ ಸುಖಿದುಃಖಾಭಾವಃ	೨೨೯
೨೯೭.	ನಾಸ್ತಿ ಹವ್ಯಸ್ಯ ವ್ಯಾಘಾತಃ	೨೪೫
೨೯೮.	ನಾನ್ಯತಾತ್ ಪಾತಕಂ ಪರಮ್	೨೪೧
೨೯೯.	ನಾಸ್ತಿ ಬುದ್ಧಿಮತಾಂ ಶತ್ರುಃ	೨೮೮
೩೦೦.	ನಾಸ್ತಿ ಸತ್ಯಾತ್ ಪರಂ ಪಪಃ	೨೪೧
೩೦೧.	ನಾಪ್ಸ್ಯ ಮೂತ್ರಂ ಕುರ್ಯಾತ್	೨೪೬
೩೦೨.	ನಾಸ್ತಿ ಖಿಲಸ್ಯ ಮಿತ್ರಮ್	೨೫೧
೩೦೩.	ನಾಸ್ತ್ಯರ್ಥಿನೋ ಗೌರವಮ್	೨೫೯
೩೦೪.	ನಾರ್ಥಮ ಅವಜ್ಞಾ ಕುರ್ಯಾ	೨೫೫

೨೦೫.	ನಾ ಚರಿತಾತ್ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಗರೀಯಃ	೨೬೭
೨೦೬.	ನಿಹಂತಿ ದುರ್ವಚನಂ ಕುಲಮ್	೨೭೩
೨೦೭.	ನಿರುತ್ಸಾಹಾದ್ವೈವಂ ಪತತಿ	೫೨
೨೦೮.	ನಿಶಾಂತೇ ಕಾರ್ಯಂ ಚಿಂತಯೇತ್	.... ೨೭೪
೨೦೯.	ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಾನುಗೋ ರಾಜಾ	.... ೫೮
೨೧೦.	ನೀತಿಚ್ಛೋ ದೇಶಕಾಲೇ ಪರೀಕ್ಷೇತ್	.... ೯೩
೨೧೧.	ನೀಚಸ್ಯ ವಿದ್ಯಾಃ ಪಾಪ ಕರ್ಮಣಿ ಯೋಜಯಂತಿ	.... ೧೬೩
೨೧೨.	ನಿಂಬಫಲಂ ಕಾಕೈರೇವ ಭುಜ್ಯತೇ	೨೭೮
೨೧೩.	ನಿಕ್ರತಿಪ್ರಿಯಾ ನೀಚಾಃ	೧೩೭
೨೧೪.	ನೀಚಸ್ಯ ಮತಿನರ್ದಾತವ್ಯಾ	೧೩೭
೨೧೫.	ನೀಚಸ್ಯ ವಿದ್ಯಾ ನೋಪೇತವ್ಯಾ	೧೭೩
೨೧೬.	ನೈಕಂ ಚಕ್ರಂ ಪರಿಭ್ರಮತಿ	೩೯

೨೧೭.	ಪರಾಯತ್ತೇಷು ಉತ್ಕಂಠಾಂ ನ ಕಾರ್ಯಾತ್	.... ೨೭೬
೨೧೮.	ಪ್ರಕೃತಿಸಂಪದಾಪ್ಯ ನಾಯಕಮಪಿ ರಾಜ್ಯಂ ನೀಯತೇ	೨೮
೨೧೯.	ಪ್ರಕೃತಿ ಕೋಪಃ ಸರ್ವಕೋಪೇಭ್ಯೋ ಗರೀಯಾನ್	.... ೨೮
೨೨೦.	ಪ್ರಮಾದಾತ್ ದ್ವಿಪತಾಂ ಪರಮುಪಯಾತಿ	೪೫
೨೨೧.	ಪರೀಕ್ಷ್ಯಕಾರಿಣಿ ಶ್ರೀಃ ಚರಂ ಶಿಷ್ಯತಿ	.... ೯೩
೨೨೨.	ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪರೋಕ್ಷಾನುಮಾನೈಃ ಕಾರ್ಯಾಣಿ ಪರೀಕ್ಷೇತ್	೧೦೪
೨೨೩.	ಪರೀಕ್ಷ್ಯ ಕಾರ್ಯಾ ವಿಪತ್ತಿಃ	.... ೧೦೫
೨೨೪.	ಪ್ರಜ್ಞಾಫಲಮೃತ್ಪರ್ಯಂ	.... ೧೪೧
೨೨೫.	ಪಥ್ಯಮಪಥ್ಯಮ್ ವಾ ಅಜೀರ್ಣಗಾನ್ನಿಯಾತ್	.... ೧೪೪
೨೨೬.	ಪಟುತರೇ ತೃಷ್ಣಾ ಪರೇ ಸುಲಭಮತಿ ಸಂಧಾನಮ್	೧೪೭
೨೨೭.	ಪರರಹಸ್ಯಂ ನೈವ ಶ್ರುತವ್ಯಂ	೧೫೧
೨೨೮.	ಪರೋಪಿ ಚ ಹಿತೋ ಬಂಧುಃ	೧೫೫
೨೨೯.	ಪಠಾಲಸುಪಿ ಪರವ್ರವೃಂ ನ ಪರ್ತವ್ಯಮ್	೧೬೧

೩೩೦.	ಪರವಿಭವೇಷ್ವಾದರೋ ನ ಕರ್ತವ್ಯಃ ನಾಶಮೂಲತ್ವಾತ್	೧೬೧
೩೩೧.	ಪರದ್ರವ್ಯ ಪರಹರಣಮಾತ್ಮದ್ರವ್ಯ ನಾಶಹೇತುಃ	೧೬೧
೩೩೨.	ಪಯಃ ಪಾನಮುಪಿ ಭುಜಂಗಸ್ಯ ವಿಷವರ್ಧನಮ್ ನಾಮೃತಂ ಸ್ಯಾತ್	೧೬೪
೩೩೩.	ಪರದಾರಾನ್ನಗಚ್ಛೇತ್	೧೯೦
೩೩೪.	ಪರಿಚಯೇ ದೋಷಾ ನ ಛಿಛಂತೇ	೨೦೮
೩೩೫.	ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರ ಭಯಾತ್ ಅನಾರ್ಯಃ ಶತ್ರುರ್ಭವತಿ	೨೩೫
೩೩೬.	ಪರಗೃಹಮಕಾರಣತೋ ನ ಪ್ರವಿರೇತ್	೨೬೮
೩೩೭.	ಪ್ರದೋಷೇ ನ ಸಂಯೋಗಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ	೨೭೫
೩೩೮.	ಪ್ರಾಣಾದಪಿ ಗ್ರತ್ಯಯೋ ರಕ್ಷಿತವ್ಯಃ	೧೨೩
೩೩೯.	ಪಾತ್ರಾನುರೂಪಂ ದಾನಮ್	೨೧೧
೩೪೦.	ಪಿತೃ ವಶಾನುವರ್ತಿ ಪುತ್ರಃ	೨೧೩
೩೪೦. A	ಪಿತುನಃ ಶ್ಲೋತಾ ಪುತ್ರದಾರೈರಪಿತೃಜ್ಞತೇ	೧೨೩
೩೪೧.	ಪಿತುನ ಪಾದಿನೋ ನ ರಹಸ್ಯಮ್	೧೫೧
೩೪೨.	ಪ್ರಿಯಮಪ್ಯಹಿತಂ ನ ವಕ್ತವ್ಯಮ್	೨೩೯
೩೪೩.	ಪ್ರಿಯವಾದಿನೋ ನ ಶತ್ರುಃ	೨೫೭
೩೪೪.	ಪುಷ್ಕಹೀನಂ ಸಹಕಾರಮಪಿ ನೋಪಾಸತೇ ಭ್ರಮರಾಃ	೨೫
೩೪೫.	ಪುರುಷಕಾರ್ಯಮನುವರ್ತತೇ ದೈವಮ್	೮೪
೩೪೬.	ಪುರುಷಸ್ಯ ಮೈಥುನಂ ಜರಾ	೧೬೭
೩೪೭.	ಪುತ್ರಾರ್ಥ ಹಿ ಸ್ತ್ರಿಯಃ	೧೮೯
೩೪೮.	ಪುತ್ರೇ ಗುಣವತಃ ಕುಟುಂಬಿನಃ ಸ್ವರ್ಗಃ	೧೯೫
೩೪೯.	ಪುತ್ರಾಃ ವಿದ್ಯಾನಾಂ ಪಾರಂಗಮಯಿತವ್ಯಾಃ	೧೯೭
೩೫೦.	ಪುತ್ರೋ ನ ಸ್ತೋತವ್ಯಃ	೧೯೭
೩೫೧.	ಪೂರ್ವಂ ನಿಶ್ಚಿತ್ಯ ಪಶ್ಚಾತ್ ಕಾರ್ಯಂ ಅರಭೇತ್	೮೭
೩೫೨.	ಪ್ರೇತಮುಪಿ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾವನುಗಚ್ಛತ.	೧೪
೩೫೩.	ಪ್ರಜ್ಞನ್ನ ಪಾಪಾನಾಂ ಸಾರ್ಥಕೋ ಮಹಾಭೂತಾನಿ....	೨೯೨

ಬ

೨೫೪.	ಬಲವಾನ್ ಅಲಬ್ಧ ಲಾಭೇ ಪ್ರಯತತಃ	೫೦
೨೫೫.	ಬಲವಾನ್ ಹೀನೇನ ವಿಗ್ರಹೋತ್ಥಯಾತ್	೬೩
೨೫೬.	ಬಹೂನಪಿ ಗುಣಾನ್ ಏಕದೋಷೋಗ್ರ ಸತಿ	೧೨೧
೨೫೭.	ಬಹುಜನ ವಿರುದ್ಧಂ ಏಕಂ ನಾನುವರ್ತೇತ	೨೫೩
೨೫೮.	ಬಾಲಾದಪ್ಯರ್ಥ ಜಾತಂ ಶ್ರುಣುಯಾತ್	೧೨೪
೨೫೯.	ಬುದ್ಧಿ ಹೀನಃ ಪಿಶಾಚತುಲ್ಯಃ	೨೮೮

ಭ

೨೬೦.	ಭರ್ತ್ಯವಶವರ್ಷಿಃ ಭಾರ್ಯಾ	೧೮೮
೨೬೧.	ಭರ್ತ್ಯಾರ್ಥಿಕಂ ರಹಸ್ಯಕ್ತಂ ವಕ್ತುಮಿಚ್ಛಂತ್ಯ ಬುದ್ಧಯಃ	೧೪೦
೨೬೨.	ಭಾಗ್ಯವಂತಂ ಅಪರಿತ್ಯಕ್ತ ಕಾರಣಂ ಶ್ರೀಃ ಪರಿತ್ಯಜತಿ	೯೩
೨೬೩.	ಭೂಷಣಾನಾಂ ಸವಿನಯಾ ವಿದ್ಯಾ	೨೨೪
೨೬೪.	ಭೂತ್ಯಾನುವರ್ತನಂ ಪುರುಷಸ್ಯ ರಸಾಯನಮ್	೨೫೫

ಮ

೨೬೫.	ಮೃತ್ಕುರಪಿ ಧರ್ಮಿಷ್ಠಂ ರಕ್ಷತಿ	೧೭
೨೬೬.	ಮತ್ಸ್ಯಾರ್ಥಿ ಇವ ಜಲಮುಪಯುಜ್ಯ ಅರ್ಥಂ ಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್	೨೭
೨೬೭.	ಮಹೇಂದ್ರಮಪ್ಯರ್ಥಹೀನಂ ನ ಮನ್ಯತೇ ಲೋಕಃ	೩೧
೨೬೮.	ಮೃಗತ್ಯಷ್ಟಾ ಜಲವದ್ ಭಾತಿ	೨೮೬
೨೬೯.	ಮೃಗಯಾ ಪರಸ್ಯ ಧರ್ಮಾರ್ಥೌ ವಿನಶ್ಯತಃ	೭೧
೨೭೦.	ಮೃತ್ಪಿಂಡೋಪಿ ಪಾಟಲೀ ಗಂಧಮುತ್ಪಾದಯತಿ	೧೨೯
೨೭೧.	ಮಹದೈಶ್ವರ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಅಧೃತಿಮಾನ್ ವಿನಶ್ಯತಿ	೧೪೨
೨೭೨.	ಮತಿಮತ್ಸು ಮೂರ್ಖ ಮಿತ್ರಗುರುವಲ್ಲಭೇಷು ವಿವಾದೋ ನ ಕರ್ತವ್ಯಃ	೨೧೯

೨೭೨.	ಮಹಾತ್ಮನಾಪರೇಣ ಸಾಹಸಂ ನ ಕರ್ತವ್ಯಮ್	೧೨೧
೨೭೩.	ಮಾಂಸಭಕ್ಷಣಂ ಅಯುಕ್ತಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ	೨೭೯
೨೭೪.	ಮರ್ಯಾದಾತೀತಂ ನ ಕದಾಚನಪಿ ವಿಶ್ವಸೇತ್	೧೨೭
೨೭೫.	ಮಾನೀ ಪ್ರತಿಮಾನಿನಂ ಆತ್ಮನಿ ದ್ವಿತೀಯಂ ಮಂತ್ರಮುತ್ಪಾದಯೇತ್	೪೧
೨೭೬.	ಮಾನುಷೀಂ ಕಾರ್ಯವಿಪತ್ತಿಂ ಕೌಶಲೇನ ನಿವಾರಯೇತ್	೧೦೦
೨೭೭.	ಮಾತೃತಾಡಿತೋ ವತ್ಸೋ ಮಾತರಮೇವಾನುರೋದಿತಿ	೨೧೪
೨೭೮.	ಮಾತರವಿವ ವತ್ಸಃ ಸುಖದುಃಖಾನಿ ಕರ್ತಾರಮೇವಾನುಗಚ್ಛಂತಿ	೨೫೧
೨೭೯.	ಮಾತಾಪಿ ದುಷ್ಟಾ ತ್ಯಾಜ್ಯಾ	೧೫೨
೨೮೦.	ಮಿತ್ರಸಂಗ್ರಹಣೇ ಬಲಂ ಸಂಪದ್ಯತೇ	೨೦
೨೮೧.	ಮಿತಭೋಜನಂ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಮ್	೧೪೪
೨೮೨.	ಮೂರ್ಖೇಷು ಸಾಹಸಂ ನಿಯತಮ್	೧೪೮
೨೮೩.	ಮೂರ್ಖೇಷು ವಿವಾದೋ ನ ಕರ್ತವ್ಯಃ	೧೪೯
೨೮೪.	ಮೂರ್ಖೇಷು ಮೂರ್ಖವತ್ ಕಥಯೇತ್	೧೪೯
೨೮೫.	ಮ್ಲೇಚ್ಛಭಾಷಣಂ ತ ಶಿಕ್ಷೇತ್	೧೭೧
೨೮೬.	ಮ್ಲೇಚ್ಛಾನಾಂ ಅಪಿ ಸುವೃತ್ತಂ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್	೧೭೫
೨೮೭.	ಮಂತ್ರವಿನಾಶೋ ಕಾರ್ಯಂ ನಾಶಯತಿ	೪೪
೨೮೮.	ಮಂತ್ರಸಂಪದಾ ರಾಜ್ಯಂ ವರ್ತತೇ	೪೫
೨೮೯.	ಮಂತ್ರಚಕ್ಷುಷಾ ಪರಚ್ಛಿದ್ರಾಣ್ಯವರೋಕಯತಿ	೪೭
೨೯೦.	ಮಂತ್ರಮೂಲಾಃ ಸರ್ವಾರಂಭಾಃ	೪೩
೨೯೧.	ಮಂತ್ರರಕ್ಷಣೇ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿರ್ಭವತಿ	೪೩
೨೯೨.	ಮಂತ್ರಣೇ ನ ಮತ್ಸರಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ	೪೭

ಯಾ

೨೯೩.	ಯಜ್ಞಫಲಂ ಪ್ರವೇದವಿದಃ	೨೭೦
೨೯೪.	ಯವಾಗೂರಪಿ ಪ್ರಾಣಧಾರಣಂ ಕರೋತಿ ಕಾಲೇ	೧೭೨

೨೯೬.	ಯದಲ್ಪ ಪ್ರಯತ್ನಾತ್ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿರ್ಭವತಿ	೨೬
೨೯೭.	ಯಶಶ್ಚರೀರಂ ನ ವಿನಶ್ಯತಿ	೨೮
೨೯೮.	ಯಥಾರ್ಹ ದಂಡಕಾರಿಣ್ಯಾತ್	೨೯
೨೯೯.	ಯಥಾಜ್ಞ ಪ್ರಃ ತಥಾ ಕಾರ್ಯಾತ್	೩೦೨
೪೦೦.	ಯದ್ಯಪಕಾರಿಣಿ ಕೋಪಃ ಕೋಪಃ ಕೋಪ ವಿವ ಕರ್ತವ್ಯಃ	೨೯೯
೪೦೧.	ಯತ್ರ ಸುಖೇನ ವರ್ತತೇ ತದೇವ ಸ್ಥಾನಮ್	೩೨೫
೪೦೨.	ಯಥಾ ಶರೀರಂ ತಥಾ ಜ್ಞಾನಮ್	೩೪೭
೪೦೩.	ಯಥಾ ಬುದ್ಧಿಃ ತಥಾ ವಿಭವಃ	೩೪೭
೪೦೪.	ಯಥಾ ಬೀಜಃ ತಥಾ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಃ	೩೬೨
೪೦೫.	ಯಥಾ ಶ್ರುತಂ ತಥಾ ಬುದ್ಧಿಃ	೩೬೩
೪೦೬.	ಯಥಾ ಕುಲಂ ತಥಾಚಾರಃ	೩೬೩
೪೦೭.	ಯಮನುಜೇವೇ ತ್ವಂ ನಾಪವದೇತ್	೩೬೯
೪೦೮.	ಯಾದ್ಯಚೈಕತ್ವಾತ್ ಕ್ರಮರಪಿ ರೂಪಾಂತರಾಣಿ ಕರೋತಿ	೩೭
೪೦೯.	ಯಾವತ್ ಶತ್ರೋಃ ಭಿದ್ಯಂ ಪಶ್ಯತಿ ತಾವತ್ ಹಸ್ತೇನ ಸ್ಯಂಧೇನ ವಾ ವಾಹ್ಯಃ	೩೭೩
೪೧೦.	ಯಾ ಪ್ರಸೂತೇ ಸಾ ಭಾರ್ಯಾ	೩೮೯
೪೧೧.	ಯೋ ಯಸ್ಮಿನ್ ಕರ್ಮಣಿ ಕುಶಲಃ ತಂ ತಸ್ಮಿನ್ನೇನ ಯೋಜಯೇತ್	೩೪
೪೧೨.	ಯೋ ಧರ್ಮಾರ್ಥಾ ನ ವಿವರ್ಧಯತಿ ಸ ಕಾಮಃ	೩೯೯
೪೧೩.	ಯಃ ಕಾರ್ಯಂ ನ ಪಶ್ಯತಿ ಸೋಽಂಧಃ	೩೯೪
೪೧೪.	ಯಃ ಸಂಸದಿ ಪರದೋಷಂ ಶಂಸತಿ ಸ ಸ್ವದೋಷಂ ಪ್ರಖ್ಯಾಪಯತಿ	೩೯೨
೪೧೫.	ಯಃ ಪರಾರ್ಥಮುಪಸರ್ಪತಿ ಸ ಸತ್ಪುರುಷಃ	೩೯೨

||

೪೧೬.	ರಜತಂ ಕನಕಸಂಪರ್ಕಾತ್ ಕನಕಂ ಭವತಿ	೩೯೦
೪೧೭.	ರಾಜ್ಯಸ್ಯ ಮೂಲಮಿಂದ್ರಿಯ ಜಯಃ	೬

೪೧೮.	ರಾಜ್ಯತಂತ್ರಾಯತ್ತಂ ನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರಮ್	೫೫
೪೧೯.	ರಾಜ್ಯತಂತ್ರೇಷು ಆಯತ್ನೌ ತಂತ್ರವಾವೌ	೫೬
೪೨೦.	ರಾಜ್ಞಃ ಪ್ರತಿಕೂಲಂ ನಾಚರೇತ್	೬೮
೪೨೧.	ರಾಜದ್ವಿಪ್ಪಂ ನ ವಕ್ತವ್ಯಂ	೨೦೧
೪೨೨.	ರಾಜಾಜ್ಞಾಂ ನಾತಿಲಂಘಯೇತ್	೨೦೨
೪೨೩.	ರಾಜ್ಞೋ ಭೇತವ್ಯಂ ಸಾರ್ವಕಾಲಮ್	೨೦೨
೪೨೪.	ರಾಜಪುರುಷೈಃ ಸಂಬಂಧಂ ಕುರ್ಯಾತ್	೨೦೩
೪೨೫.	ರಾಜದಾಸೀ ನ ಸೇವಿತವ್ಯಾ	೨೦೫
೪೨೬.	ರಾತ್ರಿ ಚರಣಂ ನ ಕುರ್ಯಾತ್	೨೬೪
೪೨೭.	ರಿಕ್ತಹಸ್ತೋ ನ ರಾಜಾನಮಭಿಗಚ್ಛೇತ್	
	ಗುರುಂ ಚ ದೈವತಂ ಚ	೨೦೩
೪೨೮.	ರೂಪಾನುವರ್ತಿ ಗುಣಃ	೨೧೧

ಲ

೪೨೯.	ಲುಬ್ಧಸೇವೀ ಪಾವಕೇಚ್ಛಯಾ ವಿದ್ವೋತಂ ಧಮತಿ....	೧೭೧
೪೩೦.	ಲೋಕಯಾತ್ರಾ ದರಿದ್ರಂ ಬಾಧತೇ	೨೫೨

ವ

೪೩೧.	ವೈದ್ವೋಪಸೇವಯಾ ವಿಜ್ಞಾನಮ್	೮
೪೩೨.	ವೈವಹಾರೇ ಪಕ್ಷಪಾತೋ ನ ಕಾರ್ಯಃ	೨೩
೪೩೩.	ವೈವಹಾರೇ ಅಂತರ್ಗತಂ ಆಚಾರಃ ಸೂಚಯತಿ	೨೯೪
೪೩೪.	ವೈವಹಾರಾನುಲೋಮೋ ಧರ್ಮಃ	೧೯
೪೩೫.	ವೃತ್ತಿಮೂಲಮರ್ಥಲಾಭಃ	೨೬
೪೩೬.	ವ್ಯಸನಾಕೋ ವಿನ್ಯರತ್ನಪ್ರವೇಶೇನ	೧೧೪
೪೩೭.	ವಲ್ಲಭಸ್ಯ ಕಾರಕತ್ವಮಧರ್ಮಯುಕ್ತಮ್	೧೫೧
೪೩೮.	ವ್ಯಸನಂ ಮನಾಗಮಿ ಬಾಧತೇ	೧೫೬

೪೩೯.	ವಯೋನುರೂಪೋ ವೇಷಃ	೨೧೨
೪೪೦.	ವಾಲುಕಾ ಅಬಿ ಸ್ವಗುಣಮಾಶ್ರಯತೇ	೨೨೮
೪೪೧.	ವಿನಯಸ್ಯ ಮೂಲಂ ವೃದ್ಧೋಪಸೇವಾ	೭
೪೪೨.	ವಿಜ್ಞಾನೇನಾತ್ಮಾನಂ ಸಂಪಾದಯೇತ್	೮
೪೪೩.	ವಿವಾದೇ ಧರ್ಮಮನುಸ್ಮರೇತ್	೧೯
೪೪೪.	ವಿರೂಪೋಪ್ಯರ್ಥವಾನ್ ಸುರೂಪಃ	೩೨
೪೪೫.	ವಿದ್ಯಾಧನಮಧನಾನಾಮ್	೩೫
೪೪೬.	ವಿದ್ಯಾಚೋರೈರಬಿ ನ ಗ್ರಾಹ್ಯಾ	೩೬
೪೪೭.	ವಿದ್ಯಾಯಾಖ್ಯಾಪಿತಾ ಖ್ಯಾತಿಃ	೩೭
೪೪೮.	ವಿಕ್ರಮಧನಾ ರಾಜಾನಾಃ	೫೩
೪೪೯.	ವಿಪಶ್ಚಿತ್ಸ್ವಪಿ ಸುಲಭಾ ದೋಷಾಃ	೧೨೫
೪೫೦.	ವಿಷಮ್ ವಿಷಮೇವ ಸಾರ್ವಕಾಲಮ್	೧೩೧
೪೫೧.	ವಿಶೇಷಜ್ಞಂ ಸ್ವಾಮಿನಮಾಶ್ರಯೇತ್	೧೭೦
೪೫೨.	ವಿಷಾದಪ್ರಮೃತಂ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್	೧೭೬
೪೫೩.	ವಿಭವಾನುರೂಪಮಾಭರಣಮ್	೨೧೦
೪೫೪.	ವಿಪ್ರಾಣಾಂ ಭೂಷಣಂ ವೇದಃ	೨೨೨
೪೫೫.	ವಿಜ್ಞಾನ ದೀಪೇ ನ ಸಂಸಾರಭಯಂ ನಿವರ್ತತೇ	೨೩೩
೪೫೬.	ವಿಶ್ವಾಸಘಾತಿನೋ ನ ನಿಷ್ಕೃತಿಃ	೨೧೬
೪೫೭.	ವಿಭವಾನುರೂಪಮಾಭರಣಮ್	೨೧೦
೪೫೮.	ವಿಷಾಮೃತಯೋರಾಕರೀ ಜಿಹ್ವಾ	೨೫೬
೪೫೯.	ವೈದುಷ್ಯಮಲಂಕಾರೇಣಾಚ್ಯಾದ್ಯತೇ	೨೨೨

೪೬೦.	ಶತ್ರುರ್ಮಿತ್ರವದ್ಭಾತ	೨೮೭
೪೬೧.	ಶತ್ರುಂ ಛಿದ್ರೇ ಪ್ರಹರೇತ್	೧೩೩
೪೬೨.	ಶಕ್ತಿಹೀನೋ ಬಲವಂತಮಾಶ್ರಯೇತ್	೬೭

೪೬೩.	ಶತ್ಪೋರಪಿ ಸುತಃ ಸಖಾ ರಕ್ಷಿತವ್ಯಃ	೧೩೪
೪೬೪.	ಶತ್ಪೂಂ ಜಯತಿ ಸುವೃತ್ತತಾ	೧೩೬
೪೬೫.	ಶತ್ಪೋರಪಿ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ ವ್ಯಾಧಿಃ	೧೪೬
೪೬೬.	ಶತ್ಪ್ರವ್ಯಸನಂ ಶ್ರವಣಸುಖಮ್	೧೬೭
೪೬೭.	ಶತ್ಪೋರಪಿ ಸುಗುಣೋ ಗ್ರಾಹ್ಯಃ	೧೭೬
೪೬೮.	ಶತ್ಪೋರಪಿ ನ ಪಾತನೀಯಾ ವೃತ್ತಿಃ	೨೫೯
೪೬೯.	ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞೋಪಿ ಅಲೋಕಜ್ಞೋ ಮೂರ್ಖತುಲ್ಯಃ	೨೧
೪೭೦.	ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಯೋಜನಂ ತತ್ಪದಾರ್ಥನಮ್	೨೨
೪೭೧.	ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಧಾನಾ ಲೋಕವೃತ್ತಿಃ	೨೬೫
೪೭೨.	ಶಾಸ್ತ್ರಾಭಾವೇ ವಿಷ್ಣುಚಾರಮನುಗೀರ್ತೇತ್ ...	೨೬೬
೪೭೩.	ಶ್ರುತವಂತಂ ಉಪದಾಶುದ್ಧಂ ಮಂತ್ರಿಣಂ ಕುರ್ವೀತ್	೪೨
೪೭೪.	ಶ್ರುತಿ ಸುಖಾತ್ ಕೋಕಿಲಾಲಂಕಾರಾತ್ ತುಷ್ಕತಿ	೨೫೮
೪೭೫.	ಶ್ರೇಷ್ಠತಮಾಂ ಮಂತ್ರಗುಪ್ತಮಾಹುಃ	೪೪
೪೭೬.	ಶ್ವೋ ಮಯೂರಾದದ್ಯ ಕಪೋತೋ ವರಃ	೨೧೮
೪೭೭.	ಶೌಂಡಹಸ್ತಗಂಧಂ ಪಯೋಜವಮನ್ಯತೇ	೧೪೩
೪೭೮.	ಶ್ವಃ ಕಾರ್ಯಂ ಅದ್ಯ ಕುರ್ವೀತ್	೨೯೧

೩

೪೭೯.	ಷಟ್ಕರ್ಣಾತ್ ಭಿದ್ಯತೇ ಮಂತ್ರಃ	೪೮
------	---------------------------	----

೪

೪೮೦.	ಸಂತೋ ಅಸತ್ಸು ನ ರಮಂತೇ	೨೭೯
೪೮೧.	ಸರ್ವಜ್ಞತಾ ಲೋಕಜ್ಞತಾ	೨೧
೪೮೨.	ಸರ್ವಸಾಕ್ಷಿಹ್ಯಾತ್ಮಾ	೨೪
೪೮೩.	ಸಹಾಯಃ ಸಮ ಸುಖ ದುಃಖಃ	೪೦
೪೮೪.	ಸರ್ವದ್ವಾರೇಭ್ಯೋ ಮಂತ್ರೋ ರಕ್ಷಿತವ್ಯಃ	೪೪

೪೮೫.	ಸರ್ವಾಶ್ಚ ಸಂವದಃ ಸರ್ವೋಪಾಯೇನ ಪರಿಗ್ರಹೇತ್	೭೫
೪೮೬.	ಸ್ವಶಕ್ತಿಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಕಾರ್ಯಮಾರಭೇತ್	೧೦೫
೪೮೭.	ಸ್ವಜನಂ ತರ್ಪಯಿತ್ವಾ ಯಃ ಶೇಷ- ಭೋಜಿಸೋಮೃತಭೋಜೀ	೧೦೬
೪೮೮.	ಸರ್ವಾನುಷ್ಠಾನಾದಾಯ ಮುಖಾನಿ ವರ್ಧಂತೇ	೧೦೭
೪೮೯.	ಸತ್ಯಮವೈಶ್ವದ್ವೇಯಂ ನ ವದೇತ್	೧೧೫
೪೯೦.	ಸತ್ಸಂಗಃ ಸ್ವರ್ಗವಾಸಃ	೧೭೩
೪೯೧.	ಸತಾಂಮತಂ ನಾತಿಕ್ರಮೇತ್	೧೨೮
೪೯೨.	ಸ್ವ ಶರೀರಮಪಿ ಪರ ಶರೀರಂ ಮನ್ಯತೇ ಸಾಧುಃ	೨೯೬
೪೯೩.	ಸ್ವಜನಸ್ಯ ದುವರ್ತುಂ ನಿವಾರಯೇತ್	೧೩೫
೪೯೪.	ಸ್ವಜನಾವಮಾನೋಽಪಿ ಮನಸ್ವಿನಾಂ ದುಃಖಮಾಪವತಿ	೧೩೬
೪೯೫.	ಸ್ವಯಮೇವಾವಸ್ಥಂತಂ ಕಾರ್ಯಂ ನಿರೀಕ್ಷೇತ	೧೪೮
೪೯೬.	ಸ್ವಜನೇಪ್ಪತಿಕ್ರಮೋ ನ ಕರ್ತವ್ಯಃ	೧೫೨
೪೯೭.	ಸ್ವಹಸ್ತೋಽಪಿ ವಿಪದಿಗ್ಧಃ ಭೇದ್ಯಃ	೧೫೩
೪೯೮.	ಸರ್ವಾಸ್ತವಸ್ತಾಸು ಮಾತಾ ಭರ್ತವ್ಯಾ	೧೫೪
೪೯೯.	ಸಮಕಾಲೇ ಸ್ವಯಮಪಿ ಪ್ರಭುತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಂ ಭವತಿ	೧೬೩
೫೦೦.	ಸತೀರ್ಥಾಗಮನಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ನಶ್ಯತಿ	೧೯೧
೫೦೧.	ಸ್ವದಾಸೀ ಪರಿಗ್ರಹೋ ದಾಸಭಾವಃ	೧೯೨
೫೦೨.	ಸ್ವಯಂ ಅಶುದ್ಧಃ ಪರಾನ್ ಆಶಂಕತೇ	೨೦೮
೫೦೩.	ಸ್ವಭಾವೋ ದುರತಿಕ್ರಮಃ	೨೦೮
೫೦೪.	ಸರ್ವಂ ಜಯತ್ಯಕ್ರೋಧಃ	೨೧೮
೫೦೫.	ಸರ್ವೇಷಾಂ ಭೂಷಣಂ ಧರ್ಮಃ	೨೨೩
೫೦೬.	ಸರ್ವಮನಿತ್ಯಂ ಭವತಿ	೨೩೦
೫೦೭.	ಸ್ವಯಮೇವ ದುಃಖಮಧಿಗಚ್ಯತಿ	೨೩೦
೫೦೮.	ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥಾನಂ ನ ಶಾರ್ವತಂ ಯಾವತ್ಪುಣ್ಯಫಲಮ್	೨೩೨
೫೦೯.	ಸ್ವಲ್ಪಮಪ್ಯಪಕಾರ ಕೃತೇ ಪ್ರತ್ಯಪಕಾರಂ ಕರ್ಮಂ ಆರ್ಯಃ ನ ಸ್ತುಪಿತಿ	೨೩೪

ಚಿ೦೦.	ಸ್ವರ್ಗಂ ನಯತಿ ಸೂನ್ಯತಮ್	....	೨೩೮
ಚಿ೦೧.	ಸತ್ಯೇನ ಧಾರ್ಯತೇ ಲೋಕಃ	....	೨೩೯
ಚಿ೦೨.	ಸತ್ಯಾತ್ ದೇವೇ ವರ್ಷತಿ	....	೨೪೦
ಚಿ೦೩.	ಸತ್ಯಂ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಯ ಸಾಧನಮ್	....	೨೪೦
ಚಿ೦೪.	ಸರ್ವಸ್ಯ ಭೂಷಣಂ ವಿನಯಃ	....	೨೪೨
ಚಿ೦೫.	ಸ್ವಧರ್ಮ ಹೇತುಃ ಸತ್ಕುರುಷಃ	....	೨೪೮
ಚಿ೦೬.	ಸ್ವಾಮಿನಃ ಶೀಲಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಕಾರ್ಯಂ ಸಾಧಯೇತ್		೧೦೮
ಚಿ೦೭.	ಸಾಹಸೇ ನ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿರ್ಭವತಿ		೧೧೪
ಚಿ೦೮.	ಸಾನುಕ್ಯೋಽಂ ಭರ್ತಾರಮಾಜೀವೇತ್		೧೭೧
ಚಿ೦೯.	ಸಾಹಸವತಾಂ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಪ್ರಿಯಂ		೨೯೧
ಚಿ೨೦.	ಸ್ಥಾನೇ ವಿವ ನರಾಃ ಪೂಜ್ಯಂತೇ		೧೭೮
ಚಿ೨೧.	ಸ್ವಾಮ್ಯನುಕೂಲೋ ಭೃತ್ಯಃ		೨೧೨
ಚಿ೨೨.	ಸ್ವಾಮಿನಮೇವಾನುವರ್ತೇತ		೨೧೪
ಚಿ೨೩.	ಸಾಧು ಜನ ಬಹುಲೋ ದೇಶಃ		೨೨೬
ಚಿ೨೪.	ಸ್ವಾಮೀ ಸ್ತೋತಶ್ಚೋ ಅನುಜೀವಿಭಿಃ		೨೬೯
ಚಿ೨೫.	ಸಿದ್ಧಸ್ಯೈವ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನಂ ಕರ್ತವ್ಯಂ		೯೭
ಚಿ೨೬.	ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಅಮೃತಫಲಂ ಜರಾ		೧೬೮
ಚಿ೨೭.	ಸ್ತ್ರೀನಾಮಸರ್ವ ಅರುಭಾನಾಂ ಕ್ಷೇತ್ರಮ್		೧೮೧
ಚಿ೨೮.	ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಮನಃ ಕ್ಷಣಿಕಮ್		೧೮೨
ಚಿ೨೯.	ಸ್ತ್ರೀಷು ಕಿಂಚಿದಪಿ ನ ವಿಶ್ವಸೇತ್		೧೮೨
ಚಿ೩೦.	ಸ್ತ್ರೀಯೋಪಿ ಸ್ವೈರಾಮವಮನ್ಯಂತೇ		೧೮೨
ಚಿ೩೧.	ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಭೂಷಣಂ ಸೌಭಾಗ್ಯಮ್		೧೮೭
ಚಿ೩೨.	ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಭೂಷಣಂ ಲಜ್ಜಾ		೧೮೭
ಚಿ೩೩.	ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ನ ಭರ್ತುಃ ಪರಂ ದೈವತಮ್		೧೮೭
ಚಿ೩೪.	ಸುಖಸ್ಯ ಮೂಲಂ ಧರ್ಮಃ		೧
ಚಿ೩೫.	ಸುಪೂಜಿತೋಪಿ ದುರ್ಜನಃ ಪೀದಯತ್ಯೇವ		೧೩೮
ಚಿ೩೬.	ಸುದುರ್ಲಭಂ ರತ್ನಂ		೧೭೯

೫೩೭.	ಸುದರ್ಶನಾಹಿ ರಾಜಾನಃ ಪ್ರಚಾಃ ರಂಜಯಂತಿ	೧೯೯
೫೩೮.	ಸುದೂರಮಪಿ ದಹತಿ ರಾಜವನ್ದಿಃ	೨೦೪
೫೩೯.	ಸ್ತುತಾ ಅಪಿ ದೇವತಾಃ ತುಷ್ಯಂತಿ	೨೩೮
೫೪೦.	ಸುಜೀರ್ಣೋಪಿ ಪಿಚುಮಂದೋ ನ ಶಂಕುಲಾಯತೇ	೨೬೨
೫೪೧.	ಸ್ನೇಹವತಃ ಸ್ವಲ್ಪೋ ಹಿ ರೋಷಃ	೨೧೯
೫೪೨.	ಸ್ತೋಪಚಾರಃ ಕೈತವಃ	೨೧೫
೫೪೩.	ಸಂಪಾದಿತಾತ್ಮಾ ಜಿತಾತ್ಮಾ ಭವತಿ	೯
೫೪೪.	ಸಂಪಾದ್ಯಾತ್ಮಾನಮನ್ವಿಶ್ವೇತ್ ಸಹಾಯವಾನ್	೩೮
೫೪೫.	ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಯೋನಿಃ ಮಂದಲಃ	೫೮
೫೪೬.	ಸಂಧಾಯ ಏಕತೋ ವಾ	೬೬
೫೪೭.	ಸಂಸದಿ ಶತ್ರುಂ ನ ಪರಿಕ್ರೋಶೇತ್	೧೬೬
೫೪೮.	ಸಂಸ್ಕೃತಃ ಪಿಚುಮಂದಃ ಸಹಕಾರೋ ನ ಭವತಿ	೨೬೪

ಹ

೫೪೯.	ಹಂಸಃ ಪ್ರೇತವನೇ ನ ರಮತೇ	೨೭೯
೫೫೦.	ಹಸ್ತಗತಮಪಿ ಶತ್ರುಂ ನ ವಿಶ್ವಸೇತ್	೧೩೩
೫೫೧.	ಹಸ್ತಗತಾವಮಾನನಾತ್ ಕಾರ್ಯವ್ಯತಿಕ್ರಮೋ ಭವತಿ	೮೯
೫೫೨.	ಹಿತಮಪ್ಯಧನಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಂ ನ ಗೃಹ್ಯತೇ	೩೪
೫೫೩.	ಹೀಯಮಾನಃ ಸಂಧಿಂ ಕುರ್ವೀತ್	೬೧
೫೫೪.	ಹೇತುತಃ ಶತ್ರುಮಿತ್ರೇ ಭವಿಷ್ಯತಃ	೬೦
೫೫೫.	ಹೃದ್ಗತಮಾಚ್ಛಾದ್ಯಾನ್ಮದ್ವದತ್ಯನಾಯಾಃ	೨೮೭

ಚ

೫೫೬.	ಕ್ಷಣಂ ಪ್ರತಿಕಾಲ ವಿಕ್ಷೇಪಂ ನ ಕುರ್ಯಾತ್ ಸರ್ವಕೃತ್ಯಾಃ	೯೨
೫೫೭.	ಕ್ಷಂತವ್ಯಮಿತಿ ಪುರುಷಂ ನ ಬಾಧೇತ	೧೩೯
೫೫೮.	ಕ್ಷಮಾಯುಕ್ತಸ್ಯ ತಪೋ ವರ್ಧತೇ	೨೪೨

೫೬೧:	ಕ್ಷೀವಾಶ್ರಿತ ಜಲಂ ಕ್ಷೀರಮೇವ ಭವತಿ	೧೨೯
೫೬೨.	ಕ್ಷೀರಾರ್ಥಿನಃ ಕಿಂ ಕರಿಸ್ಯಾತ್	೨೭೬
೫೬೩.	ಕ್ಷೀರಾರ್ಥಿ ವತ್ಸೋ ಮಾತುರೂಘಃ ಪ್ರತಿಹಂತಿ	೧೦೨
೫೬೪.	ಕ್ಷುದ್ರೇಗುಹ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನಮಾತ್ಮವಾನ್ ಕುರ್ಯಾತ್	೧೦೯
೫೬೫.	ಕ್ಷುಧಾರ್ಥೋ ನ ತೃಣಂ ಚರತಿ ಸಿಂಹಃ	೧೨೩
೫೬೬.	ಕ್ಷಮಾವಾನೇವ ಸರ್ವಂ ಸಾಧಯತಿ	೨೯೦

ಜ್ಞ

೫೬೭.	ಜ್ಞಾನಾನುಮಾನೈಶ್ಚ ಪರೀಕ್ಷಾ ಕರ್ತವ್ಯಾ	೯೪
೫೬೮.	ಜ್ಞಾನವತಾಮಃ ದೈವಮಾನುಷ ದೋಷಾತ್	
	ಕಾರ್ಯಾಣಿ ದುಷ್ಯಂತಿ	೯೭
೫೬೯.	ಜ್ಞಾತ್ವಾಪಿ ದೋಷಮೇವ ಕರೋತಿ ಲೋಕಃ	೨೬೮